

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ
МАҚАН ЕСБОЛАТОВ атындағы АЛМАТЫ АКАДЕМИЯСЫ**

**ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ:
ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ ЖҮЙЕСІН ҚАЙТА ҚАРАСТЫРУ**
Қазақстан полициясының 30 жылдығына арналған,
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары
(12 қыркүйек 2022 ж.)

**БЫТОВОЕ НАСИЛИЕ:
ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЕ СИСТЕМЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ**
материалы международной научно-практической конференции,
посвященной 30-летию Казахстанской полиции
(12 сентября 2022 г.)

ӘОЖ 343.97
КБЖ 67.408
Т86

Жауапты редактор:

Сайтбеков А.М. – Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы
Алматы академиясының бастығы, з.ғ.к., қауымдастырылған профессор (доцент),
полиция полковнигі

Редакция алқасы:

Дильбарханова Ж.Р. – заң ғылымдарының докторы, профессор
Абилезов Е.Т. – заң ғылымдарының кандидаты қауымдастырылған профессор (доцент)
Шегебаева А.Р. – философия докторы (PhD)
Батырбаев А.К. – заң ғылымдарының кандидаты
Абижанов С.М. – философия докторы (PhD)

Т86 «Тұрмыстық зорлық-зомбылық: қарсы іс-қимыл жүйесін қайта қарастыру»
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары (12 қыркүйек 2022 ж.) =
«Бытовое насилие: переосмысление системы противодействия» материалы международной
научно-практической конференции (12 сентября 2022 г.) – Алматы: Қазақстан Республикасы
ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы, 2022. – 154 б.

ISBN 978-601-360-032-1

Осы жинақта отбасылық-тұрмыстық қатынастарға байланысты зорлық-
зомбылықтардың алдын алудың өзекті мәселелерін зерттеуге арналған «Тұрмыстық зорлық-
зомбылық: қарсы іс-қимыл жүйесін қайта қарастыру» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік
конференция материалдары жинақталған.

Жинақ құқық қорғау органдарының ғылыми және тәжірибелік қызметкерлеріне, құқық
қорғау органдарының жоғары оқу орындары мен заң саласындағы басқа да жоғары оқу
орындары докторанттарына, магистранттарына, курсанттарына (студенттеріне), сонымен
қатар, қызығушылық танытқан барлық оқырман қауымына арналған.

В сборнике представлены научные доклады участников международной научно-практи-
ческой конференции: «Бытовое насилие: переосмысление системы противодействия», посвя-
щенные исследованию актуальных проблем предупреждения семейно-бытового насилия.

Сборник конференции рассчитан на преподавателей, докторантов и магистрантов выс-
ших учебных заведений правоохранительных органов, других юридических вузов, ученых, ра-
ботающим в области предупреждения преступности и сотрудникам системы правоохрани-
тельных органов.

Жинақтағы материалдар автордың редакциясымен берілді
Материалы, публикуемые в сборнике, даны в авторской редакции

ӘОЖ 343.97
КБЖ 67.408

ISBN 978-601-360-032-1

Қазақстан Республикасы ІІМ
М. Есболатов атындағы
Алматы академиясы, 2022

АБИЛЕЗОВ Е.Т.,

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы
қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасының
бастығы з.ғ.к., қауымдастырылған профессор, полиция полковнигі

**ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ
КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ**

Криминология ғылымы қылмыстылықтың нысаны мен оның өзге әлеуметтік құбылыстармен байланысын терең талдауға, қылмыстылықтың және оған ықпал жасайтын әсіресе қазіргі жағдайдағы себептеріне түсініктеме беруге, адамдардың әлеуметтік тұрмысына, идеология мен экономикадағы өзгерістерге қарай қылмыстардың сипатына өрбуіне көз жүгіртуге мүмкіндік береді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстылықтың түбірінде зорлық қана емес күштеу, күш қолдану да құрайды. Зорлық-зомбылық қылмыстар екі қылмыстардың түйіскен жерінен орын алады. Өйткені барлық қылмыстар зорлықпен жасала бермейді немесе пайда табуды да көздемеуі мүмкін.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық пайдақорлық қылмыстар материалдық пайда табуды көздеп, адамның еркіне қарсы, яғни органикалық, физиологиялық немесе психикалық жарақат салуға және оның ерік білдіру не әрекет ету бостандығына шектеуге қабілетті ықпал ету жолымен жасалатын қылмыстардың жиынтығынан құралады деп айтуымызға болады.

Криминологиялық әдебиетте зорлық-зомбылықты түсінудің әртүрлі тәсілдері бар. Кейбір авторлар қылмыс жасау әдісі ретінде әрекет ететін қылмыскерлердің агрессивті мінез-құлқы бар барлық қылмыстық әрекеттерді зорлық-зомбылық қылмыстары санатына жатқызады, ал басқалары өмірге, денсаулыққа және жыныстық тұтастыққа қол сұғатын зорлық-зомбылық әрекеттері ретінде анықталады [1].

«Тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыс – бұл қылмыстың бір түрі, оның ерекшелігі-біреудің жеке басының иммунитетін мәжбүрлеу немесе бұзу» делінген ойлар да бар.

Кейбір авторлар қылмыстарды пайдакүнемдік және пайдакүнемдік емес зорлық-зомбылық орын алған қылмыстарға бөледі, яғни зорлық-зомбылық-пайдакүнемдік және таза зорлық-зомбылық қылмыстарына қатысты топтастырған.

Заңгер ғалымдарды, психикалық және физикалық тұрмыстық зорлық – зомбылықтың өзі болатын қылмыстардың екінші тобы да көбірек қызықтырады. Жәбірленушіге келтірілген физикалық және моральдық зиян немесе зорлық-зомбылық фактілерін қылмыстық шабуылдардың массасынан ажырату үшін өте маңызды. Зорлық-зомбылық қылмыстарының «бағасы» – бұл өмір, денсаулық немесе моральдық жарақат, сондықтан бұл зиянды өтеу мүмкін емес.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы айтатын болсақ, олар қылмыстың осы түрінің жиынтығын, қандай да бір әрекеттерді жасаудағы зорлық – зомбылықты білдіреді – бұл мақсатқа жетудің құралы ғана емес, сонымен қатар мотивацияның элементі.

Осы ережеге сүйене отырып, мұндай әрекеттерге тонау, қарақшылық, терроризм, кепілге алу және басқа да қылмыстар кірмейді, онда зорлық-зомбылық көрінуі мүмкін, бұл нақты мақсатқа жетудің құралы болып табылады. Тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстарының жиынтығы өте алуан түрлі және кең. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың ең қауіпті көріністері-адамға қарсы зорлық-зомбылық болып саналады.

Қылмыстардың бұл тобына өмірге қарсы әрекеттер кіреді, оның ішінде жаңа туған баланы анасының өлтіруі; әсер ету жағдайында жасалған кісі өлтіру; абайсызда өлім; қажетті қорғаныс шегінен асқан кезде немесе қылмыс жасаған адамды ұстау үшін қажетті шаралардан асқан кезде өлтіру; өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізі т.б. Сонымен қатар, жыныстық жолмен берілетін ауруды жұқтыру, адамның иммун тапшылығы вирусын жұқтыру, заңсыз түсік түсіру, науқасқа көмек көрсетпеу, қауіп-қатерден бас тарту денсаулыққа қарсы қылмыстар болып саналады, бірақ бұл қылмыстық әрекеттер зорлық-зомбылыққа жатпайды.

Адамның бостандығына, ар-намысына және қадір-қасиетіне қарсы қылмыстарға адам ұрлау, бас бостандығынан заңсыз айыру, психиатриялық стационарға заңсыз орналастыру сияқты қылмыстар жатады. Бұл қылмыстарды жасау зорлық-зомбылықпен байланысты, бірақ мұндағы зорлық-зомбылық кез-келген мақсатқа жетудің құралы ретінде қолданылады (мысалы, меншікті иелену және т.б.) [2].

Жеке адамның бостандығына қол сұғушылыққа қатысты зорлық-зомбылық қылмыстары, сондай-ақ жыныстық қол сұғылмаушылыққа және жыныстық бостандыққа қарсы қылмыстық жазаланатын іс-әрекеттер болып саналады, олардың қатарына зорлау, сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері, сексуалдық сипаттағы іс-әрекеттерге мәжбүрлеу кіреді. Бұл ретте он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас және сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер осындай әрекеттерге жатқызылмайды.

Осындай барлық тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстардың ішінде неғұрлым тұрақты және көлемді бөлігіне кісі өлтіру (15%), денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру (27%), зорлау (4%), кісі өлтіру немесе денсаулыққа ауыр зиян келтіру қаупі (37%), денсаулыққа қасақана орташа зиян келтіру (16%) кіреді. Дәл осындай қылмыстардың жағдайы мен динамикасы негізінде олар зорлық-зомбылық қылмысы туралы қорытынды жасайды.

Криминология үшін маңызды белгілердің ортақтығы жағынан бір-біріне жақын ауыр зорлық-зомбылық қылмыстары: кісі өлтіру, денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру, зорлау және зорлық-зомбылықпен байланысты бұзақылық болып табылады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмысының нақты жағдайының криминологиялық сипаттамасымен криминологтардың ұстанымдары тұтастай бір-біріне сәйкес келеді, бұл әлеуметтік қауіпті агрессия көлемінің ұлғаюына байланысты негізді алаңдаушылық білдіреді [3].

Қоғам үшін қауіптілік дәрежесі, сондай-ақ зардаптардың ауырлығы бойынша зорлық-зомбылық қылмыстары басқа қылмыстық құбылыстардан бірнеше есе асып түседі және қоғамға орны толмас зиян келтіреді. Жыл сайын олардан жүздеген мың адамдар тікелей зардап шегеді. Қазіргі өркениетті қоғамдағы ең маңызды құндылықтарға, соның ішінде адамның өміріне, денсаулығына, тұтастығына нұқсан келтіреді, сондықтан олар заң тұрғысынан да, жалпы адамгершілік тұрғысынан да үлкен қауіп тудырады.

Зорлық-зомбылық қылмысының тән белгісі оның тұрақтылығы болып табылады, ол белгілі бір өсумен бірге жүреді. Кісі өлтіруге жасалған әрекеттермен кісі өлтірудің барлық санында қастандықтардың өздері тек 9-10% құрайды және осы түрдегі қылмыстардың жалпы көрінісіне әсер етпейді.

Зорлық-зомбылық қылмысының маңызды ерекшелігі шамалы, бірақ біртіндеп өсіп келе жатқан кідірісі, бұл қылмыстың жасалуының сипатымен, олардың жасырын салдарымен түсіндіріледі. Қазіргі уақытта кісі өлтірудің кешігуінің белгілі бір өсуі байқалады. Табылған мәйіттердің маңызы едәуір артты, олардың қайтыс болу себебі белгісіз, белгісіз мәйіттер мен хабар-ошарсыз кеткен адамдар, тергеуден және соттан жасырынған және табылмаған адамдар.

Жеке кәсіпкерлер құқық қорғау органдарына оларға қатысты жасалған зорлық-зомбылық туралы сирек хабарлайды. Сондай-ақ, құқық қорғау органдарына зорлық-зомбылық

сипаты бар адамдардың медициналық мекемелерге жүгіну жағдайлары туралы сирек хабарланады.

Біріншіден, атыс және суық қаруды қолдану арқылы жасалған зорлық-зомбылық қылмыстарының саны 10-15%-ға артты, бұл негізінен 3 жағдайлар тобынан туындады, соның ішінде қарудың қол жетімділігі және оны сатудың өсуі, ұйымдасқан қылмыстың көбеюі, Ресей Федерациясы мен ТМД елдеріндегі әскери қақтығыстар.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық экономикалық, саяси, жеке және тұлға аралық салалардағы мәселелерді шешудің қарапайым әдісіне айналды. Нәтижесінде кең таралған қылмыстың жаңа түрі пайда болды-бұрын орын алмаған, бірақ қысқа уақыт ішінде экономикалық саладағы қатынастарды ұйымдастырудың және қылмыстық ықпал ету салаларын қайта бөлудің әдеттегі құралына айналған кісі өлтіру.

Әлеуметтік қауіпті зорлық-зомбылық өмірдің салаларына терең еніп, бұрын іс жүзінде ешқандай өрнек таппағанын анықтауға болады. Жалпы алғанда, біршама азайғанына қарамастан, отбасылық-тұрмыстық қатынастарда көрінетін зорлық-зомбылықпен байланысты қылмыстардың жиынтығы өте маңызды болып қала береді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстары негізінен ситуациялық және тұрмыстық сипатта болады деген тұжырым расталды. Бұл денсаулыққа ауыр зиян келтіру кезінде кінәлі кек, қызғаныш, жанжал себептері туралы айтарлықтай мәліметтер негізінде жасалды. Бұл түрдің көптеген әрекеттері аяғына дейін жеткізілмеді, бұл олардың ситуациялық сипаты, алдын-ала ойластырылған ниеттің болмауы, мұқият дайындық туралы айтты. Сондай-ақ, зерттеулер көрсеткендей, осы әрекеттерді орындау кезінде негізінен тұрмыстық құралдар немесе кездейсоқ қол сұғушы заттардың қолына түскен.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстарынан ерекше қауіп туындайды, олардың құрбандары әйелдер мен балалар. Әлеумет танушылардың зерттеулері көрсеткендей, елдегі барлық әйелдердің көпшілігі жақын адамдарының физикалық және психикалық зорлық-зомбылықтан зардап шегетіндігі айқындалған [4].

Зерттеу барысында бір топ адамдар жасаған әрекеттердің үлесі неғұрлым жас болса, қылмыскерлер соғұрлым жас болады. Топ әдетте 3-4 адамнан аспайды, олар көбінесе кездейсоқ кездеседі, олар бірге уақыт өткізеді. Осылайша, тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмысы-бұл адамды өмірден айыру немесе денсаулығына зиян келтіру, дене (сонымен қатар жыныстық) қол сұғылмаушылық, оның еркіне қарсы жасалған физикалық бостандық түріндегі негізгі тікелей мақсатты көздейтін физикалық күш қолдану немесе оны қолдану қаупі бар қылмыстардың жиынтығы., сондай-ақ оның еркіне қарсы жасалған адамдардың жиынтығы осы аумақтағы белгілі бір уақыт кезеңіндегі зорлық-зомбылық қылмыстары.

Зорлық-зомбылықтың анықтаушы белгісі-жәбірленушіге зорлық-зомбылық, ол заңсыз күш қолдану, мәжбүрлеу, яғни басқа адамның еркіне қарсы жасалған, оған әсер ету деп түсініледі. Зорлық-зомбылыққа әртүрлі объектілерге қол сұғатын, бірақ бірыңғай мотивациямен (зорлық-зомбылық немесе агрессивті-зорлық-зомбылық) байланысты әрекеттер жатады. Зорлық-зомбылық-бұл жәбірленушіге физикалық күш қолдану немесе оны қолдану қаупі арқылы жасалған қылмыстардың жиынтығынан тұратын тарихи өзгермелі әлеуметтік-құқықтық құбылыс. Сонымен қатар, зорлық-зомбылық – бұл мақсатқа жетудің құралы ғана емес, мотивацияның элементі.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстарына: адам өлтіру, денсаулыққа әртүрлі дәрежедегі зиян келтіру, ұрып-соғу, азаптау, транспланттау үшін жәбірленушінің ағзасын немесе тінін алуға мәжбүрлеу, зорлау және өзге де зорлық-зомбылық жыныстық қылмыстар жатады. Зорлық-зомбылық қылмыстарының ерекшелігі – олар тұлғааралық бейресми қарым-қатынас процесінде негізінен өмір мен демалыс саласында көрінеді.

Қылмыстың бұл түрі негізінен адамның құқықтарына, оның қол сұғылмаушылығына қол сұғумен байланысты. Зорлық-зомбылықтың өзіне тән ерекшелігі-физикалық зорлық-зомбылық немесе оны адамға қолдану қаупі, адамның өмірге, денсаулыққа және заңмен қорғалатын басқа мүдделерге құқықтарының бұзылуы.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстарының жағдайы келесі белгілермен

сипатталады:

- зорлық-зомбылықтың негізінде өзімшілдік ниетімен үйлесетін зорлық-зомбылық пен азғындық жиі кездеседі;
- ауыр зорлық-зомбылық қылмыстарының көлемі артуы;
- зорлық-зомбылық қылмысының әлеуметтік жағдайлармен байланысты болуы;
- зорлық-зомбылықтың ұйымдасқан нысандарда орын алуы;
- зорлық-зомбылық қылмысының қатыгездік сипата болуы.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстарының көпшілігі ірі аумақтарда жасалады. Тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстарының басым бөлігі азаматтардың тұрғылықты жері бойынша, жартысынан көбі мас күйінде жасалған.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстарының көпшілігі жасырын болып көрінеді. Зорлық-зомбылыққа әртүрлі объектілерге қол сұғатын, бірақ бірыңғай мотивациямен (зорлық-зомбылық немесе агрессивті-зорлық-зомбылық) байланысты әрекеттер жатады. Бұл «аспаптық» зорлық-зомбылықты (мысалы, тонауға бағытталған) және өзін-өзі мақсат ретінде зорлық-зомбылықты (мысалы, жәбірленушіні мағынасыз азаптау) білдіреді [5].

Криминологиялық талдаудағы осы қылмыстардың көпшілігінде әлеуметтік қауіптің жоғарылауымен сипатталатын немесе салыстырмалы түрде кең таралған және осы сапада нақты (кідіріске түзетулермен) және тіркелген қылмыстың массивтерінің қалыптасуына айтарлықтай әсер ететіндер үлкен қызығушылық тудырады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың ушығуы-бүкіл әлемдік қоғамдастықты толғандыратын қазіргі заманның өткір проблемаларының бірі. Ол саяси реформалар жылдарында айтарлықтай нашарлады, бұл сандық көрсеткіштердің динамикасы мен сапалық сипаттамалардың қолайсыз өзгерістерімен дәлелденеді. Осы тезисті растайтын фактілерді келтірмес бұрын, кейбір ескертулер жасау керек.

Біріншіден, барлық зорлық-зомбылық қылмыстарын біртұтас тұтас есепке алу жоқ. Статистикалық тіркеу кезінде олар әртүрлі негіздер бойынша бөлінген кіші топтарға бөлінеді (қол сұғу объектісі, ауырлық дәрежесі, көше, топ, қарулы қылмысқа және т.б.). Бұл зорлық-зомбылық қылмысын бөліктерге (оның жекелеген түрлеріне немесе кіші түрлеріне) талдау жасауға мәжбүр етеді.

Екіншіден, бірнеше жылдар, тіпті ондаған жылдар ішінде анықталған зорлық-зомбылық қылмысының криминологиялық сипаттамалары аз кездейсоқ және табиғи болып табылады. Осыған байланысты заңнамалық тұжырымдардағы көптеген айырмашылықтар мазмұнды емес, негізінен терминологиялық сипатқа ие екенін атап өткен жөн. Зорлық-зомбылық қылмысының заңдылығы, ең алдымен, адам қоғамының ең жоғары құндылығы – адамдардың өміріне қол сұғатын қасақана кісі өлтірулердің жағдайын, деңгейін және басқа да криминологиялық сипаттамаларын талдау негізінде айқын көрінеді. Олардың үлес салмағы аз (барлық тіркелген қылмыстардың шамамен 1%). Бірақ, әдебиетте дұрыс айтылғандай, бұл қасақана кісі өлтірудің жағдайы жалпыланған сияқты,

Бұл, атап айтқанда, хабар-ошарсыз жоғалған және іздестірілген адамдардың көптігімен, нөмірлермен көмілген белгісіз мәйіттерді табу жағдайларының көбеюімен дәлелденеді. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың айқын белгілері бар мәйіттерді сот-медициналық зерттеудің мыңдаған актілері құқық қорғау органдары тарапынан талап етілмеген күйінде қалып отыр.

Адамға қарсы ең қауіпті қылмыстардың арасында қасақана ауыр дене жарақаттары тұрақты түрде де (тіркелген қылмыстар мен анықталған адамдардың абсолютті саны) және деңгейі бойынша да басым.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстар тобына қоғамдық қауіптілік дәрежесі, бағыты, таралу салалары және басқа да белгілері бойынша айтарлықтай ерекшеленетін қылмыстық жазаланатын әрекеттер кіретіндіктен, оларды жасаған адамдардың сипаттамалары ерекшеленеді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыскерлердің көз алдында адамның өмірі, денсаулығы, ар-намысы мен қадір-қасиеті девальвацияланған, құнсызданған және көбінесе бұл өзін-өзі бағалаудың жоғары және тіпті жоғары деңгейімен үйлеседі.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаушылардың жеке басының криминологиялық сипаттамаларында үздіксіз статистикалық бақылаулар, сондай-ақ таңдамалы зерттеулер орташа мәндерден біршама тұрақты өзгерістерді белгілейді. Бұл қылмыс жасаған барлық адамдарға қарағанда ерлердің басым болуы, қала тұрғындарының (және олардың арасында жаңа жағдайларға бейімделе алмаған, әсіресе ауылдық жерлердің таяудағы тұрғындары) ұлғаюы, есінің дұрыстығы шегінде психикалық ауытқулары бар қылмыскерлердің жоғары үлес салмағы.

Жастар немесе орта жастағы (18-39 жас) қылмыскерлердің зорлық-зомбылыққа бейімділігі байқалады. Алайда, отбасылық-тұрмыстық салада қылмыстық белсенділік пен жасы үлкен адамдар жоғары. зорлық-зомбылық қылмыскерлердің арасында мас күйінде қылмыстық жазаланатын әрекеттерді жасайтын адамдардың үлесі орташа деңгейден жоғары. Әлеуметтік мәртебесі бойынша қызметкерлер санатына жататын адамдар зорлық-зомбылық қылмыстарын салыстырмалы түрде сирек жасайды.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың себептері, шарттары және басқа да анықтаушылары айтарлықтай ерекшеленеді. Макро деңгейде біз ел үшін тұрақты дәстүрлерді, ресейлік менталитеттің ерекшеліктерін атап өтуіміз керек, олар тек фонды ғана емес, сонымен бірге қылмыстық зорлық-зомбылық үшін жақсы ұрықтандырылған негіз жасайды.

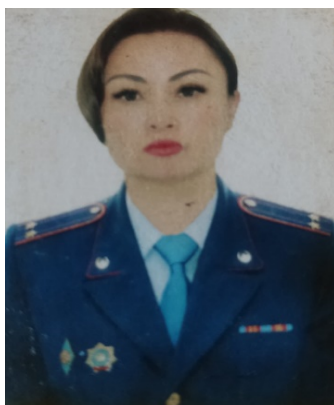
Осыған байланысты қоғамының макро жағдайлары қылмыстық зорлық-зомбылыққа өте қолайлы. Қазіргі таңда қоғамдағы қақтығыстар күрт өсті. Бұрынғы қақтығыстарға жаңалары қосылды, мысалы, ұлтаралық; кейбір дәстүрлі қақтығыстар шиеленісіп, күшейе түсті-мысалы, адамдардың экономикалық теңсіздігі бұрын-соңды болмаған мүліктік диспаритет деңгейіне жетті. Жалпы алғанда, қоғам өмірінде зорлық-зомбылық жасау себептерінің едәуір артуы туралы айтуға болады. Олар көбінесе жәбірленушілердің арандату әрекеті нәтижесінде пайда болады, бұл зорлық-зомбылықты анықтауға өте тән.

Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа моральдың жалпы қатаюы, халықтың маңызды топтарының маргиналдануы және лумпенизациясы, стресстік жағдайлардың көбеюі және әлеуметтік бақылаудың дәстүрлі түрлерінің әлсіреуі әсер етеді. Топтық және жеке деңгейлердегі әлеуметтік айырмашылықтың осы және басқа объективті қайшылықтарының әсерінен қылмыстық зорлық-зомбылықтың полимотивациясы күшейеді, әр түрлі ішкі жағдайлардың пайда болуы мен іс-әрекеті үшін кең өріс құрылады.

Тұрмыстық зорлық - зомбылық қылмыстарына (кек алу, өзімшілдік, кез – келген тәсілмен өзін-өзі растауға деген ұмтылыс және т.б.) – көптеген адамдар үшін тұлғааралық қақтығыстарды «ең қысқа» – зорлық-зомбылықпен, тиісті мемлекеттік (ең алдымен құқық қорғау) органдарына жүгінбестен және заңмен қарастырылған рәсімдермен шешу әдетке айналды.

Әдебиет

1. Молдабаев С.С. Проблемы субъекта преступления в уголовном праве Республике Казахстан. – Алматы: ТОО «Аян Эдет», 1998. – С. 7.
2. Уголовное право. Общая часть. Под ред. Рогова И.И., Рахметова С.М. – Алматы: Правовая инициатива, 1998. – С. 242.
3. Ахметов Б.И. Уголовно-правовая борьба с вымогательством. «Гылым», – Алматы. 1998. – С. 13.
4. Комментарий к Уголовному кодексу РК / Отв. ред. И.Ш. Борчашвили и Г.К. Рахимжанова. – Караганда: РГК ПО «Полиграфия», 1999. – С. 89.
5. Криминология: Учебник для ВУЗов / Под общей редакцией д.ю.н., профессора А.И. Долговой. – М.: НОРМА-ИНФРА, 2015. – С. 51.

АБАЖАНОВА А.З.,
старший преподаватель кафедры уголовного права,
уголовного процесса и криминалистики Алматинской академии МВД
Республики Казахстан. М. Есбулатова, м.ю.н., подполковник полиции

МЕРЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ БЫТОВОМУ НАСИЛИЮ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Одной из особенностей структуры преступности на современном этапе развития общества является возрастание удельного веса уголовно наказуемых деяний, носящих ситуативный характер. Эта особенность связана главным образом с изменениями мотивации, всё большая часть уголовных правонарушений против личности (включая такие опасные деяния, как убийства, умышленные тяжкие телесные повреждения), против общественного порядка и других как бы перемещается в сферу быта. Насилие существует в открытых или закамуфлированных формах во всех сферах общественной жизни: политической, экономической, духовной и семейно-бытовой. Оно имеет универсальный характер. Объектом его может стать любой человек и любая семья, независимо от их социального положения, уровня жизни, места жительства. Проблема насилия в быту становится все более актуальной для современного мира и фактически сформировалась в самостоятельную социальную проблему. Особенно ярко последствия этого явления отражаются в неблагополучных семьях, в том числе на судьбах детей: наблюдается устойчивый рост среди них беспризорности, безнадзорности, алкоголизма, наркомании, правонарушений.

Противодействие бытовым уголовным правонарушениям осуществляется на основе анализа состояния, уровня динамики и структуры уголовно наказуемых деяний, совершаемых на почве бытовых отношений, причин и условий, способствующих уголовным правонарушениям. Важным средством такого анализа являются криминологические исследования бытовой преступности. Прежде чем изучить актуальные проблемы противодействия бытовым уголовным правонарушениям, необходимо определиться с основными понятиями.

Быт – это уклад повседневной жизни людей вне производственно-трудовой сферы. В содержании понятия «быт» обычно включаются брачно-семейные, родственные, соседские, приятельские отношения, способы удовлетворения материальных и духовных потребностей, формы проведения свободного времени, нравы, обычаи, житейские привычки и вкусы людей [4].

Согласно Закона Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» (от 4 декабря 2009 года №214-IV): семейно-бытовые отношения – отношения между супругами, бывшими супругами, лицами, проживающими или проживавшими совместно, близкими родственниками, лицами, имеющими общего ребенка (детей); бытовое насилие – умышленное противоправное деяние (действие или бездействие) одного лица в сфере семейно-бытовых отношений в отношении другого (других), причиняющее или содержащее угрозу причинения физического и (или) психического страдания; субъекты профилактики бытового насилия –

государственные органы, органы местного самоуправления, организации и граждане Республики Казахстан, осуществляющие профилактику бытового насилия [1].

Существуют различные виды бытового насилия. Бытовое насилие может выражаться в виде физического, психологического, сексуального и (или) экономического насилия: физическое насилие – умышленное причинение вреда здоровью путем применения физической силы и причинения физической боли. Психологическое насилие – умышленное воздействие на психику человека, унижение чести и достоинства посредством угроз, оскорблений, шантажа или принуждение (понууждение) к совершению правонарушений или деяний, представляющих опасность для жизни или здоровья, а также ведущих к нарушению психического, физического и личностного развития. Сексуальное насилие – умышленное противоправное действие, посягающее на половую неприкосновенность или половую свободу человека, а также действия сексуального характера по отношению к несовершеннолетним. Экономическое насилие – умышленное лишение человека жилья, пищи, одежды, имущества, средств, на которые он имеет предусмотренное законом право [6].

Объектом домашнего насилия могут быть любые члены семьи. Выделяют три типа семейной жестокости:

- со стороны родителей по отношению к детям;
- со стороны одного супруга по отношению к другому;
- со стороны детей и внуков по отношению к престарелым родственникам.

Еще одна отличительная особенность «родственных» убийств заключается в том, что обвиняемые в их совершении редко признают себя действительно виновными. Их ответы на соответствующий вопрос достаточно парадоксальны: «Да, я убил, но я не виноват». Убийцы не считают себя подлинным или, во всяком случае, единственным источником наступивших последствий, не понимают, в чем их вина на фоне давно запутавшихся отношений. Они убеждены, что сами потерпевшие, с которыми их связывали тесные родственные или семейные узы, своими неправильными поступками вызвали взрыв агрессии. Психическое состояние обвиняемых осложняется тем, что они, даже не чувствуя себя виноватыми, часто искренне сокрушаются по поводу случившегося и тяжело переживают утрату.

Практически половине всех преступлений, связанных с бытовыми мотивами (ревностью, алкоголизмом, хулиганством), предшествуют длительные семейные конфликты. Лица, погибшие и получившие телесные повреждения на почве семейно-бытовых конфликтов, прочно занимают первое место среди различных категорий потерпевших от насильственных преступлений и значительно опережают по количеству жертв от других видов насильственных преступлений. Женщины и дети составляют 70% всех жертв тяжких насильственных посягательств, совершенных в семье. Что касается детей – жертв насилия в семье, то они находятся еще и в правовой зависимости от тех, кто совершает в отношении них насильственные действия. Их истязателями, как правило, являются родители, по закону обязанные представлять и защищать их права и законные интересы. Ежегодно около 2 миллионов детей в возрасте до 14 лет избиваются родителями. Для многих из этих детей исходом является смерть. Более 50 тысяч детей в течение года уходят из дома, спасаясь от собственных родителей, а 25 тысяч несовершеннолетних находятся в розыске.

По исследованиям Центра социальной и судебной психиатрии им. Сербского жестокое обращение в семье терпят в основном дети 6-7 лет; 60-70 процентов таких детей, постоянно избиваемых своими родителями, отчимами (мачехами), сожителями матери (отца), отстают в развитии, страдают различными физическими и психоэмоциональными расстройствами. Многие дети являются жертвами «пьяной педагогики», которая подчас приводит к трагическим для ребенка последствиям. Нередко родители не только сами пьянствуют, но и привлекают к этому своих детей, совместно с ними употребляют спиртные напитки или одурманивающие вещества.

Обращают на себя внимание особенности восприятия жертв домашнего насилия массовым сознанием. Наибольшее сочувствие вызывают самые беспомощные жертвы – дети и престарелые. Женщину же часто считают виновной в возникновении конфликта и «провокации»

насилия. Жертвы, оказывающие сопротивление, чаще одобряются обществом, нежели те, кто подчиняется насилию или проявляет пассивность (хотя известно, что сопротивление иногда может привести к наиболее тяжким последствиям). В обыденном сознании, как и в официальных документах, утвердилась упрощенная точка зрения, согласно которой насилие в семье сводится только к физическому насилию. Фоном для проявления насилия является распространение бытового пьянства, алкоголизма, безработицы, имущественные споры и, как следствие, рост конфликтных ситуаций в семье. Практически каждое третье преступление совершается на почве злоупотребления спиртными напитками. Более половины лиц, совершающих преступления, не имеют постоянного источника дохода.

Если говорить о криминологических характеристиках личности преступников, то следует отметить – большинство из них мужчины. По данным криминологических исследований, возраст «семейных» преступников характеризуется следующим: удельный вес возрастной группы 14-17 лет составил – 10,4%; 18-29 лет – 55,3%; свыше 30 лет – 34,3%. Что касается всех умышленных убийств и покушений на убийства, то усредненный удельный вес аналогичных возрастных групп распределился следующим образом: 14-17 лет – 11,5%, 18-29 лет – 34,5%; свыше 30 лет – 54%. Таким образом, среди несовершеннолетних «семейных» убийц примерно столько же, что и среди всех убийц.

В случаях убийства малолетних детей на первый план выступают личностные особенности отцов-убийц: жестокость, эгоизм, предельная распушенность, озлобленность и другие низменные черты. Характерной особенностью таких преступлений является то, что совершают их обычно лица, ранее неоднократно судимые за различные преступления, в том числе и против личности и поддерживающие фактические брачные отношения с матерями жертв. Поводами убийств детьми своих родителей могут быть и постоянные упреки со стороны последних в отношении своих детей (чаще всего сыновей) за их пьянство, паразитирование за родительский счет и т.п., особенно это характерно для ранее судимых. При чем агрессия в таких случаях может быть направлена на любого члена семьи, но поскольку чаще всего упреки такого рода исходят от матерей, то они и становятся жертвами.

Официальная статистика не имеет возможности объективно оценить масштабность данного явления. Как правило, жертвы не хотят сообщать, что они подверглись насилию. Зачастую их останавливает страх, чувство стыда или чувство преданности семье. Жертвы семейного насилия не обращаются в правоохранительные органы даже тогда, когда насилие носит физический характер. А в случае систематического психологического насилия у жертвы даже не возникает мысли о возможности привлечения к разрешению конфликтов официальных органов. В результате семейное насилие фиксируется только тогда, когда совершается преступление. Необходимо отметить, что в последнее время в различных социальных сетях и «пабликах» распространён новый так называемый «тренд» – «Медуза горгона», суть которого заключается, в том, что жертвы насилия (парни и девушки) в прошлом, испытавшие на себе сексуальное насилие, вкратце описывают ситуацию и в конце как символ выставляют знак «Медузы Горгоны». Если принять во внимание масштабы этого явления, то, честно говоря, ужасают размеры и то, что насильниками обычно выступают близкие родственники и люди из близкого окружения (нередко это соседи, тренера, педагоги, старшие товарищи и т.д.).

Исходя из вышеизложенного, необходимо отметить, что противодействие бытовому насилию – это комплекс правовых, экономических, социальных и организационных мер, осуществляемых всеми уполномоченными государственными органами, направленных на защиту конституционных прав, свобод и законных интересов человека и гражданина в сфере семейно-бытовых отношений, а также предупреждение и пресечение бытового насилия, выявление и устранение причин и условий, способствующих их совершению.

В компетенцию же органов внутренних дел входит следующее: участвуют в разработке проектов нормативных правовых актов в области профилактики бытового насилия; осуществляют меры по профилактике бытового насилия; выявляют родителей или лиц, их заменяющих, не исполняющих или ненадлежащим образом исполняющих обязанности по воспитанию детей, совершающих в их отношении противоправные действия; ведут профилактический учет

и осуществляют профилактический контроль; рассматривают заявления и сообщения о фактах бытового насилия или об угрозе их совершения с выездом на место и принимают меры по их пресечению; по просьбе потерпевших направляют их в организации по оказанию помощи или организации здравоохранения; проводят профилактическую беседу; производят доставление лица, совершившего бытовое насилие, в органы внутренних дел; выносят защитное предписание; ходатайствуют перед прокурором о даче санкции на продление срока действия защитного предписания; производят административное задержание; ходатайствуют перед судом об установлении особых требований к поведению лица, совершившего бытовое насилие; осуществляют уголовное преследование, производство по делам об административных правонарушениях; применяют меры уголовно-процессуального принуждения; применяют уголовно-правовые меры безопасности потерпевшего; обеспечивают организацию специальных учебных курсов по вопросам профилактики бытового насилия для сотрудников органов внутренних дел.

Изменения в казахстанское законодательство, направленные на защиту граждан, подвергающихся насилию в семье, внесены в соответствии с поручением Главы государства Касым-Жомарта Токаева в Послании народу Казахстана от 02.09.2019 года: «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана».

За бытовое насилие в Казахстане теперь будут привлекать только к административной ответственности, а не к уголовной. 3 июля Президент РК подписал закон, согласно которому статьи 108 и 109 УК РК («Умышленное причинение лёгкого вреда здоровью» и «Побои») переместились из уголовного в административный кодекс. 13 июля поправки вступили в законную силу.

Штрафы за домашние побои и умышленное причинение легкого вреда здоровью теперь не предусматриваются в Казахстане. Эту норму исключили из статьи 73 «Противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений» Кодекса об административных правонарушениях. По обновленному кодексу, если виновник и пострадавший находятся в семейно-бытовых отношениях, нарушителю грозит предупреждение или административный арест на срок до 5 суток, за повторные аналогичные действия в течение 1 года предусмотрен арест до 10 суток без предупреждения. В статье 73 часть 1 «Умышленное причинение легкого вреда здоровью» Кодекса об административных правонарушениях влекут предупреждение или административный арест до 15 суток, при повторном совершении в течение 1 года – арест без предупреждения до 20 суток. А также согласно изменениям статьи 73 часть 2 «Побои», предусматривается предупреждение или административный арест до 10 суток и арест до 15 суток без предупреждения за повторные правонарушения в течение года.

Казалось бы, декриминализация статей о бытовом насилии должна облегчить жизнь любителям распускать руки. Но парадокс в том, что именно теперь у жертв домашних тиранов появился шанс реально отправить их за решётку, пусть на короткий срок. Прежде, например, побившего жену мужа могли максимум оштрафовать. Статьи Уголовного кодекса предусматривали аресты сроком от 45 до 60 суток. Но эти меры не работали. Применение этих мер было приостановлено до 2020 года. Теперь же мужа, избившего жену, можно по крайней мере «закрыть» на 15 суток. Однако штрафы за побои и причинение лёгкого вреда здоровью при этом стали меньше.

Для сравнения: умышленное причинение лёгкого вреда здоровью по Уголовному кодексу наказывалось: штрафом в размере до 200 МРП (525 тысяч тенге); исправительными работами в том же размере; привлечением к общественным работам на срок до 180 часов; арестом на срок до 60 суток (применение ареста было приостановлено до 2020 года в соответствии со статьёй 467 УК РК). Та же статья в Административном кодексе наказывается штрафом 15 МРП (39 тысяч тенге) либо административным арестом сроком до 15 суток. Также в Административном кодексе в этой же статье есть ещё часть вторая, в которой говорится о том, что если кто-то совершает побои повторно в течение года, то это влечёт административный арест сроком до 20 суток. Для тех лиц, к которым арест не применяется, по этой статье предусмотрен штраф в размере до 30 МРП (78 тысяч тенге).

По статье «Побои» Уголовный кодекс предусматривал наказание: штраф в размере до 100 МРП (262 тысячи тенге) либо исправительные работы в том же размере; привлечение к общественным работам на срок до 120 часов; арест на срок до 45 суток (применение ареста также было приостановлено в соответствии со статьёй 467 УК РК). В Административном кодексе за побои будут наказывать штрафом в размере 10 МРП (23 тысячи тенге) либо административным арестом на срок до десяти суток. При рецидиве «нарушителя» посадят уже на 15 суток. Третья часть этой статьи предусматривает штраф в 30 МРП (78 тысяч тенге) [3].

Дополнительно статья 110 «Истязание» Уголовного кодекса Республики Казахстан переводится из частной в частно-публичную плоскость – чтобы пресечь более тяжкие семейно-бытовые преступления. Если ранее потерпевшей приходилось самостоятельно собирать доказательства для суда, проходить судебно-медицинскую экспертизу и так далее, то теперь по ее заявлению расследованием немедленно займется полиция. Поддерживать в суде обвинение будет не частное лицо, а прокурор.

Огромную роль в противодействии данного вида правонарушений «играет» профилактика. Профилактика бытовых уголовных правонарушений состоит в выявлении конкретных лиц, от которых можно ожидать совершения уголовных правонарушений по бытовым мотивам, и проведение целенаправленной работы по недопущению преступных проявлений с их стороны. Конкретные профилактические мероприятия по предупреждению бытовых уголовных правонарушений предусматриваются комплексными планами профилактики правонарушений, перспективными и текущими планами служебной деятельности правоохранительных органов, главным образом органов внутренних дел, на которые падает основная тяжесть этой работы, планами деятельности органов общественных объединений.

Выявление и пресечение бытовых преступлений являются одной из форм профилактики и предупреждения более тяжких преступлений против жизни и здоровья граждан, особенно совершаемых в сфере бытовых отношений. Однако, проводить профилактику в отсутствии желания самих потерпевших – дело не легкое. Ведь в примирении семейных скандалов существуют определенные мотивы – совместные малолетние дети, финансовое положение, как правило, уплата штрафа опять же «бьет» по семейному бюджету и т.п. И жаль, что не многие понимают всю важность ответственности за так называемые «небольшие преступления». Безнаказанность приводит к повышению самооценки обидчика и вседозволенности его противоправных действий, что в свою очередь может привести к непоправимым последствиям.

Органы внутренних дел продолжают наращивать усилия в противодействии семейно-бытовой преступности. Используются предоставленные законодательством возможности, активизируется взаимодействие с заинтересованными органами по предупреждению правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений. Это такие направления, как обеспечение раннего выявления детей, воспитывающихся в неблагополучных семьях, принятия мер по организации надлежащего профилактического наблюдения за ранее судимыми лицами, отбывшими наказание за бытовые преступления, взаимодействие с сельскими комитетами, проведение выездных судебных заседаний по изоляции лиц, злоупотребляющих спиртными напитками, в условиях лечебно-трудовых профилакториев, частичному ограничению в дееспособности и лишению родительских прав, установление престарелых граждан, проживающих совместно с родственниками, ведущими антиобщественный образ жизни.

Инструментом индивидуальной профилактики правонарушений, совершаемых в сфере семейно-бытовых отношений, в соответствии с Законом Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» (от 4 декабря 2009 года №214-IV) является защитное предписание, предусматривающее установление гражданину, совершившему насилие в семье, ограничений на совершение определенных действий. В соответствии с ч. 1 ст. 10 Закона «...в целях обеспечения безопасности потерпевшего и при отсутствии оснований для производства административного задержания в порядке, предусмотренном Кодексом Республики Казахстан об административных правонарушениях, либо задержания в порядке, предусмотренном статьей 128 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан, начальниками территориального органа полиции, местной полицейской службы органа внутренних дел, их заместителями,

участковыми инспекторами полиции, инспекторами по делам несовершеннолетних и по защите женщин от насилия выносится защитное предписание с учетом мнения потерпевшего, которое вручается для исполнения лицу, совершившему бытовое насилие либо от которого исходит угроза его совершения, под расписку. В случае отказа от подписания в защитном предписании делается запись об этом...» [1], защитное предписание с письменного согласия совершеннолетнего гражданина (граждан), пострадавшего (пострадавших) от насилия в семье, обязывает гражданина, совершившего насилие в семье, временно покинуть общее с гражданином (гражданами), пострадавшим (пострадавшими) от насилия в семье, жилое помещение и запрещает распоряжаться общей совместной собственностью. И это далеко не весь перечень мероприятий, который проводится с целью предупреждения правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений. Совместно с заинтересованными ведомствами проводятся широкомасштабные мероприятия, направленные на профилактику правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений.

При всей положительной оценке защитного предписания, нельзя не отметить, его ограниченный профилактический эффект. Согласно статье 20 Закона РК «О бытовом насилии», нарушение требований защитного предписания влечет только административную ответственность. Лица, совершающие бытовое насилие, об этом знают и уголовно-правовых последствий не опасаются. В связи с этим полагаем, что справедливым суждение Сыздыкова А.Ж., Сагымбекова Б.Ж. о том, что одной из главных проблем предупреждения бытового насилия в Казахстане является низкая эффективность мер индивидуальной профилактики данного опасного явления [5, с. 172].

Латентный характер насильственной преступности обуславливает сложность раскрытия данных преступных деяний и их предупреждения. При анализе насилия в семье возникает ряд трудностей. Это объясняется, с одной стороны, нежеланием пострадавших обращаться в правоохранительные органы (некоторые не доверяют правоохранительным органам, некоторые боятся лишиться материальной поддержки и т.п.), а также неспособностью некоторых зависимых членов семьи обратиться в правоохранительные органы (это относится, в первую очередь, к детям и престарелым членам семьи). С другой стороны, латентность насилия объясняется нежеланием и отчасти неспособностью правоохранительных органов обеспечить реальную защиту пострадавших. Нередки случаи сокрытия обращений о фактах насилия в семье самими правоохранительными органами. В связи с этим, работа по профилактике уголовных правонарушений в сфере бытовых отношений требует плановости, системности, целеустремленности. Органы внутренних дел и другие субъекты профилактики (опорных пунктов полиции) должны регулярно проводить анализ состояния бытовых правонарушений, результатов воспитательной работы с дебоширами, эффективности осуществляемых профилактических мероприятий. Выполнение запланированных мероприятий должно находиться под постоянным контролем соответствующих руководящих работников.

Литература

1. Закон Республики Казахстан от 04.12.2009 года №214-4 «О профилактике бытового насилия» // kodeksy-kz.com
2. Закон Республики Казахстан от 09.07.2004 года №591-III «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности» // kodeksy-kz.com
3. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года №226-V/ <https://online.zakon.kz>.

АБИЖАНОВ С.М.,

Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясының қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасының оқытушысы, философия докторы (PhD), полиция подполковнигі

**ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ
АЛДЫН АЛУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Отбасындағы зорлық-зомбылық, өркениетті қоғамның нормалары мен құндылықтарына қайшы келсе де, көптеген елдерде, соның ішінде Еуропа елдерінде де жиі кездесетін мәселе болып табылады. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың кез келген түрлерімен күрес проблемасы оның алдын алуға ықпал ете алатын әлемдік қоғамдастық пен ірі халықаралық ұйымдар тарапынан зор назарды талап етеді.

Сол себепті Қазақстан Республикасының Конституциясы өзінің бірінші бабында адамды, оның өмірін (15-б.), жеке бостандығын (16-б.), зорлық-зомбылыққа, азаптауға және басқа да қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге және жазалауға ұшырамау құқығын жариялайды (17-б.) [1].

Тұрмыстық зорлық-зомбылық физикалық, психологиялық, жыныстық және (немесе) экономикалық зорлық-зомбылық түрінде көрінуі мүмкін.

Физикалық зорлық-зомбылық-физикалық күш қолдану және физикалық ауырсыну арқылы денсаулыққа қасақана зиян келтіру.

Психологиялық зорлық – зомбылық-адамның психикасына қасақана әсер ету, ар-намысы мен қадір-қасиетін қорлау, қорқыту, бопсалау немесе өмірге немесе денсаулыққа қауіп төндіретін, сондай-ақ психикасының, дене бітімінің және тұлғалық дамуының бұзылуына әкеп соғатын құқық бұзушылықтар немесе іс-әрекеттер жасауға мәжбүрлеу арқылы кемсіту.

Жыныстық зорлық-зомбылық – адамның жыныстық қол сұғылмаушылығына немесе жыныстық бостандығына қол сұғатын қасақана құқыққа қарсы әрекет, сондай-ақ кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы әрекеттер.

Экономикалық зорлық – зомбылық-адамды заңда көзделген құқығы бар тұрғын үйінен, тамағынан, киімінен, мүлкінен, қаражатынан қасақана айыру, бұл дене және (немесе) психикалық денсаулығының бұзылуына әкеп соғуы мүмкін.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық – бір адамның отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында басқасына (басқаларына) қатысты құқыққа қарсы қасақана әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік), тән азабын және (немесе) психикалық азабын тарту қатерін төндіретін немесе тудыратын әрекет.

Қазақстан Республикасында тұрмыстық зорлық-зомбылықпен күресуге тікелей бағытталған заңнамаға тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы заңы жатады.

Қазақстан Республикасының Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы заңнамасы Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді. Егер Қазақстан

Республикасы ратификациялаған халықаралық шартта «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» ҚР Заңындағыдан өзгеше қағидалар белгіленсе, онда халықаралық шарттың қағидалары қолданылады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы келесі қағидаларға негізделеді:

- заңдылық;
- адамның және азаматтың құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін сақтауға кепілдік беру;
- адам мен азаматқа тән азабын және (немесе) психикалық азабын тартуға жол бермеу;
- отбасын қолдау және сақтау;
- құпиялылық;
- өмірлік қиын жағдайда жүрген әрбір адамға және азаматқа жеке көзқарас;
- кешенділік және жүйелілік [2].

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу қағидаттары жынысына қарамастан барлық құқықтарды тең пайдалануды қамтамасыз етуге, кемсітушілікке жол бермеуге, гендерлік өзіндік сананы қалыптастыруға және қоғамдағы гендерлік стереотиптерді жоюға негізделген.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қазіргі уақытта отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы қатынастарды реттейтін жалғыз заң болып табылады.

2015 жылғы 1 қаңтардан бастап 2017 жылғы шілдеге дейін тұрмыстық зорлаушылар ұрып-соққаны және денсаулығына қасақана жеңіл зиян келтіргені үшін ҚР ҚК 108, 109-баптары бойынша қылмыстық теріс қылық ретінде жеке айыптау тәртібімен қылмыстық жауапкершілікке тартылды [3].

2017 жылғы 3 шілдеден бастап «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне құқық қорғау жүйесін жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» №84 Қазақстан Республикасының Заңымен тұрмыстық зорлаушыларды ұрып-соғып, денсаулығына қасақана жеңіл зиян келтіргені үшін енді Қазақстан Республикасы ӨҚБТК-нің 73-1 және 73-2-баптары бойынша тартылады [4].

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және алдын алу жөніндегі полиция департаменттерінің жергілікті полиция қызметі қызметкерлері қызметінің құқықтық негізін «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» 2014 жылғы 23 сәуірдегі №199 Қазақстан Республикасының Заңы құрайды. Соған сәйкес «Жергілікті полиция қызметі учаскелік полиция инспекторлары, көмекшілікке толмағандардың істері жөніндегі, әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі, патрульдік полиция, табиғат қорғау полициясы бөлімшелерінен және құқық бұзушылықтардың алдын алу, қоғамдық тәртіпті сақтау, жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы қызметті жүзеге асыратын өзге де бөлімшелерден тұрады» [5].

«Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 10-бабына сәйкес аталған адамдар:

- тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы жөніндегі шараларды жүзеге асырады;
- ата-аналарды немесе оларды алмастыратын, балаларды тәрбиелеу жөніндегі міндеттерді орындамайтын немесе тиісінше орындамайтын, оларға қатысты құқыққа қарсы әрекеттер жасайтын адамдарды анықтайды;;
- профилактикалық есепке алуды жүргізеді және профилактикалық бақылауды жүзеге асырады;
- тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілері туралы немесе оларды жасау қатері туралы арыздар мен хабарларды жергілікті жерге барып қарайды және олардың жолын кесу жөнінде шаралар қолданады;;
- жәбірленушілердің өтініші бойынша оларды көмек көрсету жөніндегі ұйымдарға немесе денсаулық сақтау ұйымдарына жібереді;
- профилактикалық әңгіме жүргізеді;
- тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамды ішкі істер органдарына жеткізуді жүргізеді;

- қорғау нұсқамасын шығарады;;
- прокурорға қорғау нұсқамасының қолданылу мерзімін ұзартуға санкция беру туралы өтініш білдіреді;
- әкімшілік ұстауды жүргізеді;
- сот алдында тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамның мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу туралы өтініш жасайды;
- қылмыстық қудалауды, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді жүзеге асырады;
- қылмыстық іс жүргізу мәжбүрлеу шараларын қолданады;;
- жәбірленушінің қылмыстық-құқықтық қауіпсіздік шараларын қолданады;
- Ішкі істер органдарының қызметкерлері үшін тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу мәселелері бойынша арнайы оқу курстарын ұйымдастыруды қамтамасыз етеді.

Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі «Құқық бұзушылықтардың профилактикасы туралы» Заңының 7-бабында ПО-ның және құқық бұзушылықтың алдын алудың өзге де субъектілерінің профилактикалық іс-шараларды жүзеге асыру жөніндегі құзыреті айқындалған. Бірақ 23-баптың 6-тармағында «Тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамдарға қатысты құқық бұзушылықтың жеке профилактикасы шаралары Қазақстан Республикасының Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы заңнамасында белгіленген ерекшеліктер ескеріле отырып қолданылады» [6] деп айтылған.

Осыған ұқсас ережелер «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» 2004 жылғы 9 шілдедегі №591-ІІ ҚР Заңында қамтылған, онда 10-бап құқық бұзушылықтың алдын алу бойынша ПО құзыретін көздейді. 19-1-баптың 5-тармағында «Тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған кәмелетке толмағандарға қатысты құқық бұзушылықтың жеке профилактикасы шаралары Қазақстан Республикасының тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы заңнамасында белгіленген ерекшеліктер ескеріле отырып қолданылады» [7].

Отбасы ішіндегі зорлық-зомбылықтың алдын алу Нормативтік құқықтық актілермен бекітілген және «Ішкі істер органдары туралы» Қазақстан Республикасының Заңында шоғырланған ПО қызметкерлері қызметінің көптеген бағыттарының бірі болып табылады.

Бұл жұмыстың тиімділігі жеке алдын-алу әдістеріне (сендіру, мәжбүрлеу және көмек) байланысты болады. Мысалы, сендіру әдісін қолданған кезде құқық бұзушының санасына тәрбиелік әсер етіледі, әңгімелер арқылы оң әлеуметтік нәтижеге қол жеткізуге болады. Мәжбүрлеу әдісі сендіру нәтиже бермеген кезде қолданылады және адамның санасы мен мінез-құлқына белгілі бір сыртқы әсер қажет. Бұл адамның заңды мінез-құлқына мәжбүрлеу үшін оның мінез-құлқына әсер етуге мүмкіндік береді.

ПО қызметкерлерінің қызметінде жұмысқа орналастыру, оқыту, құжаттарды ресімдеу, медициналық көмек алу және т.б. мәселелерді шешуде көмек көрсету әдісін пайдалануға ерекше назар аударылады, бұл әдісті іске асыру жергілікті полиция қызметі қызметкерлерінің отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу жүйесінің барлық субъектілерінің өкілдерімен өзара іс-қимылын көздейді.

Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтарды болдырмауда оларды ішкі істер органдарының уақтылы ескертуі маңызды рөл атқарады.

Жоғарыда аталған қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу оларға қатысты жеке профилактика шараларын қолдану арқылы отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауды күтуге болатын нақты адамдармен жеке профилактикалық жұмыстың арқасында мүмкін болады.

Жеке профилактиканың тиімділігі көбінесе оны дұрыс ұйымдастыруға және есепте тұрған адамның құқықтық жағдайын егжей-тегжейлі реттеуге байланысты.

Көбінесе азаматтар профилактикалық есепте тұрғанын және олар туралы мәліметтер ақпараттық деректер банкіне енгізілгенін білмейді. Сонымен қатар, отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында құқық бұзушылыққа жол берген адамның тұрғылықты жері бойынша профилактикалық әңгімелесулер жүргізу және тексеру құқық бұзушыға ескерту әсерін тигізбейтін формальды

сипатта болуы мүмкін.

Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында құқық бұзушылыққа жол берген адам үшін профилактикалық есепке қою нәтижесінде қандай да бір құқықтық салдарлар туындамайды. Азамат құқықтары мен бостандықтарына қандай да бір шектеулерге ұшырамайды және қосымша міндеттер алмайды, яғни кез келген сәтте қайталап әкімшілік құқық бұзушылық немесе қылмыс жасай алады.

Жергілікті полиция қызметінің қызметкерлері, сондай-ақ денсаулық сақтау және білім беру органдары өз қызметінде «Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» 2008 жылғы 29 желтоқсандағы №114-IV Қазақстан Республикасы Заңының өмірлік қиын жағдайда жүрген адамдар (отбасылар) үшін арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету саласында туындайтын қоғамдық қатынастарды реттейтін негізгі ережелерін ескеруі тиіс жағдайлар. Осы Заңда жасалған іс-әрекеттер бойынша қылмыстық іс қозғау фактісінің болуына қарамастан, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа байланысты іс-әрекеттер қатыгездікпен қараудың нысандары болып табылады [8].

Өмірлік қиын жағдайда жүрген адамның (отбасының) құқықтары мен міндеттері Жоғарыда аталған Заңның 12-бабында айқындалған. Өмірлік қиын жағдайда жүрген адамның (отбасының):

- 1) арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсетуге өтініш жасауға құқылы;
- 2) өзінің құқықтары, міндеттері және арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету шарттары туралы ақпарат алуға міндетті;
- 3) арнаулы әлеуметтік қызметтерге қажеттілікке бағалау жүргізуге және оны айқындауға қатысуға құқылы;
- 4) ерекше режимде ұстайтын білім беру ұйымдарындағы кәмелетке толмағандарды қоспағанда, арнаулы әлеуметтік қызметтердің кеңілдік берілген көлемін және (немесе) ақылы арнаулы әлеуметтік қызметтерді ұсынатын субъектілерді таңдауға құқылы;
- 5) арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсетуді алуға немесе одан бас тартуға құқылы;
- 6) Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен лауазымды адамдардың, сондай-ақ арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсететін субъектілердің әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) шағым жасауға құқығы бар;
- 7) лауазымды адамдарға немесе арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсететін субъектілерге мәлім болған жеке сипаттағы ақпараттың құпиялылығына құқығы бар.

Өмірлік қиын жағдайда жүрген адам (отбасы):

- 1) арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету қажеттілігін айқындау және ол туралы шешім қабылдау үшін толық және анық ақпарат беруге міндетті;
- 2) арнаулы әлеуметтік қызметтерге қажеттілікке бағалау жүргізу және оны айқындау процесіне кедергі келтірмеуге;
- 3) арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсететін субъектілерге оларды ұсынуға әсер ететін мән-жайлардың өзгергені туралы уақтылы хабарлауға.

Жоғарыда көрсетілген Заңның 6-бабының 2-тармағын орындау үшін ішкі істер министрлігі Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму, Білім және ғылым министрліктерімен бірлесіп, Әділет министрлігінде 2014 жылғы 25 Желтоқсанда №10 болып тіркелген «Әлеуметтік бейімсіздікке және әлеуметтік депривацияға әкеп соққан қатыгездікпен қараудың бар-жоғын бағалау критерийлерін бекіту туралы» №630/399/240 бірлескен бұйрығын әзірледі және бекітті. Бұл бұйрық тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарының арнайы әлеуметтік қызметтерге қол жеткізуін қамтамасыз етуге мүмкіндік берді.

«ПО-да профилактикалық есепте тұрған адамдарға профилактикалық бақылауды жүзеге асыру жөніндегі Нұсқаулықты бекіту туралы» Қазақстан Республикасы ІІМ-нің 2014 жылғы 15 шілдедегі №432 бұйрығы ішкі істер органдарында профилактикалық есепте тұрған адамдарға профилактикалық бақылауды жүзеге асыру тетігін көздейді. Бұл нұсқаулықта қорғау нұсқамасын шығару және тұрмыстық зорлаушының шектеулерді сақтауын бақылау тәртібі, сондай-ақ тұрмыстық бұзақыларға профилактикалық бақылауды жүзеге асыру бойынша қызметтік іс жүргізу тәртібі көзделген.

Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі №590 «Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге азаматтардың қатысуы туралы» Заңы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және алдын алу процесіне азаматтардың жеке қатысуын тікелей көздемейді [9].

Осы заңды іске асыру тетігі «Азаматтарды қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету жөніндегі іс-шараларға олардың бақылау және қадағалау функцияларына байланысты емес нысандары мен түрлерін тарту қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2004 жылғы 27 қарашадағы №641 бұйрығында жазылған.

Осылайша, отбасылық құқық бұзушылықтардың алдын-алудың сәттілігі көбінесе қолданылатын арнайы алдын-алу шараларының тиімділігімен анықталады және тұрмыстық ұрып соққаны үшін кінәлі бір жылда екі рет әкімшілік жауаптылыққа тартылса ұрып соққаны үшін қылмыстық жауаптылықты қарастырған дұрыс болады деп пайымдаймын.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамыз // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000>
2. Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 4 желтоқсандағы №214-IV заңы [adilet.zan.kz>kaz/docs/Z090000214_](https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z090000214_).
3. Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі №226-V ҚРЗ. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>
4. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі №235-V ҚРЗ // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235>
5. «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» Қазақстан Республикасының заңы 2014 жылғы 23 сәуірдегі №199-V ҚРЗ // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1400000199>
6. Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі «Құқық бұзушылықтардың профилактикасы туралы» Заңы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z100000271>
7. «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» 2004 жылғы 9 шілдедегі №591-II ҚР Заңы https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z040000591_/history
8. «Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» 2008 жылғы 29 желтоқсандағы №114-IV Қазақстан Республикасы Заңы https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z080000114_/history

АДАЕВ О.Ш.,

К. Жубанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің аға оқытушысы,
заң ғылымдарының магистрі

ЖАСЫ КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАН ҚЫЛМЫСКЕРЛЕРДІҢ ҚЫЛМЫСТЫҢ АЛДЫН АЛУДАҒЫ ЖЕКЕ БАСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Еліміздің болашағы жастар деп білеміз. Сондықтан жасөспірімнің қылмыстық құқық бұзушылығы жай ғана мәселе емес, мемлекеттің стратегиялық даму жүйесінде ең маңызды мәселе болып табылады.

Кәмелетке толмағандардың қылмыстылығына тосқауыл қоюдың бірден бірі маңызды жолы –олардың тұлғасын және индивидуалдық ерекшеліктерін анықтау және саралау. Жасөспірім қылмыскер тұлғасының ерекшеліктерін жете білу, меңгеру және бұл білімді кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстылықпен күрес жүргізуде қолдану, сөз жоқ, тиімді әрі нәтижелі жетістіктерге қол жеткізеді. « Кәмелетке толмағандардың қылмыс жасау әрекет елімізде өткір әрі өзекті мәселе ретінде қарастырылуда. Құқықтық статистика жөніндегі Комитеттің мәліметтері бойынша жыл сайын 7000- астам қылмыс жасаған жастар анықталып, олардың жартысына жуығы қылмыстық жауапкершілікке тартылады. Тіпті кейінгі жылдары кәмелетке толмаған жастардың қатысуымен жасалған қылмыс санының ұлғая түскендігі байқалады.

Сонғы жылдары кәмелеттік жасқа толмағандарды уақытша оқшауландыру, бейімдеу мен реабилитациялау республикалық орталықтарына 70-мың жуық қараусыз және қанғыбас балалар орналасқан, олардың 11мыңға жуығы балалар үйі мен мектеп интернаттарына жіберілген.

Бүгінде тиісті материалдық база мен арнайы даярланған мамандар жоқ. Орталықтар мен арнайы оқу орындарында психология, тәрбиешісі мен мұғалімдердің жетіспеуі үйреншікті мәселеге айналған.[1]

Кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасы ерекше түрдегі тұтастық, күрделі және көп қырлы құбылыс. Кәмелетке толмағандар қылмыскер тұлғасын социологиялық, психологиялық, әлеуметтік, рухани тұрғысынан сипаттау арқылы осы тұлғаның, құқыққа қарсы әрекет жасауына ашып келетін қасиеттерін зерттеу жүзеге асырылып отыр.

Зерттеуге көптеген ғалымдар көңіл бөліп отырғаны білінеді. Мәселен: Г.С. Абрамова, Б.С. Волков, А.И. Долгова, Г.М. Миньковский, Н.М. Абдиров, Т.К. Акимжанов, К. Бегалиев, Г.Р. Рустемова және т.б.

Ғалымдар, қылмыстық іс-әрекеттер факторларын сараптай отырып, шешуші рольді әділ түрде субъективтік жағдайларға жатқызады. Адам ұжымдық немесе желелік белгілерімен дүниеге келмейді, жеке адам немесе қылмыскер болуы нақты жағдайларға байланысты қоршаған орта әсерімен және қоршаған орта әсерімен немесе қоғамдық тәжірибе үдірісімен қалыптасады [2].

Сондықтан индивид өмір жолында қандай жағдайларға тап болады және ол жағдайлардың әсері қандай болуды кімдерді жолықтырады, міне, осылар жеке адам болып қалыптасуына әсер етеді.

Қылмыскер, тұлғасының қалыптасуына әсер етуші факторлардың бірі –оның қылмыстық іс-әрекетінің мотиві, тәрбиенің жетіспеушілігі, ең алдымен жанұя тәрбиесінің жетіспеуі [3].

Жасөспірім үшін жанұя микроәлеуметтік жағдай ретінде танылып, жүйелі және өзекті түрде ықпал етеді. Жанұя жасөспірімге болашақ әлемтану көзқарасын қалыптастыратын алғашқы ұжым.

Жасы кәмелетке толмағандарға әртүрлі факторлар әсер етеді: жанұя құрамы, жанұя мүшелерінің қарым-қатынасы, әсіресе, бұзылған жанұя ахуалы, ата-аналарының моральдық бейнесі, қызметі, мәдени және білім деңгейі, материалдық және тұрмыстық жағдайы.

Жастар мен кәмелетке толмағандар қылмыстылығының өсуі біздің қоғамымыздың жағдайының тікелей ізі болып табылады. Бағаның өсуі, әлеуметтік күйзеліс, осының бәрі жастарға тікелей әсер етеді. Жастардың рухани, мәдени, деңгейінің төмендеп, материалдық қызығушылық басым болуын әкеледі. Көптеген құқықбұзушы жасөспірімдер ақша болған жағдайда оқып та, жұмыс жасап та қажеті жоқ деп мәлім деген.

Тағы бір қосымша факторлардың бірі кәмелетке толмаған жасөспірімдер еңбек ету және өмір сүруді таңдауда ересектер секілді еркін қимылдай алмайды. Мысалы: кәмелетке толмағандарға жеке адам болып көрінуі үшін зиянды жағдайлардағы өндірісте жұмыс жасауға тыйым салынады. Сондықтан арнайы кәсіби дайындығының болмауы, білім деңгейі мен кәсіби шеберлігінің жетіспеуінен өздерін қызықтыратын жұмыстарға араласа алмайды.

Кәмелетке толмағандардың жұмыс жасауға бейімсіздігі, олардың физиологиялық және психологиялық тұрақсыздығы өздерін басқара алмауы, тез шаршауы еңбек етуіне кері әсер етеді.

Зерттеулерге сүйенсек, жұмыс жасап жүрген жастардың еңбекке қызығушылығы тек еңбек ақының деңгейіне байланысты деп айтылған, сонымен қатар жұмыстың қарапайымдылығы, біржақтылығы олардың еңбекке деген, ынтасын төмендеткен.

Еңбек етуші жастарға дұрыс тәрбиенің жүргізілмеуі, қоғамдық жұмыстарға тартылмауы, белсенділігінің төмендеуі бақылаудың нашар болуы жұмыста белсенділік танытпауы жастардың құқықбұзушылығына әкеліп соғады.

Жүргізілген зерттеулерге сүйенсек, қылмыс жасаған және сотталған жасы кәмелетке толмағандардың 34,1% жұмыс жасамағандар және оқымағандар.

Әр түрлі қылмыстары үшін сотталған кәмелетке толмағандардың көбі өмірдегі мақсаты туралы ойламағандар екеніне зерттеулер куә. Олардың идеалы мейрамда, қолма-қол көп ақшаға ие болуы, сәнді киіну мүмкіндігі, уақыттарын кафе, ресторанда және тағы басқаларда өткізу.

Көптеген зерттеулер бойынша белгілі болғандай, құқықбұзушылықты жасаған кәмелетке толмағандар өздерінің жастарына сәйкес емес, төмен мәдениет және білім деңгейлеріне ие. Толтырылған сауалнамалар, көрсеткендей, олар өздерінің құрбыларына қарағанда білім деңгейлері бойынша 1-3 жылға қалып қояды. Құқықбұзушы 17 жасар кәмелетке толмағандардың барлығы дерлік өздерінің ойларын қағаз бетінде сауатты және анық баяндай алмаған.

Зерттеулерді сараптай келе педагогикалық тәрбиеден қалыс қалған, «қиын» жасөспірімдердің әлеуметтің негізі қылмыс жасау жолына итермейді.

Сонымен құқықбұзушы жастарды мынадай бес топқа бөлуге болады:

1. Қоғамдық – кері кетушілік қоғамға қарсы ашық көзқарас жүйесі белгілері бар олар дөрекі, ызықор, үстем, өзімшіл.

2. Бірінші топтағы кәмелетке толмаған құқық бұзушыларға – еліктейтін жасөспірімдер. Олар әлсіздерді қысады, басқалармен тұра алмайтындар.

3. Үшінші топқа жататын жасөспірімдер өздерінің теріс қылық жасап жатырғанын біле тұра, соған қарсы тұра алмайды. Олар қоғамға қарсы әрекеттер туғызады.

4. Тез сенгіш, жеңілтек, өз күшіне сене алмайтын, өзіне немқұрайлығымен қарайтындар күштілерге бағынатын жасөспірімдер.

5. Кейдейсоқ жағдайда құқық бұзушылық жасағандар, еріксіздер және бөтен біреудің әсеріне көнгендер.

Әрбір теріс қылық жасаған, әсіресе бірінші рет құқық бұзған жасөспірім іс әрекетін, оның психикалық ерекшелігін, қылмыс болуына әсер еткен жағдайларды, болған орнын, әрекетіне кері әсер еткен жағдайларды жан-жақты тексеру керек.

Қазіргі заманда ересектерге қарағанда кәмелетке толмағандар күнделікті тәрбиелік іс әрекеттерді қажет етеді; оларға қоғамның даму заңдылықтарын түсінуіне көмектесу қажет, әлеуметтік құндылықтарды дұрыс түсінігін қалыптастыру, құқық пен ар-ожданнның қорғау; адамның ішкі жан дүниесіндегі психология мен тәрбиенің өзге жағымсыз әсерінің күшін жою болып табылады.

Қазіргі уақытта жастарға үнемі дұрыс бағыт беріп, тәрбиелік әсері бар шаралар ұйымдастырып, ар-ождан, құқық түсініктерін қалыптастырып, дамытып олардың рухани дүниесін кеңейтіп отыруымыз қажет.

Жасөспірімдерді жанұя, мектеп және еңбек тәрбиелейді. Жасөспірімді еңбектенуге үйретпеу мен еңбекке тәрбиелемеу жаман. Еңбек еткен жасөспірімдер құқық бұзушылыққа аз барады.

Кәмелетке толмағандарды жанұя, мектеп болып бірігіп тәрбиелеп, еңбек етуге баулу керек. Еңбек қажеттілік, өмірдің қызығы, пайдалы қызмет екенін ұғымдыруымыз керек.

Жасөспірімдердің қылмысының қайталануының алдын алу және ескерту ерекше маңызға ие. Себебі олар бір мәрте сотталғанымен, әлі де болса қоғамдық қызметтің әлеуметтік психологияның тәрбиесін толық көлемде қабылдамағандары анықталып отыр. Қылмыс жасап жазасын өтеп шыққан кәмелетке толдамағандарға ерекше әлеуметтік психологиялық шаралар ұйымдастырылуы керек.

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев елдің дамуының негізгі басым бағыттарының бірі ретінде азаматтардың құқықтық білімін атаған болатын.

Құқықтық мәдениет қалыптастыру қажеттігіне ерекше назар аудара отырып, ол былай деп атап өтті: «Құқықтық мәдениет жоқ қоғамда жоғары баға лидердің заңды әрекетіне емес, оның лидерлігіне берілетіні мен түсінемін. Осыған орай, осы жағдайды өзгертуді өзімнің басты мақсатым деп санаймын...» [4].

Өнегелік және мәдени тәрбиенің құрамдас бөлігі ретінде танылатын құқықтық тәрбие қылмыстың алдын алу мәселесімен тікелей байланысты болып табылады. Кәмелетке толмағандарды нақты өмірлік жағдайда құқық нормаларын дұрыс қолдануға мүмкіндік беретін заңдарды жүйелі түрде түсіндіріп, оқытпайынша, олардың арасында құқықтық тәрбиені жүзеге асыру мүмкін емес.

Құқықтық тәрбие – кәмелетке толмағандар арасында заң ұғымдарын насихаттай отырып, жасөспірімдерді ең қажетті заңдық біліммен қамтамасыз етуді мақсат етеді. Жастарымыз заңның негізгі принциптерін біліп қана қоймай, оны меңгере білуі қажет. Сонда ғана құқықтық тәрбие тиімді жүргізіледі, деп есептеледі.

Жастар мен жасөспірімдерге құқықтық тәрбие өзінің оң нәтижесін беру үшін тәрбиенің мұндай түрін балабақшадан бастау керек. Әрине, мұнда құқықтық тәрбие жас бүлдіршіндерді кішкентай кезінен тәртіпке баулу түрінде жүруі қажет. Нені жасауға болатынын, неден тартыну керектігін қарапайым тілмен түсіндіре отырып, олардың санасында осы кезден бастап жақсы мен жаманның, дұрыс пен бұрыстың түсінігін қалыптастыру міндетті түрде оң нәтиже береді. Ал мектеп жасындағыларды бастауыш сыныптан бастап құқық тыңдаушы және оны бұлжытпай орындаушы азамат болуға баулу аса маңызды. Әрбір мектепте бірінші сыныптан бастап-ақ «Құқық негіздері» аты пәннің жүруі мақсатқа лайықты болар еді. Мектеп қабырғасы – құқықтық тәрбие беретін орта десек те, республикамыздың көптеген мектептерінде құқықтық насихат өте төмен дәрежеде деуге болады. Өйткені мектеп бағдарламасындағы құқықтық тәрбие 9-сыныпта өтілетін «Құқық негіздері» атты пәнмен ғана шектелген және де бұл пәнге бар-жоғы 24 сағат қана бөлінген. Ал құқық білімін ерте бастан бала санасына құю

оның жат әрекетке бармауының берік тосқауылы болар сөзсіз.

Оқушылардың құқықтық санасын анықтау үшін Қазақстанның әртүрлі аумағындағы балаларға жүргізілген әлеуметтік зерттеу таңқаларлық нәтижелер берді: өтпелі кезеңдегі бүгінгі қоғамда жастардың құқықтық санасы құқықты бүтіндей білмеуден, мемлекеттік құқық қорғау органдарына қатысты теріс қатынаста болуға дейін бұрмаланып отыр. Оқушылар құқықтық білімнің жалпы көлемін тек 5,9 пайызын ғана мектеп қабырғасынан алады. Бұл жағдай олардың бойында патриотизм, заңды бұлжытпай орындау сияқты қасиеттерді, адамгершілік, өзгенің құқығын сыйлау сезімдерін қалыптастыру мақсатында белсенді азаматтық және құқықтық білім берудің қажеттігін тудырып отыр [5].

Балалар құқық бұзушылардың түп-төркінін сөз еткенде, ең алдымен жат қылыққа итермелейтін әлеуметтік жағдайдың сырын ашып, оны тежейтін, жоятын алғы шарттарды іздестірген.

Жас балалар қылмысы өмірде болып жатқан нақты жағдаймен тікелей байланысты емес. Ол белгілі бір ортада кездейсоқ немесе жүйелі түрде тамырланады. Сондықтан ондай ортаны «криминогендік» деп атау орынды. Ал, ол ауылға да, қалаға да бейім орта. Алайда, балалар құқық бұзушының қалада көбірек болуы әлеуметтік тұрғыдан көптеген себептермен түсіндіріледі. Баланың пайдалы іспен айналыспауынан бос уақытының көптігі, аулалық клубтардың жабылып қалуы, күні бойғы бос сандалыс, көше кезу- құқық бұзуға алғы шарт бола алады [6].

Осындай толып жатқан себептер баланың «таңғажайып» оқиға жасауға ұмтылуына, «керемет» көрінуге, болашақ істейтін қылмысына жоспар құруына немесе топтасып қылмыс жасауына жол ашады. Әрине, көптеген «таңғажайыптың» соңы қайғыға, өкінішке әкеп соғып жататыны белгілі [7].

Жалпы кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылық пен қылмыс жасау мәселелері, олардың алдын алуда жүйелі іс-шаралары ұйымдастыруды қамтамасыз ету мәселелері-ішкі істер органдарының ғана емес, бүкіл құқық қорғау жүйесінің, сонымен қатар отбасының, мемлекеттік органдардың, үкіметтік емес ұйымдардың үнемі қадағалауын талап етеді.

Әдебиет

1. Н.Ә. Назарбаевтың 2014 жылғы 11 қарашадағы Қазақстан халқына жолдауы.
2. Двойменный И.А. Формирование несовершеннолетних преступников в результате просчетов семейного воспитания // Актуальные вопросы деятельности органов внутренних дел: Сборник научных трудов адъюнктов и соискателей. – М.: ВНИИ МВД РФ, 1994, – С. 40-43
3. Абызов К.Р. Некоторые аспекты профилактики безнадзорности несовершеннолетних // Актуальные проблемы борьбы с преступлениями и иными правонарушениями: Материалы шестой международной научно-практической конференции. – Барнаул: Барнаульской юридической институт – 2008, – С. 184-185
4. Абдрасулов Е.Б. Кәмелетке толмағандар арасында құқық бұзушылықтың алдын алу // Заң. 2013. № 5, 2-бет.
5. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 03 шілде Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі.
6. Қайыржанов Е.І., Ерінбетова Л.Қ. Кәмелетке толмаған қылмыскер тұлғасы. – Алматы, 2003, 119 бет.
7. Қайыржанов Е.І., «Қазіргі уақыттағы криминалдық қауіптер және жеке адамның, қоғамның, мемлекеттің антикриминалдық қауіпсіздігінің бағыттары» – Алматы, 2018, 178 бет.

АЖИБЕКОВА С.К.,
докторант Карагандинской академии МВД Республики Казахстан
им. Б. Бейсенова майор полиции

ПРОФИЛАКТИКА ПРАВОНАРУШЕНИЙ ПРОТИВ ПОЛОВОЙ НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Для любого правового государства высшими ценностями является человек, его права и свободы, на охрану которых направлено законодательство. Посягательство на половую свободу личности, а особенно несовершеннолетних, представляет повышенную общественную опасность. Дети в силу своего малолетнего возраста, отсутствия достаточного жизненного опыта и способности противостоять взрослым становятся легкой добычей преступников. Несмотря на незначительный процент преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних в общей массе преступности (в 2021 году менее 1%) [1], данная категория преступлений вызывает особое беспокойство, так как является серьезной проблемой общества, поскольку в нормальных условиях социально-психологического и культурного развития таковых не должно быть вообще. Незыблемое право ребенка на специальную охрану и защиту своих прав закреплено почти сто лет назад в Женевской декларации прав ребенка (1924г.). Кроме того, данное право отражено и в других международных правовых документах: Всеобщая Декларация прав человека – 1948г., Декларация прав ребенка – 1959г., Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах – 1966г., Международный пакт о гражданских и политических правах – 1966 г., Конвенция Организации Объединенных Наций о правах ребенка – 1989 г., Конвенция Содружества Независимых Государств о правах и основных свободах человека – 1995г.

Основополагающее значение среди данных актов имеет Конвенция Организации Объединенных Наций о правах ребенка, статья 34 которой закрепляет обязанность государства – каждого участника конвенции «защищать ребенка от всех форм сексуальной эксплуатации и сексуального совращения», принимать меры для предотвращения:

1. склонения или принуждения ребенка к любой незаконной сексуальной деятельности;
2. использования в целях эксплуатации детей в проституции или в другой незаконной сексуальной практике;
3. использования в целях эксплуатации детей в порнографических материалах [2].

Данная Конвенция ратифицирована и Казахстаном в 1994 году, однако современность диктует свои условия, в связи с изменениями в криминогенной обстановке государства, социально-экономической, политической, а главное культурной составляющей общества, в последние годы в Казахстане принят ряд законов о внесении в Уголовный кодекс Республики поправок по ужесточению ответственности за данную категорию преступлений. Так, в 2019-2020 годах статья 120 Уголовного кодекса РК претерпела ряд изменений. Статья дополнена частями 3-1, 3-2, которые предусматривают и усиливают ответственность за изнасилования, совершенные в отношении несовершеннолетних [3, 4].

Рассматриваемая категория преступлений нарушает не только половую свободу и половую неприкосновенность личности, но и негативно влияет на несовершеннолетних, причиняет вред их нравственному и физическому развитию, извращает нравственные чувства людей, что

в корне меняет мольный облик населения. Общее число преступлений против половой свободы и половой неприкосновенности, совершенных в отношении лиц женского пола, на территории республики за последние 5 лет снизилось на 59,8%, что несомненно связано с ужесточением уголовной ответственности за преступления против половой неприкосновенности. Максимальное количество изнасилований, насильственных действий сексуального характера, понуждений к действиям сексуального характера, половых сношений и иных действий сексуального характера с лицами, не достигшими 16-летнего возраста и развращений малолетних было зарегистрировано в 2017 году – 2118 преступлений, в 2021 году 1325 фактов. За последние пять лет вдвое уменьшилось количество изнасилований, 2017 – 727 преступлений, 2021 – 392 изнасилования, при этом преступность против половой свободы и половой неприкосновенности несовершеннолетних возросла почти в двое, 224 факта изнасилования несовершеннолетних в 2021 году против 130 фактов в 2017 году, что вызывает определенное беспокойство. В исследуемый период максимальный темп прироста продемонстрировали преступления, ответственность за которые предусмотрена ст. 123 УК РК – 900%, в 2017 году не было не зарегистрировано ни одного факта. В 2021 году – 9 понуждений к действиям сексуального характера. На 24,08% возросло количество половых сношений с лицами, не достигшими 16-летнего возраста, 340 фактов в 2021 году против 274 преступлений в 2017 году [5].

Исходя из приведенных статистических данных видно, что практически по всем преступлениям данной категории, совершенных в отношении несовершеннолетних, в рассматриваемый период наблюдалась тенденция роста, что приводит к выводу о необходимости противодействия посягательствам на половую свободу и половую неприкосновенность несовершеннолетних и обеспечения их криминологической безопасности. На уровень насилия, в том числе сексуального, влияние оказывает уровень нравственности в обществе и в его отдельных социальных слоях, привычки полового поведения, половая распущенность, половое воспитание несовершеннолетних, эффективность деятельности правоохранительных и других органов и организаций. Одним из детерминантов половых преступлений в отношении несовершеннолетних является семейное неблагополучие. Зачастую, дети, которые становятся жертвами сексуальных посягательств, из неблагополучных семей. Так, среди несовершеннолетних, подвергавшихся сексуальному насилию, не малый процент детей из семей, входящих в группу риска: неполные семьи (особенно, если родитель демонстрирует постоянную смену половых партнеров) либо семьи, где один или оба родителя злоупотребляют алкоголем или психоактивными препаратами. В связи с этим можно предположить, что в жизни подростков отсутствует позитивная модель семейных взаимоотношений и ролевого поведения членов семьи. Эти дети склонны к девиантному поведению, им свойственны непосещение школы, уходы из дома, раннее начало курения, употребление алкоголя и психоактивных препаратов, совершение мелких хищений, ранний сексуальный интерес. Все вышесказанное является важной причиной, обуславливающей процесс сексуальной виктимизации детей. Ввиду высокой загруженности сотрудников органов внутренних дел, работа по выявлению лиц с повышенной половой виктимностью не ведется должным образом, а сводится к защитно-воспитательной работе с детьми, уже ставшими жертвами сексуального насилия. В последние годы, наряду с общими задачами обеспечения защиты прав и законных интересов несовершеннолетних, проводится и работа по социальной адаптации потерпевших, открыто много центров по оказанию социально-психологической помощи жертвам насилия, в том числе пострадавшим от сексуального насилия.

Профилактическая работа по предупреждению преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних ведется очень слабо, практически отсутствуют действующие меры профилактики безнадзорности и правонарушений среди детей и подростков.

По нашему мнению, защита детей от факторов, негативно влияющих на их психологическое, физическое, интеллектуальное, нравственное развитие, соответствующая разъяснительная работа позволила бы значительно сократить количество правонарушений, совершаемых в отношении несовершеннолетних. Наиболее эффективному обеспечению криминологической безопасности половой неприкосновенности несовершеннолетних могут способствовать следующие виды профилактики:

1. организация правильного полового воспитания детей в семье;
2. совершенствование нравственного воспитания в образовательных организациях;
3. совершенствование правового воспитания в семье и образовательных организациях;
4. организация физического и спортивного воспитания несовершеннолетних.

Ни для кого не секрет, что семья играет ключевую роль в формировании личности ребенка. Первостепенной задачей социальной профилактики становятся проблемы выявления неблагополучных семей с риском жестокого обращения с детьми, вмешательство на раннем этапе в их жизнь и коррекционная опека со стороны государства. Общие мероприятия, направленные на обеспечение половой свободы и половой неприкосновенности несовершеннолетних в повседневной жизни, должны быть направлены на формирование нравственности общества, уважению прав и законных интересов человека, что, несомненно, должно привести за собой снижение уровня преступности. Эти мероприятия должны осуществляться не только в семье, образовательных учреждениях, но и различными органами государственной власти, общественными объединениями, организациями [6].

О проблеме насилия в обществе написано немало трудов, очевидно, что связана она со социальным, культурными, психологическими аспектами жизни общества. Также меры профилактики насилия в отношении несовершеннолетних должны быть разноплановыми, включать в себя

- половое воспитание и культуру;
- формирование нетерпимости насилия в обществе, нравственных принципов;
- оддержка и развитие института семьи как основы нравственности;
- усиление роли государственных органов, выраженной в деятельности, направленной на нейтрализацию форм девиантного поведения.

Совершенствование комплекса мер, направленных на профилактику преступности, посягающей на половую свободу и половую неприкосновенность несовершеннолетних, является бесконечным процессом, так как в ходе изучения особенностей лиц, совершивших аналогичные преступления, выявляются новые данные, на которые необходимо опираться и использовать должным образом для эффективности предупреждения преступлений данного характера.

Безусловно, добиться полного искоренения преступлений, направленных против половой неприкосновенности и половой свободы несовершеннолетних невозможно, однако наличие действенного механизма, направленного на эффективную профилактику преступности в значительной степени, поможет сдерживать рост количества преступлений, данного категории, минимизировать моральные и психологические последствия таких действий. При этом важно понимать, что нельзя ограничиваться действиями одного или двух государственных органов, это должен быть комплекс мер, сосредотачивающий в себе знания и опыт специалистов разных областей, таких как медицина, психология, педагогика, юриспруденция, сексология и другие науки.

Литература

1. Архив статистических данных Управление комитета по правовой статистке и специальным учетам за 2021 год. Интернет- ресурс – <https://qamqor.gov.kz/crimestat/indicators/criminal> (дата обращения 20.08.2022 г.)
2. Конвенция о правах ребенка, принятая резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций от 20 ноября 1989 года. Электронный ресурс: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml (дата обращения 21.08.2022 г.)
3. Уголовный Кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года №226- V ЗРК Электронный ресурс: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226> (дата обращения 20.08.2022 г.)
4. Закон Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года №299-VI ЗРК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного, уголовно-процессуального законодательства и усиления защиты прав личности». Электронный ресурс: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000292#z181> (дата обращения 20.08.2022 г.)
5. Архив статистических данных Управление комитета по правовой статистке и специальным учетам за 2021 год. Интернет- ресурс – <https://qamqor.gov.kz/crimestat/indicators/criminal> (дата обращения 20.08.2022 г.)
6. Синицын Ф.Л. Правовая защита пострадавших от сексуального насилия. – Москва, 2011. – С. 32.

АЙТКЕШ А.К.,

преподаватель кафедры уголовного право, уголовного процесса и криминалистики
Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени М. Есбулатова,
м.ю.н, м.э.н., капитан полиции

ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ ГЕНДЕРНОГО НАСИЛИЯ И РОЛЬ ПОЛИЦИИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ДОСТУПА К ПРАВОСУДИЮ

Полиция играет важную роль в обеспечении доступа к правосудию для пострадавших, поскольку именно полиция часто является первым звеном контактов правоохранительных органов и жертв преступлений. Взаимодействие полиции с пострадавшими – начиная с принятия заявления, принятия необходимых мер на месте преступления и до проведения самого расследования – влияет на то, какой уровень и качество поддержки, пострадавшие будут ожидать получить в будущем не только от полиции, но и от других правоохранительных органов. Общение пострадавших с полицией на любом этапе взаимодействия является решающим в решении того, будут ли они обращаться к системе правосудия и искать дальнейшую поддержку со стороны соответствующих органов.

Насилие существовало во все времена и во всех цивилизациях, на заре человеческой эпохи оно являлось средством существования. Со временем, претерпевая всевозможные изменения, насилие приобрело ореол страданий и унижения.

Человек, испытывая на себе последствия насилия, ищет защиты в ближайшем окружении – семья, друзья, работа и, если насилие как явление присутствует в данной обстановке, оно несет более глубокую смысловую нагрузку и наносит больший вред: физический и духовный.

Для многих из нас «семейные отношения» – это дом, семья, дети, уют, защита и надежный тыл, в котором мы храним воспоминания детства, запасы любви, отданные нам родителями. Кроме того, «семейные отношения» – это взаимоотношения членов семьи, первая картина мира, первый и очень важный урок общения. Но, иногда слово «дом» сочетается с противоположным по ассоциациям словом «насилие». Словосочетание «домашнее насилие» для кого-то является нелепым, а для кого-то это реальность. Реально оно для тех, кто, чувствуя себя в опасности, днем и ночью выбегает из дома на улицу и оказывается в темных дворах, потому что в доме совершается насилие.

Домашнее насилие на сегодняшний день – это не только негативная ситуация в семье, но и образ жизни целого общества. Ведь насилие в семье подрывает не только ее жизнедеятельность, но и нарушает безопасность общества в целом.

С момента провозглашения независимости Республики Казахстан в стране проведена большая работа по коренному переустройству политической системы, проведению экономических и правовых преобразований, укреплению социальной сферы. В то же время, перед Казахстаном стоит очень важная и сложная задача интеграции в мировое пространство и укрепление национального суверенитета.

Однако изменения, связанные с процессом становления независимого Казахстана не могут обойти стороной те требования, которые предъявляет мировое сообщество к республике как к его равноправному члену. Это в полной мере относится и к задаче искоренения, например, насилия в отношении женщин. Присоединение Казахстана к международной конвенции «О ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин» в 1998 году поставило перед государством новые задачи и требует искать пути их решения.

Где были определены четыре основных направления деятельности Национальной комиссии: политическое и экономическое продвижение женщин, улучшение здоровья женщин и их семей, а также искоренение насилия в отношении женщин.

Поэтому на современном этапе развития казахстанского общества стоит нелегкая задача по искоренению всех форм дискриминации в отношении женщин, одной из которой является бытовое насилие.

В случаях гендерного насилия реакция полиции часто требует большего внимания из-за деликатности проблемы. Насилие на гендерной почве затрагивает уязвимые группы общества, такие как женщины и дети. Ситуация усугубляется гендерно-дискриминационными социально-культурными нормами и стигматизацией (общественным осуждением) жертв, что изначально делает само решение обратиться в полицию нелегким для них. Поэтому для эффективного решения проблемы гендерного насилия важно сделать правоохранительные органы более доступными и располагающими. Полиция должна с деликатностью общаться с жертвами преступлений на гендерной почве; защита интересов жертв должна быть главным приоритетом правоохранительных органов.

С точки зрения уголовного судопроизводства, взаимодействие полиции и жертвы может в последующем влиять на уровень сотрудничества жертвы в процессе расследования и на всех этапах уголовного судопроизводства.

С учетом вышесказанного, корейское Агентство национальной полиции, Национальный полицейский университет и Полицейская академия расследований прилагают постоянные усилия для создания эффективных организационных механизмов для обучения и подготовки сотрудников полиции для быстрого реагирования на случаи гендерного насилия с учетом гендерной специфики.

УВКБ (Управление Верховного комиссара ООН по делам беженцев) определяет гендерное насилие (ГН) как любое действие, совершенное против воли человека и основанное на гендерной принадлежности жертвы и на неравном соотношении сил между полами. К гендерному насилию также относятся угрозы насилия и оказание давления на жертву. ГН может быть физическим, эмоциональным, психологическим или сексуальным по своей природе и может принимать форму отказа в доступе к ресурсам или услугам. Жертвами гендерного насилия могут быть как женщины и девочки, так и мужчины, и мальчики. Хотя ГН в целом не ограничивается одним конкретным полом, существует международный консенсус в отношении того, что насилие в отношении женщин является наиболее распространенной формой гендерного насилия, которая требует немедленных действий. В рамках ООН понятие «гендерное насилие» часто взаимозаменяется терминами «насилие над женщинами», «сексуальное насилие» и «насилие на гендерной почве». По данным ВОЗ, по состоянию на ноябрь 2017 года приблизительно одна из трёх женщин в мире сталкивались с физическим и / или сексуальным насилием со стороны интимного партнера или сексуальное насилие, не связанное с партнером. В сущности, ГН является нарушением прав человека и, в целом, нарушением международного права. Поэтому для всех правоохранительных органов, включая полицию, крайне важно поддерживать международные стандарты в области прав человека и уважать всех людей, включая женщин, которые подверглись насилию. Неспособность полиции действовать в соответствии с этими стандартами может не только препятствовать защите прав человека и доступу к правосудию, но и подорвать доверие к системе уголовного правосудия (УВКПЧ, 2012 год).

Цели устойчивого развития (ЦУР) имеют конкретную цель «ликвидировать все формы насилия в отношении всех женщин и девочек в государственной и частной сферах». Улучшение доступа к правосудию в случаях гендерного насилия, в частности, напрямую связано с целью, которая предполагает содействие построению миролюбивых и открытых обществ в интересах устойчивого развития, обеспечение доступа к правосудию для всех и создание эффективных, подотчетных учреждений на всех уровнях. Сокращение ГН является каталитическим стимулом для достижения ЦУР и имеет основополагающее значение для достижения мира, экономического процветания, справедливости, обеспечения прав человека и социальной

сплоченности. За последние десятилетия был разработан ряд международных конвенций, а также политических инструментов, устанавливающих обязанности государств в отношении национальной полиции и вооруженных сил, касающихся прав женщин и борьбе с ГН («ООН-женщины», 2011). ПРООН также сотрудничает со своими партнерами для разработки и осуществлении мер по борьбе с ГН по всему миру.

Решение проблемы гендерного насилия наталкивается на определенные проблемы: от глубоко укоренившихся социальных норм до неэффективности институций. Например, в некоторых сообществах гендерное насилие не определяется как преступление, а скорее считается «культурной практикой» или «частными делами», которая не входит в рамки системы уголовного правосудия. Такие социальные заблуждения могут препятствовать обращению жертв в правоохранительные органы и усложнять предупреждение преступлений на гендерной почве. Хотя в большинстве стран существуют законы о бытовом и сексуальном насилии, они не всегда действуют или же в некоторых случаях не соответствуют международным стандартам и рекомендациям или осуществляются («ООН-женщины», 2017). Отсутствие надлежащей поддержки со стороны полиции является еще одним фактором, который усложняет решение проблемы гендерного насилия. В частности, общение пострадавших с полицией оказывает значительное влияние на решение жертв обращаться к системе правосудия и искать дальнейшую поддержку со стороны соответствующих органов. Учитывая, что менее 10 процентов жертв гендерного насилия обращается за помощью в полицию, (Статистический отдел ООН, 2015), создание лучшей системы полицейской поддержки будет способствовать предотвращению и сокращению случаев насилия на гендерной почве. Данные материалы уделяют основное внимание именно роли полиции.

Во многих обществах жертвы гендерного насилия сталкиваются с различными мифами и стереотипами о себе. Из-за таких заблуждений наиболее винят жертв гендерного насилия в культурах с сильными обычаями и табу, касающихся секса и сексуальности. Ниже приводятся примеры некоторых из наиболее распространенных мифов и стереотипов о жертвах гендерного насилия.

– Это не изнасилование, если человек женат или находится в отношениях и ранее вступал в сексуальный контакт с партнером по согласию.

– Женщины, у которых есть опыт занятия проституцией, не могут быть изнасилованы.

– Жертвы сразу же заявляют о насилии и запоминают все детали произошедшего.

– Если бы жертвы не хотели заниматься сексом, они бы отбились от насильника.

– Если не видно физических доказательств сексуального насилия или надругательства, то этого не произошло.

– Женщины говорят «нет», когда они имеют ввиду «да».

Социальные заблуждения относительно жертв гендерного насилия не только влияет на их решение об обращении в правоохранительные органы с заявлением о преступлении, но также приводит ко вторичной виктимизации жертв. Вторичной виктимизацией называют ситуацию, когда жертвы насилия подвергаются дальнейшей виктимизации после того, как произошел первоначальный инцидент. Жертвы гендерного насилия особенно сильно подвергаются вторичной виктимизации из-за порицания и заблуждений отдельных лиц и институтов. Обвинение в произошедшем жертвы является ярким примером вторичной виктимизации жертв гендерного насилия. То есть, жертвы гендерного насилия подвергаются риску быть обвиненными в том, что с ними произошло. Например, жертвы обвиняются в том, что они становятся объектами насилия, поскольку они носят провоцирующую или слишком открытую одежду, или в том, что они не приняли необходимых мер предосторожности, чтобы избежать насилия.

Само по себе гендерное насилие является тяжелой травмой, которая приносит жертвам физические, психологические, социальные и финансовые страдания. Однако социальные мифы и институциональная вторичная виктимизация еще более маргинализируют жертв гендерного насилия и препятствуют усилиям по борьбе с гендерным насилием в целом. Поэтому крайне важно признать существование таких проблем и решать их на общественном и институциональном уровнях.

Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года в ст. 14 предусматривает, что все равны перед законом и судом. Никто не может подвергаться какой-либо дискриминации по мотивам пола.

Вопросы равного положения женщин и прав человека вообще являются одним из основных направлений деятельности всей системы Организации Объединенных Наций. Венская Декларация и Программа действий, принятая 25 июня 1993 года на Всемирной Конференции по правам человека рассматривает права женщин и девочек как неотъемлемую, составную и неделимую часть всеобщих прав человека.

Европейская конвенция «О защите материнства», которая вступила в силу 7 сентября 1955 года, термин «женщина» употребляет по отношению к лицу женского пола, независимо от возраста, национальности, расы и вероисповедания, независимо от того, замужем она или нет.

Статья 1 «Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин» определяет понятие «дискриминация в отношении женщин» как любое различие, исключение или ограничение по признаку пола, которое направлено на ослабление или сводит на нет признание, пользование или осуществление женщинами, независимо от их семейного положения, на основе равноправия мужчин и женщин, прав человека и основных свобод в политической, экономической, социальной, культурной, гражданской или любой другой области.

«Декларация основных принципов правосудия для жертв преступления и злоупотребления властью», принятая резолюцией 40/34 Генеральной Ассамблеи ООН от 29 ноября 1985 года в пункте 18 Приложения дает разъяснение термина «жертвы» преступления, подразумеваемая под ним «лица, которым индивидуально или коллективно был причинен вред, включая телесные повреждения или моральный ущерб, эмоциональные страдания, материальный ущерб или существенное ущемление их основных прав в результате действия или бездействия, нарушающего действующие национальные уголовные законы государств – членов, включая законы, запрещающие преступное злоупотребление властью», нарушающего национальный уголовный закон.

Распоряжением Президента от 5 марта 1997 года в Республике Казахстан была принята Концепция государственной политики улучшения положения женщин, в которой констатировалось, что конституционный принцип равноправия мужчины и женщины недостаточно подкреплен эффективной системой мер, обеспечивающих их реализацию.

Насилие в отношении женщин означает любой акт насилия, совершенный на основании полового признака, который причиняет или может причинить физический, половой или психологический ущерб, или страдания женщинам, а также угрозы совершения таких актов, принуждение или произвольное будь то в общественной или личной жизни.

Правовой статус женщины в стране олицетворяет собой определенный уровень состояния общества. Законодательство Республики Казахстан может существенно повлиять на социальное развитие женщин и препятствовать нарастающим тенденциям резкого ухудшения ее социального положения. Отсутствие реализации социальных программ для поддержки социально защищаемых слоев населения Казахстана традиционно объясняется сложным экономическим положением в стране, а также особенностями восточного менталитета. Ссылка на культурные права, на особенности восточного менталитета не может оправдывать дискриминацию на основе пола, насилие в отношении женщин. Любые попытки оправдать подобные нарушения соображениями культурного характера в соответствии с международным правом не имеют под собой никаких юридических оснований. Декларация о ликвидации дискриминации в отношении женщин предусматривает необходимость поддерживать и укреплять деятельность женского движения и неправительственных организаций и осуществлять с ними сотрудничество на местном, региональном и национальном уровнях. Однако пока такое эффективное взаимодействие отсутствует. В общественном сознании пока нет понимания того, что насилие в семье является серьезным преступлением против личности и общества, которое непростительно и нетерпимо. Жертвам не обеспечивается максимум правовой защиты. Нет убежищ для жертв насилия в семье, нет соответствующих программ по искоренению такого насилия.

Успешное решение проблемы насилия не должно ограничиваться привлечением к суду обидчика. Безопасность пострадавшего является вопросом первостепенной важности. Необходимо сделать все возможное, чтобы жертва не подверглась последующему насилию. Помощь полиции может заключаться также в установке систем сигнализации, применении мобильных телефонов и развитии программ повторного преследования. Когда речь идет о домашнем насилии, лицо, совершившее насилие, находится в центре проблемы, и возможность повторного насилия по отношению к прежней или новым жертвам должна рассматриваться с тщательным вниманием. Все заинтересованные агентства и организации, посредством форума по сокращению числа преступлений и домашнему насилию, должны разработать процедуры

по распространению информации между агентствами. Руководящий состав организаций должен заявить о своем обязательстве по качественной реакции своих сил на домашнее насилие. В свою очередь, начальники отделов должны установить и запротолировать отчеты о своих действиях по решению проблемы домашнего насилия. Необходимо наличие четкой субординации между служащими, задействованными в решение этой сложной проблемы. Сфера распределения ответственности каждого отдела должна предусматривать механизмы по смягчению возникновения стресса и напряжения в процессе работы. Каждый отдел должен разработать должностные инструкции, описывающие действия офицера по домашнему насилию, и отражающие основные приоритеты политики полиции в этом вопросе. Кроме того, руководители организации должны обеспечить, чтобы каждый член их персонала, занимающийся проблемой домашнего насилия, был в курсе динамики складывающихся отношений, вопросов религиозного и культурного характера, и четко понимал, почему и чем случаи домашнего насилия отличаются от других случаев насилия. Ко всему прочему, служащие должны быть подготовлены и получить необходимый тренинг для того, чтобы профессионально заниматься этой проблемой. Безопасность пострадавшего является вопросом первостепенной важности для служащих, но это не должно освобождать их от ответственности детально расследовать дело.

На сегодняшний день бытовое насилие составляет немалую часть в структуре общеуголовной преступности. Раскрываемость преступлений в сфере бытового насилия, как и количество пострадавших от него вызывает большую озабоченность, т.к. отражается на состоянии оперативной обстановки и оценке деятельности казахстанской полиции со стороны населения.

Эффективность принимаемых мер по предупреждению и раскрытию преступлений данного вида в условиях современного общества зависит не столько от наращивания силового влияния, сколько от обеспечения системного, комплексного подхода к профилактике правонарушений, предусматривающего совершенствование наработанного опыта и поиск новых, нетрадиционных форм и методов воздействия на преступность. Причины и условия преступлений в сфере семейно-бытовых отношений складываются из причин и условий, способствующих преступности в Казахстане в целом, а именно: неуверенность в себе, конфликтные ситуации в семейной жизни и бытовой сфере, тяжелая, малоквалифицированная работа, либо ее отсутствие.

Литература

1. Конституция Республики Казахстан. 1995 год // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000>
2. Уголовный кодекс Республики Казахстан. 1997 год // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>
3. Устав Всемирной организации здравоохранения. / Сборник международных документов. – Москва: Юрист, 2000.4. Мир, свободный от насилия // Сборник статей. Под ред. А. Урусметовой. – Бишкек, 1999. – С.11.
5. Международные акты о правах человека. Сборник документов. – М.: НОРМА – ИНФРА-М, 1998. – С. 784.
6. Сборник документов по международному праву. Т.3 / Под общ. ред. В.В. Токаева. – Алматы, САК. 1999. – С. 450.
7. Международные договоры, ратифицированные Республикой Казахстан, в сфере борьбы с преступностью, оказания правовой помощи по гражданским, семейным и уголовным делам. / Сост.: Межибовская И.В., Мухамеджанов Э.Б. – Алматы: Жеті Жарғы, 2001. – С. 497.
8. Шарапов Р.Д. Физическое насилие в уголовном праве. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – С.20.
9. Закон Республики Казахстан №47-ІІ от 05.05.2000г. «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам борьбы с преступностью» // Казахстанская правда. 2000 г. – 12 мая.

АМИРОВ Н.К.,
ассоциированный профессор
НОД «Право»
университета Нархоз, к.ю.н.

БАТЫРБАЕВ А.К.,
доцент Алматинской академии МВД
Республики Казахстан
им. М. Есбулатова, к.ю.н.

ПРОБЛЕМЫ ПРОФИЛАКТИКИ БЫТОВОГО НАСИЛИЯ

Особое место в профилактике семейного бытового насилия должна занять специальная программа правового всеобуча лиц, вступающих в брак и лиц, состоящих в браке. Большую роль должны играть некоммерческие организации, территориальные кризисные центры для жертв бытового насилия, общественность на местах. В стране должны быть разработаны новые действенные инструменты и механизмы противодействия семейному бытовому насилию, должна быть увеличена государственная социальная и материальная поддержка отдельных уязвимых членов семей, особое внимание должно придаваться защите прав и законных интересов несовершеннолетних.

В семейных отношениях бывает достаточно много проблем. Одним из проблемных моментов является семейно-бытовое насилие. Оно, может быть, в разных формах и вариациях. Масштабы семейно-бытового насилия трудно определимы. В подавляющем большинстве случаев семейно-бытовое насилие может иметь скрытый, латентный характер. Часто жертвы семейно-бытового насилия не придают огласке такую ситуацию. Причины могут быть разные. Лишь иногда в СМИ сообщаются о подобных фактах. Часто жертвами семейно-бытового насилия становятся женщины и дети. Подобные ситуации нарушают права индивидов, закрепленные в законодательстве нашей страны.

В ст. 1 Конституции Республики Казахстан 1995 г. закреплено, что Республика Казахстан утверждает себя правовым государством, высшими ценностями которого являются человек, его жизнь, права и свободы [1]. Основной закон РК закрепляет основные конституционные права человека и гражданина. В ст. 17 Конституции РК сказано, что достоинство человека неприкосновенно. Никто не должен подвергаться пыткам, насилию, другому жестокому или унижающему человеческое достоинство обращению или наказанию. В ст. 27 Конституции РК закреплено, что брак и семья, материнство, отцовство и детство находятся под защитой государства. Особо подчеркивается, что забота о детях и их воспитание являются естественным правом и обязанностью родителей. Все это говорит о том какое большое внимание уделяется государством и обществом для защиты семьи и членов семьи от бытового насилия.

В 2009 г. в Казахстане был принят закон «О профилактике бытового насилия». В законе дается понятие бытового насилия: «бытовое насилие – умышленное противоправное деяние (действие или бездействие) одного лица в сфере семейно-бытовых отношений в отношении другого (других), причиняющее или содержащее угрозу причинения физического и (или) психического страдания» [2]. К сожалению, бытовое насилие представляет собой наихудшие формы отношения одних членов семьи к другим. Сегодня государство и общество должно

прилагать большие усилия для преодоления подобных ситуаций и повышения культуры взаимоотношений между членами семьи.

В законе РК 2009 г. «О профилактике бытового насилия» дается понятие профилактики такого насилия: «профилактика бытового насилия – комплекс правовых, экономических, социальных и организационных мер, осуществляемых субъектами профилактики бытового насилия, направленных на защиту конституционных прав, свобод и законных интересов человека и гражданина в сфере семейно-бытовых отношений, предупреждение и пресечение бытового насилия, а также на выявление и устранение причин и условий, способствующих их совершению» [2]. Профилактика бытового насилия согласно закона предусматривает проведение целого комплекса мер. Одними только правовыми или социальными мерами бытовое насилие не одолеть. Большинство жертв бытового насилия, особенно женщины, дети, инвалиды, престарелые и некоторые другие группы людей толком не знают о своих правах, не умеют их защищать. Поэтому здесь должно участвовать все общество, различные общественные организации, институты гражданского общества, различные государственные и негосударственные службы. Должно вестись правовое просвещение для широких кругов населения. Особенно надо охватывать те уязвимые слои и группы населения, которые часто становятся жертвами бытового насилия. Роль государства очень важна, потому что от него зависит благополучие населения в социально-экономической сфере. Экономическая, социальная и иная зависимость жертв насилия от насильника должна быть преодолена комплексом мер по экономической защите личности.

Профилактика бытового насилия во много зависит от понимания причин и факторов, способствующих бытовому насилию.

А. Джалилов, говоря о причинах бытового насилия в семье пишет «Под бытовым насилием понимается внутрисемейное насилие, которое является проблемой, встречающейся в классах с разным культурным уровнем во всех странах, независимо от уровня образования, материального дохода, возраста. Домашнее насилие в семье в основном используется для того, чтобы одна сторона держала другую сторону под своим контролем. Это проявляется более резко в обществах, где преобладают патриархальные традиции» [3; 67]. В современном мире государство и гражданское общество должны предпринять все меры, чтобы изменить патриархальные устои, связанные с бытовым насилием. В обществе должна высоко культивироваться идея гендерного равенства. Тем более, что 8 декабря 2009 года был принят закон Республики Казахстан «О государственных гарантиях равных прав и равных возможностей мужчин и женщин». В указанном законе гендерное равенство определяется как «правовой статус, обеспечивающий мужчинам и женщинам равные права и равные возможности и реальный доступ к участию в политической, экономической, социальной, общественной и культурной сферах жизни вне зависимости от половой принадлежности». Закон закрепляет недопустимость дискриминации по признаку пола, равные права и равные возможности для мужчины и женщины. Закон устанавливает принцип обеспечения равных прав и равных возможностей мужчин и женщин во всех сферах государственной и общественной жизни. Еще одним важным принципом является воспитание и пропаганда среди населения страны культуры равноправия мужчин и женщин, недопущение дискриминации по признаку пола. К сожалению, в семейных отношениях часто происходят случаи неравноправия, бытового насилия.

А. Джалилов пишет, что следует отметить, что жертвами домашнего насилия в семье становятся чаще дети и женщины. Причины насилия включают социально-экономическое неравенство, нестабильность и социально-культурные влияния, поощряющие детские наказания и насилие. Другими причинами, влияющими на рост бытового насилия, считаются употребление одной из сторон алкоголя, зависимость от наркотиков, отсутствие форм социальной поддержки. Еще одним фактором, способствующим семейному насилию, являются существующие традиции и менталитет [3; 68]. Если государство считает семью в качестве своей первичной, то и вопросам здоровой атмосферы в семье должно придаваться большое внимание на государственном уровне. В обществе и государстве должна сложиться эффективная система

достаточной правовой и экономической поддержки, а также социального обеспечения женщин, детей, инвалидов и престарелых оказавшихся в подобной ситуации бытового насилия.

По мнению А. Джалилова для эффективной борьбы с домашним насилием в первую очередь необходимо ликвидировать экономическую зависимость женщин от мужчин в обществе. Также необходимо регулярно информировать население через СМИ. Негативные стереотипы в обществе также должны быть развеяны, а жертвы насилия должны иметь возможность без стыда просить о помощи. Законодательство должно быть серьезно реформировано для предотвращения домашнего насилия или достижения значительных результатов в этой сфере, а виновные в насилии должны быть строго наказаны [3; 69]. Представляется очень важным проведение соответствующей работы в рамках правового всеобуча. Государство должно принять меры по повышению культуры института семьи. Члены общества должны быть не только проинформированы о неправомерном характере бытового насилия. Прежде всего нужно обратить внимание на то, что бытовое насилие не дает никаких результатов кроме отрицательных. Бытовое насилие приводит к отрицательным психологическим изменениям у членов семьи. Бытовое насилие нельзя рассматривать какую-либо форму нравоучения. Любое наставление, внушение каких-либо нравственных правил со стороны одних членов семьи в отношении других членов семьи должно достигаться только убеждением, беседой равноправных людей, личным примером старших.

И.А. Незнамова поднимает следующую проблему. Прямой статьи за семейное насилие ни в УК РФ, ни в КоАП РФ не предусмотрено. Есть ст. 6.1.1 КоАП РФ («Побои»), которая влечет наложение административного штрафа в размере от 5000 до 30000 рублей, либо административный арест на срок от 10 до 15 суток, либо обязательные работы на срок от 60 до 120 часов; и уголовная ответственность по ст. 116.1 УК РФ «Нанесение побоев лицом, подвергнутому административному наказанию». Возникает вопрос: что мешает человеку, заплатив штраф 5000 рублей, вернуться домой и продолжить наносить побои своей жене, скажем так, в наказание за то, что она посмела обратиться в полицию? Ничего, что и происходит на практике [4; 106]. Действительно одними штрафами ситуацию не изменить. Должен применяться каскадный принцип от простых мер воздействия вплоть до самых жестких мер, включая уголовное наказание, материальную компенсацию жертвам бытового насилия, передачи имущества нарушителя в пользу его супруги и детей. В законодательстве следовало бы предусмотреть меры лишения нарушителя права собственности на жилище в пользу жертв бытового насилия. Это некоторым образом было бы дополнительной защитой женщины и детей, привело бы к усилению их экономической независимости.

Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года «О браке (супружестве) и семье» устанавливает определение брака (супружества) – как равноправного союза между мужчиной и женщиной, заключенный при свободном и полном согласии сторон в установленном законодательстве Республики Казахстан порядке, с целью создания семьи, порождающий имущественные и личные неимущественные права, и обязанности между супругами. Конституция РК и Кодекс РК «О браке (супружестве) и семье» закрепляют, что брак (супружество) и семья, материнство, отцовство и детство находятся под защитой государства. Следовательно, на государство возлагаются обязанности по эффективному противодействию бытовому насилию. Брачно-семейное законодательство Республики Казахстан основывается на ряде принципов, среди которых особо выделяются: принцип равенства прав супругов в семье; принцип недопустимости произвольного вмешательства кого-либо в дела семьи; принцип приоритетной защиты прав и интересов несовершеннолетних, пожилых и нетрудоспособных членов семьи [5]. Как раз новые меры по правовой и экономической защите членов семьи, пострадавших от бытового насилия могут рассматриваться в рамках расширения действия принципа приоритетной защиты прав и интересов несовершеннолетних, пожилых и нетрудоспособных членов семьи.

В.С. Харламов говорит о том, что мировой практике существуют два основных подхода к проблеме предотвращения домашнего насилия:

1) восстановительно-примирительный (ресторативный), направленный на сохранение семьи путём урегулирования внутрисемейного конфликта, включающий медиативные технологии коррекционные программы медико-психологической помощи;

2) карательный, направленный на разрушение цикла насилия путём расторжения отношений между конфликтующими сторонами.

Карательный подход включает институт охранный ордера в качестве одного из юридических средств защиты личности от внутрисемейного насилия. По мнению И.А. Незнамовой следует придерживаться второго подхода, который направлен на расторжение такого рода отношений, уничтожение их. Семья, в которой есть насилие, – это больной, нездоровый институт общества, который следует искоренять, иначе он может пустить корни и разрастаться в обществе как сорняк [4; 106-107]. Можно согласиться с мнением И.А. Незнамовой, о том, что в случае невозможности установления здоровых психологических отношений в семье следует прибегнуть уже к карательному подходу в отношении правонарушителя. В случае если женщина или дети страдают от бытового насилия со стороны мужчины, то можно было бы предусмотреть в законодательстве лишение нарушителя права собственности на жилище, принудительное взыскание алиментов в пользу женщины и детей.

Особо сложная ситуация с предотвращением бытового насилия в отношении детей. Дети в силу своей психологической незрелости часто становятся жертвами бытового насилия, буллинга. Э.И. Атагимова говорит «о необходимости применения более эффективного и действенного уголовно-правового механизма защиты детей от сексуальных посягательств. Многие дети сталкиваются с проблемой насилия именно в собственной семье» [6; 52]. В ст. 60 Кодекса Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье» закреплены права ребенка право на обеспечение его интересов, всестороннее развитие, уважение его человеческого достоинства. В ст. 67 Кодекса Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье» сказано, что ребенок имеет право на защиту от злоупотреблений со стороны родителей или других законных представителей. В ст. 72 Кодекса Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье» сказано, что родительские права не могут осуществляться в противоречии с интересами ребенка. При осуществлении родительских прав родители не вправе причинять вред физическому и психическому здоровью ребенка, его нравственному развитию. Способы воспитания ребенка должны исключать пренебрежительное, жестокое, грубое, унижающее человеческое достоинство обращение, оскорбление или эксплуатацию ребенка.

Ст. 10 закона РК «О правах ребенка в Республике Казахстан» устанавливает, что государство обеспечивает личную неприкосновенность ребенка, осуществляет его защиту от физического и (или) психического насилия, жестокого, грубого или унижающего человеческое достоинство обращения, травли (буллинга) ребенка, действий сексуального характера, вовлечения в преступную деятельность и совершения антиобщественных действий и иных видов деятельности, ущемляющих закрепленные Конституцией Республики Казахстан права и свободы человека и гражданина [7]. Защита прав ребенка от бытового насилия со стороны одного или обоих родителей либо единственного родителя требует особого подхода. Здесь важна роль органов опеки и попечительства, администраций школ и колледжей, органов образования, организаций медицины, местных органов власти. Было бы очень полезно широкое участие в решении проблемы различных неправительственных организаций.

Пишикина Н.И. поднимает ряд проблем, связанных с причинами бытового насилия: «очевидна потребность в повышении эффективности деятельности субъектов, уполномоченных осуществлять противодействие насилию в семейно-бытовой сфере. Необходимо увеличить количество специализированных социальных учреждений, дооснастить их, расширить систему органов и учреждений досуговой сферы и перечень предлагаемых ими мероприятий. Особое внимание нужно уделить противодействию алкоголизации населения» [8; 59].

А.В. Швабауэр говорит об учете причинения физического и психического страдания жертве при привлечении виновных к ответственности. Автор пишет о следующих формах профилактики семейно-бытового насилия:

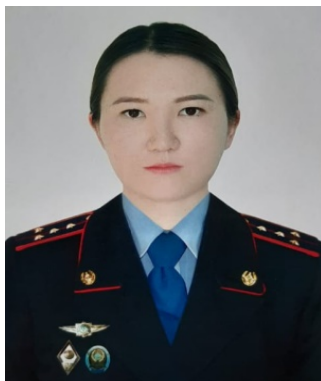
1) правовое просвещение и правовое информирование;

- 2) профилактическая беседа;
- 3) профилактический учёт;
- 4) профилактический контроль¹;
- 5) помощь в социальной адаптации лиц, подвергшихся семейно-бытовому насилию;
- 6) социальная реабилитация лиц, подвергшихся семейно-бытовому насилию;
- 7) специализированные психологические программы;
- 8) защитное предписание;
- 9) судебное защитное предписание» [9;16-18].

Бугаева А.Е., Заяц О.В. констатируют, что отношение к проблеме и ее субъектам, законодательство в сфере защиты жертв домашнего насилия значительно различаются в разных странах, что порождает и различия в реализации технологии социального сопровождения. В Швеции - это эффективная и слаженная межведомственная работа, не отягощенная существенными проблемами. Сопровождением и реабилитацией жертв семейного насилия в большей степени занимаются службы, полиция стоит на страже безопасности жертв и координирует распределение пострадавших по шелтерам. В Германии, как и в США ведущая роль по сопровождению жертвы отведена полиции. Основным источником защиты и поддержки для жертв семейного насилия являются убежища, мест в них катастрофически не хватает, также работают телефоны доверия. В США судебная система и полиция в большей степени защищают жертв семейного насилия. В каждом штате и округе работают несколько телефонов доверия и консультационно-кризисных центров для женщин и детей, подвергшихся насилию [10, с. 166-178].

Литература

1. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 08.06.2022 г.) // Ведомости Парламента Республики Казахстан, 1996 г., №4, ст. 217.
2. Закон Республики Казахстан от 4 декабря 2009 года №214-IV «О профилактике бытового насилия» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24.11.2021 г.) // «Казахстанская правда» от 12 декабря 2009 г. №293 (26037).
3. Джалилов А. Причины и последствия бытового насилия в семье. // Международный научный журнал «Символ науки» – 2022. №3-2. – С. 67.
4. Незнамова И.А. Ответственность за внутрисемейные преступления в Российской Федерации и зарубежных государствах. Евразийская адвокатура. 2020. №3 (46). – С. 106.
5. Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года №518-IV «О браке (супружестве) и семье» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 14.07.2022 г.). // Ведомости Парламента Республики Казахстан, 2011 год, декабрь, №22 (2599), ст. 174.
6. Атагимова Э.И. Правовое регулирование противодействия семейно-бытовому насилию в России и за рубежом: сравнительный анализ. Мониторинг правоприменения. 2018. – №2 (27). – С. 52.
7. Закон Республики Казахстан от 8 августа 2002 года №345-III «О правах ребенка в Республике Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24.07.2022 г.). // Ведомости Парламента РК, 2002 г. – №17. – С. 154.
8. Пишикина Н.И. Быть или не быть закону о профилактике семейно-бытового насилия? Криминология: вчера, сегодня, завтра. – 2020. – №1 (56). – С. 59.
9. Швабауэр А.В. Угрозы и истоки законопроекта о профилактике семейно-бытового насилия. Криминология: вчера, сегодня, завтра. – 2020. – №1 (56). – С. 16-18.
10. Бугаева А.Е., Заяц О.В. Сравнительный анализ социального сопровождения жертв семейного насилия в России и за рубежом. Вопросы развития современной науки и техники. – 2021. – №1. – С. 166-178.

ӘБІЛҚАСЫМ А.Қ.,
Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы
Алматы академиясының докторанты, з.ғ.м., полиция капитаны

ОТБАСЫ МЕН ТҰРМЫСТАҒЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ТҮСІНІКТЕРІ

Қазіргі уақытта отбасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылық маңызды әлеуметтік мәселелердің ішінде жетекші орын алады. Отбасылық және тұрмыстық саладағы қылмыстық мінез-құлық оның айтарлықтай таралуына байланысты қоғамға зиян келтіреді. Қазіргі уақытта біздің елімізде қалыптасқан криминологиялық жағдай қылмыстың теріс сандық және сапалық тенденциялары, сондай-ақ онымен күресудің тиімділік деңгейі қоғамдағы жағдайды тұрақсыздандыратын маңызды факторлар деп қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Жаңа Қылмыстық кодекстің қабылдануымен белгіленген Қазақстан Республикасы қылмыстық заңнамасының соңғы реформалары, ең алдымен, қылмыстық заңнаманы ізгілендіруге бағытталған. Сонымен қатар, қазіргі уақытта біздің елімізде және бүкіл әлемде болып жатқан коронавирустық инфекцияның таралуымен шиеленіскен жаһандану процестері мен экономикалық дағдарысқа байланысты объективті өзгерістер елдегі отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы қылмыстың өсуіне теріс әсер етуде. Қазақстан Республикасының Конституциясында жарияланған және кепілдік берілген адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарына елеулі қатер төндіретін азаматтардың денсаулығына қарсы бағытталған карантиндік шектеулерді сақтау қажеттілігімен байланысты қылмыстық зорлық-зомбылықтың, әсіресе отбасы мен тұрмыста айтарлықтай өсуі байқалады [1].

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың қауіптілігі оның қоғамға қауіпті салдары болып табылады. Өлім, жәбірленушінің денсаулығына зиян келтіру сияқты орны толмас зияннан басқа, отбасы институтын бұзу ауыр зардаптарға айналады. Бұл барлық жағымсыз салдары бар балалардың панасыздығына әкеледі. Зорлық-зомбылықтың отбасы өміріне терең енуі нәтижесінде отбасындағы адамгершілік бұзылады, балалар алкоголь мен есірткіні ерте тұтынуға, жезөкшелікпен айналысуға тартылады. Осы жағымсыз салдардың барлығы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы тұру проблемаларына назар аударуға мәжбүр етеді.

Отбасындағы және тұрмыстағы зорлық-зомбылық сияқты құбылысты теориялық талдауға кірісе отырып, қылмыстық-құқықтық тұрғыдан отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың анықтамасын, мәнін айқындау қажет. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық ұғымы екі компоненттен - зорлық-зомбылық пен отбасылық, сондай-ақ зорлық-зомбылық жасаған адам мен қылмыстық зорлық-зомбылық құрбандары арасындағы тұрмыстық қарым-қатынастан құралады.

Отбасындағы зорлық-зомбылық сияқты күрделі ұғымның элементтерінің жалпы сипаттамасына сілтеме жасай отырып, «зорлық-зомбылық» ұғымын анықтаудан бастау керек. Қолданыстағы қылмыстық заңнамада бұл терминнің мазмұны нормативтік тұрғыдан бекітілмеген, дегенмен оны заң шығарушы жеке тұлғаға, отбасы мен кәмелетке толмағандарға, адамның және азаматтың конституциялық және басқа да құқықтары мен бостандықтарына және т.б. қарсы бағытталған қылмыстық жазаланатын әрекеттердің объективті жағын

анықтауда белсенді қолданады. Қылмыстық құқық бұзушылықтың құрамы оны белгілі бір қылмыстық-құқықтық нормамен сипатталған құқық бұзушылықтың жеке түрі ретінде сипаттайтын әрекеттің объективті және субъективті белгілерінің жүйесі (жиынтығы) болғандықтан, ондағы әрбір белгі басқалармен өзара байланысты. Атап айтқанда, қылмыстық құқық бұзушылық жасау тәсілінің объективті жағы мен қылмыстық құқық бұзушылық объектісінің өзге де белгілерімен байланысы айқын. Мысалы, зорлық-зомбылық іс-әрекетті жасау тәсілі ретінде оның әсер ету объектісін - жәбірленушінің жеке басын білдіреді, сондықтан ол адамға тікелей немесе жанама түрде қол сұғатын қылмыстарда ғана мүмкін болады. Алайда зорлық-зомбылық қылмыстық құқық бұзушылық жасау тәсілі ретінде (сыртқы белгі), субъективті тарапқа да, қылмыстық құқық бұзушылық субъектісіне де қатысты оның ішкі белгілерімен де өзара байланысты. Осылайша, зорлық-зомбылық анықтамасы бойынша кінәнің қасақана нысанын болжайды; сонымен қатар, зорлық-зомбылық қылмыскер тұлғасының «зорлық-зомбылық» түрін алдын ала анықтайды.

Бірыңғай анықтаманы әзірлеуде отандық заң шығарушының қаралып отырған саладағы зорлық-зомбылық көріністеріне қарсы тұрудағы тарихи тәжірибесін, кейіннен соттың дұрыс емес үкім шығаруына әкеп соқтыратын әрекеттерді саралаудағы қателіктерді болдырмау үшін заңнамалық тұрғыдан бекітуді пайдаланған жөн. Тұрмыстық қылмыс деңгейін едәуір төмендетудің мемлекеттік және заңнамалық деңгейінде шешуде айтарлықтай прогреске қол жеткізген шет елдердің тәжірибесін зерделеу қажет. Посткеңестік кеңістіктегі жақын шет елдердің күнделікті өмірінде қылмыстық зорлық-зомбылықты мемлекеттік-құқықтық реттеу практикасы ұлттық құқықтық жүйемен ғана емес, сонымен бірге қоғамның өмір салтымен, отбасы институтына қатысты моральдық-этикалық және дәстүрлі идеялармен де үлкен ұқсастықтарға ие.

С.И. Ожегов өзінің сөздігінде «зорлық-зомбылық-біреуге физикалық күш қолдану, мәжбүрлеу, қысым көрсету және заңсыздық» ұғымының анықтамасын келтіреді [2, б. 356].

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы тұжырымдаған анықтамаға сәйкес зорлық-зомбылық бұл «өзіне, басқа адамға, адамдар тобына немесе қауымдастыққа қарсы нақты немесе қауіп түрінде қуатты немесе физикалық күшті әдейі қолдану, оның нәтижесі (немесе оның жоғары ықтималдығы бар) дене жарақаты, өлім, психологиялық жарақат, дамудың ауытқуы немесе әр түрлі зиян» болып табылады. [3, б. 5]. Отандық және шетелдік қылмыстық-құқықтық ғылымда зорлық-зомбылық ұғымы бірнеше рет зерттеу объектісіне айналды, бірақ оның барлық белгілерін толық ашатын бірыңғай анықтама жасалмады. Бірнеше көзқарасты қарастырайық.

Ю. Антонян зорлық – зомбылықты «бір нәрсені, біреуді жою, біреудің немесе бәр нәрсенің мүддесі үшін біреуге зиян келтіру» деп түсінеді, зорлық-зомбылықтың негізгі белгілері ретінде қирату мен зиян келтіруді белгілейді [4, б. 17].

А.В. Иващенко зорлық-зомбылықтың түсінігі туралы өзіндік көзқарасты білдіреді. Ол зорлық-зомбылық ретінде біреудің еркіне қарсы бағытталған адамның белсенді әрекетін қарастыруды ұсынады. [5, б. 29]. Оның пікірінше, зорлық-зомбылық әр түрлі формада көрсетілуі мүмкін және оның салдары адамның өмірінен айыру немесе оған әртүрлі физикалық зақым келтіру, психикалық аурулар, психологиялық ыңғайсыздық және т.б. жағдайларғы апарып соғуы мүмкін. Автор зорлық-зомбылықты денсаулыққа зиян келтіру әрекеті ретінде ғана емес, сонымен бірге адамның бостандығын кез-келген шектеуге бағытталған іс-әрекет ретінде қарастырады, сондықтан адамды өз қалауына, сондай-ақ әлеуметтік қорғалатын мүдделерге қайшы келетін әрекеттерге итермелейтін кез-келген қауіп-қатер ретінде зорлық-зомбылықты қарастыру мүмкін.

Зорлық-зомбылықты құқықтық тұрғыдан зерттей отырып, С.М. Рахметов оны былай анықтайды: «зорлық-зомбылық-бұл бір адамның екінші адамға физикалық немесе психикалық әсері, ол Қазақстан Республикасының Конституциясында кепілдік берілген жеке басына қол сұғылмаушылық құқығын бұзады» [6, б. 130]. Е.С. Мерзадинов, Е.Е. Каженов және А.С. Каженова зорлық-зомбылық деп «қысым көрген жәбірленушіге физикалық немесе (және) психикалық әсер ету» деп түсінеді. [7, б. 52].

Мысалы, А.С. Пашенко «тұрмыстық зорлық-зомбылық» терминін қолдана отырып, оны «заңсыз, адамдарға жағымсыз әрекеттерді жасауға мәжбүрлеу үшін қауіп немесе жаза ретінде олардың әрекеттері отбасы мүшелеріне қатысты физикалық немесе психикалық күш қолдана

отырып, ауырсыну, реніш, физикалық қысым жасау (шектеу) мақсатында олардың еркіне қарсы қолданылатын әрекет ретінде қарастырады». [8, б. 46].

В.В. Иванованың зорлық-зомбылықты толық түсінуі, оны қылмыстың жеке құрамы ретінде қарастыруында, яғни «басқа адамға, қоғамға қауіпті заңсыз физикалық немесе психикалық әсер ету, оның еркіне қайшы және одан басқа, өмірге және денсаулыққа қауіп төндіреді..., әртүрлі ауырлықтағы денсаулыққа ауыр зиян келтіруге немесе өлімге әкелуі мүмкін!» [9, б. 16].

Зорлық-зомбылық-бұл адамның белсенді мінез-құлқы, кез-келген түрдегі зорлық-зомбылықты қолдану адамның белсенді әрекеттерді орындауын қамтиды. Бұл жерде Н.В. Машинскаяның көзқарасымен келісемін, ол зорлық-зомбылықты «бір адамның екінші адамға қатысты өз еркіне қарсы бағытталған, қылмыстық заңмен қорғалатын мүдделерге зиян келтіруге немесе зиян келтіруге қабілетті белсенді саналы әрекеті» деп түсіндіреді. [10, б. 10].

А.Б. Кирюхин, менің ойымша, зорлық-зомбылықты неғұрлым дәл және толық тұжырымдайды, оның астарында басқа адамның жеке басына қасақана моральдық-психологиялық әсер етуді түсінемін, сол немесе басқа заттарды қолдану арқылы дене жарақатын, физикалық ауырсынуды, әртүрлі ауырлықтағы денсаулыққа зиян келтіруді білдіреді және мақсаты қандай да бір нәтижеге қол жеткізу болып табылады. [11, б. 25].

Жоғарыда келтірілген зорлық-зомбылық анықтамалары құқықтық институтты теориялық тұрғыдан түсінудің тұжырымдамалық және әдіснамалық тәсілдерінің әртүрлілігін көрсетеді. Жүргізілген талдау негізінде Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысында бекітуге мүмкіндік беретін түсіндірмедегі және редакциядағы, қылмыстық құқықтағы зорлық-зомбылықтың авторлық түсінігі ұсынылады. Криминологиялық тұрғыдан алғанда, зорлық-зомбылық бізге агрессияның көріністерінің бірі ретінде көрінеді, яғни қылмыскер тұлғасының мақсатына жету үшін жәбірленушіге (физикалық, психикалық) зиян келтіруге бағытталуы. Зорлық-зомбылық-бұл басқа адамның (адамдардың) тарапынан сыртқы, адамға (адамдар тобына) оның еркінен тыс немесе оған қарсы жүзеге асырылатын және оған физикалық, психикалық зиян келтіруге және (немесе) оның іс-әрекетінің немесе өзге де ерік білдіруінің бостандығын шектеуге қабілетті қасақана және құқыққа қарсы әсер ету.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы (1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданған) //Интернет ресурс: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51005029&pos=6;-106#pos=6;-106
2. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка. – М., 2016. – С. 890.
3. Всемирная организация здравоохранения & Office of World Health Reporting. (2002 .Доклад о состоянии здравоохранения в мире, 2002 г.: уменьшение риска, содействие здоровому образу жизни: общий обзор. Всемирная организация здравоохранения //Интернет ресурс: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/89781>
4. Антонян Ю.М. Насилие. Человек. Общество. – М., 2001. – С. 186.
5. Иващенко, А.В. Насилие и уголовный закон / А.В. Иващенко // Социально-правовые проблемы борьбы с насилием: Межвузовский сборник научных трудов. – Омск, 1996. – С. 29.
6. Рахметов С.М. Проблемы совершенствования законодательства Республики Казахстан по противодействию семейно-бытовому насилию. // Вестник Института законодательства и правовой информации РК. – Нур-Султан, №5 (63) – 2020. – С. 127-134.
7. Мерзудинов Е.С., Каженов Е.Е., Каженова А.С. Уголовные правонарушения против личности: Учебное пособие – Алматы, 2020. – С. 145.
8. Пашенко А.С. Понятие домашнего насилия // Теория и практика общественного развития. 2005. №1. – С. 46-48
9. Иванова В.В. Преступное насилие: Учебное пособие для вузов. – М., 2002. – С. 112.
10. Машинская Н.В. Насилие в семье. (Криминологические и уголовно-правовые аспекты). Автореферат к.ю.н.:12.00.08 – М., 2001. – С. 29.
11. Кирюхин А.Б. К вопросу о терминологии насилия / Вестник Академии экономической безопасности МВД России-2015-№4 – С. 25.

ӘМІР Р.Р.,

М. Есболатов атындағы ІІМ Алматы академиясының
3 курс докторанты полиция капитаны

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢНАМАСЫНДАҒЫ
ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛДЫҢ
ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ**

Тұрмыстық күшпен күресудің әртүрлі аспектілері ХХІ ғасырдың басындағы онжылдықтар ішінде Қазақстан Республикасының қоғамдық және мемлекеттік органдарының назарын аударды. Бұл мәселе туралы Жеке зерттеушілер [1], құқық қорғаушылар және тиісті заңнамалық шешімдерді қабылдау үшін қажетті фон жасалды. Қазақстан Республикасы Мемлекеттік Тәуелсіздігінің 30 жылдығының мерейтойлық жылында әйелдердің қадір-қасиетін, гендерлік теңдікті құқықтық қорғау мен қорғаудың, отбасының, ана мен баланың әлауқатына жағдай жасаудың жеке аспектілеріне қызығушылық артқаны символдық. Мемлекет осы бағытта елеулі ниеттер мен батыл қадамдар көрсетіп отыр. Айта кету керек, бұл бағытқа айтарлықтай әсер етеді.

1995 жылғы Қазақстан Республикасының Конституциясында адамның іргелі құқықтары мен бостандықтары туралы, ерлер мен әйелдердің теңдігі туралы, ана мен баланы мемлекеттік қорғау туралы, сондай-ақ халықаралық шарттардың рөлі туралы Ережелерді бекіту осы шешімдерге айтарлықтай әсер еткенін атап өтуге болмайды.

Еліміздің саяси басшылығы мен Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев Қазақстанның құқықтары мен бостандықтары саласындағы халықаралық міндеттемелерін мойындауды қолдауда сөз сөйледі. Ел басшысының күш-жігерінің арқасында қоғам мен мемлекеттің адам құқықтары саласындағы халықаралық стандарттарға тұйықталуынан саяси-құқықтық идея жүзеге асырылды, олардың арасында зорлық-зомбылық пен кемсітушіліктен қорғау жөніндегі халықаралық құқықтық актілердің маңызы зор [2]. Бұл курс Қазақстан Республикасының қазіргі президенті Қ.Ж. Тоқаевтың саяси бастамаларын іске асыру шеңберінде жалғасты. Мемлекет басшысы 2019 жылғы 2 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында «сексуалдық зорлық-зомбылық үшін жазаны шұғыл түрде қатаңдату қажет» деп атап өтті.

Осылайша, заң шығарушының тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл саласындағы іс-әрекеттерінің рухани идеологиялық және құқықтық негізі біртіндеп қалыптасты. Осы арнада, 2009 жылғы 4 желтоқсанда Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы Қазақстан Республикасының №214-IV Заңы қабылданды. Өкінішке орай, қазіргі Қазақстанда тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесі өзекті бола отырып, COVID-19 коронавирус пандемиясы жағдайында және көптеген азаматтардың ұзақ уақыт окшаулануына байланысты одан әрі шиеленісе түсті. Мәселен, 2020 жылдың қорытындысы бойынша тұрмыстық зорлық-зомбылыққа байланысты қылмыстардың саны 4,7%-ға өсіп, 1071 қылмыстық-жазаланатын қол сұғушылықты құрады. Осы жұмысты дайындау кезінде тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылмен байланысты әлеуметтік құқықтық

шындықты білу және зерттеу әдістері диалектикалық, бірақ логикалық, салыстырмалы-құқықтық жүйелер, сондай-ақ мазмұнды талдау әдісі ретінде қолданылды.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесі және оған қарсы әрекет заң ғылымында белгілі бір мағынада пікірталас тудырады. Табиғи криминологиядан қолдау алған тәсілдердің бірі бұл мәселені жеткілікті түрде қарастырады. Тұрмыстық зорлық-зомбылық «отбасы ішінде» жасалған деп саналады. Дизайн: «отбасылық және тұрмыстық қылмыстар» кең таралды. Бұл тәсілдің жетіспеушілігі біздің ойымызша, тіркелген неке және отбасының мәнін дәстүрлі түсіну үшін «шекарадан» әлдеқашан өткен тұрмыстық зорлық-зомбылықты түсінудің шектен тыс тарлығына негізделеді. Алайда, тұрмыстық зорлық-зомбылықты тым кең көлемде, оның контекстінде әйел адамдарға қатысты кез-келген зорлық-зомбылықты қарастыру мүмкін емес. Заң әдебиеттерінде зорлық-зомбылықтың мәні мен қылмыстық-құқықтық салдары туралы мәселелер егжей-тегжейлі баяндалды. Зорлық-зомбылықты қолда бар доктриналық бағалаудың кейбірін келтірейік. Мәселен, мысалы, Н.В. Машинская зорлық-зомбылық, «бір адамның екіншісіне қатысты мінез-құлқының белсенді, саналы әрекеті, оның ерік-жігеріне қарсы бағытталған, қылмыстық заңмен қорғалатын мүдделерге зиян келтіретін немесе зиян келтіруі мүмкін» деп санайды [4, 10-бет]. Бұл анықтамада зорлық-зомбылық саналы, ерікті мінез-құлық әрекеті ретінде әрекет ететіні дұрыс көрсетілген. Алайда, бұл тәсіл опраға бөлінген қарсылық тудырады. Н.В. Машинская зорлық-зомбылық басқа адамның ерік-жігеріне қарсы бағытталғанын көрсетеді. Бұл жағдайда жеке ерекшеліктеріне, жасына, денсаулық жағдайына байланысты ерік-жігерін еркін білдіретін адамдармен бірге болу сияқты, ол жоқ. Мысалы, деменцияда немесе нәрестеде қандай ерік-жігер болуы мүмкін? Алайда, сөзсіз: бұл адамдар зорлық-зомбылықтың құрбаны болуы мүмкін. Басқа зерттеуші, Л.В. Сердюк зорлық-зомбылық «оның сыртында басқа адамдар оның еркінен тыс немесе оған қарсы жүзеге асырылатын және оған органикалық, физиологиялық немесе психологиялық жарақат әкелуі мүмкін адамға (немесе адамдар тобына) қасақана және заңсыз әсер ету және оның ерік-жігерін немесе іс-әрекеттерін шектеу» дегенді білдіреді деп санайды.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы Қазақстан Республикасының заңы (бұдан әрі-тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы ҚР Заңы) қазіргі уақытта тұрмыстық зорлық-зомбылықтың құқықтық танылуын білдіру және онымен күресудің ұйымдық-құқықтық құралдарын шоғырланған белгілеу синтезіне айналады. Бұл нормативтік актіні қабылдау елдегі маңызды оқиға болды, өйткені бұл мемлекеттің тұрмыстық зорлық-зомбылықты бағалаудың және оның алдын-алудың қажетті ұйымдастырушылық-құқықтық механизмін құру ниетінің дәлелі болды. Заңның кіріспесінде ол мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, ұйымдардың және Қазақстан Республикасы азаматтарының тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу жөніндегі құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық негіздерін белгілейтіні көрсетілген. Осылайша, заң шығарушы тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы қызметтің жүйелі сипатына назар аударды.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы» ҚР Заңы оның мәні мен түрлерін айқындайды, заңдық белгілерді құрастырады, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу ерекшеліктерін жеткілікті түрде ашады, оның субъектілік құрамын белгілейді және тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қатысты бірқатар алдын алу шараларын көздейді. Сонымен қатар, белгілі бір қоғамдық қатынастарды реттеудің заңнамалық актілерінің тиімділігінің рөлін ескере отырып, «тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы» ҚР Заңының ережелерін талдауға негіз бар. Бұл заңда тұрмыстық зорлық-зомбылық бір адамның отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы басқа адамға (басқаларға) қатысты қасақана құқыққа қарсы әрекеті (әрекеті немесе әрекетсіздігі) ретінде анықталады, ол физикалық және (немесе) психикалық азап шегу қаупін тудырады немесе қамтиды («тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы» ҚР Заңының 1-бабының 3-тармағы).

Бұл анықтамада қарсылық тек оның шектен тыс тарлығымен көрінеді, өйткені тұрмыстық зорлық-зомбылық-бұл заңға қайшы әрекеттің бір еселігі емес, адамның физикалық және рухани құндылығына, оның құқықтары мен қадір-қасиетіне қол сұғатын көптеген белгілер мен әрекеттерден тұратын тұтас құбылыс. Отбасын қолдау және сақтау сияқты

тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу қағидатына да күмән туғызады (3-бап ҚР заңнама және құқықтық акпарат институтының Хабаршысы №3 (66)-2021 67 қылмыстық құқық және «тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы» ҚР Заңының Қылмыстық процесі). Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күресте отбасын сақтау әрдайым орынды емес және мүмкін деп ойлайды. Егер сіз осы қағиданы дәйекті түрде жүзеге асыруды ұстанатын болсаңыз, онда кейбір жағдайларда жәбірленушіні «үй тиранымен» (отбасын сақтау үшін) одан әрі тұруға айыптауға болады. Сонымен қатар, ҚР «Тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы» Заңының 3-бабында тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарының мүдделеріне басымдық беру қағидаты мүлдем айтылмаған. Оның бекітілуі заң шығарушының тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын-алудың бүкіл жүйесін құрбандарының құқық қорғау мүдделерін қамтамасыз етуге бағыттайтындығын көрсетеді.

ҚР «Тұрмыстық насилия туралы» Заңының 4-бабында оның физикалық, психологиялық, жыныстық, экономикалық зорлық-зомбылыққа ұшыраған түрлері келтірілген. Физикалық зорлық-зомбылық физикалық күш қолдану және физикалық ауырсыну арқылы денсаулыққа зиян келтіру кезінде қасақана белгіленеді («тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы» ҚР Заңының 4-бабының 2-бөлігі).

Сонымен қатар, физикалық зорлық-зомбылық ауырсыну мен дене сезімін тудырады ыңғайсыздық та. Ол қорлау мен ұят сезімімен, жәбірленушінің эмоционалды тәжірибесімен бірге жүреді. «Тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы» ҚР Заңының 4-бабының 2-бөлігінде физикалық зорлық-зомбылық «адамның дене азабы мен азап шегуіне, оның қадір-қасиетін қорлауға байланысты, адамның өмірі мен денсаулығына қауіп төндіретін не оның өмірі мен денсаулығына зиян келтіретін адамның денесіне қол сұғылмаушылыққа кінәлі әсер ету ретінде» баяндалуы тиіс деп санаймыз.

Психологиялық зорлық-зомбылық заң шығарушы адамның психикасына қасақана әсер ету, қорқыту, қорлау, бопсалау немесе өмірге немесе денсаулыққа қауіп төндіретін, сондай-ақ психикалық, физикалық және жеке дамудың бұзылуына әкелетін құқық бұзушылықтар немесе әрекеттер жасауға мәжбүрлеу (мәжбүрлеу) арқылы Ар-намыс пен қадір-қасиетті қорлау деп анықтайды.

Бұл тұжырым көрінеді салыстырмалы бірақ толық, бірақ біздің ойымызша, бұл туралы айту керек психо-логикалық зорлық-зомбылық жәбірленушіге моральдық зиян мен моральдық азап әкеледі. Сонымен қатар, психологиялық зорлық-зомбылық әдістерінің тізімін қорлау, қорлау, жәбірленушінің физикалық және психикалық кемшіліктерін, оның айналасындағылардан ерекшеленетін жеке ерекшеліктерін атап көрсету сияқты әдістермен толықтырған жөн. Жыныстық зорлық-зомбылыққа келетін болсақ, бұл «тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы» ҚР Заңының 4-бабының 4-бөлігіне сәйкес адамның жыныстық қол сұғылмаушылығына немесе жыныстық бостандығына қол сұғатын қасақана заңсыз әрекет, сондай-ақ кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық сипаттағы іс-әрекеттер ретінде түсініледі. Бір қарағанда, бұл қарсылық анықтамасы қиындық тудырмайды. Алайда, егер мәселе кеңірек қаралса, жыныстық зорлық-зомбылықты бір реттік мінез-құлық әрекеті ретінде қарастыруға болады (мысалы, зорлау), бұл, әрине, қасақана заңсыз әрекет.

Алайда, көбінесе жыныстық зорлық-зомбылық, бұл адамның жыныстық еркіндігіне ғана емес, сонымен қатар оның жыныстық қатынас саласына байланысты эмоционалды жағдайына әсер етудің бүкіл процесі. Жыныстық зорлық-зомбылыққа қудалау, қажетсіз жанасу, жыныстық қатынасқа түсу жатады. Мұндай зорлық-зомбылық көбінесе ұзаққа созылады.

Сонымен қатар, заң шығарушы жәбірленушіні жезөкшелікпен айналысуға, порнографиялық материалдар жасауға қатысуға мәжбүрлеу сияқты жыныстық күштің түрлерін ескермеді. Мысалы, жұбайы немесе бірге тұратын әйел онымен бірге тұратын әйелді жезөкшелікпен айналысуға және отбасылық бюджетті осындай жолмен «толықтыруға» мәжбүрлейтін жағдайлар жыныстық зорлық-зомбылыққа жататыны анық.

Біздің ойымызша, жыныстық зорлық-зомбылықты заңда «адамның өмірінің жыныстық саласына, оның жыныстық еркіндігі мен жыныстық қол сұғылмаушылығына заңсыз сипаттағы кінәлі әсер ету, адамның еркіне қайшы немесе оның еркі заңды мәні жоқ немесе оны білдіру

мүмкін емес жағдайларда жасалады» деп белгілеу дұрысырақ. Жыныстық зорлық-зомбылық сонымен қатар адамды жезөкшелікпен айналысуға немесе порнографиялық заттар мен алов ананың ғылыми-зерттеу институтын дайындауға қатысуға мәжбүрледі, сондай-ақ жас және кәмелетке толмаған адамдарға қатысты жыныстық сипаттағы кез-келген әрекеттерді қамтиды.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы» ҚР Заңының 4-бабының 5-бөлігіндегі экономикалық зорлық-зомбылық адамды заңда көзделген құқығы бар өмірден, тамақтан, киімнен, мүліктен, қаражаттан қасақана айыру деп түсінеді. Бұл тұжырым белгілі бір ескертулерді тудырады. Біріншіден, онда тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарының экономикалық тәуелділігі туралы айтылмайды, оны әрдайым адам қолданады, бұл зорлық-зомбылық. Екіншіден, заң шығарушы экономикалық зорлық-зомбылықтан зардап шегушінің заңда көзделген мүлікке, тұрғын үйге және т.б. құқығына ие екендігіне назар аударады. Мұндай екпін артық деп ойлайды. Өкінішке орай, жәбірленушінің заңмен кепілдендірілген бұл тауарларға әрқашан құқығы бола бермейді. Мысалы, кәмелетке толмаған баласы бар әйел іс жүзінде неке қатынастары бар адаммен меншікте тұрғын үй бар және басқа жылжымайтын мүлік. Бұл әйелдің осы объектілерге заңмен кепілдендірілген қандай да бір құқықтары болуы екіталай. Бұл туралы айтылған сияқты «тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы» ҚР Заңының 4-бабының 5-бөлігіндегі құқықтар, экономикалық зорлық-зомбылық жәбірленушінің өз құқықтары әртүрлі болған кезде ғана орын алатындай әсер қалдырады. Егер оларда бұлан болмаса, тұрмыстық экономикалық зорлық-зомбылық болмайды. Экономикалық зорлық-зомбылықтың мәнін анықтауға мұндай көзқарас қолайсыз деп санаймыз. Ондағы ең бастысы қауіп экономикалық тәуелді құрбанның өмірлік маңызды артықшылықтарынан айыру.

Баяндалғанды қорытындылай келе, Қазақстан Республикасында тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуды заңнамалық реттеу жүйесі қалыптасқанын атап өту қажет. Алайда, ол біз анықтаған олқылықтарды еңсеруге және тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрестің тиімділігі мен оның құрбандарының тиісті әлеуметтік-құқықтық қорғалуы мақсатында одан әрі жетілдіруге мұқтаж. Олардың әл-ауқаты Қазақстан Республикасының Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы заңнамасының квинтэссенциясы болуға тиіс.

Әдебиет

1. Сапаралиева С.М., Куатова А.С., Аубакирова Г.Е. Проблемы применения индивидуальных мер профилактики бытового насилия. Вестник Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан. 2019. – №4. – С. 16-23.

2. Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана от 14 декабря 2012 г. «Стратегия «Казахстан 2050»: новый политический курс состоявшегося государства» [Электронный ресурс] // ИПС «Әділет» // Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1200002050> (дата обращения 25.05.2021). 3.

3. Послание Главы государства народу Казахстана Токаева К-Ж. «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана» от 02 сентября 2019 года [Электронный ресурс] // ИПС «Әділет» // Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1900002019> (дата обращения 25.05.2021).

4. Рахметов С.М. Проблемы совершенствования законодательства Республики Казахстан по противодействию семейно-бытовому насилию. Вестник Института законодательства и правовой информации РК. №5 (63) – 2020. – С. 127-134.

5. Сыздыков А.Ж., Сагымбеков Б.Ж. Сравнительно-правовой анализ административно-правовых мер профилактики бытового насилия (опыт Казахстана и России). Вестник Института законодательства и правовой информации РК. №3 (61) – 2020. – С.167-173.

6. Юрченко Р. Применение судами норм Закона РК «О профилактике бытового насилия»: Комментарий к Закону Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» от 14.12.2009 г. [Электронный ресурс] // Бюллетень Верховного Суда РК // ИПС «Әділет» // Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/T090000214> (дата обращения: 25.05.2021).

7. Актуальные проблемы противодействия бытовому насилию: Материалы Правительственного часа в Мажилисе Парламента Республики Казахстан. – Астана, 2017. – С. 172.

8. Криминология. Общая и Особенная части: Учебник / Алауханов Е.О. – Алматы: Жеті жарғы, 2008. – С. 664.

БАПАНОВ М.Т.,

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы
қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасының оқытушысы,
з.ғ.м., полиция капитаны

**ОТБАСЫ-ТҰРМЫСТЫҚ ҚАТЫНАСТАР САЛАСЫНДА
ӘЙЕЛДЕР МЕН БАЛАЛАРҒА ҚАТЫСТЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ**

Балаларға қатысты зорлық-зомбылық үйде, отбасыларда болған кезде аз байқалады және аз танылады. Зорлық-зомбылық әсіресе жас балаларға қатысты кеңінен таралған отбасыларда. Соңғы жылдары бұқаралық ақпарат құралдарында көшедегі балалар, бейтаныс зорлаушылар тарапынан зорлық-зомбылық қаупі жоғары деген жалған әсер пайда болды. Жағдайдың күрделілігі мәселенің нәзіктігімен байланысты, сонымен қатар балалардың ата-аналарының меншігі ретінде, басқа отбасы мүшелері сияқты бірдей қорғауға құқығы бар адамдар мен құқық субъектілері ретінде емес, қалыптасқан идеясының көрінісі болып табылады. Қазақстанда әлі күнге дейін «үйдегі» немесе «отбасындағы» зорлық-зомбылық анықтамасы, сондай-ақ ол үшін жауапкершілік заңнамалық түрде бекітілмеген. Осы тақырып бойынша пікірталастар тек әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты білдіреді, ал балаларға қатысты зорлық-зомбылық заң шығарушының назарынан тыс қалады.

Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында жасалған зорлық-зомбылық әдетте тұрмыстық зорлық-зомбылық деп аталады. Тұрмыстық зорлық-зомбылық зорлық-зомбылықтан, кез-келген адамнан ерекшеленеді, өйткені жәбірленуші олар үшін тірек және қорғаныс болуы керек, олар туыстық немесе неке байланыстарымен байланысты, бірге тұрады, ортақ тұрғын үйі, мүлкі, өмір сүруі, материалдық жағдайы бар адамдар тарапынан зорлық-зомбылыққа ұшырайды және моральдық жағынан зорлық-зомбылық көрсеткен адамға тәуелді.

Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы зорлық-зомбылық жылдан жылға кең ауқымға ие болып, қоғам мен жеке адамның қауіпсіздігіне қатер төндіретін проблемаға айналып келеді. Зерттеулер көрсеткендей, барлық ауыр қылмыстардың шамамен 30-40%-ы отбасында жасалады. Отбасы-тұрмыстық қатынастар негізінде қаза тапқандардың жалпы санының 40%-ға жуығы өздерін қорғай алмайтын балалар, мүгедектер, әйелдер құрайды.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық жоғары патенттелген, бұл, ең алдымен, көптеген отбасы мүшелері белгілі бір себептермен, мысалы, жариялаудан қорқу, жағдайдың нашарлауы және т.б. сияқты жағдайларға тезуді жөн көреді.

Күнделікті өмірдегі зорлық-зомбылық мәселесі, айна сияқты, қоғамдағы қарым-қатынастардағы дисармония мен бұрмалаушылықты көрсетеді. Оның өткірлігі қоғамдағы зиянды әлеуметтік моральдық жағдайды көрсетеді.

Отбасындағы зорлық-зомбылық барлық әлеуметтік топтарға және этникалық топтарға, жас санаттарына, қалаға, ауылға әртүрлі дәрежеде тән. Бұл ерлер мен әйелдердің, ересектер мен балалардың бірлескен өмірінің алғашқы кезеңдерінде пайда болуы мүмкін және жылдар өткен сайын көрінеді.

Зорлық-зомбылықтың отбасы өміріне кеңінен енуі оның ыдырауына және отбасылық тәрбие деңгейінің төмендеуіне әкелуі мүмкін, бұл балалардың панасыздығын тудырады және кәмелетке толмағандар жасаған құқық бұзушылықтар санының өсуіне, оларды қоғамға қарсы қызметке, маскүнемдікке, нашақорлыққа, жезөкшелікпен айналысуға итермелейді.

Ғылыми әдебиеттерде «тұрмыстық зорлық-зомбылық», «тұрмыстық зорлық-зомбылық» немесе «отбасылық зорлық-зомбылық» сияқты отбасылық-тұрмыстық қатынастардағы зорлық-зомбылыққа қатысты әртүрлі терминдер қолданылады. Барлық осы ұғымдар мағынасы жағынан жақын, бірақ бірдей емес.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылық» термині екі ұғымнан тұрады: «тұрмыстық» – өмір (жалпы өмір салты, күнделікті өмір) және «зорлық-зомбылық» – біреуге физикалық күш қолдану, біреуге мәжбүрлеп әсер ету, қысым көрсету, заңсыздық.

Құқықтық әдебиеттерде «тұрмыстық зорлық-зомбылық» ұғымына көптеген анықтамалар бар. Олардың бірі «тұрмыстық зорлық-зомбылық» ұғымын дене күшін қолдану немесе отбасы мүшелеріне, бірге тұратын адамдарға немесе жақын ортадағы адамдарға мәжбүрлеу ретінде анықтайды. Анықтамадан отбасының барлық мүшелері – ерлі-зайыптылар, балалар, ата-аналар және т.б. тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ұшырауы мүмкін.

Бұдан басқа, ғылыми айналымға тұрмыстық зорлық-зомбылықтың синонимі ретінде «тұрмыстық зорлық-зомбылық» ұғымы енгізілді, осыған байланысты үйге, отбасына, жеке тұрмысқа қатысты «үй» ұғымының түсіндірмесін қарау қажет, бұл ретте отбасы деп бірге тұратын адамдар тобы түсініледі.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық-бұл бақылау, қорқыту, қорқыныш сезімін ояту мақсатында жиіліктің жоғарылауымен қайталанатын физикалық, ауызша, рухани және экономикалық қорлау циклі. Бұл бір адам екіншісінің мінез-құлқы мен сезімдерін басқаратын немесе басқаруға тырысатын жағдай. Зорлық-зомбылықтың көрінісі өзін-өзі бағалауды қорлау, өзін-өзі төмен бағалауды ынталандыру, қорқыту, кінә, қорқыныш, дәрменсіздік және толық тәуелділік сияқты әртүрлі мінез-құлық болуы мүмкін.

Ерлердің әйелге қатысты зорлық-зомбылығы, гендерлік зорлық-зомбылық, мұндай жарықтықпен үйдегі зорлық-зомбылық жағдайында көрінеді-бұл ерлердің мифтік туа біткен агрессивтілігінің нәтижесі емес. Бұл әйелдердің ерлерге қатысты физикалық әлсіздігінен туындамайды. Зорлық – зомбылық-бұл біздің қоғамда басым болатын мәдениеттің өнімі. Әкесі жақындарын ұрып-соғатын отбасындағы тәрбие, танысу кезеңіндегі зорлық-зомбылық тәжірибесі, Әлеуметтік-мәдени кеңістіктегі өмір, онда гендерлік зорлық-зомбылық қазіргі қоғамдағы ерлер, әйелдер мен балалар үшін мінез-құлық үлгілерін құратын еркектік сипаттамалардың бірі болып көрінеді.

Жоғарыда айтылғандардың бәрі бізге тұрмыстық зорлық-зомбылықты Үйренетін мінез-құлық ретінде анықтауға құқық береді.

Оқу процесінің екі аспектісі бар: зорлаушы зорлық-зомбылықтың бақылау мен жеке тәжірибеден тиімді екенін біледі. Отбасындағы зорлық-зомбылықты теледидардан, қоғамнан үйренеді: адамдар өз мақсаттарына жету үшін зорлық-зомбылықты қолдануды үйренеді. Физикалық шабуыл немесе психологиялық қауіп-қатердің арқасында олар басқалардың қажеттіліктеріне қызмет етуге мәжбүр болатын жағдай туғызады.

Біз үшін абстракцияның жоғары деңгейіне байланысты әдетте дәстүрлі қарастырудан алшақтайтын тәжірибенің ерекшеліктері бірінші кезектегі қызығушылық тудырады. Осы тұжырымға сүйене отырып, біз талдаудың микро-саяси деңгейіне қатысты бірқатар ережелерді ұсындық, олар (әрине, Конгрестің жоғары деңгейімен), егер қажет болса, гипотезалар ретінде түсіндірілуі мүмкін: жалпы сипаттағы ереже, осы зерттеу аясында «еркектік» пен «әйелдік» дене-мәдени технологияларды қолдана отырып жасалған құбылыстар ретінде түсініледі. зорлық-зомбылық кең мағынада гендерлік тәсіл аясында

қабылданған, қазіргі әлемдегі қысымшылықтың бір түрі. Бұдан шығатыны, біріншіден, әйелді мәдениеттің патриархалды түрі сияқты ер адам емес, екіншіден, ер адам да өз жынысына байланысты кемсітіледі. Біздің тағы бір болжамымыз-әлеуметтік институттар күшті реттеумен жауап беретін «материал» (агрессия, невротикалық реакциялар), сайып келгенде, әлеуметтік-мәдени әсерлер арқылы қалыптасады.

Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық зардап шеккендердің өмірінде де, қоғамның өзінде де көптеген проблемалардың пайда болуына әкеледі.

Қоғамдағы гендерлік мінез-құлықты әлеуметтік реттеудің дәстүрлі әдістері бар, мысалы, қоғамда жалғыз немесе ажырасқан әйел болу «қауіпті», әйелдің өмірі жалпы қызығушылық пен бақылауға айналады, бұл іс жүзінде қоғамның моральдық және психологиялық зорлық-зомбылығы болып табылады. Кейде күйеу немесе серіктес тарапынан физикалық соққыларға және терроризмнің басқа түрлеріне қарағанда төтеп беру қиын. Әйелдер зорлық-зомбылық күйеуінен құтылып, қоғамдастықтың зорлық-зомбылық объектісіне айналғаннан гөрі, өз отбасыларында қатыгездікке жол бергенді жөн көреді. Бұл жалғыз немесе ажырасқан мәртебесі бар әйелдер үшін жағымсыздықтың себептерінің бірі.

Әйелдерге қатысты отбасындағы зорлық-зомбылық түрлері өте алуан түрлі. Бұл болуы мүмкін:

- зорлау;
- жыныстық өлтіру;
- дене жарақатын салу.

Жоғарыда аталған зорлық-зомбылық нысандары зорлық-зомбылық құрбаны болған әйелдердің денсаулығына зиян келтіреді. Атап айтқанда, бұл:

- әртүрлі дәрежедегі дене жарақаттарын салу;
- презервативті пайдаланбай жыныстық қатынасқа мәжбүрлеу (ЖЖБИ, жоспарланбаған жүктілік және т.б. әкелуі мүмкін);
- созылмалы аурулардың өршуі;
- стресс;
- депрессия.

Жүкті әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық жағдайында бұл әкелуі мүмкін:

- мерзімінен бұрын босану;
- анемия;
- инфекция;
- өз-өзіне қол жұмсау әрекеттері.

Медициналық проблемалардан басқа, әйелдер де психологиялық проблемаларға тап болады. Зорлық-зомбылықтың кез-келген түріне ұшыраған әйел көп жағдайда жағдайға келесідей жауап береді:

- әйел депрессияға ұшырады, ол оған болған оқиғадан ұялады;
- әйел өзіне болған оқиға үшін кінәні толығымен өз мойнына алады немесе ол зорлық-зомбылықты қалай тоқтатуға болатынын білмеді немесе білмеді деп санайды;
- әйел өзін ер адамның мінез-құлқына жауапты деп санайды.

Зорлық-зомбылықтың нәтижелері, әдетте: стресс, қоғамнан оқшаулану, өзіне-өзі қол жұмсау әрекеттері, сонымен қатар қорлау мен қорлау сезімдері пайда болады.

Зорлық-зомбылыққа ұшыраған әйелдер көбінесе әлеуметтік өмірден шеттетіледі. Атап айтқанда, бұл әйелдің уақытша еңбекке жарамсыздығы болуы мүмкін. Көптеген адамдар сыналғаннан кейін балалы болғысы келмейді. Сонымен қатар, зорлық-зомбылықты бастан кешірген әйел некеге тұрмауы немесе бар нәрсені бұзбауы мүмкін.

Тағы бір маңызды мәселе-отбасындағы зорлық-зомбылық жағдайында әйелдің экономикалық тәуелділігі.

Әйелге қатысты зорлық-зомбылық қоғамдағы жағдайды тұтастай көрсетеді, өзіндік әлеуметтік индикатор болып табылады.

Негізгі әлеуметтік қарама-қайшылық-әйелдер әдетте өздерінің заңды құқықтарын білмейді және сәйкесінше зорлық-зомбылыққа қарсы тұра алмайды.

Кез-келген зорлық-зомбылықтан аман қалған балалар әлеуметтенуде қиындықтарға тап болады: олар ересектермен қарым-қатынасты бұзады, құрдастарымен тиісті қарым-қатынас дағдылары жоқ, мектепте беделге ие болу үшін жеткілікті білім мен білімге ие емес және т.б. зорлық-зомбылықтан зардап шеккен балалар көбінесе қылмыстық, қоғамға қарсы ортада кездеседі, және бұл жиі кездеседі бұл олардың алкогольге, есірткіге тәуелділігінің қалыптасуымен байланысты, олар ұрлай бастайды және басқа да қылмыстық әрекеттерді жасай бастайды. Зорлық-зомбылықтың кез-келген түрі балалар мен жасөспірімдерде жеке және мінез-құлық ерекшеліктерін қалыптастырады, бұл оларды тартымсыз және тіпті қоғам үшін қауіпті етеді.

Қоғам үшін балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың салдары, ең алдымен, балалар мен жасөспірімдерді өлтіру немесе өз-өзіне қол жұмсау нәтижесінде адам өмірін жоғалту кезінде көрінеді, сонымен қатар бұл олардың психикалық және физикалық денсаулығының, төмен білім мен кәсіби деңгейінің, қылмыстық мінез-құлқының бұзылуына байланысты қоғамның өнімді мүшелерінің жоғалуы. Бұл физикалық және моральдық тұрғыдан сау балаларды тәрбиелеуге қабілетті әлеуетті ата-аналардың бет-әлпетіндегі шығындар.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Президенті - Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» // www.akorda.kz.
2. Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы: оқу құралы / Комп. А.Т. Ашчелов. – Алматы: ҚазСЛА, 2001. – 656 б.
3. «Қазақстан Республикасының Үкіметі туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 18 желтоқсандағы N2688 Конституциялық заңы // <http://adilet.zan.kz>.
4. «Қазақстан Республикасы Президентінің 2006 жылғы 1 ақпан Жарлығын іске асыру жөніндегі шаралар туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2006 жылғы 28 ақпандағы №138 қаулысы // <http://adilet.zan.kz>.
5. Зубанова С.Г. Этика: лекциялық жазбалар. – М., 1985. – 158 б.
6. Ішкі істер органдарының кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы №1098 бұйрығы.
10. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексі 05.06.2014 ж // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235>

БАТЫРБАЕВ А.К.,

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясының қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасының доценті, з.ғ.к.

ОТБАСЫ-ТҰРМЫСТЫҚ ҚАТЫНАСТАР САЛАСЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ ЖӘНЕ ЕСКЕРТУ

Тәуелсіздік жылдарында Қазақстанда түрлі мемлекеттік бағдарламаларда көрініс табатын, қоғамдағы отбасылық саясатты дамытуға бағытталған, мемлекеттік органдар әзірлеген іс-шаралар кешені табысты жүзеге асырылуда. Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл саласындағы бірінші кезектегі халықаралық-құқықтық құжаттарға қол қойылып ратификацияланды.

Мәселен, Қазақстан Республикасының Конституциясында «ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқадай қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге не жазалауға болмайды» [1] деп жазылған, бұл адамды өзінің қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көруден қорғауды қамтамасыз ету жөніндегі қағидатты ереже болып табылады.

Осы саясатты іске асырудың практикалық шараларының бірі 2009 жылы желтоқсан айында «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Заңның қабылдануы болды» [2]. Заң мемлекеттік органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, ұйымдар мен Қазақстан Республикасы азаматтарының тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы жөніндегі қызметінің құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық негіздерін айқындайды.

Тұрмыстық қылмыс-жеке және әлеуметтік-тұрмыстық қатынастармен байланысты адамдардың мүдделерінің соқтығысуына негізделген қылмыстық әрекет. Жеке және тұрмыстық деп ерлі-зайыптылар, бірге тұратын адамдар, туыстар, жалға алушылар, көршілер және басқа адамдар арасындағы қарым-қатынас, олардың арасындағы бірге тұруға байланысты қарым-қатынас ты айтамыз. Әлеуметтік-тұрмыстық қатынастар біреуге қызмет көрсету бойынша жұмысты орындайтындар мен қызмет көрсететін адамдар арасында, сондай-ақ осы қызметке байланысты клиенттер арасында (мысалы, сатушы мен сатып алушы арасында немесе қызмет көрсету тәртібі туралы дауласқан сатып алушылар арасында) дамиды. Тұрмыстық қылмыстың қажетті және жеткілікті белгісі тұрмыстық жанжал, қылмыскер мен жәбірленуші арасындағы өткір қайшылықтар болады [3].

Занда тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілеріне қарсы іс-қимыл жөніндегі құқықтық шаралар кешені белгіленеді, атап айтқанда, тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына әлеуметтік жәрдемдесудің және көмек көрсетудің құқықтық тетіктері көзделеді, сондай-ақ отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтар үшін жаза қатандатылады.

Зандағы неғұрлым маңызды ережелер құқық бұзушының жазасын күшейтуді қайта қарау, әкімшілік іс жүргізуге қатысушының өтініші бойынша құқық бұзушыға қатысты белгіленетін ерекше талаптардың тізбесін кеңейту болып табылады.

Құқық бұзушының бөлек тұрғын үй-жайы болған жағдайда, жәбірленушімен бірге бір тұрғын үй-жайда тұруына тыйым салынады.

Бұдан басқа, айыппұл тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасының пәрменді шарасы болып табылмайтындықтан және зорлық-зомбылық жасаған адам мен зардап шеккен адамның отбасының жалпы бюджетінен жиі төленетіндіктен, ол әкімшілік қамаққа алуға ауыстырылды.

Отбасылық-тұрмыстық құқық бұзушылықтарға қарсы тұрудағы негізгі қиындық-жәбірленушінің өз жағдайының нашарлауынан қорқып, зорлаушыны беруден бас тартуы. Осындай жағдайларда адамдарды қорғауды қамтамасыз ету үшін мемлекет тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жедел жолын кесуге, жәбірленушілерге қауіпсіз жағдайлар жасауға, оларға белгілі бір қызметтер кешенін (ақпараттық, құқықтық, психологиялық және т.б.) көрсетуге, құқық бұзушыға жеке профилактика шараларын қолдануға тиіс.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін әкімшілік жауапкершілік мәселелері Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінің 10-тарауымен реттеледі.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылық» ұғымына 73-бап бойынша әкімшілік жауапкершілікті көздейтін құқыққа қарсы әрекеттер, яғни отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы әрекеттер сай келетінін атап өтуге болады [4].

Сонымен бірге, егер отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында құқыққа қарсы әрекеттер жасаған адам жәбірленушіге ұрып-соғу немесе өзге де күш қолдану әрекеттерін жасаса немесе денсаулығына ауырлығы жеңіл зиян келтірсе әкімшілік кодекспен жауаптылыққа тартылады, ал керісінше денсаулығына орташа және ауыр зиян келтірсе, ол тиісінше қылмыстық кодекстің баптары бойынша қылмыстық жауаптылықта болады.

Қазақстан Республикасының тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша ішкі істер органдарына өкілеттіктер берілген: құқық бұзушымен профилактикалық әңгіме жүргізу құқығы; хаттаманы немесе қорғау нұсқамасын ресімдеу үшін оны ішкі істер органдарына жеткізу құқығы; зорлаушының тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылға қатысты мінез-құлқын шектейтін қорғау нұсқамасын шығару құқығы; жәбірленушіге; әкімшілік ұстау құқығы (жәбірленушіден оқшаулау); құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу туралы сот алдында өтініш жасау құқығы; тергеу кезеңінде бұлтартпау шарасы ретінде ешқайда кетпеу және тиісті мінез-құлық туралы қолхат таңдалған күдіктінің немесе айыпталушының құқықтарын шектеу құқығы бар. Қылмыстық процесті жүргізетін орган күдіктіге, айыпталушыға жәбірленушіні іздестіруге, оның ізіне түсуге, оған баруға, ауызша, телефон арқылы сөйлесуге және онымен өзге де тәсілдермен байланыс жасауға тыйым салынатыны туралы жазбаша түрде ескертеді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға тыйым салынған ішкі істер органы шығарған қорғау нұсқамасын бұзғаны үшін жәбірленушінің, оның отбасының кәмелетке толмаған және (немесе) әрекетке қабілетсіз мүшелерін қоса алғанда, іздестірудің, қудалаудың, оған барудың, онымен ауызша, телефон арқылы сөйлесудің және өзге де тәсілдермен байланыс жасаудың еркіне қарамастан, Қазақстан Республикасының әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 461-бабы бойынша әкімшілік жауаптылық, санкция көзделген. ескерту жасауды не бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуды көздейді. Өзіне қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған адамды ішкі істер органдары профилактикалық есепке қояды және оған профилактикалық бақылау жүзеге асырылады.

Әрине, оң айырмашылығы-Қазақстанда қорғау нұсқамасын Ішкі істер органдары соттың бұл процесіне қатыспай-ақ өз бетінше шығара алады. Шығыс Еуропаның, Орта Азияның және АҚШ-тың көптеген елдерінде мұндай құжат тек сот шешімімен шығарылуы мүмкін. Біздің заңнаманың артықшылығы-ішкі істер органдары сот шешімін күтпей-ақ тұрмыстық зорлаушыға қатысты қорғау нұсқамасының шектеулерін жедел пайдалана алады.

Сондай-ақ Қазақстан Республикасы әкімшілік құқық бұзушылық кодексінің 54-бабына сәйкес әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау кезінде әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуге қатысушылардың және (немесе) ішкі істер органдарының өтінішхаты бойынша сот әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамның жүріс-тұрысына

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 73, 128, 131, 436, 442 (үшінші бөлігі), 461 баптарында және өзге де баптарда көзделген толық көлемде немесе бөлек тыйым салуды көздейтін үш айдан бір жылға дейінгі мерзімге ерекше талаптар белгілеуі мүмкін :

1) жәбірленушінің отбасының кәмелетке толмаған және (немесе) әрекетке қабілетсіз мүшелерін қоса алғанда, жәбірленушінің еркіне қарамастан, оны іздестіруге, оның ізіне түсуге, оған баруға, онымен ауызша, телефон арқылы сөйлесуге және өзге де тәсілдермен байланыс жасауға;

2) атыс қаруын және қарудың басқа да түрлерін сатып алуға, сақтауға, алып жүруге және пайдалануға;

3) кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияның рұқсатынсыз кәмелетке толмағандарға белгілі бір жерлерге баруына, басқа да жерлерге шығуына;

4) алкогольдік ішімдік ішуге, есірткі, психотроптық заттарды қолдануға толық көлемде немесе жеке-жеке тыйым салуды көздейтін ерекше талаптар белгілеуі мүмкін.

Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамның мінез-құлқына ерекше талаптар белгіленген кезде жәбірленуші мен оның отбасы мүшелерін күзету және қорғау үшін сот ерекше жағдайларда тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамға жеке тұрғын үйде, пәтерде немесе пәтерде тұруға тыйым салу түрінде әкімшілік-құқықтық ықпал ету шарасын отыз тәулікке дейінгі мерзімге қолдануға құқылы. Бұл шара адамда өзге тұрғын үйі болған жағдайда жәбірленушіден бөлек тұру мақсатында қолданылады.

Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптардың қолданылу мерзімі ішінде оған профилактикалық әңгімелесу үшін айына бір реттен төрт ретке дейін ішкі істер органдарына келу міндеті жүктелуі мүмкін.

Алайда, егер қорғау нұсқамасын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік белгіленсе, онда отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамның мінез-құлқына сот белгілеген ерекше талаптарды бұзғаны үшін заңда жауаптылықты көздейтін арнайы норма белгіленбегенін атап өткен жөн. Кейбір авторлардың пікірі бойынша, бұл жағдайда ӘҚБтК-нің 669-бабы бойынша, яғни сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін және атқарушылық құжатты орындамағаны үшін немесе ҚР ҚК-нің 430-бабы бойынша, яғни заңды күшіне енген сот үкімін, шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты алты айдан астам орындамағаны үшін, сондай-ақ олардың орындалуына кедергі келтіргені үшін жауаптылыққа тартылуы тиіс.

Әрине, көп жағдайда әйелдер, яғни құқық бұзушылардың әйелдері немесе азаматтық жұбайлары отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтың құрбандары болып табылады. Бірақ көбінесе қарт ата-аналар, әпкелер, бауырлар және отбасылық жанжалдың балалары осы санаттағы істер бойынша зардап шегушілер болып табылады.

Ең маңызды криминогендік жағдайларға маскүнемдік жатады, өйткені алкогольді ішу, тіпті одан да жүйелі, өзін-өзі бақылаудың әлсіреуіне немесе жоғалуына, қатыгездіктің, дөрекіліктің, мінез-құлықтың және агрессивтіліктің көрінуіне ықпал етеді. Мас болу мінездің басқа да жағымсыз қасиеттерін, кек сезімін, қызғанышты күрт күшейтеді.

Мас күйінде әрбір үшінші қылмыс жасалады, оның ішінде «тұрмыстық» қылмыстардың шамамен 70% мас күйінде жасалады.

Отбасылық-тұрмыстық қатынастар көзге көрінбейді. Отбасындағы үнемі жанжалдар қайғылы жағдайға тап болған кезде, олар тек жария болып, жазамен аяқталады. Көбінесе отбасылық жанжалдар зардап шеккен отбасы мүшелерінің салғырттығының, көршілердің немқұрайдылығының арқасында жауапкершіліктен жалтаруға мүмкіндік береді. Сондықтан полицияның «тұрмыстық» қылмысқа қарсы күрестегі басты міндеттерінің бірі азаматтардың белсенді өмірлік ұстанымын және үйдегі зорлық-зомбылықтың ең аз көріністеріне төзбеушілікті тәрбиелеу болып табылады.

Тұрмыстық құқық бұзушылық жасау кезінде қатыгездік артады, көбінесе құқық бұзушының мінез-құлқы дұрыс логика мен ақылға сыймайды.

Бұл тұрғыда тұрмыстық құқық бұзушылық ерекше әлеуметтік қауіп болып табылады, оның алдын-алу бойынша жұмысты үнемі жетілдіруді қажет етеді.

Сонымен қатар, зорлық-зомбылық білім деңгейіне және айналасындағы қауымдастыққа қарамастан кез-келген әлеуметтік-экономикалық деңгейдегі отбасыларда көрінеді.

Отбасылық жанжалдардың көптеген құрбандары оларға тәуелді сезінеді. Үнемі ұрып-соғу мен қорлаудың салдарынан олар бұзылады, сондықтан олар өз тағдырларын жиі қабылдайды және өмір бойы азап шегеді. Бұл әртүрлі себептермен орын алады: біреу жариялаудан, әлеуметтік жағдайдың өзгеруінен немесе соттаудан қорқады, ал біреу өмірдегі тұрақсыздықтан қорқады (кету жағдайында: көбінесе бұл құрбандарды көптеген жылдар бойы зорлық-зомбылыққа төзуге мәжбүр ететін тұрғын үйдің немесе өмір сүрудің болмауы). Осыны үй агрессорлары пайдаланады. Олар үшін жәбірленушілердің қорқуы оны басқарудың негізгі тетігі болып табылады.

Статистикалық деректерден көріп отырғанымыздай, аталған санат бойынша істердің көпшілігі тоқтатылады, бұл ретте олардың барлығы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 64-бабының негізінде, яғни жәбірленушінің әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адаммен татуласуына байланысты іс жүзінде тоқтатылады.

Осы Кодекстің 73-бабында көзделген әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер жәбірленушінің арызы бойынша ғана қозғалады және ол Әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адаммен татуласқаннан кейін тоқтатылуға жатады. Жәбірленуші мен әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адам қол қойған жазбаша келісім болған кезде судья істі тоқтатуға міндетті.

Көбінесе судьялар тараптардың татуласу туралы шешім қабылдауы үшін шешім қабылдауға негіз болған мәселенің мәні мен нақты негізін түсінбейді. Жәбірленушінің құқық қорғау органдары мен соттан болған тұрмыстық зорлық-зомбылық фактісі туралы арыздарын кері қайтаруының көптеген себептері бар.

Мысалы, зорлық-зомбылық құрбандары қорқытып, сотта куәлік беруден бас тартуы, сот-медициналық және басқа да сараптамалардан өтуі, басқа отбасы мүшелерінің пікірін тыңдап, құқық бұзушымен татуласуға келісуі немесе істі азаматтық сотта жүргізуді қалауы мүмкін. Өзін-өзі бағалаудың төмен болуына байланысты көптеген адамдар моральдық айыптаудан және әйелдерге тән дәстүрлі стереотиптерден қорқады. Сондай-ақ, көптеген әйелдердің күйеулеріне экономикалық тұрғыдан тәуелді, жұмыс және табыс көздері жоқ екендігі маңызды рөл атқарады.

Әрине, қалай болғанда да, әйел әлі де отбасын сақтап қалуға тырысады, сондай – ақ «балалар үшін» мотивімен олар әрқашан күйеуін-құқық бұзушыны кешіреді.

Егер жоғарыда айтылғандай, сот татуласуға байланысты іс жүргізуді тоқтатса да, менің ойымша, сот жәбірленушілерге олардың жеке тұлғаға келтірілген моральдық (мүліктік емес) зиянды өтеу құқығын бұзылған адамды қалпына келтірудің тиімді әдістерінің бірі ретінде тыныш бейбіт отбасылық өмір құқығы түсіндіруі керек. Яғни, тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны, тіпті өндіріс тоқтатылғаннан кейін және құқық бұзушы отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында қайтадан заңсыз әрекеттер жасағаннан кейін де, ол азаматтық сотқа тиісті талап қоюға құқылы екенін түсінуі керек.

Қазірдің өзінде құқық бұзушылықтың құрбанын жеке зерттеу арқылы оның көмегімен келтірілген моральдық зардапты жеткілікті негіздеуге болады. Психологиялық тексеру барысында құқық бұзушылықтың мән-жайларына байланысты жеке маңызды стресс факторларын оңай анықтауға, сондай-ақ анықталған стресс факторларының травматикалық әсерін құқық бұзушылықтың нақты құрбанының жеке ерекшеліктерімен негіздеуге болады.

Қазіргі уақытта заңға заңға сәйкес, құқық бұзушыға егер оның тұра алатын балама тұрын үйі болса жәбірленушімен бірге бір тұрғын үйде тұруға тыйым салу мүмкін болды. Бірақ мұны істеу мүмкін болмаған кезде не істеу керек.

Сондай-ақ, бұл істер бойынша барлық қақтығыстар балалардың көзінше және тіпті олардың қатысуымен болатындығы үлкен алаңдаушылық тудырады. Балалар өздерінің көз

алдында пайда болған қатыгездік пен жеккөрушіліктің шеңберіне қатысуға мәжбүр, соның салдарынан стресс пен қорқыныш сезінеді.

Бірақ, өкінішке орай, отбасылық жанжалдар әрдайым ұятсыздықпен, қорлаумен, қорқытумен, тұрмыстық заттарға зиян келтірумен және басқа да осындай әрекеттермен шектелмейді деп айтуға болады. Көбінесе отбасылық жанжалдар ұрып-соғумен, шабуылмен, дене жарақатымен және жарақатпен аяқталады.

Отбасы-тұрмыстық қатынастар Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің «Жеке бастың құқықтарына қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылықтар» 10 тарауының отбасы-тұрмыстық қатынастар аясындағы құқыққа қарсы әрекеттер (73-бап), денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру (73-2 бап), ұрып-соғу (73-2) баптарымен және өзге де баптармен реттеледі, ал Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне келетін болсақ отбасы-тұрмыстық қатынастар Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің «Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар» атты 1 тарауының денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру (106 бап), денсаулыққа қасақана ауырлығы орташа зиян келтіру (107 бап), қинау (110 бап) баптарымен және өзге де баптармен реттеледі [5].

Отбасы-тұрмыстық саладағы құқық бұзушылықтардың жасалу санының көп болуына, ауыр қылмыстармен ұштасуына байланысты және оның тиімділігін арттыруға байланысты ұрып-соғу, денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіруді Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстен алып тастап қылмыстық кодекске қылыстық теріс қылық ретінде қайта беру біздің ойымызша дұрыс болатын секілді.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы Конституция 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000>.
2. Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 4 желтоқсандағы N214-IV Заңы. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z090000214_/links
3. Словари и энциклопедии на Академике. Энциклопедия юриста. Преступность бытовая. https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_law
4. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі №235-V ҚРЗ. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235>

БИМБЕТ А.Б.,

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы ІІМ Алматы академиясы
3 курс докторанты, полиция капитаны

ОТБАСЫЛЫҚ ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ СЕБЕПТЕРІ

Адамдардың қоғамдық өмірінің осы көне формасындағы зорлық-зомбылық отбасының пайда болуынан бастап әлі күнге дейін өзінің криминологиялық мәні бойынша оның негізінде жатқан өзгермейтін нысандары мен себептері бар кең тараған із қалдырады. Мақала аясында отбасылық зорлық-зомбылықтың себептері туралы зерттеуіміздің барлық нәтижелерін атап өту міндетін қоймастан, біз бұл құбылыстың кейбір маңызды сипаттамаларына ғана назар аударамыз.

Криминологиялық зерттеулердің нәтижелері көрсеткендей, зорлық-зомбылық отбасылық және тұрмыстық қылмыстардың басым көпшілігі маскүнемдік пен алкоголизм негізінде жасалады. А.Н. Ильяшенконың мәліметі бойынша, бұл 79,4% жағдайда орын алады [1, 90 б.]. П.В. Шмарион балаларға қатысты отбасылық зорлық-зомбылықты зерттеу барысында мұндай қол сұғушылықтар 85,2% жағдайда мас күйінде, 79,5% жағдайда-кінәлі алкогольді ішу кезінде немесе одан кейін бірден жасалатынын анықтады. Біз жүргізген зерттеу нәтижелері отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы зорлық-зомбылық қылмыстарының 81,7%-ы мас күйінде немесе маскүнемдік пен алкоголизм негізінде жасалғанын көрсетті. Сонымен қатар, отбасылық кісі өлтіру, денсаулыққа ауыр зиян келтіру, кісі өлтіру немесе денсаулыққа ауыр зиян келтіру жағдайларында бұл көрсеткіш басқа зорлық-зомбылық көріністерімен салыстырғанда жоғары. Аталған ауыр және аса ауыр қылмыстар жасаған адамдар арасында қылмыскерлердің 87,3%-ы және жәбірленушілердің 67,2%-ы мас күйінде болған; 60,3% жағдайда мұндай қылмыстар қылмыскердің жәбірленушімен бірге ішімдік ішкеннен кейін (кезінде) жасалды. Сонымен бірге, криминологиялық зерттеулердің нәтижелеріне сәйкес, аз ауыр зорлық-зомбылық қылмыстарының генезисінде алкогольді теріс пайдаланумен байланысты қол сұғушылықтардың үлесі айтарлықтай төмен. Мысалы, П.А. Матушкиннің айтуынша, ұрып-соғу мен азаптаудың тек 33,6%-ы мас күйінде жасалады [3, 85-бет], бұл іс жүзінде біздің зерттеу нәтижелеріне қайшы келмейді. Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы ұрып-соғу туралы қылмыстық істер материалдарын зерделеу көрсеткендей, олардың тек 57,1%-ы ғана мас күйінде жасалған. Осыдан қорытынды жасауға болады: отбасының зорлық-зомбылық қылмысының ауырлығы неғұрлым жоғары болса, оны жасаған адамның немесе осындай шабуылдан зардап шеккен адамның мас болу ықтималдығы соғұрлым жоғары болады. Маскүнемдіктің, маскүнемдіктің отбасылық зорлық-зомбылықпен байланысы туралы айта отырып, И.И. Карпецтің: «... бұл қарым-қатынас соншалықты органикалық, сондықтан маскүнемдіктен бөлек, қылмыстың көптеген түрлері, әсіресе зорлық-зомбылық алкогольді тұтыну және сөйлеу мүмкін емес». «Алкоголь адамды адамнан шығарады, өзін-өзі басқару қабілетінен айырады... мас күйінде адамға «өлтіру оңай»...» [4, 411-412 беттер]. Оның пікірінше, маскүнемдік отбасылардың жойылуына, ата-аналар мен балалар арасындағы араздықтың пайда болуына ықпал етеді, ең алдымен отбасылардағы зорлық-зомбылықтың өсуіне ықпал етеді.

Профессор Г.А. Аванесов атап өткендей, маскүнемдік пен алкоголизмге қылмыстың негізгі себептері ретінде «артықшылық» берілуі керек. Маскүнемдік адамның деградациясына ықпал етеді, ал тозған адамдар көбінесе қылмыс жасайды [5, 227-228 беттер]. «Маскүнемдік пен алкоголизм, – дейді Г.А. Аванесова, – адамның әлеуметтік пайдалы байланыстарын әлсіретеді немесе толығымен жояды, отбасылық қатынастарды қиындатады немесе бұзады. Бұл маскүнемдер мен маскүнемдердің мінез-құлқына ғана емес, сонымен бірге олардың отбасы мүшелеріне, әсіресе балаларға да теріс әсер етеді...». Ғалымдардың жоғарыда келтірілген мәлімдемелеріне маскүнемдік пен алкоголизмнің отбасылық зорлық-зомбылыққа әсерін «асыра бағалау» қиын екенін қосуға болады. Сонымен қатар, отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында жасалатын зорлық-зомбылық қылмыстарының себептері арасында балаларды тәрбиелеудің қолайсыз жағдайлары және оларға қатысты ата-аналар тарапынан зорлық-зомбылық ерекше орын алатындығын атап өткен жөн. Кейбір авторлар мұны өзін – өзі көбейту немесе отбасылық зорлық-зомбылықты өзін-өзі анықтау деп атайды, зорлық-зомбылық ұрпақтан-ұрпаққа жалғасатын әлеуметтік-психологиялық және криминологиялық проблема екенін атап өтті. Көбінесе отбасындағы зорлық-зомбылықтан аман қалған балалар ересек өмірде өз отбасыларында зорлық-зомбылық түрін көрсете бастайды [6, б. 63]. Мұндай жағдайларда зорлық-зомбылық көрінеді, ата-аналарын қоса алғанда, отбасының барлық мүшелеріне қатысты, бала кезіндегі зорлық-зомбылық үшін «сол монетамен төленеді». Әдебиетте бұл «соққылардың оралуы» деп аталады. Қ.С. Силановтың пікірінше, балаларға қатысты зорлық-зомбылық пен қатыгездік олардың бойында үрей, үмітсіздік, ашу-ыза тудырады. Бұл олардың кек алу туралы ойларын тудырады, олар пісіп, «өз сағатын» күтеді ... және олардың қылмыстары, оларға қатыгездікпен қарағандарға бағытталған «психикалық жарылыс бар». К.С. Силановтың мәліметтері бойынша, балалық шағында оларға қатыгез қарым-қатынас құрбаны болған кәмелетке толмағандардың шамамен 70%-ы зорлық-зомбылық қылмыстары.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың *2022 жылғы 16 наурыздағы* Қазақстан халқына Жолдауында «... қоғамдағы зорлық-зомбылық деңгейін төмендету үшін жүйелі шаралар қабылдау керек. Бұл ретте, отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтармен тиімді күресу маңызды рөл атқарады. Бүгінде азаматтар мен қоғам белсенділері әйелдерге және балаларға зорлық-зомбылық көрсеткендердің жазасын қатайту қажеттігін жиі айтып жүр. Мен бұған дейін мұндай құқық бұзушылықтарды қылмыс санатына жатқызудың орынды, я орынсыздығын анықтау туралы нұсқау бергенмін. Бас прокуратураға бұл мәселені жан-жақты зерделеп, біржола шешуді тапсырамын» [1] – деп көрсеткендей тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселелері үздіксіз өзектілікке ие тақырыптардың бірі.

«Отан отбасынан басталады» деген ата-бабалардан қалған қасиетті сөздің мән-мағынасы өте тереңде жатыр. Отбасындағы зорлық-зомбылық бүгінде отбасының әлеуметтік-психологиялық денсаулығына ықпал ететін, оны тұрақтылық пен қауіпсіздіктен айыратын маңызды себептердің бірі болып табылады. Аталмыш мәселелерді болдырмауға мүмкіндік пен қажеттілік жеткілікті. Осыған байланысты, отбасындағы зорлық-зомбылықтың алдын алу саласындағы маңызды міндеттердің бірі адамның қадір-қасиетін қорлайтын тәрбие әдістерінен бас тартуға ерекше назар аударуы. Отбасы мүшелеріне қатал қарау оның физикалық немесе психикалық денсаулығына, әл-ауқатына зиян тигізуге тең.

Қатыгездік дегеніміз-бір адамның басқа адамға немесе басқа тірі жанға азап, зиян, залал келтіруі, іс-әрекетте немесе әрекетсіздікте, сөзбен айтқанда, психологиялық әсерде және т.б. Қатыгездіктің психологиялық мәні адамның, әсіресе баланың қажеттіліктеріне, ниетіне, сезімдеріне, көзқарастарына зорлық-зомбылық, оны қорлау немесе оның ұмтылыстарына қайшы келетін әрекеттерге мәжбүрлеу болып табылады.

Қатыгездіктің көріністері қасақана немесе импульсивті, саналы немесе бейсаналық болуы мүмкін. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу – бұл бір жағынан қылмыс жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайлардың пайда болуын болдырмауға бағытталған мемлекеттік және қоғамдық шаралардың көп деңгейлі жүйесі ретінде қарастырылады, ал екінші жағынан қылмыстық әрекеттерді тоқтату немесе залалсыздандыру болып табылады. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу шараларын әзірлеу, жалпы әлеуметтік құбылыс ретінде және оның жеке түрлері, соның ішінде отбасында жасалатын зорлық-зомбылық қылмыстар криминологиялық зерттеулердің маңызды аспектісі болып табылады. Алдын алу қызметі белгілі бір тұтастық пен бірлікті құрайтын, бір-бірімен қарым-қатынаста және байланыста болатын көптеген элементтерді қолдануды қамтиды.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша шаралар кешенінің үш негізгі деңгейде жүзеге асырылады: жалпы әлеуметтік, арнайы криминологиялық және жеке.

Жалпы әлеуметтік алдын алу функциясын қоғамның барлық прогрессивті дамуы дәйекті түрде жүзеге асырады, ал оның маңызы мемлекет жүргізетін әлеуметтік-экономикалық саясатпен анықталады. Жалпы әлеуметтік алдын алу шаралары айтарлықтай кең ауқымды әсер етеді. Олар себептер мен жағдайлардың барлық түрлеріне, топтарына әсер етеді. Құқық бұзушылықтың алдын алудың көп өлшемділігі жалпы әлеуметтік деңгейде айқын көрінеді. Мұнда А.И. Алексеевтың «... жалпы әлеуметтік алдын алудың басты таңғажайып күші қылмыстың себептері, шарттары, басқа да детерминанттарына, олардың әр түрлілігінде, соның ішінде» «себептердің себептерінде» бағытталған» деген пікірін атап кетуге болады [2, б. 347].

Арнайы криминологиялық алдын алуды кәсіби деңгейдегі органдар, оның ішінде ішкі істер органдар кіретін арнайы субъектілер жүзеге асырады және де ол криминогендік факторларды жоюға, әлсіретуге, бейтараптандыруға бағытталған арнайы шараларды қамтиды. Оның бөлек қылмыстылық түрімен күрес жүргізуге бағыттылығы оны жалпы әлеуметтік алдын алудан ерекшелендіреді.

Алдын алудың жеке деңгейі қылмыс жасаған немесе жасай алатын жеке тұлғаларға қатысты әрекеттерді қамтиды. Жеке профилактикалық шаралар әлеуметтік категориялар мен қоғамдық мораль ережелерінің бұлжытпай сақталуын қамтамасыз ете алатын қасиеттерді қалыптастыру үшін осы санаттағы адамдарды психологиялық-педагогикалық түзетуге бағытталған.

Криминология теориясында қылмыстылықтың алдын алу – бұл бір жағынан қылмыс жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайлардың пайда болуын болдырмауға бағытталған мемлекеттік және қоғамдық шаралардың көп деңгейлі жүйесі ретінде, екінші жағынан қылмыстық әрекеттерді тоқтату немесе залалсыздандыру түрінде қарастырылады. Жалпы әлеуметтік құбылыс ретінде қылмыстың алдын алу шараларын әзірлеу және оның жеке түрлері, соның ішінде, отбасында жасалатын зорлық-зомбылық құқық бұзушылықтардың криминологиялық зерттеулердің маңызды аспектісі болып табылады [3].

Отбасы-тұрмыстық қатынастар аясында бір адамның отбасындағы өзге адамдарға қатысты дене зардабын немесе психикалық зардап келтіретін немесе келтіру қаупі бар құқыққа қарсы қасақана әрекеті немесе әрекетсіздігі тұрмыстық зорлық-зомбылық деп түсіндіріледі.

Сонымен қатар тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасы шаралары өзіне қатысты қолданылатын адамның жеке ерекшеліктері, ол жасаған құқық бұзушылықтардың қоғамға қауіптілігінің сипаты мен дәрежесі ескеріле отырып айқындалады.

Аталмыш заңның 21-бабына сәйкес, әкімшілік құқық бұзушылық құрамы бар тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жолын кесу мақсатында және жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін қорғау нұсқамасын шығару жеткіліксіз деп ұйғаруға негіздер болған жағдайда ішкі істер органдарының лауазымды адамы тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамды арнаулы орында мәжбүрлеп ұстай отырып, іс-әрекет және жүріп-тұру бостандығынан уақытша айыруды көздейтін әкімшілік ұстауды жүргізеді.

Аталмыш бастапқы шараларды ішкі істер органдарының қызметкерлері заң шығарушымен көзделген тәртіпке сүйене отырып жүзеге асырады.

Қазіргі заманғы байланыс құралдары мен ақпараттық технологиялар, мысалы, ұялы телефондар мен ғаламтордың ғаламдық компьютерлік желілерін қолдану арқылы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы үшін қолдану қолайлы мүмкіндіктерге ие. Осы мақсатта ПМ және ПД профилактикалық қызметтері тарапынан тұрғындарды құқықтық тәрбиелеу, осы желінің басқа пайдаланушыларымен тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жәбірленушісі мазмұндағы азаматтармен ақпарат алмасу, көрсетілген электронды поштаға құқық қорғау органдарына тұрмыстық зорлық-зомбылықтың құрбаны туралы факторлар, жағдайлар мен жәбірленушіге бағдарланған адамдар туралы ақпарат беру жұмыстары жүргізілетін ықтимал зардап шеккендерге тұрмыстық зорлық-зомбылықтың құрбанына құқықтық жалпы кеңес алуға бағытталған әр түрлі ұсыныстармен және ақпаратпен танысуға мүмкіндік беретін жергілікті (қалалық, аудандық) орталықтандырылған компьютерлік желілерді құрған жөн деп санаймыз.

Ішкі істер органдары халық арасында тұрмыстық зорлық-зомбылықты тоқтататын, оның алдын алатын шараларының бірі ретінде. Әр азамат тұрмыстық зорлық-зомбылықты жеңу

үшін өз іс-шаралар жоспарын жасағаны жөн. Осы тұста азаматтарға өз жеке басының қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін келесі әрекеттер тізбегін ұсынамыз. Олар:

– Отбасында айқай-шу, дау-дамай туындаған кезде тез әрі жылдам шығып кету жолдарын қарастырыңыз. Кесетін, жаншитын, шабатын, яғни дене жарақатын салуы мүмкін заттары бар жерлерде дау-дамай болдырмаға тырысыңыз;

– Өзіңіз тұрып жатқан жерден дау-дамай естісеңіз, көрші-көлемнен көмек сұрап, полицияға хабар беріңіз;

– Отбасыңызда айқай-шу, дау-дамай жүйелі түрде орын алатын болса, сіз үнемі тұрмыстық зорлық-зомбылықтың құрбаны болатын болсаңыз, үйдің қосалқы кілттері алдын ала дайындап, қауіпті жағдайда үйден тез арада шығып кетуге болатындай етіп сақтаңыз. Бұл сіздің өміріңізді немесе қайтадан ұрып-соғу мен қорлауды болдырмауға ықпал етеді;

– Мүмкіндігінше, қажетті құжаттарды, ақшаны, киім – кешек пен қажетті дәрі-дәрмектерді, телефон номерлері жазылған жазбаны асыққанда алуға ыңғайлы жерге жасырып қойыңыз;

– Өзіңіздің немесе балаларыңыздың өміріне қауіп төнген кезде, уақытша тұра тұру үшін туысқандарыңыздың немесе достарыңыздың үйіне бара тұруға ұрықсат сұраңыз.

– Өзіңізге немесе балаларыңызға қауіп төнетінін байқап қалсаңыз, дереу үйден шығып кетудің амалын жасаңыз.

– Алғашқы мүмкіндік туындаған кезде дереу полицияға қоңырау шалып хабарласыңыз.

Қорытындылай келе, тәжірибе көрсеткендей алдын алушылық жұмыстардың дәстүрлі нысандары алдын алушылықтың қажетті деңгейдегі тиімділігін көрсетпейді. Сондықтан, қазіргі таңдағы тұрмыстық зорлық зомбылық жағдайы мен құрылымын ескере отырып, алдын алу жұмыстарының жаңа құралдарын іздестіре отырып, әйелдер мен кәмилетке толмағандардың құқықтарын қорғайтын әлеуметтік ұйымдармен және арнайы психолог мамандарды тарту арқылы кешенді іс шаралар ұйымдастырылуы қажет.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Президенті «Жаңа Қазақстан: жаңару мен жаңғыру жолы» // <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-162234>

2. Алексеев А.И. Криминология: курс лекций. 4-е изд., испр. и доп. – М., 2004;

3. Криминология: учебник для вузов / под ред. Кузнецова Н.Ф., Лунева В.В. – М., 2004.

4. Бимбет А.Б. Әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және жолын кесудегі заңнаманы жетілдіру шаралары// Ученые труды Алматинской академии МВД Республики Казахстан, №3(68) 2021

5. Беккариа Ч.О. преступлениях и наказаниях. – М.: ИНФРА-М, 2006.

6. Анализ закона Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» и практики его применения (Канатов А.К., ведущий научный сотрудник ГУ «Институт законодательства Республики Казахстан», к.ю.н.; Тұрлыбек Д.М., старший научный сотрудник ГУ «Институт законодательства Республики Казахстан»; Ахметов Е.К., научный сотрудник ГУ «Институт законодательства Республики Казахстан») // <https://online.zakon.kz/>

7. Алауханов Е.О. Как защититься от преступника. – Алматы: КазАТК, 2005.

8. Сапаралиева С.М., Калигожина М.С., Даурабаев К.Д., Жүгинисова Г.А. Насилие в отношении женщин. Практическое пособие. – Астана: Комитет административной полиции, 2007.

9. С.В. Корнейчук, КР ИМ Академиясы, Н.С. Гладырь, Е.Э. Карсет, Н.И. Рот, «Подруги» дағдарыс орталығы/ Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына көмек көрсету бойынша ведомствоаралық әрекеттесу туралы келісім/ – Алматы-2014

БУРНОСОВА Ю.Л.,
помощник судьи Смоленского областного суда

РЕДАКЦИЯ СТАТЬИ 240 УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО КОДЕКСА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ НЕУДАЧНА

Непосредственность исследования доказательств законодатель отнес к общим условия судебного разбирательства. Под общими условиями принято понимать установленные законом правила, конкретизирующие исследование доказательств в судебной стадии рассмотрения уголовного дела. Поэтому мы считаем, что правило непосредственности выполняет методологическую роль, позволяя составу суда лично воспринимать в ходе состязательного судебного разбирательства представленную сторонами доказательственную информацию из первых рук, независимо от того, насколько точно и объективно она отражена в следственных документах. Это позволяет объективно сформировать собственное внутреннее судебское убеждение об относимости, допустимости и достоверности каждого рассмотренного доказательства, и на основе всей совокупности решить вопросы о предмете преступного посягательства и виновности (невиновности) подсудимого для принятия законного, обоснованного и справедливого итогового решения по уголовному делу.

Однако согласно требованиям статьи 240 действующего УПК РФ заслушивание показаний подсудимого, потерпевшего, свидетелей, заключение эксперта и оглашение протоколов следственных действий в равной мере отнесены к процессу исследования доказательств. Считаем, что это неточно, так как при оглашении протокола следственного действия суд всего лишь имеет возможность только ознакомиться с содержанием зафиксированной информации, давшего показания свидетеля или потерпевшего. Следует иметь в виду, что эти показания могли быть даны следователю (дознавателю) под воздействием стечения самых различных жизненных обстоятельств и не *обязательно соответствовать действительности*. Указанная широкая трактовка законодателем правила непосредственности исследования доказательств, на практике порой приводит к тому, что процедура судебного разбирательства, в определенной мере, сводится к ритуалу оглашения материалов уголовного дела, составленного следователем (дознавателем). Это нарушает право на процессуальное равенство сторон в судебном процессе, и, в частности, право обвиняемого, не признающего вину, задавать вопросы показывающему против него свидетелю [1].

К сожалению, УПК РФ не содержит разъяснения понятия «исследование доказательств». Представляется, что исследование – это процедура, метод, направленный на сопоставление, сравнение, оценку позиций состязającychся сторон относительно конкретного доказательства, установления логичности и обоснованности, непротиворечивости оспариваемого доказательства, позволяющие сформировать суду свое внутренне убеждение по данному вопросу. Это имеет фундаментальное значение для обеспечения состязательности сторон и защиты прав и свобод человека. Благодаря такому исследованию, суд, не будучи очевидцем события, полу-

чает качественную возможность прийти к аргументированному логическому выводу о произошедшем событии, виновности (невиновности) подсудимого, решая вопросы об относимости, допустимости, достоверности и достаточности всей совокупности доказательств, в том числе и тех, которые были истребованы судом, для принятия итогового решения.

Сторонам должна быть предоставлена возможность активно участвовать в непосредственном исследовании имеющихся доказательств по уголовному делу, чтобы ни одно доказательство, не исследованное судом, не могло быть положено в обоснование приговора.

В тех случаях, когда допрос осуществляется в суде, может выясниться, что в конкретных условиях свидетель не имел возможности видеть или слышать то, о чем дает показания. Перекрестный допрос позволяет устранить различные неточности и заблуждения, имеющие место в показаниях. Ввиду личной заинтересованности, наличия конфликта или иных сложившихся обстоятельств, даются и заведомо ложные показания. Известны многочисленные случаи, когда на предварительном следствии были даны одни показания, а на суде они существенно изменены. В ходе допроса в суде имеется возможность наблюдать, как ведет себя допрашиваемый, уверенно излагает обстоятельства или путается, перескакивает с одной мысли на другую, нервничает, противоречит сам себе и т.п. Подобные данные при проведении допроса позволяют суду усомниться в правдивости показаний и прийти к выводу о необходимости проведения очной ставки, дополнительных конкретных следственных действий для получения достоверного результата по анализируемому вопросу, или, наоборот, убедиться в их правдивости и соответствии другим имеющимися по уголовному делу доказательствам. Объективно считается, что, если бы письменные показания могли признаваться материалом достаточным для решения дела по существу, тогда не следовало бы вновь вызывать свидетелей в суд для нового их допроса. Анализ показаний допрашиваемого, с учетом приведенных ответов на заданные вопросы сторон и всевозможные уточнения, имеет огромное значение для логически верного внутреннего убеждения суда.

В тех случаях, когда производится допрос секретного свидетеля, допрос которого в соответствии с УПК РФ осуществляется в условиях, исключающих визуальное наблюдение участниками судебного разбирательства, не раскрывая данные о его личности, судье необходимо вскрыть конверт с данными о личности свидетеля и принять необходимые меры по проверке личности указанного лица. В ходе допроса секретный свидетель должен разъяснить суду, откуда ему стала известна информация, сообщаемая суду, так как, согласно закону, к недопустимым доказательствам относятся показания лица, который не может указать источник своей осведомленности (п. 2 ч. 2 ст. 75 УПК РФ).

В последнее время стали известны случаи, когда защита представляет письменные показания разыскиваемых лиц. Они нотариально удостоверены и апостилированы, когда обвиняемый находится за пределами Российской Федерации. Суд с ними знакомится, но они не могут быть подвергнуты исследованию и быть положены в обоснование приговора, так как допрос подсудимого сторонами не осуществлялся.

Неудачная редакция статьи 240 УПК РФ дала возможность некоторым ученым прийти к выводу о том, что с развитием принципа состязательности суд должен выносить решение только на основании того материала, который представили стороны даже если, по мнению суда, он не отражает полностью всех обстоятельств дела [2; 40]. Суд в судебном заседании должен уподобляться судье на ринге [3; с. 31], а право суда на инициативу в исследовании доказательств мешает его беспристрастности [4; 32].

Заметим, однако, что, согласно ч. 1 ст. 86 УПК РФ, суд наделен правом собирания доказательств путем производства судебных и иных процессуальных действий. Несмотря на расширение состязательных начал в судебном разбирательстве, суд остается субъектом доказывания, несущем обязанность собирать (т.е. формировать) доказательства и обосновывать конечный вывод [5].

Суд обязан проявлять максимум внимания к аргументам сторон, исследовать и проверять их достоверность, в том числе истребовать нужные для проверки доказательства по собственной инициативе, если у него остаются сомнения, не позволяющие принять правосудное решение [6; 105].

Таким образом, есть все основания утверждать, что активность суда необходима не только для обеспечения сторонам подлинно равных возможностей в отстаивании своих позиций, но и для осуществления работы, направленной на получение новых доказательств, что гарантирует вынесение судом законного, обоснованного и справедливого приговора, основанного на непосредственном исследовании всех имеющихся и полученных им доказательств.

Конституционный Суд РФ, рассматривая запрос Бокситогорского городского суда Ленинградской области о проверке конституционности части первой ст. 86 УПК РСФСР, указал: «В соответствии с законом в ходе судебного следствия устанавливаются не только обстоятельства, подтверждающие доказанность обвинения, но также и обстоятельства, смягчающие вину подсудимого или оправдывающие его, а равно иные обстоятельства, необходимые для справедливого и беспристрастного разрешения уголовного дела, по существу. Следовательно, собирание доказательств не только является прерогативой сторон, но и входит в число полномочий суда, реализуемых в порядке, установленном уголовно-процессуальным законодательством для производства судебного следствия» [7].

Следует иметь в виду, что при наличии одного или нескольких смягчающих наказание обстоятельств и при отсутствии отягчающих наказание обстоятельств суд решает в соответствии с п. 6.1 ч. 1 ст. 299 УПК РФ вопрос о возможности изменения категории преступления на менее тяжкую, но не более чем на одну категорию преступления с учетом фактических обстоятельств преступления и степени его общественной опасности. Вывод о наличии оснований для применения положений ч. 6 ст. 15 УК РФ может быть сделан судом, если фактические обстоятельства совершенного преступления свидетельствуют о меньшей степени его общественной опасности [8].

Кроме того, в случаях, когда в ходе судебного разбирательства судом устанавливаются фактические обстоятельства, являющиеся основанием для квалификации деяния как более тяжкого преступления, судом должно быть осуществлено необходимое изменение обвинения [9].

Мы считаем, что такие действия суда должны всячески приветствоваться, ибо собирание новых доказательств, проливающих дополнительный свет на расследуемые обстоятельства и их непосредственное исследование, не позволяют участникам процесса и присутствующим лицам заподозрить суд в равнодушии и безразличии, отсутствии справедливости, вызвать недоверие к итоговому решению, способствуют авторитету судьи и судебной деятельности в целом.

Особо следует остановиться на вопросах оценки заключения эксперта, которые до сих пор носят дискуссионный характер. Обращает на себя внимание редакция ст. 262 УПК РФ, согласно которой, по ходатайству сторон или по собственной инициативе, суд вправе вызвать для допроса эксперта, давшего заключение в ходе предварительного расследования для разъяснения данного им заключения. Как видим, законодатель не посчитал обязательным производить допрос эксперта в ходе судебного следствия. Однако оглашение документа не равнозначно производству допроса, так как это существенно ограничивает возможность исследовать полноту, научную обоснованность и достоверность данного заключения. Следует учитывать, что сторона уголовного преследования не только назначает судебные экспертизы, но и сама их производит. В постановлении Пленума Верховного Суда РФ «О судебной экспертизе по уголовным делам» отмечается: при оценке судом заключения эксперта следует иметь в виду, что оно не имеет заранее установленной силы, не обладает преимуществом перед другими доказательствами и, как все иные доказательства, оценивается по общим правилам в совокупности с другими доказательствами. Одновременно учитывается квалификация эксперта, выясняется, были ли ему представлены достаточные материалы и надлежащие объекты исследования. Причем для оценки заключения эксперта может привлекаться специалист, разъяснения которого даются в форме устных показаний или письменного заключения [10]. В связи с изложенным, считаем, что редакция ст. 282 УПК РФ должна быть изменена и вместо выражения: «суд вправе», заменить на «суд должен». Конечно, если к заключению эксперта у сторон

не возникло вопросов, суд вправе не осуществлять допрос эксперта, но это должно быть исключением из правил, ибо необходимо будет дать квалифицированный ответ на замечания и возражения специалиста относительно проведенного экспертного исследования.

Нельзя не остановиться на применении правила непосредственности при рассмотрении уголовных дел в особом порядке. Следует отметить, что и Устав уголовного судопроизводства Российской империи, и УПК РСФСР 1936 г. регламентировали порядок сокращенного производства. При этом подсудимый в суде допрашивался. Если мы введем правило о допросе подсудимого по делам, рассматриваемым в порядке главы 40 УПК РФ, по аналогии с главой 40.1 УПК РФ, то появится возможность исключить из текста ст. 240 УПК РФ выражение «за исключением случаев, предусмотренных разделом X настоящего Кодекса».

Исходя из изложенного, предлагаем изменить редакцию статьи 240 УПК РФ следующим образом:

УПК РФ Статья 240. Непосредственность и устность

1. В судебном разбирательстве все доказательства по уголовному делу подлежат непосредственному исследованию. Суд заслушивает показания подсудимого, потерпевшего, свидетелей, эксперта, осматривает вещественные доказательства, знакомится путем оглашения с содержанием протоколов и иных документов производит другие судебные действия по исследованию доказательств.

2. Оглашение показаний, данных при производстве предварительного расследования, возможно лишь в случаях, предусмотренных статьями 276 и 281 настоящего Кодекса.

3. Приговор суда может быть основан лишь на тех доказательствах, которые были исследованы в судебном заседании.

4. Свидетель и потерпевший могут быть допрошены судом путем использования систем видеоконференц - связи.

Литература

1. Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 27 июня 2013 г. №21 «О применении судами общей юрисдикции Конвенции о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1950 г.

2. Григорьева Н. Принципы уголовного судопроизводства и доказательства // Российская юстиция. 1995. №8. – С. 40.

3. Зажицкий В.И. О направлениях совершенствования Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации // Государство и право. – М. 2004. №4. – С. 31.

4. Адамайтис М. Право суда на инициативу в исследовании доказательств мешает его беспристрастности // Российская юстиция. 2003. №11. – С. 32.

5. Шейфер С.А. Доказательства и доказывание по уголовным делам: проблемы теории и правового регулирования. Тольятти: Волжский университет им. В.Н. Татищева. 1997. <http://www.ssu.samara.ru/-process/g12.html>;

6. Воскобитова Л.А. Теоретические основы судебной власти. Учебник. – М.: НОРМА ИНФРА. 2017. – С. 105

7. Определение Конституционного Суда РФ «Об отказе в принятии к рассмотрению запроса Бокситогорского городского суда Ленинградской области о проверке конституционности части первой статьи 86 УПК РФ» от 6 марта 2003 г. №104-О. Доступ из справ. – правовой системы «Консультант Плюс»;

8. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 15 мая 2018 г. №10 «О практике применения судами положений части 6 статьи 15 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации»;

9. Постановление Конституционного Суда РФ от 2 июля 2013 г. №16-П «По делу о проверке конституционности положений части первой статьи 237 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации в связи с жалобой гражданина Республики Узбекистан Б.Т. Гадаева и запросом Курганского областного суда»;

10. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 21 декабря 2010 г. №28 «О судебной экспертизе по уголовным делам». Доступ из справ. – правовой системы «Консультант Плюс».

ВИНИЦКИЙ Л.В.,
профессор кафедры уголовного процесса,
криминалистики и судебной экспертизы
Южно-Уральского государственного
университета (национального
исследовательского университета),
заслуженный юрист Российской Федерации,
д.ю.н., профессор

КУБРИКОВА М.Е.,
судья Заднепровского районного суда
города Смоленска, к.ю.н.

**ГРАЖДАНСКИЙ ИСК ПО УГОЛОВНОМУ ДЕЛУ
В ОТНОШЕНИИ ЛИЦА, ЗАКЛЮЧИВШЕГО ДОСУДЕБНОЕ
СОГЛАШЕНИЕ О СОТРУДНИЧЕСТВЕ:
ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПРАВОПРИМЕНЕНИЯ**

Своевременное и качественное рассмотрение судом гражданского иска по уголовному делу является правовым механизмом эффективной судебной защиты прав потерпевшего.

Уголовно-процессуальное законодательство Российской Федерации (по тексту – РФ)

времени постановление Пленума Верховного Суда СССР от 23 марта 1979 г. №1 (в редакции Постановления Пленума Верховного Суда СССР от 26 апреля 1984 г. №7) «О практике применения судами законодательства о возмещении материального ущерба, причиненного преступлением» в пункте 5 гласило, что если материальный ущерб причинен подсудимым совместно с другим лицом, в отношении которого дело было выделено в отдельное производство, суд возлагает обязанность по возмещению ущерба в полном размере на подсудимого. При вынесении в последующем обвинительного приговора в отношении лица, дело о котором было выделено в отдельное производство, суд вправе возложить на него обязанность возместить ущерб солидарно с ранее осужденным.

Данный подход встречался в правоприменительной практике [2] и нашел свое закрепление в Постановлении Пленума Верховного Суда РФ от 13 октября 2020 г. №23 «О практике рассмотрения судами гражданского иска по уголовному делу» в пункте 25.

Вместе с тем, некоторые ученые обоснованно ставили вопрос о том, как обеспечить солидарную ответственность обвиняемых за причиненный вред, если дело, выделенное в отношении сотрудничавшего лица, рассматривается в суде отдельно, приводя в качестве характерного примера уголовное дело по обвинению группы лиц в совершении хищения денежных

средств Российской академии художеств. В рамках этого дела Академия была признана гражданским истцом, предъявившим иск на 26 миллионов рублей. В ходе расследования с двумя из пяти обвиняемых были заключены досудебные соглашения о сотрудничестве, дело в отношении их выделено в отдельное производство и направлено в суд первым. Судья, рассмотрев дело в особом порядке, в приговоре указал, что осужденные вдвоем обязаны в полном объеме выплатить сумму иска. При этом судья пояснил, что, хотя иск и предъявлен ко всем пятерым обвиняемым, однако виновными из них пока признаны только двое, поэтому они и должны компенсировать вред. Если же в последующем будет установлена вина остальных обвиняемых, то, по мнению судьи, двое первых смогут предъявить к ним свой иск в порядке гражданского судопроизводства [3].

В части 3 статьи 240 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации (по тексту – УПК РФ) указывается, что приговор суда может быть основан лишь на тех доказательствах, которые были исследованы в судебном заседании.

Игнорирование этого требования, как показывает практика, приводит порой к весьма печальным результатам, когда в ходе особого порядка судебного разбирательства лицо осуждается за преступление, которое оно не совершало.

Так, например, уголовное дело в отношении Р., обвиняемого в совершении преступлений, предусмотренных частью 2 статьи 210 Уголовного кодекса Российской Федерации (по тексту – УК РФ), частью 3 статьи 30, пунктами «а», г» части 4 статьи 228.1 УК РФ, то есть в участии в преступном сообществе (преступной организации), а также покушении на незаконный сбыт наркотических средств с использованием сети «Интернет», совершенном организованной группой, в крупном размере, было рассмотрено в особом порядке без исследования обстоятельств дела. Суд признал их установленными, Р. был признан виновным и осужден. Однако при рассмотрении уголовного дела в отношении его соучастников – С., М.А., Л., Ч., Ю., К.Е.В., К.Е.Н., Т.Б. суд при исследовании доказательств в общем порядке судебного разбирательства установил отсутствие в их действиях состава преступления, предусмотренного частью 2 статьи 210 УК РФ, а форма их соучастия по фактам покушения на незаконный сбыт наркотических средств изменена с организованной группы на группу лиц по предварительному сговору [4].

Аналогичное решение было принято и по уголовному делу в отношении подсудимой Н. [5].

В этой связи на практике встречаются случаи оставления гражданских исков без рассмотрения до разрешения дела в отношении других обвиняемых.

Уголовное дело по части 3 статьи 258.1 УК РФ в отношении К. было выделено в отдельное производство в связи с заключением с ним досудебного соглашения о сотрудничестве. Предъявленный по делу гражданский иск суд оставил без рассмотрения, поскольку принятие по нему соответствующего процессуального решения невозможно до рассмотрения уголовного дела по существу в отношении иных лиц, причастных к совершению преступления, инкриминируемого по данному делу, и уголовное дело в отношении которых выделено в отдельное производство [6].

Подобный подход предлагался к реализации и учеными в области уголовного процесса. В частности, Сиволова А.А. указывала, что гражданский иск потерпевшего должен быть разрешен исключительно в ходе рассмотрения по существу уголовного дела в отношении соучастников лица, сотрудничавшего с обвинением, но не в ходе рассмотрения судом выделенного уголовного дела, поскольку именно всестороннее, полное и объективное исследование доказательств вины всех причинителей вреда в общем порядке судопроизводства в полной мере удовлетворяет истинности как основе справедливости решения как в уголовном, так и в гражданском процессе. В случае заявления гражданского иска при рассмотрении дела в отношении лица, заключившего досудебное соглашение, указанный иск подлежит оставлению без рассмотрения [7; 246-247].

В практике Смоленской области сложился иной подход. Изученные нами уголовные дела показывают, что гражданский иск рассматривается в ходе судебного разбирательства по

выделенному делу только в отношении того обвиняемого - гражданского ответчика, в отношении которого дело и было выделено. В отношении остальных иск подлежит рассмотрению в рамках так называемого «основного» дела.

Приведем пример. Из основного уголовного дела было выделено уголовное дело в отношении обвиняемого Д. как лица, заключившего досудебное соглашение о сотрудничестве. Гражданский иск о солидарном взыскании ущерба, причиненного преступлением на сумму более 42 миллионов рублей, был заявлен генеральным директором ООО К. ко всем обвиняемым по уголовному делу (еще до выделения уголовного дела в отношении Д.).

Выделенное в отношении Д. уголовное дело было рассмотрено в особом порядке, постановлен обвинительный приговор, которым Д. признан виновным, ему назначено наказание, а за К. признано право на удовлетворение гражданского иска и вопрос о размере ущерба передан для рассмотрения в порядке гражданского судопроизводства [8]. При этом основное уголовное дело в отношении остальных обвиняемых еще рассматривается судом в общем порядке.

Получается, что иск, предъявленный одним гражданским истцом ко всем обвиняемым, признанным гражданскими ответчиками, был фактически разделен на два самостоятельных иска. Первый – в отношении Д., заключившего досудебное соглашение о сотрудничестве, второй – в отношении остальных обвиняемых – гражданских ответчиков. Но гражданский истец в уголовном деле свой иск не уточнял и не изменял.

Как быть суду, которому надлежит рассматривать иск, выделенный из уголовного дела и переданный для рассмотрения в порядке гражданского судопроизводства? Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации оснований для оставления его без рассмотрения не предусматривает. Также отсутствуют основания для приостановления производства по делу. Получается судье, к которому поступит данный иск, придется его рассматривать лишь в отношении гражданского ответчика – осужденного Д. и выносить решение, которое, скорее всего, к моменту разрешения основного уголовного дела, уже вступит в законную силу. Тогда возникает следующий вопрос, как в этом случае быть суду, которому надлежит разрешить иск в отношении остальных гражданских ответчиков (в рамках основного дела). А если он тоже будет передан для рассмотрения в порядке гражданского судопроизводства?

Пленум Верховного Суда РФ в абзаце 3 пункта 25 своего Постановления от 13 октября 2020г. №23 разъяснил, если имущественный вред причинен подсудимым совместно с другим лицом, в отношении которого дело было выделено в отдельное производство, либо это лицо освобождено от уголовной ответственности по нереабилитирующим основаниям, то суд возлагает обязанность по его возмещению в полном объеме на подсудимого. При вынесении в дальнейшем обвинительного приговора в отношении лица, дело о котором было выделено в отдельное производство, суд вправе возложить на него обязанность возместить вред солидарно с ранее осужденным лицом, в отношении которого был удовлетворен гражданский иск.

Но ведь размеры ущерба, подлежащего взысканию на основании решения, рассмотренного в порядке гражданского судопроизводства, и установленного по итогам рассмотрения основного дела, могут быть разными и не совпасть, поскольку суд независим и не связан решением, вступившим в законную силу в отношении иного лица.

Вопросов возникает слишком много. Единообразной судебной практики не сложилось. Пленум Верховного Суда РФ в своем Постановлении от 13 октября 2020г. №23 указанных проблемных аспектов не разрешил.

Полагаем, что сложившийся на практике порядок, когда гражданский иск в отношении отдельного гражданского ответчика фактически выделяется из материалов основного уголовного дела, необоснован и противоречит принципу диспозитивности, а также действующему законодательству, поскольку статья 154 УПК РФ не предусматривает выделение дела в отношении гражданского ответчика.

Заявленный гражданский иск должен рассматриваться полно, всесторонне и объективно в рамках одного процесса без какого-либо разделения. При этом обвиняемый, в отношении которого уголовное дело было выделено в отдельное производство, должен участвовать и в рассмотрении гражданского иска как гражданский ответчик (наряду с другими) и высказывать

свои возражения по поводу заявленного иска. При этом, как правило, на момент разрешения основного дела обвиняемый, в отношении которого дело было выделено в отдельное производство, уже осужден.

Обозначенные нами проблемные аспекты рассмотрения и разрешения гражданского иска в уголовном деле требуют дачи Пленумом Верховного Суда РФ разъяснений в целях обеспечения единства судебной практики, поскольку отсутствие таковой подрывает авторитет судебной власти и доверие общества к судебной системе.

Литература

1. Тисен О.Н. Ошибки при рассмотрении гражданского иска по уголовному делу в отношении субъекта досудебного соглашения о сотрудничестве // Уголовное право. 2016. №4. Справочная правовая система «КонсультантПлюс».
2. Апелляционное определение Верховного Суда РФ от 22 января 2015 г. №208-АП/14-2.
3. Александров Р.А. Проблемы рассмотрения в особом порядке уголовных дел при заключенном досудебном соглашении о сотрудничестве, вызванные смешением различных институтов «сделок с правосудием» // Российский судья. 2015. №6. Справочная правовая система «КонсультантПлюс».
4. Кассационное определение Третьего кассационного суда общей юрисдикции от 5 октября 2021 г. по делу №77-2119/2021.
5. Кассационное определение Восьмого кассационного суда общей юрисдикции от 9 марта 2022 г. по делу №77-958/2022.
6. Сойников М.А. Возмещение вреда, причиненного экологическими преступлениями: процессуальные аспекты // Экологическое право. 2019. №5. Справочная правовая система «КонсультантПлюс».
7. Сиволова А.А. Защита имущественных прав потерпевшего при рассмотрении дела в порядке гл. 40.1 УПК РФ и требование справедливости приговора – проблемы соотношения // Эволюция Российского государства и права. Сборник научных статей. 30 ноября 2012 г. – Смоленск, 2013. – С. 242-247.
8. Дело №2-699/2021 // Архив Заднепровского районного суда города Смоленска.

ГОЛОБОРОДЬКО В.И.,
преподаватель кафедры
административного права ГОУ ВПО
«Академия Министерства внутренних дел
Донецкой Народной Республики
им. Ф.Э. Дзержинского»

ТИТОВ А.Н.,
адвокат, г. Донецк,
к.ю.н., доцент

ПЕРВОНАЧАЛЬНЫЙ ЭТАП РАССЛЕДОВАНИЯ БЫТОВОГО НАСИЛИЯ

Современная семья переживает кризис. Отношения между мужчиной и женщиной все меньше требуют юридического закрепления, приобретают формы партнерства, сосуществования и т.п. Рушится обычный уклад взаимоотношений между супругами, семья утратила устойчивость, разводы превратились из событий исключительных в повседневные, ослабело родительское влияние, ссоры между родственниками все чаще стали приобретать криминальный характер, от побоев до убийств. Бытовое насилие входит в число значимых социальных проблем. Преступное поведение в семейно-бытовой сфере из-за его распространенности приносит обществу ощутимый вред. Причинение телесных повреждений на бытовой почве в абсолютном большинстве случаев относится к очевидным преступлениям [1].

Опыт расследования преступлений, связанных с бытовым насилием, показывает, что выявление и дальнейшее расследование таких преступлений осуществляется по различным организационно-методическим схемам в зависимости от сложившейся ситуации. Многие положения теории следственных ситуаций остаются дискуссионными. Само понятие следственной ситуации в криминалистике рассматривается в широком и узком аспектах. В первом случае она представляет собой совокупность условий, при которых осуществляется расследование, т.е. обстановку, в которой протекает процесс расследования [2, с. 135]. При этом в ее содержании выделяют различные аспекты: правовой, информационный, технико- и тактико-криминалистический, методический, организационный, оперативно-розыскной и др. [3, с. 114], а факторы, формирующие следственную ситуацию, подразделяют на объективные и субъективные.

К объективным относят: наличие и характер имеющейся у следователя доказательной и ориентирующей информации о механизме расследуемого события и условиях возникновения следов; наличие и стабильность существования еще не использованных источников доказательственной информации и надежных каналов поступления ориентирующей информации; интенсивность процесса утраты доказательств и факторов, влияющих на эти процессы; наличие в распоряжении следователя необходимых сил, средств, времени и возможности их использования оптимальным образом; имеющуюся в данный момент уголовно-правовую оценку деяния.

К субъективным составляющим следственной ситуации относят: психологическое состояние лиц, проходящих по делу, следователя, уровень его знаний и умений, практического

опыта, способность принимать и реализовывать решения в экстремальных условиях; противодействие установлению истины со стороны преступника и его связей, а иногда и со стороны потерпевшего и свидетелей; бесконфликтное расследование; усилия следователя, направленные на изменение следственной ситуации в благоприятную сторону; последствия ошибок следователя, оперативного сотрудника, эксперта; последствия разглашения данных расследования; непредусмотренные действия потерпевшего и других лиц.

Наличие широкого круга факторов, характеризующих следственную ситуацию, позволяет детально ее описывать в конкретных уголовных делах. В то же время, количество и разнообразие этих элементов делает практически невозможной типизацию следственных ситуаций, что является необходимым условием выработки эффективных практических рекомендаций.

В узком смысле следственную ситуацию рассматривают как категорию самого процесса расследования. При этом приводятся также различные ее определения, например, как определенного положения в расследовании, характеризующегося наличием тех или иных доказательств или информации, и возникающими в связи с этим конкретными задачами по их собиранию и проверке, что объективно повторяется и определяет процесс выявления и собирания доказательств на конкретном этапе расследования [4, с. 204].

Следователь, анализируя материалы о насилии и проверяя версию, что преступление совершено в результате бытового насилия, на основе имеющейся информации может определить, в какой ситуации он пребывает. Оценка обстановки перед началом и в процессе расследования является важным этапом работы следователя. Принятие им решений связано со структуризацией информации и формированием версий. В результате следователь вообразимо формирует механизм развития ситуации и прогнозирует возможные пути ее разрешения.

Мы полагаем, что следственные ситуации первоначального этапа расследования телесных повреждений в результате бытового насилия целесообразно типизировать по источнику первичной информации о преступлении. При этом такая типизация будет несколько условной, поскольку по делам о телесных повреждениях может быть сразу несколько поводов для их возбуждения. Итак, типичными следственными ситуациями по делам о бытовом насилии являются следующие.

1. О происшествии стало известно из сообщения лечебного учреждения.

Жертвы домашнего насилия могут получать телесные повреждения различной степени тяжести. О нахождении в лечебном учреждении лиц с криминальным характером телесных повреждений сотрудники этих учреждений обязаны сообщать в дежурные части органов внутренних дел, а также принять меры к тому, чтобы больной, если он не подлежит госпитализации, дождался прибытия сотрудника ОВД. Все эти данные фиксируются дежурным врачом в медицинской карте, описывается характер телесных повреждений и принятые меры для лечения. Эти данные впоследствии используются в качестве доказательств, а также при проведении судебно-медицинской экспертизы.

При расследовании в этой ситуации необходимо:

- 1) получить разрешение у дежурного врача на допрос потерпевшего;
- 2) допросить потерпевшего;
- 3) допросить персонал приемного покоя или травмпункта по поводу пояснений потерпевшего о механизме получения травмы и о том, кем он был доставлен;
- 4) изъять одежду потерпевшего;
- 5) осмотреть место происшествия;
- 6) задержать подозреваемого;
- 7) провести судебно-медицинское освидетельствование потерпевшего;
- 8) допросить задержанного;
- 9) назначить экспертизы по объектам, изъятые в ходе осмотра места происшествия, а также судебно-биологическую и судебно-тератологическую экспертизы по одежде потерпевшего;
- 10) назначить судебно-медицинскую экспертизу по потерпевшему.

2. О происшествии с признаками бытового насилия стало известно из сообщения органов опеки и попечительства.

Органы опеки и попечительства формируют материалы о лишении родительских прав. Во время подготовки этих материалов могут быть выявлены факты домашнего насилия, в том числе причинения телесных повреждений. В такой ситуации необходимо:

- 1) истребовать документы у соответствующих организаций;
- 2) допросить в качестве свидетелей лиц, принимавших участие в рейдах;
- 3) допросить несовершеннолетнего в качестве потерпевшего;
- 4) допросить родственников, соседей, друзей потерпевшего, воспитателей детского сада (если ребенок его посещает), классного руководителя, школьных учителей;
- 5) изучить личности родителей;
- 6) назначить судебно-медицинскую экспертизу по потерпевшему.

3. Непосредственное выявление признаков преступления, связанного с бытовым насилием, при расследовании иного преступления, совершенного несовершеннолетним.

В ходе расследования любого преступления, совершенного несовершеннолетним, проверяется версия о причастности взрослых лиц (в т.ч. родителей и родственников) к совершению преступления подростком (втягивание в преступную деятельность, систематическое употребление алкоголя, наркотиков, иные антиобщественные действия). Такое втягивание может быть осуществлено с применением насилия или угроз его применения, т.е. совершение несовершеннолетним преступления может быть результатом бытового насилия. Для проверки этой версии необходимо:

- 1) допросить несовершеннолетнего и его соучастников;
- 2) допросить родителей несовершеннолетнего;
- 3) допросить родственников, соседей, учителей несовершеннолетнего;
- 4) если несовершеннолетний состоит на учете в полиции по делам несовершеннолетних, истребовать на него материалы;
- 5) провести рейд для обследования жилищно-бытовых условий несовершеннолетнего;
- 6) изучить личности родителей.

4. Непосредственное выявление признаков преступления, связанного с бытовым насилием, при рассмотрении административного правонарушения.

Такая ситуация очень распространена, однако она вызывает значительные затруднения. Как правило, в дежурную часть ОВД по телефону о скандале, драке сообщает сам потерпевший или его соседи. После прибытия на место происшествия сотрудники ОВД, даже выявив факт нанесения побоев, фактически не принимают никаких мер для закрепления следов преступления, поскольку практика показывает, что во многих случаях потерпевший отказывается привлекать виновного к ответственности. Это приводит к тому, что бытовое насилие продолжается и может привести к более тяжким последствиям. На наш взгляд, отношение сотрудников правоохранительных органов к данной ситуации следует изменить. В каждом случае, независимо от позиции потерпевшего, следует проводить такой комплекс мероприятий: 1) осмотр места происшествия; 2) опрос потерпевшего; 3) судебно-медицинское освидетельствование потерпевшего и подозреваемого; 4) опрос соседей; 5) опрос подозреваемого. Если по степени тяжести телесные повреждения относятся к делам частного обвинения, а потерпевший отказывается привлекать к уголовной ответственности супруга (сожителя), то такой материал может храниться у участкового инспектора. Наличие нескольких таких материалов даст возможность возбудить уголовное дело по факту истязаний.

5. О факте бытового насилия стало известно из заявления потерпевшего.

Изучение указанной категории дел показывает, что потерпевшие далеко не всегда сообщают о совершенных преступлениях. На потерпевшего раскрытия и расследования преступлений такой категории сотрудники правоохранительных органов должны использовать все предусмотренные законом средства, не ограничиваясь лишь показаниями потерпевшего. В такой ситуации необходимо:

- 1) принять заявление от потерпевшего с обязательным указанием «прошу привлечь к уголовной ответственности»;
- 2) опросить потерпевшего;
- 3) осмотреть место происшествия;
- 4) провести судебно-медицинское освидетельствование потерпевшего;
- 5) опросить свидетелей;
- 6) опросить виновного;
- 7) решить вопрос о возбуждении уголовного дела.

Возможны и иные источники первичных данных о совершении бытового насилия. Так, это может быть заявление о явке с повинной, что характерно для причинения телесных повреждений в состоянии необходимой обороны или сильного душевного волнения. Кроме того, в случае наступления смерти потерпевшего расследование может начаться с выявления его трупа или поступления заявления о пропаже лица.

Важной специфической задачей первоначального этапа расследования бытового насилия является пресечение преступного поведения агрессора, т.к. бытовое насилие характеризуется цикличностью и тенденцией к эскалации. Следует иметь в виду, что опасение повтора насильственных действий нередко становится причиной отказа потерпевших от ранее данных показаний и просьб прекратить уголовное дело.

Нормы уголовного и уголовно-процессуального законодательства не всегда позволяют изолировать преступника от потерпевшего. Следователь просто не имеет прямых, предусмотренных законом способов разрешения этой задачи. В абсолютном большинстве случаев причинения на бытовой почве телесных повреждений в отношении преступника избирается мера пресечения в виде подписки о невыезде с постоянного места жительства, которое, как правило, совпадает с местом жительства потерпевшего. Однако это не должно стать причиной бездеятельности следователя. Пресечение домашнего насилия может осуществляться по нескольким направлениям. Например, путем осуществления профилактических бесед с преступником о недопустимости насильственных действий, в ходе которых даются негативные оценки поведения преступника со стороны лиц, чье мнение он ценит (родители, дети, коллеги), разъясняется возможность применения более строгой меры пресечения. Еще одним направлением пресечения насилия является использование возможностей специальных реабилитационных центров. Но здесь следует обратить внимание на то, что большинство следователей не владеют исчерпывающей информацией о работе таких центров и их возможностях.

Таким образом, бытовое насилие является крайне негативным явлением, имеет свои специфические черты, которые сотрудники правоохранительных органов должны учитывать, организовывая расследование преступлений. К ним могут быть отнесены: нормативная неопределенность, цикличность, тенденция к эскалации, высокий уровень латентности. Специфику имеет способ совершения преступления (использование средств бытового значения, отсутствие стадии подготовки к совершению преступления, укрывательство как со стороны преступников, так и потерпевших), место совершения (в основном место проживания преступника и жертвы), время совершения (чаще всего – вечернее). Характерные черты присущи как преступникам (злоупотребление алкоголем, низкий самоконтроль, жестокость), так и потерпевшим (виктимность, пассивное поведение на следствии, склонность к примирению с обидчиком).

Наиболее распространенной категорией преступлений, связанных с бытовым насилием, является причинение телесных повреждений различной степени тяжести. Содержание и порядок действий следователя на первоначальном этапе расследования таких преступлений зависят от следственной ситуации. Относительно данной категории преступлений следственные ситуации могут быть типизированы в зависимости от источника информации о преступлении. Так, первичная информация может быть получена: из сообщения лечебного учреждения, из сообщения органа опеки и попечительства, при непосредственном выявлении признаков пре-

ступления при расследовании другого уголовного дела, при рассмотрении материалов административного правонарушения, из заявления потерпевшего. Каждой из этих ситуаций присущ специфический перечень следственных действий, который требует адаптации к каждому конкретному уголовному делу.

Литература

1. Сидоров В.Е. Начальный этап расследования: организация, взаимодействие, тактика / В.Е. Сидоров. – М.: Российское право, 1992. – С. 14; Синєокий О.В. Планування та організація розслідування кримінальних справ про умисні вбивства, які скоєні в умовах неочевидності. Науково-практичне видання для прокурорів, слідчих, та оперативних працівників карного розшуку (монографія). – О.В. Синєокий. – Запоріжжя: Дике Поле, 1999. – С. 5.
2. Белкин Р.С. Курс криминалистики в 3т. Т.3.: Криминалистические средства, приемы, рекомендации / Р.С. Белкин. – М.: Юристъ, 1997. – С. 135.
3. Образцов В.А. Криминалістика: моделі засвідчення та технології розкриття злочинів. Курс лекцій / В.А. Образцов. – М.: Изд-во «Камурон», 2006. – С. 114.
4. Шепітько В.Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / В.Ю. Шепітько; за ред.В.Я. Тація. – Харків: Право, 2001. – С. 560. – С. 204.
5. Сафронов С.О. Методика розслідування умисного загибання тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень: науково-практичний посібник / С.О. Сафронов. – Харків: ДП ХМЗ «ФЕД», 2003. – С. 50-51.

ДОЛГОВА С.И.,

ведущий научный сотрудник отдела по исследованию проблем
отраслевого управления научно-исследовательского центра
Академии управления МВД России кандидат юридических наук

**НЕИСПОЛНЕНИЕ РОДИТЕЛЯМИ ИЛИ ИНЫМИ ЗАКОННЫМИ
ПРЕДСТАВИТЕЛЯМИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ОБЯЗАННОСТЕЙ
ПО СОДЕРЖАНИЮ И ВОСПИТАНИЮ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ
КАК ВИД АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВОНАРУШЕНИЯ
В СЕМЕЙНО-БЫТОВОЙ СФЕРЕ: ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЕ
СИСТЕМЫ ЕГО ПРОФИЛАКТИКИ**

Состав административного правонарушения, предусмотренного частью 1 статьи 5.35 Кодекса Российской Федерации об административных правонарушениях от 30 декабря 2001 г. №195-ФЗ (далее – КоАП РФ) выражается в неисполнении или ненадлежащим исполнении родителями или иными законными представителями несовершеннолетних обязанностей (КоАП РФ не содержит перечня обязанностей родителей и иных законных представителей несовершеннолетних по воспитанию, содержанию, обучению, защите прав и законных интересов детей. В связи с этим следует обращаться к нормам Семейного кодекса Российской Федерации от 29 декабря 1995 г. №223-ФЗ (далее – СК РФ) как к основному документу, конкретизирующему обязанности родителей) по содержанию, воспитанию, обучению, защите прав и интересов несовершеннолетних.

Полагаем необходимым отметить, что в качестве объекта рассматриваемого административного правонарушения выступают общественные отношения в сфере защиты прав и законных интересов несовершеннолетних.

Объективная сторона выражается в неисполнении или ненадлежащем исполнении родителями или лицами, их заменяющими, обязанностей по содержанию, воспитанию, обучению, защите прав и законных интересов несовершеннолетних, закрепленных в статьях 64 и 65 Семейного кодекса Российской Федерации от 29 декабря 1995 г. №223-ФЗ (далее – СК РФ).

Под неисполнением обязанностей понимается бездействие, полный отказ или уклонение от совершения действий по содержанию, воспитанию, обучению, защите прав и интересов несовершеннолетних [1, 112].

Как правило, неисполнение обязанностей выражается в отсутствии у ребенка одежды, обуви по сезону, благополучных бытовых условий, сопровождающееся асоциальным образом жизни родителей или иных законных представителей несовершеннолетних (злоупотребление спиртными напитками в присутствии несовершеннолетних детей) [2, 53].

Например, в апелляционном определении Волгоградского областного суда от 8 июня 2016г. по делу №33-8056/2016 под *неисполнением* обязанностей родителей понимаются действия, вызвавшие в ведении асоциального образа жизни, распитии спиртных напитков в присутствии детей, устраивании скандалов, драк, бродяжничестве родителей, оставлении детей без присмотра, голодными, просящими помощи у соседей.

Под ненадлежащим исполнением обязанностей понимается частичный отказ или недостаточные (несвоевременные) действия по содержанию, воспитанию, обучению, защите прав и интересов несовершеннолетних [3, 590].

Например, в постановлении Ставропольского краевого суда от 19 января 2018 г. по делу №4А-47/2018 к ненадлежащему исполнению обязанностей отнесено распитие спиртных напитков в присутствии несовершеннолетнего, нахождение в состоянии алкогольного опьянения, беспорядок в доме, нахождение ребенка на улице без обуви.

С появлением и развитием глобальной сети Интернет участились случаи размещения несовершеннолетними видеороликов со сценами насилия. Подобные действия могут признаваться судами следствием ненадлежащего исполнения родителями или иными законными представителями несовершеннолетних обязанностей по воспитанию.

Например, в решении Приморского краевого суда от 20 июня 2018 г. по делу №7-21-649/2018 к ненадлежащему исполнению родителем обязанности по воспитанию несовершеннолетнего отнесено размещение несовершеннолетним в социальной сети «ВКонтакте» видеоролика, содержащего сцену самоубийства и информацию об одном из способов совершения самоубийства, а также *распространение указанной информации в переписке среди пользователей сети*.

Продолжая анализ объективной стороны рассматриваемого состава административного правонарушения обозначим, что в соответствии с Законом Оренбургской области от 24 декабря 2009 г. №3279/760-IV-ОЗ «О мерах по предупреждению причинения вреда физическому, психическому, духовному и нравственному развитию детей на территории Оренбургской области», к *ненадлежащему исполнению обязанностей* относится нахождение несовершеннолетних в общественных местах в ночное время без сопровождения родителей (лиц, их заменяющих) на улицах и в иных общественных местах (в нарушении норм законов субъектов Российской Федерации).

Также ненадлежащее исполнение родительских обязанностей может выражаться в попустительстве в вопросах охраны жизни и здоровья детей, непринятии мер к розыску детей, самовольно ушедших из дома.

Объективная сторона административного правонарушения, предусмотренного частью 1 статьи 5.35 КоАП РФ, предполагает наличие причинно-следственной связи между деянием и наступившими в результате вредными последствиями. Причинно-следственная связь, как правило, выражается в неразъяснении несовершеннолетнему требований действующего законодательства, а также видов правонарушений, за которые установлена административная или уголовная ответственность.

Например, постановлением комиссии по делам несовершеннолетних г. Магадана от 10 октября 2018 г. законный представитель несовершеннолетнего признан виновным в совершении правонарушения, предусмотренного частью 1 статьи 5.35 КоАП РФ, выразившегося в неразъяснении сыну должным образом норм действующего законодательства Российской Федерации (несовершеннолетний управлял мопедом, не имея права управления транспортным средством, совершив деяние, содержащее признаки состава правонарушения, предусмотренного частью 1 статьи 12.7 КоАП РФ «Управление транспортным средством водителем, не имеющим права управления транспортным средством (за исключением учебной езды)»).

Субъектами административного правонарушения, предусмотренного частью 1 статьи 5.35 КоАП РФ, являются родители или иные законные представители несовершеннолетних.

В соответствии с пунктом 1 статьи 64 СК РФ, родители – законные представители своих детей, выступающие в защиту их прав и интересов в отношениях с любыми физическими и юридическими лицами, в том числе в судах, без специальных полномочий.

Законные представители несовершеннолетних – усыновители, опекуны и попечители (статьи 26 и 28 Гражданского кодекса Российской Федерации, 127 СК РФ, Федеральный закон от 24 апреля 2008 г. №48-ФЗ «Об опеке и попечительстве»).

Субъектом административного правонарушения, предусмотренного статьей 5.35 КоАП РФ, не могут быть родители или законные представители несовершеннолетних, которые являются военнослужащими, гражданами, призванными на военные сборы, и имеющими специальные звания сотрудников Следственного комитета Российской Федерации, органов внутренних дел, войск национальной гвардии Российской Федерации, органов и учреждений уголовно-исполнительной системы, Государственной противопожарной службы и таможенных органов. К указанным лицам применяются меры дисциплинарной ответственности (часть 1 статьи 2.5 КоАП РФ).

С субъективной стороны правонарушение может быть совершено как в форме умысла, так и по неосторожности. *Например, неосторожная форма вины может выражаться в отсутствии контроля со стороны родителей за посещением несовершеннолетним занятий в образовательном учреждении.*

При квалификации данного правонарушения необходимо учитывать, что административная ответственность по статье 5.35 КоАП РФ наступает в случаях, «если это действие не содержит уголовно наказуемого деяния».

Статьей 156 Уголовного кодекса Российской Федерации от 13 июня 1996 г. №63-ФЗ (далее – УК РФ) предусмотрена ответственность за неисполнение или ненадлежащее исполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего родителем или иным лицом, на которое возложены эти обязанности, а равно педагогическим работником или другим работником образовательной организации, медицинской организации, организации, оказывающей социальные услуги, либо иной организации, обязанного осуществлять надзор за несовершеннолетним, если это деяние соединено с жестоким обращением с несовершеннолетним».

Таким образом, рассмотренная правовая характеристика состава административного правонарушения, предусмотренного частью 1 статьи 5.35 КоАП РФ, будет способствовать правильной квалификации, выявленных административных правонарушений, за которые родители или иные законные представители несовершеннолетних могут быть привлечены к административной ответственности.

Говоря о профилактической деятельности территориальных органов МВД России административных правонарушений, предусмотренных частью 1 статьи 5.35 КоАП РФ, позволим сформулировать некоторые предложения по совершенствованию деятельности сотрудников подразделений по делам несовершеннолетних и участковых уполномоченных полиции.

1. Видится необходимость на регулярной основе проводить:

- совместные профилактические мероприятия (рейды) и выездные заседания с представителями КДНиЗП и иными субъектами системы профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних по проверке информации о нарушении прав и законных интересов несовершеннолетних;

- проверку информации по обращениям несовершеннолетних с телесными повреждениями в лечебно-профилактические учреждения.

2. Осуществлять непосредственное взаимодействие с воспитателями, преподавателями, медицинскими работниками образовательных учреждений и детских поликлиник в целях получения информации по фактам неисполнения родителями или иными законными представителями несовершеннолетних обязанностей по содержанию, воспитанию и обучению.

3. Обращать внимание на качественный сбор и оформление материалов дел об административных правонарушениях, соблюдение процессуальных сроков.

4. Обеспечить надлежащее взаимодействие с представителями КДНиЗП для получения копий вынесенных решений при рассмотрении дел по существу с целью своевременной постановки родителей или иных законных представителей несовершеннолетних на профилактический учет в территориальные органы МВД России.

В завершение отметим, что поскольку рассматриваемый состав административных правонарушений возникает между членами семьи и имеет определенные особенности, связанные с объектом посягательства (права и законные интересы несовершеннолетних), профилировать их непросто, для этого сотрудники органов внутренних дел должны обладать определенными знаниями

в области педагогики и психологии. В этой связи, согласимся с выводами некоторых авторов, которые полагают, что «проведение специальных курсов повышения квалификации для сотрудников органов внутренних дел в области профилактики семейного неблагополучия с изучением основ разрешения межличностных конфликтов было бы необходимым» [4, 51].

Литература

1. Комментарий к Кодексу Российской Федерации об административных правонарушениях (постатейный) / под общ. ред. Н.Г. Салищевой. 7-е изд. – М.: Проспект, 2011.
2. Долгова С.И., Машугина Е.В. К вопросу о деятельности по привлечению к ответственности родителей или иных законных представителей несовершеннолетних за неисполнение обязанностей по содержанию и воспитанию несовершеннолетних // Административное право и процесс. 2019. №8. – С. 52-55.
3. Уголовное право. Общая часть: учебник для бакалавров / отв. ред. И.А. Подройкина, Е.В. Серегина, С.И. Улезько. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2014.
4. Волосова Н.Ю., Журкина О.В., Филиппова Е.О. Проблемы семейного (домашнего) насилия в период борьбы с новой коронавирусной инфекцией: вопросы профилактики // Российская юстиция. 2021. №1. – С. 49-51.

ЕРГАЛИЕВА К.С.,

Х. Досмухамедов атындағы Атырау Университеті
қылмыстық-құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы,
заң ғылымдарының магистрі

ЗОРЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ШАРАЛАРЫ

Елдің нарық экономикасын дамыту, мемлекеттік және қоғамдық өмірді демократияландыру жағдайларында қылмыстың алдын-алу әдеттегідей өзекті проблема болып отыр. Қазіргі жағдайда қылмыстық жазалаудың тиімділігі қандай бола тұрса да, оның бір шарасын қабылдау қылмысқа қарсы күресу үшін жеткіліксіз екені анық және құқық тәртібінің проблемаларын тек полиция деңгейінде ғана қарауға болмайды. Сондықтан да құқық бұзушылықтардың алдын алу құқық қорғау органдарының және басқа да мемлекеттік органдардың, сондай-ақ құқық қорғау бағытындағы қоғамдық құрлымдардың қызметінде басым бағыттардың бірі болуы керек. Бұл үшін бұрын тиімді іс-әрекет еткен жалпы құқық бұзушылықтардың алдын алу жүйесін өткен жылдары өздерін ақтаған ерікті жасақтарды, кәсіпорындарда және оқу орындарында, тұрғылықты жері бойынша құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі кеңестерді, полицияға жәрдемдесу жасақтарын белгілі шектерде қайта дамыту қажет.

Зорлықты алдын-алу шаралары дегеніміз – оның жасалу себептерін жоюға бағытталған әртүрлі құқықтық, әлеуметтік, мәдени және рухани шаралардың жиынтығы болып табылады.

Азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын мемлекет тарапынан тиімді әрі нәтижелі қорғалуы үшін бұл мемлекетте заң үстемдігі болуы қажет. Мемлекеттің беделінің жоғарылығы, мемлекеттің өз азаматтарының құқықтары мен бостандықтарын қорғауымен тікелей байланысты. Демек, мемлекет өз азаматтарының құқықтары мен бостандықтарын қаншалықты тиімді қорғайтын болса, оның халықаралық қауымдастық алдында және өзге де мемлекеттердің алдында беделін арттырып көрсетеді. Ал, егер мемлекет өз азаматтарының құқықтары мен бостандықтарын қорғау мүмкіндігі болмаса, яғни заңсыз, құқықбұзушылық әрекеттер кең өріс алатын болса, онда бұл мемлекеттің беделінің тым төмендігін көрсетеді. Бұл өз кезегінде тек құқықтық емес, сонымен қатар, экономикалық қатынастарға әсер ететіндігі сөзсіз. Себебі өз азаматтарының құқықтары мен бостандықтарын қорғай алмайтын мемлекет өзге шет ел азаматтарының да құқықтары мен бостандықтарын қорғай алмайды. Ал бұл өз кезегінде шет ел инвестицияларының елге келуіне негізгі тежеуіш ретінде қарастырылады.

Жалпы еліміздегі криминогендік ахуал қалыпты жағдайда, оған республикадағы жақсы қалыптасқан экономикалық және қоғамдық-саяси жағдай әсерін тигізіп отыр. Бірақ қылмыстың мемлекет пен қоғам өмірінің барлық саласына теріс әсер етуі жалғасуда, ол еліміздің әлеуметтік-экономикалық қайта құрылуын тежейді, оның халықаралық беделіне нұқсан келтіреді. Қабылданып жатқан шараларға қарамастан жазалаудың бұлтартпастығының қамтамасыз етілуі әлі тиісті деңгейде емес. Жыл сайын елімізде көптеген қылмыстар ашылмай

калып отыр, қылмыскерлердің елеулі бөлігі жасаған қылмыстары үшін жазаланбай, іздестіруде жүр. Ұйымдасқан қылмысқа және бандитизмге қарсы күрес жөнінде қабылданып жатқан шаралар табандылықты талап етеді. Бұл бағыттағы жұмыс көбінесе бытыраңқы және жүйесіз сипатқа ие.

Адамдарға қарсы негізінен зорлықшыл қылмыстар жасалады. Олардың қоғамдық қауіптілік дәрежесі әртүрлі болып келеді және оларды бағалау барысында тек қылмыстан келтірілген зардаптар ғана емес, сондай-ақ зорлықтың сипаты да маңызды болып табылады. Мұндағы зорлық тек жәбірленушіге ғана емес, сонымен қатар қылмыскерге де қатысты болып келеді. Сондықтан зорлықтың алдын-алу және олардан қорғау тек жәбірленушіге емес, қылмыскерге де қатысты.

Зорлықтың алдын-алудың тиімді әрі нәтижелі болуы үшін олардың шығу тетігі мен себептерін анықтау қажет. Сонымен қатар зорлықтың жасалуына себебін тигізген жағдайларды да анықтау қажет. Осыған байланысты: адамдар неге зорлық жасамайды және адамдар не үшін зорлық жасайды? деген сұрақтарды шешіп алу қажет.

Ең алдымен кейбір адамдар мүлдем зорлық жасаудан жиіркенеді. Мұндай адамдар өздерінің жоғары интеллектуалдық ой өрісіне, өмір салты мен адамгершілік деңгейіне байланысты қылмыс жасаудан, керек десеңіз құқық бұзушылықтан мүлдем алшақ тұрады. Олар өздерінің табиғатына сай қылмыс жасай алмайды. Қылмыстық әрекет, соның ішінде зорлық олардың көзқарастарына, мақсаттарына және өзге де қажеттіліктерімен үйлеспейді.

Екінші бір адамдар өдерінің әрекетінің тиімді және тиімсіз жақтарын салыстыра отырып, зорлықтың ауыр зардаптарға алып келетіндігіне көз жеткізе отырып оларды жасаудан тартынады. Мұндай адамдар қылмыстық жазадан қорыққандықтан қылмыс жасауға бармайды және тәуекелге бой ұрмайды. Осыған сәйкес алдын-алудың жалпы қылмыстық-құқықтық концепциясы қалыптасқан. Яғни, белгілі бір қылмыскерлерді жазаға тарта отырып, екінші бір адамдардың өздерінің қылмыстық ойларын жүзеге асыруға психикалық тежегіш ретінде санасына әсер етеді. Ұрлық түбі қорлық демекші, осының нәтижесінде адамдарда, егер мен қылмыс жасасам ол үшін міндетті түрде жазаланамын деген ой қалыптасады.

Үшінші бір тұлғалар қылмыстық жазадан қорыққандықтан емес, ал мемлекет және қоғам, соның ішінде құқық қорғау органдары тарапынан қылмыстық әрекеттерді алдын-алу шаралары кеңінен қолданылғандықтан қылмыс жасаудан бас тартады. Мұндай тұлғалар қылмысты ерікті түрде емес, ал мемлекет тарапынан мүмкіндік берілмегендіктен жасамайды. Демек, мемлекет бұларға қылмыс жасаудың зардаптарын және оның нәтижелерін көрсете отырып, мәжбүрлі түрде оларды қылмыс жасау мүмкіндігінен айырады. Мұндай тұлғаларға полицияның арнайы есебінде тұрған немесе олардың бақылауына алынған тұлғаларды жатқызуға болады.

Кейбір адамдар кез-келген шектеулерге қарамастан қылмыс жасайды. Оларда тұрақты қылмыстық мінез-құлық қалыптасқан және олар ешқандай қылмыстық жазадан, сондай-ақ өзге де әсер ету шараларынан қорықпайды. Мұндай тұлғаларға қоғамға деген қылмыстық көзқарас қалыптасқан және қылмыстық өмір кешетін тұлғаларды жатқызуға болады. Аталған тұлғалар кез-келген мәселені оның дәрежесіне қарамастан, зорлық арқылы шешуге тырысады.

Аталған тұлғалардың зорлық әрекеттерін жасауға және оның қайталануына жол бермеу мақсатында мемлекет белгілі бір шараларды қолдана отырып, олармен күрес жүргізеді. Демек қылмыстылықпен күреске, ең алдымен осы қылмыстардың жасалуына негіз болатын себептер мен жағдайларды анықтап, оларды жою арқылы белгілі бір адамдардың қылмыстық ойын жүзеге асыруға шектеулер қойып, оны жүзеге асыруға жол бермеу жатады. Осыған орай қылмыстық құқықтық әдебиеттерде қылмыстылықты алдын-алуға әртүрлі анықтама беріледі. Атап айтсақ, Г.А. Аванесов пікірінше қылмыстылықты алдын-алу дегеніміз – қылмыстылықты тудыратын құбылыстарды азайтатын, шектейтін және оларды жоятын қоғамдық процесс [1].

Ал, И.П. Портнов пікірінше қылмысты алдын алу дегеніміз – криминогендік факторларды жою және қылмысқа дейінгі кезеңде адамның мінез-құлқын түзету арқылы қылмыстың жасалуына жол бермеу.

Аталған пікірлерге сүйене отырып, Е.О. Алауханов берген анықтамаға сәйкес қылмыстылықты алдын-алу дегеніміз – қылмыстылықтың себептерін және оған мүмкіндік тудыратын жағдайларды анықтау және жою мақсатында мемлекеттік, қоғамдық және басқа ұйымдардың жүргізетін, өзара байланыстағы әртүрлі шараларының жиынтығы [2].

Жоғарыда көрсетілген пікірлерді басшылыққа ала отырып, қылмысты алдын-алу дегеніміз – адамдардың (жәбірленушілердің және қылмыскерлердің) қауіпсіздігін, олардың құқықтары мен міндеттерін, сонымен қатар әлеуметтік маңызды құндылықтарын сақтауды қамтамасыз етуге бағытталған ерекше қызмет түрі болып табылады. Бұл қызмет қылмыстылықпен күресу саясатының ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады.

Жергілікті де, сол сияқты республикалық та деңгейде құқық бұзушылықтың алдын алудың тиімді жүйесін құқық қорғау және басқа да мемлекеттік органдардың халықпен байланысын белсенді дамыта отырып құру қажет. Мектептер мен оқу орындарында құқықтық мәдениеттің өзекті проблемалары бойынша міндетті немесе факультативтік сабақтар енгізу керек.

Халықаралық қоғамдастықтың қазіргі басымдықтарын ескере отырып, нашақорлық пен есірткі бизнесінің, терроризмнің, этникалық және діни экстремизмнің, адамдарды, әсіресе әйелдер мен балаларды сатудың, компьютерлік қылмыстың, атыс қаруын және оның бөліктері мен оқ-дәрісін заңсыз жасау мен таратудың, сыбайлас жемқорлық сипатындағы, сондай-ақ ақшаны «тазарту» саласына қатысты халықаралық қылмыстардың алдын алу мен жолын кесуге бағытталған нормаларды дер кезінде енгізуге ерекше назар аударылатын болады.

Қылмыстың қайталануының алдын алу мақсатында бас бостандығынан айыру орындарынан босатылатын адамдарды әлеуметтік бейімдеуге, әлеуметтік бейімдеу жөніндегі тиісті орталықтардың жұмыс істеуіне бағытталған нормативтік-құқықтық актілер әзірлеу қажет.

Кадр саясатының тұрақтылығы және құқық қорғау органдары қызметкерлерінің біліктілігі мен тәртібіне деген талапты арттыру мәселесіне назар аудара отырып, құқық қорғау органдарын одан әрі де нығайту қажет.

Бұл орайда құқық қорғау органдарының қызметінде азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауды басты басымдылық етіп айқындау, сондай-ақ жұртшылықтың белсенді қатысуынсыз табысты болмайтын, құқық бұзушылықтың алдын алуға көп назар аудару қажет. Осы орайда балалардың қараусыздығы мен кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алуға ерекше назар аударған жөн, бұл өз кезегінде лауазымды адамдардың кәмелетке толмағандармен жұмыстың нәтижесі үшін жауапкершілігін арттыруға септігін тигізіп қана қоймай, сонымен қатар олардың өз міндеттері мен функцияларын атқарудағы құқықтары мен міндеттерін нақты белгілейтін тиісті заң актілерін қабылдауды қажет етеді.

Қылмысты алдын-алу шараларын жалпы және арнайы шаралар деп екіге бөліп қарастыруға болады.

Зорлықты алдын-алудың жалпы шаралары бұл - қоғам мүшелерінің бәріне жалпылама ескерту арқылы әсер ете отырып, нақты орындалатын жұмыс. Яғни, қоғам мүшелеріне мінез-құлық ережелерінің түсінігі жеткізіле отырып, қылмыстық әрекеттің, соның ішінде зорлықтың жазаланатындығы туралы нақты атап көрсетіледі. Демек, осы жалпы шаралар арқылы адамдардың зорлық жасауының нәтижесінде қылмыскерге айналуынан сақтаумен қатар, адамдарды осындай зорлық әрекеттерінің құрбандарына айналудан да сақтап отырады. Алайда адамдардың мінез-құлықы әртүрлі болғандықтан кейбір адамдарға бұл жалпы шаралар мүлдем әсер етпеуі мүмкін. Дегенмен, бұл барлық адамдарға әсер етпейді дегенді білдірмейді. Себебі белгілі бір адамдар үшін зорлықтың алдын-алудың жалпы шаралары қажет және бұл адамдар осындай шаралар нәтижесінде ғана зорлық жасаудан бас тартады. Сонымен қатар, мұндай шаралар өзге де адамдар үшін зорлық әрекеттерінен тиісті қорғануға, сақтанып жүруіне ықпал ететіндігі сөзсіз.

Зорлықты алдын-алудың жалпы шаралары белгілі бір арнайы тұлғаларға емес, ал бүкіл халыққа байланысты бағытталады. Яғни, олар бүкіл адамдар үшін ортақ және теңдей дәрежеде

болады. Бірақ бұл бәріне бірдей әсер етпейді, себебі жалпы шаралар нақты қылмыс түрлеріне байланысты жүргізілетіндіктен, осындай қылмыстық ойды жүзеге асыруға бағытталған адамдар үшін әсер етіп отырады. Алайда зорлықты қазіргі кезде ешбір мемлекетте түбегейлі жою мүмкін емес, себебі елде теңсіздік, адамдардың таптарға бөлінуін және адамдардың рухани мәдениетсіздігін, өтірік айтуын, әдепсіздігін жою арқылы ғана, зорлықтың жойылуына қол жеткізуге болады. Сондықтан мұндай жалпы шаралар қандай адамдар үшін қажет болса, сол адамдардың ой-санасына жеткізілуі мақстында жүзеге асырылуы керек.

Зорлықты алдын-алудың жалпы шараларынан арнайы шараларына өту бұл нақты зорлық жасаған тұлғаны немесе зорлық жасауға бейім тұлғаларды анықтап, олардың мұндай зорлықшыл пиғылдарының алдын кесу болып табылады.

Зорлықты алдын алудың арнайы шараларын жүзеге асыру барысында нақты тұлғаның мінез-құлықтарына, өзіндік ерекшеліктері мен сипаттамаларына баға беріледі. Осындай шаралардың негізінде қоғамға қарсы мінез-құлықтағы адамдарды анықтау, олардың арнайы есебін жүргізу және зорлық жасау ой-пиғылын анықтау, сонымен қатар нақты зорлықшыл әрекеттердің жолын кесу мәселелері қарастырылады.

Алдын-алудың арнайы шаралары негізінен зорлықтың нақты қылмыстың қай тобына немесе түріне жататындығын анықтап, оларды ескерту үшін бағытталады. Зорлықтың алдын-алудың арнайы шараларының нәтижелі болуы үшін, онымен қатар жедел-іздістіру шаралары да бірге жүргізілуі қажет. Зорлықтың алдын-алудың арнайы шаралары нәтижесінде зорлықшыл әрекеттерге бейім адамдарды анықтап, олардың зорлықшыл пиғылдарының жүзеге асырылуына жол бермеумен қатар, бұрын сотталған адамдардың қайталап зорлық әрекеттерін жасауын болдырмау, яғни оларды ескерту жолымен алдын-алу шаралары да жатады.

Зорлықты алдын-алу арнайы шараларының бірі ретінде маскүнемдер мен нашақорларды анықтап оларды емдеу, арнайы сауықтырудың маңызы ерекше. Себебі көптеген зорлықшыл қылмыстарды адамдар мас күйінде немесе өзге де есірткі заттарын пайдалана отырып жасайды. Қазіргі кезде ұлт және мемлекет қауіпсіздігі үшін қауіп төндіретін ауқымға ие болып келе жатқан алкогольдік ішімдікті пайдаланудың, маскүнемдіктің және нашақорлықтың, әсіресе жастар ортасында өсуі аса елеулі әлеуметтік проблемалардың бірі болып қалуы жалғасуда. Спирт ішімдіктерін тосқауылсыз және барлық жерде бөлшек саудада және құйып беру арқылы сату бұл проблеманы ауырлата түсуде. Кәмелетке толмағандар мен жастар арасында есірткіні медициналық емес мақсатқа пайдаланудың таралуы ерекше алаңдаушылық туғызады. Есірткіні пайдаланушылардың 2/3-ге жуығы – 30 жасқа дейінгі адамдар. Балалар мен жасөспірімдер нашақорлығы кеңейе түсуде. Көбінесе жалпы білім беретін мектептердің, колледждер мен басқа да оқу орындарының есірткі құралдарын немесе психотропты заттарды алғаш рет және кейіннен пайдалануда бірінші орында болатыны аз кездеспейді.

Маскүнемдіктің, нашақорлықтың және уытқорлықтың алдын-алу бойынша мемлекеттік органдар қабылдаған шаралар жеткіліксіз, осы санаттағы адамдарды мәжбүрлеп емдеуді жүзеге асыру жөніндегі арнайы мамандандырылған емдеу мекемелерінің санын көбейту қажет.

Сонымен қатар, қазіргі кезде салауатты өмір салтын насихаттаудағы қоғамның және мемлекеттік органдардың қатысу үлесі өте төмен, бұл бағытта жүйелі жұмыс жүргізілмей жатыр. Осыған орай маскүнемдіктің, алкоголизмнің және нашақорлықтың алдына-алу жөніндегі жұмыстың жағдайы үшін жергілікті атқарушы органдардың жауапкершілігін арттыру және маскүнемдіктің, алкоголизмнің және нашақорлықтың алдын алу жөнінде арнайы ұйымдастырушылық-тәжірибелік шаралар қабылдау қажет.

Әдебиет

1 Портнов И.П. Профилактика преступлений в милицейской практике // Государство и право. – 1995. – №10. – С. 112-120.

2 Алауханов Е.О. Пайдақорлық-зорлық қылмыстардың алдын-алудың криминологиялық проблемалары: Заң ғыл.-д-ры...дис. – Алматы, 2004. – 318 б.

ЖУМАБЕКОВА Л.А.,

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есбулатов атындағы Алматы академиясы
Ғылыми-зерттеу орталығының ғылыми қызметкері полиция майоры

ПО ОТБАСЫНДАҒЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚПЕН КҮРЕСУДІҢ ПРОФИЛАКТИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Отбасындағы зорлық-зомбылық өте кең таралуда, сондықтан да ол тек қана отбасына ғана емес қоғамға да зияны тиюде.

Зорлық-зомбылықтан еркіндік құқығы бұл адамның негізгі құқығының бірі болып табылады. Отбасындағы зорлық – зомбылықты алдын алу бойынша мемлекетіміздің саясты ең алдымен әлеуметтік-экономикалық, діни және саяси шараларға, сондай-ақ діни құндылықтар мен отбасындағы жеке тұлғалық қасиетті бекітуге бағытталған [1].

Қазақстанда отбасындағы зорлық-зомбылықты ресми танып, ол жөнінде тек 1993 жылдардан бастап айта басталынды. Негізгі түрткі болып әйелдердің қоғамдық бірлестіктері өз жұмысын күшейтіп, инициативамен шыға бастауы болып табылды. Осыған байланысты қоғам ауыр дәрежедегі зорлық қылмыстарының ішінде 40%-ы отбасында жасалатынын білді.

Проценттік қатынаста әйелдер мен балалар отбасының басқа мүшелерімен салыстырғанда жиірек әр түрлі зорлықтың құрбандары қатарына жатады. Көбінесе әуелі зорлық психологиялық зорлық-зомбылық ретінде танылады да, денсаулыққа ғана емес өмірге де зиянды күш зорлық-зомбылығына ұласады.

Зорлық – бұл қиын әлеуметтік құбылыс. Зорлық адамның өмірінің әр түрлі саласында кездесетін қазіргі заманның негізгі проблемасының бірі болып табылады.

Ішкі істер органдары бөліністерінің тұрмыстағы зорлық-зомбылықпен күресу жөніндегі жұмысын ұйымдастыру барысында туындайтын әкімшілік құқық қатынастарына, ерекшеліктерін анықтауға, сондай-ақ әкімшілік құқық қызметін жүзеге асыратын ішкі істер органдары бөліністерінің әйелдерге зорлық-зомбылық көрсетуімен күресудегі қазіргі кезеңдегі ішкі істер органдарының ұйымдастырушылық қызметін құқықтық реттеуші тетік ретінде атқаратын рөлін айқындауға қатысты мәселелер жан-жақты зерттеледі.

Республикамызда, қоғамдық тәртіпті басқару тәртібін орнату азаматтардың құқықтарымен бостандықтарын жүзеге асыру азаматтардың алуы мен еңбек етуі үшін (ем алу) қолайлы жағдайлар туғызу мақсатында, сақталуы қажетті болатын ережелер өте көп. Ол ережелерге жолда жүру, санитарлық, мал дәрігерлік, өртке қарсы, кедендік, қауіпсіздік, табиғи ресурстарды қорғау ережелері жатады. Егер осы ережелердің бұзылуы үлкен қоғамдық зиян келтіретін болса, әкімшілік жауапкершілік туғызады.

Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық – дүниежүзінің барлық жерінде таралған және барлық қоғамда кездесетін жағдай. Тұрмыстағы зорлық-зомбылық мәселесін дамыған мемлекеттердің өзі жеңе алған жоқ.

Бүгінде Қазақстан адам құқықтары жөніндегі 30-ға жуық халықаралық шартқа қатысып, қол қойды. Алайда елімізде әйелдер құқығының аяққа тапталуы жиі шаң беріп қалады.

Әйелдерді қорғау бүгінде әлемдік проблемаға айналды. Осы бағытта алпауыт елдердің өзі арнайы бас қатыруда. Америкада, Англияда осындай мәселелермен, яғни отбасындағы зорлық-зомбылық туралы әрекет ету қызметі, Болгария, Италияда отбасындағы жанжалды реттеу қызметтері, Жапония мен Германияда мінез-құлық полициясы сияқты құрылымдар айналысады. Ал біздің елімізде 1999 жылы ішкі істер органдары жүйесінің құрылымында әйелдерге зорлық-зомбылық жасау көріністеріне қарсы күрес жөніндегі бөлімдер құрылған [2].

Осыған қарамастан елімізде бұзақылық пен тонау қылмыстарынан әйелдер ерлерге қарағанда екі есе зардап шегеді.

«Әйелдерге қатысты кемсіту, оларға зорлық зомбылық көрсету» ұғымы әйелдердің саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени, азаматтық немесе кез-келген басқа салалардағы адамның құқықтары мен негізгі бостандықтарын олардың отбасылық жағдайына қарамастан, ерлер мен әйелдердің теңдігі негізінде пайдалануын немесе іске асыруын әлсіретуге немесе мойындалуын жоққа шығаратын жыныс белгісі бойынша кез келген айырмашылық, қоспай қою немесе шектеу дегенді білдіреді екен.

Осыған байланысты Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 8 желтоқсандағы N223-IV «Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы» Заң ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктерін қамтамасыз ету саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейді және мемлекет пен қоғам өмірінің барлық салаларында гендерлік теңдікке жағдай жасауға қатысты негізгі принциптер мен нормаларды белгілейді.

Қазақстан Республикасының ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы заңнамасы Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді, осы Заңнан және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілерінен тұрады. (2 бап).

Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарын және тең мүмкіндіктерін қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттік саясаттың негізгі міндеттері:

1) мемлекет пен қоғам өмірінің барлық салаларында ерлер мен әйелдердің тең құқықтарын және тең мүмкіндіктерін қамтамасыз ету;

2) Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдіру және дамыту;

3) ерлер мен әйелдердің гендерлік теңдігіне қол жеткізуге және жыныстық белгісі бойынша кемсітушілікті жоюға бағытталған тұжырымдамаларды, стратегиялық және бағдарламалық құжаттарды әзірлеу, қабылдау және іске асыру;

4) ел халқы арасында ерлер мен әйелдердің тең құқылық мәдениетін тәрбиелеу және насихаттау, жыныстық белгісі бойынша кемсітушілікке жол бермеу;

5) халықаралық құқықтың жалпыға бірдей танылған принциптері мен нормаларын және халықаралық міндеттемелерді орындау;

6) саясатты, әлеуметтік-еңбек және отбасы қатынастарын қоса алғанда, тыныс-тіршіліктің барлық салаларында жыныстық теңдікті қамтамасыз ету үшін қоғамның құқықтық және саяси мәдениеті деңгейін көтеру болып табылады.

Елімізде «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Заң күшіне енгені мәлім. Заңда «Қорғау нұсқамасы» ұғымы отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасының бірі ретінде енгізілген.

Қазір тұрмыста зорлық-зомбылық көретін жандардың нақты санын айту мүмкін емес. Өйткені, олар арнайы органдарға барып тіркелмейді. Кей әйелдер дәл сол мезетте ашуын біреуге жеткізіп алса, одан кейін кешіріммен қарап, ары қарай өмір сүре береді. Бұл – барша қазақтың қыз-келіншектеріне тән менталитет. Олар ешқашан өз ерлерін жаманатты қылғысы келмейді. Дегенмен, оны түсінетін ер адамдар қазіргі таңда сиреп барады. «Отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» Заң тек әйелдерге ғана емес, отбасының басқа да мүшелерінің тең құқын сақтап, тұрмыстағы қысымды болдырмауға көмегін тигізеді.

Қазақстан БҰҰ-ның Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияға 1998 жылы қосылды, содан бері заңгерлік практикада осы Конвенцияның 1-бабында анықталған «кемсіту» ұғымы қолданылады. «Кемсіту» сөзінің өзі Конституцияның,

қабылданған заңдар мен нормативтік актілердің мәтіндерінде кеңінен қолданылады.

«Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы» Заңында «жыныстық белгісі бойынша кемсітушілік» ұғымы «жыныстық белгісі бойынша адамның құқықтары мен бостандықтарын кез келген шектеу немесе оларға қысым жасау, сондай-ақ оның қадір-қасиетін түсіру» (1-бап, 3-тармақ) деп анықталған. Жыныс белгісі бойынша кемсітудің бұл анықтамасы қамтитын сипатқа ие және Конвенцияға қайшы келмейді.

Әйелдерге адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын ерлермен теңдік негізінде іске асыруына және пайдалануына кепілдік беру үшін қатысушы мемлекеттер барлық салаларда және ішінара алғанда саяси, әлеуметтік, экономикалық және мәдени салаларда әйелдердің жан-жақты дамуы мен прогресін қамтамасыз ету үшін заңнамалық шараларды қоса алғанда, барлық тиісті шараларды, қабылдайды.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Заңның 4-бабында оның төрт түрге бөлінетіндігі айтылған [3]. Бірінші – дене-жарақатын салу, күш қолдану арқылы денсаулыққа зиян келтіру, оған ұру, қинау жатады. Екінші – психологиялық қорлау, адамның психикасына шабуыл жасап, ар - ожданын аяққа басу, қадір-қасиетін төмендету, үнемі үрейде ұстау. Үшінші – сексуалдық қорлау. Төртінші – экономикалық күштеу, яғни адамды үй-жайынан күштеп айыру. Заң 2009 жылы қабылданған. 1998 жылы Қазақстан «Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылыққа қарсы» халықаралық конвенцияға қол қойған. Бұл тарапта елімізде үкіметтік емес ұйымдар, отбасы-демографиялық саясат бөлімдері, дағдарыс орталықтары жұмыс істеуде.

Қоғамда көрініс тапқан әйелдерге және балаларға қатысты зорлық-зомбылық мәселелеріне байланысты Ішкі істер Органдары зорлық-зомбылықтың жолын кесу және алдын алу үшін бірқатар кешенді іс-шаралар қабылданатыныда белгілі.

Әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлімшенің қызметі заңдылық, жариялық, әйелдердің конституциялық бостандықтары мен құқықтарын құрметтеу қағидаларына сәйкес, «Қазақстан Республикасындағы әйелдердің жағдайын жақсарту жөніндегі іс-қимылдың Ұлттық жоспары» негізінде құрылады. Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы отбасы және әйелдер істері жөніндегі Ұлттық комиссиясымен, барлық деңгейдегі әкімдер жанындағы отбасы және әйелдер істері жөніндегі комиссиялармен, тұрғындарды әлеуметтік қорғау органдарымен, құқық қорғау, мемлекеттік органдармен, үкіметтік емес ұйымдармен және қоғамдық бірлестіктермен өзара бірлесіп іс-қимыл жасау мақсатында жүзеге асырылады.

Әйелдерді зорлық - зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлімше қызметінің негізгі бағытының бірі зорлыққа тап болған әйелдерге психологиялық, заңдық көмек көрсету, сонымен қатар қоғамда, жанұяда әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық фактілері туралы өтініштерді және шағымдарды қарастыру болып табылады.

Зорлықтың мынадай түрлері кездеседі екен:

– *эмоционалық зорлық* – балағаттау, қорлау, сөгу, өзін-өзі құрметтеуді жоғалтуға әкелетін немқұрайды қарым-қатынас, негізсіз қызғаншақтық, балалардың жеке өміріне қол сұғу;

– *физикалық зорлық* – отбасы мүшелерін мас күйінде немесе сау күйінде ұруды қолданатын эмоционалдық зорлық;

– *экономикалық зорлық* – үйден тыс жерде жұмыс істеуге тыйым салатын, ақша бермей немесе оларды өмір сүруге жетпейтін мөлшерде беретін, әйелінің немесе баласының жеке ақшасын алып қоятын, табысын жасыратын эмоционалдық зорлық;

– *жыныстық зорлық* – әйелдің қалауына қарсы жыныстық қатынасқа мәжбірлеу, зорлау, балаларды жыныстық зорлау;

– *қауіп-қатер* – отбасын тастап кетемін деп қорқыту, әйелін немесе балаларын ұру немесе өлтіру, өз-өзіне қол жұмсауға итермелеу, құқыққа қарсы әрекеттер жасауға мәжбірлеу;

– *балаларды анасына қарсы қолдану* – әйелін өз балаларын ешқашан көрсетпейтіндігімен қорқыту, тастап кеткен балаларына қатысты өзін кінәлі деп санаумен қорқыту, қорқытатын жолдауларды беру үшін балаларды қолдану;

– *қорқыту* – жиһаздарды немесе ыдыс-аяқты сындыру, қирату, үй хайуанаттарына қатыгез қарым-қатынас, үйде қару-жарақ ұстау;

– *айналасындағылардан оқшаулау* – туысқандарымен және достарымен қарым-қатынас бостандығынан шектеу;

Дегенменде, ресми мәліметтер бойынша Қазақстанда әйелдерге күш көрсету оқиғалары көбейгені байқалып отыр. Тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесімен айналысып жүрген мамандар бұл әлемнің әр елінде бар құбылыс дегенді айтады. Отбасындағы қысым елдің мәдениетіне, экономикасының дамуына немесе сенім-нанымына байланысты емес. Бұл құбылыс жекелеген адамдардың ерекшеліктеріне қатысты дейді. Алайда, әр адам мемлекеттің азаматы болғандықтан, оны қандай да бір қауіп-қатерден қорғау да мемлекетке жүктеледі. Соңғы жылдары отбасында жәбір көру оқиғалары жиілеп кетті. Ішкі істер министрлігінің мәліметі бойынша, жыл сайын елде ондай мыңдаған оқиғалар тіркеледі. Алайда, ең өкініштісі – тұрмыстық зорлық-зомбылықтың салдарынан жыл сайын республикада көптеген әйел адам көз жұматындығы болып отыр.

Қазіргі заң бойынша, егер де жәбірленуші өзіне қатысты қандай да бір қысымның болғанын айтып шағымданса, полиция инспекторлары жауапқа тартылатын азаматқа ескерту жасайды. Жәбірленуші – өзіне қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылықпен моральдық зардап, дене зардабы және (немесе) мүліктік зиян келтірілді деп ұйғаруға негіз бар жеке адам [3].

Әйелдерге және қыздарға қатысты зорлық-зомбылық көптеген түрге енді және бүкіл дүние жүзіне кең тарады. Ол зорлау, тұрмыстық зорлық-зомбылық, жұмыстағы дәмешілдік, мектепте қаталдықпен қарау, әйелдердің дене мүшелерін зағыптандыру және қақтығыстар кезіндегі сексуалдық зорлық-зомбылықтар. Мұндай зорлық-зомбылықтарды басты түрде еркектер жасайды. Осы құбылыстың мейлі ол дамып келе жатқан немесе дамыған ел болсын жер-жерде таралуы біздің бәрімізді ашындырмай қоймайды. Зорлық-зомбылық, ал көптеген жағдайда тек зорлық-зомбылық қаупі әйелдердің толық тең құқыққа қол жеткізуіне ең бір маңызды кедергі болып табылады.

Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі ішкі істер органдарының жұмысын ұйымдастыру жөніндегі бөлімшелер Қазақстан Республикасы ішкі істер органдары жергілікті полиция қызметі бөлімшелерінің құрылымдық бірліктері болып табылады [4].

Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлімшелердің қызметі заңдылық, жариялылық, адамдардың конституциялық бостандығы мен құқығын құрметтеу қағидаларына сәйкес, «Қазақстан Республикасында әйелдер жағдайын жақсарту жөніндегі іс-қимылдың ұлттық жоспары» негізінде, Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы отбасы және әйелдер істері жөніндегі Ұлттық комиссиямен, барлық деңгейдегі әкімдер жанындағы отбасы және әйелдер істері жөніндегі комиссиялармен, әлеуметтік еңбек және тұрғындарды әлеуметтік қорғау органдарымен, құқық қорғау, мемлекеттік органдармен және қоғамдық бірлестіктермен өзара іс-қимыл жасау мақсатында құрылады.

Әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлімшелер қызметінің құқықтық негізін Қазақстан Республикасының Конституциясы, БҰҰ-ның Бас Ассамблеясы қабылдаған Адам құқықтарының жалпыға бірдей Декларация мен Әйелдерге қатысты дискриминацияның барлық түрлерін жою туралы Конвенция, Қазақстан Республикасы «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» Заңы, Қазақстан Республикасының «Неке және отбасы туралы» кодексі, қылмыстық және әкімшілік заңдар, өзге де нормативтік құқықтық актілер құрайды [5].

Әйелдерге қатысты әртүрлі дискриминация түрлерін жою туралы конвенцияға (Қазақстан Республикасы 1998 жылғы 29 шілдеде ратификациялаған) сәйкес жыл сайын 25 қарашада «Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықсыз 16 күн» акциясын өткізе отырып, Халықаралық әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық көрсетуді жою күні аталып өтеді [6, 6-б.].

«Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы» Заңның негізгі ережелерін түсіндіру бойынша БАҚ-та ішкі істер органдары өкілдерінің сөз сөйлеулері іске асыру

жоспарланған. Кәсіпорындарда, ұйымдарда және оқу орындарда әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық мәселелерін қарай отырып, (брифингтер, семинарлар, тренингтер, дөңгелек үстелдер және т.б.) қоғамдық іс-шаралар өткізіледі. Профилактикалық есепте тұрған адамдар, сондай-ақ қолайсыз отбасылар тұрғылықты мекен-жайлары бойынша тексерістермен толық қамтылады.

Іс-шараларды өткізу шеңберінде буклеттерді, жаднамаларды және т.б. үлестіру жүргізіледі. Полиция учаскелік инспекторларының міндеттері «Тұрмыстық зорлық-зомбылықты алдын алу туралы» Заңды түсіндіру жөніндегі жаднамалар мен буклеттерді үлестіре отырып, қызмет көрсететін әкімшілік учаскілерді күн сайын аралауды өткізумен алмастырылады.

Әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі ішкі істер органдарының жұмысын ұйымдастыру жөніндегі бөлімшелердің лауазымды адамдары:

1) қызмет көрсетілетін аумақты мекендейтін тұрғындардың санын, жалпы демографиялық және әлеуметтік құрамын, әйелдердің мүдделерін көздейтін үкіметтік емес ұйымдардың бар-жоғын және әлеуметтік-экономикалық жағдайды сипаттайтын басқа да мәліметтерді;

2) әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғаудағы мәселелеріме, олардың конституциялық құқықтарын, еркіндіктері мен заңды мүдделерін қорғаумен айналысатын жергілікті мемлекеттік органдарды;

3) әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғаудағы проблемалармен айналысатын мемлекеттік органдардың және үкіметтік емес ұйымдардың қызметін реттейтін нормативтік құқықтық актілерді білуге міндетті.

Әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлімшелерінің инспекторларының:

1) отбасы -тұрмыстық қарым-қатынастар саласында әйелдерге қатысты құқыққа қарсы бағытталған іс-қимылдар жасайтын адамдарды ішкі істер органдарына шақыруға, зорлық-зомбылыққа жағдай туғызатын себептер мен шарттарды оқып-үйрену үшін қажетті түсініктемелер алуға;

2) меншіктің барлық нысандарындағы кәсіпорындардың, мекемелердің, ұйымдардың, оқу орындарының лауазымды адамдарынан әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтан белгілері бар құқық бұзушылықтар мен қылмыстар жасауға жағдай туғызатын себептер мен шарттарды анықтау үшін қажетті мәліметтер сұрауға;

3) дағдарыс орталықтарымен өзара іс-қимылдарға сәйкес әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық фактілерін анықтауға және олар бойынша заңдармен белгіленген шаралар қолдануға;

4) жеке және заңды тұлғалардың әйелдердің конституциялық құқықтары мен еркіндіктерін бұзу туралы шағымдарын және арыздарын қарауға құқығы бар.

Әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі ішкі істер органдарының жұмысын ұйымдастыру жөніндегі бөлімшелердің инспекторлары төмендегілерді орындауы тиіс:

1) әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық көріністерінің есеңгіретіп тастайтын спирттік ішімдіктерді теріс пайдалануға, қоғамға жат өмір салтын ұстануға, жезөкшелікпен, жеңгетайлықпен, қордалар ұстаумен айналысуға, сондай-ақ сексуалдық дәмешілдікті қоса алғандағы көрсетілген зорлық-зомбылық фактілерінің отбасында жасалуына негізделген фактілер бойынша дер кезінде қимыл көрсетуді қамтамасыз етуге;

2) жезөкшелікті, жеңгетайлықты, қордалар ұстауды, әйелдер мен балаларды сексуалдық пайдаланудың түрлі нысандарын анықтау мен олардың жолын кесу, жыныс саласындағы басқа да құқыққа қарсы көріністер, сондай-ақ порнографиялық бизнес мәселелері бойынша криминалдық, тергеу бөлімшелерімен, ішкі істер органдарының өзге де қызметтерімен өзара іс-қимылдарды жүзеге асыруға;

3) зорлық-зомбылықтың жасалуына жағдай туғызатын себептер мен шарттарды оқып-үйренуге және оларды жою жөніндегі шараларды қолдануға міндетті. Әйелдерге қатысты қылмыстар мен құқық бұзушылықтар туралы статистикалық мәліметтерді талдауға және жалпылауға;

4) отбасы-тұрмыстық қарым- қатынастар мен қоғамдық құлықтылық саласындағы нормативтік құқықтық актілер талаптарын бұқаралық ақпарат құралдары арқылы түсіндіруді қамтамасыз етуге;

5) білім, мәдениет және денсаулық сақтау органдарымен, еңбек ұжымдарымен, мемлекеттік және үкіметтік емес құрылымдарымен, қоғамдық бірлестіктермен бірлесе отырып, нақты проблемалық мәселелерді, әйелдердің себептер мен шарттар салдарынан қоғамға қарсы қылықтар жасауын талқылауға қатысуға, оларды шешудің және жоюдың дұрыс жолдарын табуға;

6) ішкі істер органдарына есепте тұрған, бас бостандығынан айыру орындарында болатын, жүйелі түрде медициналық айықтырғыштарға, қабылдау-тарату орындарына жеткізілетін әйелдерге олардың қылмыстар мен құқық бұзушылықтар жасауына жағдай туғызатын себептер мен шарттарды анықтау мақсатында социологиялық зерттеулер мен сұрау-сауалдар жүргізуге;

7) порнографиялық материалдарды немесе заттарды, сондай-ақ баспа басылымдарын, кино-бейне материалдарды, қатыгездік пен зорлық-зомбылыққа табынуды насихаттайтын басқа да заттарды дайындау және жарнамалау фактілерін анықтау жөніндегі фактілерді анықтайды;

8) тұрғындар арасында бір жыныс өкілінің басқадан астамшылығына негізделген теріс стереотиптерді өзгерту жөніндегі ақпараттық, білім беру және тәрбиелеу жұмысын қамтамасыз етуге;

9) қызметтік тексерістердің қорытындыларын оқып-үйрену негізінде әйелдерге зорлық-зомбылық жасауға жағдай туғызатын себептер мен шарттарды талдауға және жалпылауға;

10) бұқаралық ақпарат құралдары арқылы жеңгетайлықтың, қордалар ұстаудың, сутенерліктің, әйелдер балаларды жезөкешелікпен айналасуға тарту мен зорлық-зомбылықтың өзге де түрлерінің теріс зардаптарын жалпылауға және баяндауға міндетті.

Сонымен, жоғарыда айтылған тұрмыстағы зорлық-зомбылықтың алдын алу, ішкі істер органдары жүйесіндегі жергілікті полиция қызметі құрамындағы әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау бөлімшесінің жұмысын жетілдіру мақсатында Қазақстан Республикасының ӘҚБтК-нің 685-бабына және Қазақстан Республикасының тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы Заңының 20-бабына әйелдерге қарсы зорлық-зомбылық бойынша бөлімшеге заң қолдану қызметін қолдану құқығын беру туралы және штат санын көбейту жөнінде мәселелер қарастырылуы қажет.

Әдебиет

1. «Ішкі істер органдарының әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау бөлімшелерінің қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы №1097 бұйрығы // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1500012948>

2. Сақшы Республикалық құқықтық, қоғамдық-саяси газеті №94 (3972) 19 желтоқсан 2013 жыл. 7-бет.

3. «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» 2009 жылғы 04 желтоқсандағы №214-IV Қазақстан Республикасының Заңы // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z090000214>

4. 26 желтоқсан 2011 жылы қабылданған Қазақстан Республикасының №518-IV «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Кодексі // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1100000518>

5. Насилие в отношении женщин в Европейском регионе ВОЗ – обзорная статья //Европейский журнал по сексуальному и репродуктивному здоровью Entre Nous. – 2006. –№61. – С. 4-7.

6. Ішкі істер органдарының тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуы және профилактика жүргізуі: Оқу тәжірибелік құралы – Қостанай: ҚР ПМ Қостанай академиясы, 2013-132 б.

7. «Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» 2014 жылғы 5 шілдедегі №235-V Кодексі // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235>

8. Сапарин О.Е., Ким Н.П. Психология профессионализма сотрудников правоохранительных органов: Лекция. – Қостанай, 1996. – С. 67.

КАЛГУЖИНОВА А.М.,

старший преподаватель кафедры уголовного права, процесса и криминалистики
НАО «Карагандинский университет им. Е.А. Букетова», магистр правоведения

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ БЫТОВОМУ НАСИЛИЮ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: СТАНОВЛЕНИЕ, СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

В современных условиях повышения требований к обеспечению защиты прав человека приоритетным направлением продолжает оставаться противодействие бытовому насилию, имеющему место во всех странах мира. По утверждению организации «Международная амнистия», это «самое распространенное посягательство на права человека».

Снижение уровня насилия, гендерное равенство выделены Организацией объединенных наций в числе основных целей в области устойчивого развития, которые должны быть достигнуты до 2030 года. Данная цель, выступая в качестве ориентира, позволяет Казахстану определить и реализовать национальную программу.

Вопрос о проблеме насилия в сфере частной жизни был впервые поднят в Концепции государственной политики улучшения положения женщин в Республике Казахстан, одобренной распоряжением Президента РК от 5 марта 1997 года №3395. Согласно Концепции «наиболее ярко насилие в отношении женщин выражается в таких формах, как принуждение к сожительству и проституции, изнасилования, бытовое насилие» [1, 32]. Однако, формирование стратегии и приоритетных направлений государственной политики в отношении женщин было начато еще в 1995 году, когда при Президенте страны был создан Совет по проблемам женщин, семьи и демографической политики.

19 июля 1997 года постановлением Правительства Республики Казахстан был утвержден Национальный план действий по улучшению положения женщин. Его реализация способствовала развитию женского потенциала республики, расширению возможностей женщин, формированию качественно новых отношений социального партнерства, между гражданским обществом и органами власти.

Указом Президента страны от 22 декабря 1998 года была создана Национальная Комиссия по делам семьи и женщин при Президенте Республики Казахстан. В последствии она была преобразована в Национальную комиссию по делам семьи и гендерной политике при Президенте Республики Казахстан (указ Президента РК от 1 февраля 2006 года), а затем – в Национальную комиссию по делам женщин и семейно-демографической политике при Президенте Республики Казахстан (указ Президента РК от 15 мая 2008 года). Комиссия – консультативно-совещательный орган при Президенте Республики Казахстан, в ее составе представители научной и культурной общественности, производственных предприятий, малого и среднего бизнеса, госслужащие. Следует отметить, что национальный статус комиссии позволяет ей для решения поставленных задач выходить на все уровни государственного управления, а также

привлекать к диалогу представителей гражданского общества [2]. Постановлением Правительства РК от 28 февраля 2006 года утверждено «Типовое положение о комиссии по делам женщин и семейно-демографической политике при акимах областей, городов Астаны и Алматы».

Как государство, присоединившееся к «Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин» (в 1998 году) и «Факультативному Протоколу к Конвенции» (в 2001 году) [3], Казахстан принимает меры по осуществлению законодательства и обеспечения его эффективности в деле искоренения насилия в отношении женщин.

В соответствии со ст.18 Конвенции Республика Казахстан представляет в Комитет по ликвидации дискриминации в отношении женщин ООН периодические доклады о выполнении Конвенции (в 1999, 2001, 2004, 2007, 2011, 2018, 2019 гг.). Все доклады были признаны удовлетворительными, результаты их рассмотрения доложены Главе государства, Премьер-Министру страны, рассмотрены на конференциях, семинарах и заседаниях государственных органов и неправительственных организаций.

Указом Президента Республики от 19 февраля 1999 года в системе органов внутренних дел были созданы специализированные подразделения по борьбе с проявлениями насилия в отношении женщин. Казахстан является единственной страной на постсоветском пространстве, где созданы такие структуры. Главными направлениями их деятельности являются защита конституционных прав, свобод и законных интересов женщин от противоправных посягательств, оказание населению правовой помощи в вопросах предупреждения и пресечения фактов насилия, анализ и обобщение сведений о насилии в отношении женщин.

Деятельность данных подразделений строится на основе ежеквартального планирования с постоянным контролем над исполнением запланированных мероприятий. Эти мероприятия направлены на координацию деятельности подразделений органов внутренних дел и улучшение взаимодействия с общественными объединениями, международными неправительственными организациями в вопросах предупреждения и пресечения правонарушений в отношении женщин; оказание населению правовой помощи; проведение аналитических исследований.

Все территориальные подразделения органов внутренних дел по защите женщин от насилия осуществляют свою деятельность в тесном взаимодействии с комиссиями по делам семьи и женщин, образованными при Акимам областей. Проводятся совместные профилактические мероприятия «Быт», «Семья»; семинары, круглые столы, конференции, тренинги.

Приказом МВД РК №535 от 26 октября 1999 года утверждена «Инструкция по организации работы подразделений по борьбе с проявлениями насилия в отношении женщин», приказом №700 от 14 декабря 2000 года - «Порядок формирования автоматизированного банка данных о видах, характере и последствиях насилия, совершенного в отношении женщин».

Разработаны также Планы взаимодействия региональных групп по организации работы ОВД по защите женщин от насилия и кризисных центров.

Постановлением Правительства РК №346 от 12 марта 2001 года утверждены «Правила взаимодействия государственных органов, организаций и общественных объединений, занимающихся проблемами насилия в отношении женщин».

Указом Президента Республики Казахстан от 19 сентября 2002 года учреждена должность Уполномоченного по правам человека (Омбудсмана), в аппарате которого работает специалист по гендерным вопросам. В соответствии с поручением Главы государства прорабатывается вопрос создания специального подразделения по защите прав женщин в Национальном центре по правам человека. Во всех правительственных органах назначены координаторы по гендерной проблематике.

Проводится гендерная экспертиза законодательства на предмет определения степени обеспечения гендерного равенства, международные стандарты и нормы реализуются в национальном законодательстве.

Большую помощь в подготовке и развитии гендерной политики в Казахстане оказали международные организации ОБСЕ, ЮНИФЕМ и ПРООН. Так, в рамках страновой про-

граммы сотрудничества ЮНИСЕФ и Правительства Республики Казахстан реализуется проект «Обучение детей и молодежи ненасильственному поведению», показывающий конструктивные формы поведения в конфликте, основанные на уважении к личности человека, и направленных на развитие навыков «мирного» разрешения конфликтов.

Осуществляется целенаправленная работа по повышению информированности населения о правах женщин. С 2004 года освещение гендерной политики государства включено отдельной строкой в тематический перечень государственного заказа. Для наглядного отражения реального положения женщин во всех сферах жизни общества, начиная с 1999 года, выпускается ежегодный статистический сборник «Женщины и мужчины Казахстана», в котором из года в год увеличивается количество гендерных индикаторов.

В целях формирования общественного сознания проводится системная работа по гендерному образованию населения. Гендерная составляющая включена в Государственный общеобязательный стандарт среднего 12-летнего образования. В системе высшего образования преподаются ряд гендерных дисциплин: «Гендер», «Антология гендерных исследований», «Социология гендера», «Введение в теорию гендера», «Гендерные проблемы и задачи органов внутренних дел».

Постановлением Правительства Республики Казахстан от 21 ноября 2001 года была утверждена «Концепция нравственно-полового воспитания в Республике Казахстан», целью ее принятия определено развитие правового просвещения, формирование социально активной личности, способной отстаивать свою позицию и добиваться уважительного отношения к своим правам. Действительно, утверждение идеи приоритета прав человека, защита его прав, в значительной степени зависят от того, насколько хорошо люди осведомлены о своих правах и механизмах, которые имеются для соблюдения этих прав. Их утверждение не только узко юридическая категория, она гораздо шире и в значительной степени наполнена психолого-педагогическим содержанием. Полоролевое воспитание должно быть направлено на ознакомление детей с половыми различиями; необходимо привитие ребенку навыков гетеросексуального общения со сверстниками; также следует исключить доступ детей и подростков к порнографическим изданиям.

Проблема бытового насилия поднята в Казахстане до уровня закона – 4 декабря 2009 года был принят Закон Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» [3]. Законом введено понятие «бытовое насилие», определены основные формы его проявления и предусмотрены ограничительные меры, применяемые к лицам, совершающим бытовое насилие. Одновременно определяется перечень субъектов, ответственных за организацию деятельности по пресечению и профилактике бытового насилия, с распределением их компетенции.

8 декабря 2009 года принят Закон Республики Казахстан «О государственных гарантиях равных прав и равных возможностей мужчин и женщин» [3], который регулирует общественные отношения в области обеспечения государственных гарантий равных прав и равных возможностей мужчин и женщин и устанавливает основные принципы и нормы, касающиеся создания условий для гендерного равенства во всех сферах государственной и общественной жизни.

Указом Президента РК №1677 от 29 ноября 2005 года утверждена Стратегия гендерного равенства в Республике Казахстан на 2006-2016 гг. [3]. Стратегия явилась основополагающим документом, направленным на реализацию гендерной политики государства, инструментом ее реализации и осуществления мониторинга со стороны государства и гражданского общества, важным фактором становления демократии. В этой связи в каждый раздел Стратегии были включены индикаторы по достижению гендерного равенства, которые соотносились с Целями развития тысячелетия и положениями Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин.

Указом Президента Республики Казахстан от 6 декабря 2016 года №384 (изложена в редакции Указа Президента Республики Казахстан от 1 апреля 2022 года №853) утверждена «Концепция семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года». В числе целевых индикаторов определены снижение зарегистрированных фактов бытового насилия в отношении женщин и детей. Реализация долгосрочной стратегии направлена на продолжение

работы по развитию системы оказания помощи пострадавшим от насилия, усовершенствованию системы информационно-статистического учета бытового насилия, организации соответствующих психокоррекционных программ, тренингов, консультаций психологов для лиц, попавших в поле зрения правоохранительных органов или привлеченных к ответственности за причинение вреда членам семьи. Будут приняты меры по выполнению обязательств Казахстана в рамках Коалиции действий по противодействию гендерному насилию, Коалиции действий по экономической справедливости и правам.

Следующие шаги в борьбе с бытовым насилием видятся в следующем:

- продолжение информационно-пропагандистской работы, учет влияния средств массовой информации при планировании и проведении профилактических мероприятий. Социально-ориентированные информационные кампании, газетные публикации могут способствовать снижению криминогенной конфликтности, благотворно воздействовать на лиц, склонных к совершению бытовых преступлений.

- совершенствование работы правоохранительных органов.

- необходимы также комплексные научные исследования насилия, которые включали бы в себя философский, социологический, психологический, психиатрический, криминологический, правовой и другие аспекты.

Таким образом, следует признать, что меры борьбы с бытовым насилием объединяют в себе широкий круг самых разных мероприятий, различающихся по сферам регулирования и реализации, масштабам, характеру и степени влияния на регулируемые процессы и другим важным моментам [2].

Республика Казахстан решает серьезные задачи, сопряженные с обеспечением перехода к устойчивому и динамичному росту. Эти проблемы обусловлены общей социальной ситуацией в стране. В настоящее время в сфере законодательства завершено формирование правовой базы, что дает хорошие возможности для продвижения реформ в правоохранительной сфере.

Однако, профилактические меры не должны ограничиваться собственно правовыми, хотя последние и входят в ее основную, системообразующую часть. Исследование позволяет утверждать, что большинство из предупредительных мер служат методологической основой для организационных мер. Организационные меры должны основываться на функциональных задачах конкретных ведомств в области борьбы с насильственными преступлениями и ориентированности их на постоянную межведомственную деятельность [2].

На наш взгляд, в большинстве своем адекватные меры борьбы с насильственными посягательствами на личность при условии наличия к тому достаточных предпосылок, прежде всего, социального и правового характера, могут пройти путь практической реализации и привести к позитивным результатам.

Литература

1. Калгужинова А.М. Бытовое насилие: результаты контент-анализа: Бъдщето въпроси от света на науката – 2015: материали за 11-а международно-научна практична конференция. Том 7. – София: Бял ГРАД-БГ, 2015. – С. 32-35.
2. Калгужинова А.М. К вопросу о правовой основе профилактики сексуального насилия в Республике Казахстан // Бюллетень науки и практики. – 2016. – №9 (10). – С. 195-203. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bulletennauki.com/kalguzhinova>
3. Сборник международных правовых документов Организации Объединенных Наций по вопросам равноправия мужчин и женщин (Справочный материал для судей). – Астана, 2010. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.docme.ru/doc/727941/konvencii-po-ravnopraviyu-polov>

КАЛМУХАМЕТОВА Б.Н.,

Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы
Құқық қорғау органдары академиясы қызметтік даярлау кафедрасының оқытушысы
кіші әділет кеңесшісі

ОТБАСЫНДАҒЫ ЖӘНЕ ТҰРМЫСТАҒЫ ЗОРЛЫҚ ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС ҚИМЫЛ МӘСЕЛЕСІ ТУРАЛЫ

Отбасы азаматтық қоғамның ұясы екені белгілі. Қазірдің өзінде бұл жағдай жалпы қоғам үшін отбасылық қатынастардың маңыздылығын анықтайды. Қоғамдық қатынастардың мазмұны оның құрамдас бөліктерінің жиынтығынан қалыптасады, олардың негізгісі отбасы болып табылады. Қоғамның әр мүшесі (сирек жағдайларды қоспағанда) отбасында дүниеге келеді және оның тұлғасы негізінен отбасының әсерінен қалыптасады және отбасылық тәрбиенің «өнімі» болып табылады. Осыған байланысты кез-келген мемлекет үшін азаматтардың отбасыларында әл-ауқатты қамтамасыз ету маңызды міндет болып табылады.

З.ғ.д. С.М. Рахметов «адамдардың басты және неғұрлым бұқаралық қауымдастығы отбасы болып табылады...Отбасылық-тұрмыстық сала - бұл біздің еліміздің тұрғындары өмірінің көп бөлігін өткізетін сала. Тек осы саладағы қалыпты жағдай адамның жақсы өмір сүру деңгейіне кепілдік бере алады» деп орынды байқайды [1, 127-134 б.].

Отбасындағы келеңсіздіктердің бір белгісі – әйелдер мен балаларға қатысты агрессия мен зорлық-зомбылықтың көрінісі. Ғалымдардың пікірінше, зорлық-зомбылық баланың да, ересек адамның да адамдық қадір-қасиетін төмендетеді және оның денеге қолсұғылмаушылық құқығын өрескел бұзады. Ол баланың физикалық және моральдық азап шегуіне әкеліп қана қоймайды, сонымен қатар оның идеяларында күштінің (ересек және сау) әлсізге (балаға, қартқа, мүгедекке, жануарға) қатысты мінез-құлық туралы адамгершілікке жатпайтын және сауатсыз қоғамға тән мінез-құлықтың жалған стереотипін нығайтады. Соның салдарынан балада, жалпы қоғамда қатыгездік қалыптасып, дамып, бұл стереотип кейінгі ұрпақтарда да қайталанатын [2]. Өйткені, дәл отбасы жеке тұлғаның, баланың оның қайталанбас тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуының ең маңызды институты болып табылады [3, 20-25 б.].

Отбасындағы кикілжің жағдай көмелетке толмағандардың қараусыз қалуына, олардың отбасынан қашуына әкеледі. Отбасындағы өзара өшпенділік пен тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайында тәрбиеленген балалар отбасылық қарым-қатынастың орынсыз үлгісін алады, бұл болашақта олардың отбасын құру тәжірибесіне теріс әсер етеді. Сондықтан, Республика Президенті Қ.К. Тоқаев 2022 жылғы 12 наурыздағы «Жаңа Қазақстан». Жаңару мен жаңғыру жолы» атты Қазақстан халқына Жолдауында былай деді: «...қоғамдағы зорлық-зомбылық деңгейін төмендету үшін жүйелі шаралар қабылдау қажет. Бұл тұрғыда отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтарға тиімді қарсы іс-қимыл үлкен рөл атқарады. Бүгінде әйелдер мен балаларға қатысты зорлық-зомбылық үшін жазаны қатаңдату қажеттілігіне қатысты азаматтар мен қоғам қайраткерлерінің өтініштері жиілеп кетті» [4].

Құқықтық статистика отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы әкімшілік құқық бұзушылықтардың көп екенін куәландырады. Төмендегі кестеде көрсетілгендей, бұл көрсеткіштердің өсу үрдісі жылдан жылға артып келеді.

Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында жасалған құқыққа қарсы іс-әрекеттердің саны елеулі аландаушылық туғызады. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің (бұдан әрі – ҚР ӘҚБтК) 73-бабының бірінші бөлігіне сәйкес, бұл құқық

бұзушылықтардың құрамы «құқық бұзушымен отбасы-тұрмыстық қатынастардағы адамдарға сыйламаушылық көрсетіліп, былапыт сөйлеу, қорлап тиісу, кемсіту, үй тұрмысындағы заттарды бұлдіру және олардың тыныштығын бұзатын, жеке тұрғын үйде, пәтерде немесе өзге де тұрғынжайда жасалған басқа да әрекеттерден» тұрады [5].

Бұл әрекеттер құқық бұзушының құқыққа қайшы мінез-құлқының бастауы болып табылатыны анық, ол кейіннен аса қауіпті ұрып-соғу, денеге жеңіл зиян келтіру түріндегі әрекеттерге ұласуы мүмкін.

№1 кесте

Кезең	Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында құқыққа қайшы әрекеттер жасалды	Қорғау ұйғарым-дары жазылды	Қорғау ұйғарым-дарының бұзылуы тіркелді	Денеге жеңіл зиян келтіру	Ұрып-соғу
2019 жыл	25 729	73 702	3 896	16 227	7270
2020 жыл	25 841	78 857	4 356	15 015	7530
2021 жыл	27 974	81 648	5 172	15 746	8643

Алайда, отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы зорлық-зомбылықтың үлкен қауіптілігі олардың әкімшілік құқық бұзушылықтан қылмыстық құқық бұзушылыққа өсуінің тұрақты үрдісінің болуы.

Қазақстан Республикасы бойынша отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтардың статистикасы Бас прокуратураның Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің соңғы үш жылдағы мәліметтері бойынша мынадай:

№2 кесте

Кезеңдері	Адам өлтіру	Аффект жағдайында жасалған өлтіру кісі	Денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру	Денсаулыққа қасақана орташа ауырлықтағы зиян келтіру	Азаптау
2019 жыл	15	1	144	264	1
2020 жыл	56	0	129	266	5
2021 жыл	67	1	106	276	6

Келтірілген сандық көрсеткіштер кісі өлтіру мен денсаулыққа қасақана орташа ауырлықтағы зиян келтіру санының жылдан жылға артып келе жатқанын көрсетеді. Денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру бойынша да көрсеткіш жоғары.

Тіркелген азаптаудың төмен көрсеткіші, біздің ойымызша, нақты көріністі көрсетпейді (өйткені адам өлтіру мен денсаулыққа зиян келтірудің жоғары деңгейі азаптаудың салдары болуы мүмкін), бірақ азаптау фактісін дәлелдеудің күрделілігінің дәлелі болып табылады.

Егер отбасы-тұрмыстық қатынастардың нормативтік анықтамасына жүгінетін болсақ, онда оны ҚР ӘҚБтК-нің 73-бабындағы ескертпеден табуға болады, онда мыналар бекітілген: «Осы Кодекстің мақсаты үшін отбасы-тұрмыстық қатынастар деп ерлі-зайыптылар, бірге тұратын немесе бірге тұрған адамдар, жақын туыстар, ортақ баласы (балалары) бар адамдар арасындағы қатынастар түсініледі» [5].

Осы анықтамада көрсетілген тұлғалар шеңбері кең болғанымен, өмірі мен денсаулығына қол жұмсаудан зардап шегетін құрбандар әйелдер – бұрынғы және қазіргі жұбайлары немесе бірге тұратын адамдар болып табылатынын айта кету керек.

Әйелге қасақана ауыр немесе орташа ауырлықтағы зиян келтірілген жағдайларда, тіпті, ол өлтірілген кезде, жәбірленушілер, шын мәнінде, осы қылмыстардың құрбандары ғана емес, осы қылмыстардан психологиялық жарақат алатын олардың жақындары және негізінен олардың балалары болып табылады. Қылмыс олардың анасына қарсы жасалумен қатар, оны олардың жақын туысы – әкесімен жасалады. Бұл жайт балалардың санасын ауырлататыны сөзсіз.

Кез келген құқық бұзушылықтың алдын алу бірінші кезекте қылмыстық-құқықтық шаралар қабылдауды көздейді. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінен отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы іс – әрекеттер үшін жауапкершілікті

белгілейтін екі баптың – 108-бап-денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру және 109-бап-ұрып-соғу алып тасталғанын екіншіпен атап өтеміз.

Осыған орай з.ғ.д. С.М. Рахметов: «Осы әрекеттерді қылмыссыздандырудан кейін отбасылық жанжалдаушылар жауапкершілік пен жазаның жеңілдегенін сезініп, отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында қылмыстық құқық бұзушылықтарды жиі жасады» деп жазды. Қылмыстық кодекске осы өзгерістер енгізілгеннен кейін келесі жылы отбасылық-тұрмыстық салада жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтардың тіркелген саны екі еседен астам өсті» [1, 127-134 б.].

Қазіргі уақытта денсаулыққа жеңіл зиян келтіргені үшін, сондай-ақ ұрып-соққаны үшін тиісінше ҚР ӘҚБтК-нің 73-1 және 73-2-баптарында әкімшілік жауапкершілік көзделген.

ӘҚБтК-нің 73-1-бабы денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру, құқық бұзушымен отбасылық-тұрмыстық қатынастарда тұратын адамға қатысты жасалған әрекеттер денсаулықтың қысқа мерзімге бұзылуына немесе жалпы еңбек қабілетін тұрақты түрде болмашы жоғалтуға әкеп соқса ескерту жасауға немесе он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуды көздейді.

Осы әрекетті бір жыл ішінде қайталап жасаған жағдайда жиырма тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алу көзделген.

ӘҚБтК-нің 73-2-бабы тән ауруына әкеп соққан, бірақ денсаулығына жеңіл зиян келтіруге әкеп соқпаған ұрып-соғу немесе өзге де күш қолдану әрекеттерін жасағаны үшін отбасылық-тұрмыстық қатынастарда құқық бұзушымен бірге тұрған адамға қатысты әкімшілік жауаптылық белгіленеді, ескерту жасауды немесе он тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуды көздейді.

Осы әрекетті бір жыл ішінде қайталап жасаған жағдайда, он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алу көзделген.

Мұндай үй жанжалдарын қамаққа алу фактісі (статистикаға сәйкес, денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіргені және ұрып-соғу үшін тартылған адамдардың саны жылына 25 мыңға жуық) экономикалық тұрғыдан мемлекетке ауыртпалық әкелетіні анық.

Сонымен қатар он күннен жиырма күнге дейінгі мерзімге қоғамнан оқшаулау құқық бұзушының жұмысынан айырылуына ықпал етіп, отбасының экономикалық жағдайына кері әсерін тигізеді.

Осыған байланысты денсаулыққа жеңіл зиян келтіргені және ұрып-соққаны үшін қылмыстық жауапкершілікті қалпына келтіру орынды деп санаймыз. Біздің ойымызша, қалпына келтірілген баптардың санкциялары (ҚК 108 және 109) отбасылық экономикаға зиян келтірмейтін жазаны қарастыруы керек. Жазаның бұл түрі ретінде сотталған адамға негізгі кәсібінен бос уақытында өтей алатын қоғамдық жұмыстарды тағайындау дұрыс болар еді.

Әдебиет

1. Рахметов С.М. отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл бойынша Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдіру мәселелері // ҚР заңнама және құқықтық ақпарат институтының жаршысы №5 (63) – 2020 Б. 127-134

2. Ресей заңнамасын дамытудың ғылыми тұжырымдамалары: монография. 7-ші басылым, толықтырылған және өңделген /С.Е. Нарышкин, Т.Я. Хабриева, А.И. Абрамова және т.б.; жауапты редакторлар Т.Я. Хабриева, Ю.А. Тихомиров; Ресей Федерациясы Үкіметі жанындағы Заңнама және салыстырмалы құқық институты. – М.: ИД Юриспруденция, 2015. 544 б.

3. Ростова О.С. Кәмелетке толмағандардың отбасылық тәрбиесі Ресей Федерациясының мемлекеттік-құқықтық саясатының басым бағыты болып табылады// Құқықтық информатика. 2016. 20-25.

4. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2022 жылғы 12 наурыздағы «Жаңа Қазақстан: жаңару мен жаңғыру жолы» атты Қазақстан халқына Жолдауы [Электрондық ресурc] // Қатынас режимі: URL: <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1623953>.

5. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексі [Электрондық ресурc] http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32880382#pos=12;-284

КАНУБРИКОВ В.А.,
заместитель начальника кафедры
уголовного права УНК по ПС в ОВД
Волгоградской академии МВД России,
к.ю.н., доцент

ЯЛОВЕНКО Т.В.,
заместитель начальника научного
отдела Волгоградской академии
МВД России, к.ю.н., доцент

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ МЕРЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ БЫТОВОМУ НАСИЛИЮ В РОССИЙСКОМ УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ

Уголовно-правовая охрана подрастающего поколения и семьи как первоначальной социальной среды любого ребенка – задача, к успешному решению которой стремится любое государство, заинтересованное в своем будущем. Как показывает анализ исторических памятников российского уголовного права, законодатель в различные исторические эпохи неоднократно оценивал общественную опасность преступлений против семьи и несовершеннолетних и на протяжении длительного периода времени не относил несовершеннолетних к самостоятельной категории потерпевших. Действующий же в настоящее время УК РФ отличается от ранее действовавшего уголовного законодательства наличием самостоятельной главы, описывающей признаки преступных деяний, нарушающих права и интересы несовершеннолетних, а также интересы семьи (глава 20 «Преступления против семьи и несовершеннолетних»). Включение указанной главы в УК РФ, а также принятие ряда федеральных законов, вносящих изменения в УК РФ с целью усиления уголовной ответственности за преступные посягательства на несовершеннолетних, подчеркивает, что борьба с преступлениями против несовершеннолетних – это приоритетное направление современной уголовно-правовой политики российского государства. Вместе с тем, применение насилия в отношении членов семьи квалифицируется по общим нормам УК РФ, предусматривающих ответственность за посягательство на здоровье человека, и лишь применение насилия в отношении несовершеннолетних при вовлечении их в совершение преступлений и антиобщественных действий является квалифицирующим признаком соответствующих составов преступлений против семьи и несовершеннолетних. При этом сложно представить нормальное развитие подрастающего поколения в семье, где применяется насилие. И если говорить о насилии, причинившим вред здоровью, то уголовно-правовая защита в том числе и от бытового насилия, вопросов практически не вызывает. Однако нормы о причинении вреда насилием, не причинившим вреда здоровью (прежде всего ст. 116 УК РФ) вызывают сложности при квалификации. Трудности при квалификации указанной нормы возникают по ряду причин: это и несовершенство уголовного законодательства, и отсутствие акта толкования высшей судебной инстанции по вопросам применения норм об уголовной ответственности за причинение побоев и недостаточное количество научных исследований в данном направлении.

Интересна и трансформация уголовного закона относительно уголовной ответственности за побои. На момент принятия УК РФ ст. 116 «Побои» предусматривала ответственность за нанесение побоев или совершение иных насильственных действий, причинивших физическую боль, но не повлекших последствий, указанных в ст. 115. Субъектом же указанного преступления могло быть любое физическое вменяемое лицо, достигшее шестнадцатилетнего

возраста. Впоследствии, федеральным законом от 8 декабря 2003 г. N 162-ФЗ [1] ст. 116 была дополнена ч. 2 в которой законодатель в качестве квалифицирующего признака выделил специальный мотив: «Те же деяния, совершенные из хулиганских побуждений».

Федеральным законом от 24 июля 2007 г. N 211-ФЗ [1] в ч. 2 ст. 116 законодатель вводит новый квалифицирующий признак - совершение побоев по мотивам политической, идеологической, расовой, национальной или религиозной ненависти, или вражды либо по мотивам ненависти или вражды в отношении какой-либо социальной группы (п. «б» ч. 2 ст. 116). Таким образом статья стала содержать в качестве альтернативных квалифицирующих признаков хулиганский и так называемый экстремистский мотив.

Федеральным законом от 3 июля 2016 г. N 323 [2] в ст. 116 УК РФ вновь внесены изменения. Диспозиция статьи стала состоять из одной части, в которую в качестве составообразующих признаков кроме альтернативных мотивов хулиганского и так называемого экстремистского мотива, добавлен новый признак – совершение побоев в отношении близких лиц. При этом в примечании к статье давалось понятие «близкие лица», под которыми понимались близкие родственники (супруг, супруга, родители, дети, усыновители, усыновленные (удочеренные) дети, родные братья и сестры, дедушки, бабушки, внуки) опекуны, попечители, а также лица, состоящие в свойстве с лицом, совершившим деяние, предусмотренное настоящей статьей, или лица, ведущие с ним общее хозяйство.

Можно говорить о том, что законодатель частично декриминализировал основной состав преступления – побои, предусмотрев за их совершение при отсутствии хулиганского либо экстремистского мотивов, либо совершенные не в отношении близких административную ответственность, путем введения в Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях административной ответственности за побои (ст. 6.1.1). При этом, одновременно в УК РФ была введена ст. 116 [3], предусматривающая административную преюдицию за совершение побоев. Теперь нанесение побоев или совершение иных насильственных действий, причинивших физическую боль, но не повлекших последствий, указанных в ст. 115 УК РФ, если эти действия не содержат уголовно наказуемого деяния, образуют административное правонарушение. Уголовная ответственность наступает лишь в случае нанесения побоев или совершения иных насильственных действий, причинивших физическую боль, но не повлекших последствий, указанных в ст. 115 УК РФ, и не содержащих признаков состава преступления, предусмотренного ст. 116 УК РФ, лицом, подвергнутым административному наказанию за аналогичное деяние [3, с. 60-63].

Например, 23.08.2019 г. Д. ранее совершивший административное правонарушение, предусмотренное ст. 6.1.1 КоАП РФ с целью причинения побоев и совершения иных насильственных действий схватил свою сожительницу С. за волосы, причинив физическую боль, нанеся при этом ей один удар кулаком по голове, после с силой схватил ее за правую ногу и, стал щипать, причинив С. физическую боль. Продолжая свои преступные действия, гр. Д. нанес С. не менее 10 ударов кулаком по голове, лицу, туловищу, верхним и нижним конечностям, причинив последней физическую боль, причинив С. кровоизлияния: в лобной области справа 1 шт., на левом плече 2 шт., на левом предплечье 1 шт., на тыльной поверхности левой кисти 1 шт., на правом плече 1 шт., на правом бедре 6 шт.; кровоизлияние под слизистой оболочкой верхней губы 1 шт., подобные действия им были совершены 15.09.2019 г. и 22.12.2019 г. Повреждения не повлекли за собой кратковременного расстройства здоровья или незначительной стойкой утраты общей трудоспособности и отнесены к повреждениям, не причинившим вред здоровью [4]. В данном случае возникает вопрос о том, какую ответственность будет нести лицо, ранее привлеченное к уголовной ответственности по ст. 116, 116 [4] и совершившее побои.

При конструировании нормы, предусмотренной ст. 116 УК РФ законодатель допустил нарушение принципов уголовного законодательства, в частности принципа равенства граждан перед законом (ст. 4 УК РФ) и принципа справедливости (ст. 6 УК РФ). Ведь наказание и иные

меры уголовно-правового характера, применяемые к лицу, совершившему преступление, должны быть справедливыми, то есть соответствовать характеру и степени общественной опасности преступления, обстоятельствам его совершения и личности виновного, а нарушение принципа равенства граждан перед законом заключается в том, что по сути посягательство на один и тот же объект (здоровье человека) предусматривает различные виды ответственности – уголовную и административную. В данном случае очевидно, что законодатель, по сути, хотел указать на безусловную общественную опасность именно бытового насилия, но в результате неправильного определения непосредственного объекта, поместил данную норму не в той главе УК РФ. Соответственно, если бы изначально указанная норма о бытовом насилии была помещена в главу 20 «Преступления против семьи и несовершеннолетних», то никаких нареканий о нарушении принципа равенства перед законом и принципа справедливости не возникло бы. А по факту Федеральным законом от 7 февраля 2017 г. N 8 [5] из ст. 116 УК РФ признак – совершение побоев в отношении близких лиц был исключен. Кроме того, после изменений, внесенных в ст. 213 УК РФ «Хулиганство» и определением составообразующим признаком применение насилия к гражданам либо угроза его применения, отпала необходимость указания в ст. 116 на хулиганский мотив, в связи с безусловным приоритетом квалификации по ст. 213 УК РФ.

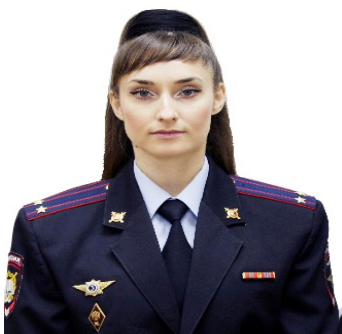
Также необходимо отметить тот факт, что бытовое насилие довольно часто сопровождается с угрозами убийством, например 16.09.2020 года около 21 часа 20 минут у находящегося в состоянии опьянения, вызванного употреблением алкоголя гр. М., на почве личных неприязненных отношений к своей сожительнице гр. П., возник преступный умысел, направленный на причинение телесных повреждений последней, гр. М., будучи лицом, подвергнутым административному наказанию за нанесение побоев, причинивших физическую боль, но не повлекших последствий, указанных в ст. 115 УК РФ, умышленно, нанес не менее двух ударов руками и ногами по голове и телу гр. П., причинив ей следующие телесные повреждения: ушибы мягких тканей верхних конечностей (правого и левого плечевого сустава, левого предплечья), лобной и заушной области слева, которые не влекут за собой кратковременного расстройства здоровья или незначительной стойкой утраты общей трудоспособности и поэтому признаку квалифицируются как повреждения, не причинившие вред здоровью. Кроме этого, 16.09.2020 года около 21 часа 20 минут гр. М., умышленно, с целью угрозы убийством, взял в руки разводной металлический ключ и нанес один удар в область левого колена Писаревой В.В., от чего последняя испытала физическую боль. Далее гр. М., демонстрируя разводной металлический ключ Писаревой В.В., высказал в ее адрес слова угрозы убийством, произнеся: «Схожу за молотком, вообще тебя убью». В сложившейся ситуации Писарева В.В. угрозу убийством в свой адрес восприняла реально, как возможность применения к ней насилия, способного причинить смерть, поскольку гр. М. был зол, вел себя агрессивно, находился в состоянии опьянения, не контролировал свои действия, у нее имелись основания опасаться осуществления этой угрозы [6].

Таким образом, можно сделать вывод о том, что эффективность уголовно-правовой борьбы, как известно, во многом зависит от правильной квалификации преступления, в том числе единообразного понимания и точного применения норм уголовного законодательства. Соответственно для более эффективного противодействия бытовому насилию необходимо вернуть в УК РФ норму об уголовной ответственности за совершение побоев в отношении близких лиц, только переместив данную норму в главу 20 УК РФ. Тем самым будет верно отражен непосредственный объект преступления – общественные отношения, охраняющие интересы семьи и несовершеннолетних. Кроме того, целесообразно в качестве квалифицирующего признака ст. 119 УК РФ (Угроза убийством или причинением тяжкого вреда здоровью) предусмотреть – сопряжённое с совершением побоев в отношении близких лиц.

Литература

1. О внесении изменений и дополнений в Уголовный кодекс Российской Федерации: Федеральный закон от 8 декабря 2003 г. N 162-ФЗ // Российская газета. 16.12.2003.
2. О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации по вопросам совершенствования оснований и порядка освобождения от уголовной ответственности: Федеральный закон от 3 июля 2016 г. N 323-ФЗ // Российская газета. 08.07.2016.
3. Мартыненко Н.Э., Мартыненко Э.В. Частичная декриминализация побоев и ее влияние на профилактику насилия Российский следователь. 2018. №5. – С. 60-63.
4. Приговор № № 1-5/2021 от 26 июля 2021 г. по делу №1-5/2021 Читинского районного суда Забайкальского края // База данных судебных решений «sudact.ru». URL: <http://sudact.ru/regular/doc/19N1r8E078X/> (дата обращения: 10.08.2022).
5. О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации: Федеральный закон от 7 февраля 2017 г. N 8-ФЗ // Российская газета. 11.02.2017.
6. Приговор № 1-23/2021 от 18 марта 2021 г. по делу №1-23/2021 Шилкинского районного суда (Забайкальский край) // База данных судебных решений «sudact.ru». URL: <http://sudact.ru/regular/doc/19N1r8E078X/> (дата обращения: 10.08.2022).

КЛИМОВА Я.А.,

доцент кафедры криминалистики УНК по ПС в ОВД Волгоградской академии
МВД России кандидат юридических наук

БЫТОВОЕ НАСИЛИЕ КАК НЕГАТИВНЫЙ ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНЕГО ПРЕСТУПНИКА

На протяжении последних десятилетий преступность несовершеннолетних и борьба с ней является одной из самых приоритетных проблем, вызывающих серьезную обеспокоенность государства, общества и всех граждан в силу своей масштабности, комплексности и негативного характера социальных последствий. В течение длительного времени удельный вес преступлений, совершенных несовершеннолетними или при их участии, остается на высоком уровне. Данная тенденция продолжает усиливаться, во многом приобретая новое качественное содержание.

В соответствии с законодательством РФ несовершеннолетним признается лицо, которому на момент совершения преступления исполнилось четырнадцать, но не исполнилось восемнадцати лет.

Безусловно широкий спектр преступлений, совершаемых несовершеннолетними, предопределяет определенную специфику расследования каждого из них. В этой связи ключевым элементом криминалистической характеристики рассматриваемых преступлений является личность несовершеннолетнего преступника.

Анализ уголовных дел позволил выделить типичные психологические черты, характерные для личности несовершеннолетнего преступника – это агрессивность, чрезмерная жесткость, дерзость, садизм. Отличительным признаком таких преступлений является то, что они сопровождаются бессмысленной жестокостью в отношении потерпевших (множественные телесные повреждения, вплоть до смертельных). Кроме этого, трендом современной подростковой преступности стало фиксирование совершения насильственных преступлений посредством снятия видеоматериалов в прямом эфире («стримы»), либо путем дальнейшего их опубликования в социальных сетях или рассылку видео через мессенджеры.

В большинстве случаев это обуславливается тем, что формирование личности несовершеннолетнего происходило под влиянием негативных факторов, таких как: неблагоприятный климат в семье и окружении, стрессовые ситуации в жизни, бытовое насилие.

Проблема бытового насилия в отношении несовершеннолетних существует на протяжении длительного времени. Об актуальности проблемы свидетельствует законодательное закрепление ответственности родителей (законных представителей). Так статья 65 Семейного кодекса РФ содержит правовую норму, согласно которой при осуществлении родительских прав родители не вправе причинять вред физическому и психическому здоровью детей, их нравственному развитию. Способы воспитания детей должны исключать пренебрежительное,

жестокое, грубое, унижающее человеческое достоинство обращение, оскорбление или эксплуатацию детей. Кроме того, статьей 156 Уголовного кодекса РФ предусмотрена уголовная ответственность за неисполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетних.

Согласно анализу уголовных дел, в 55% случаев в отношении несовершеннолетнего применяются различные формы физического насилия. Кроме того, жестоким обращением с несовершеннолетние суды признают содержание детей в антисанитарных условиях (31% случаев), плохое питание (52% приговоров), отсутствие заботы о здоровье, не обращение за медицинской помощью и ненадлежащий уход за больным ребенком (32% приговоров), а также длительное оставление несовершеннолетнего без присмотра (22% случаев) [1,2].

Таким образом, на законодательном уровне выделяются три вида бытового насилия в отношении несовершеннолетних:

- Физическое;
- Эмоциональное;
- Отсутствие заботы.

Согласимся с выводами исследования, проведенного А.А. Усачевым, Л.Н. Котляровой, согласно которым криминалистическая характеристика несовершеннолетнего преступника – жертвы бытового насилия, отражая основные черты общей характеристики несовершеннолетнего преступника, обладает при этом комплексом специфических черт, свойственных только ей: отставание по уровню образования, определенного формальным числом окончанных классов; большая доля лиц, нигде не учащихся и не работающих; во всех семьях таких несовершеннолетних царили враждебные или безразличные отношения (применительно же к семьям всех несовершеннолетних преступников – лишь в каждой третьей); превышение в 2-2,5 раза доли лиц с психопатическими чертами личности по сравнению с аналогичным показателем в контрольной группе [3].

Таким образом, исследование ключевого элемента криминалистической характеристики – личности несовершеннолетнего преступника - позволяет сделать вывод, что бытовое насилие является негативным фактором, влияющим на формирование личности подростка, влечет повышенную опасность девиантного, деструктивного поведения несовершеннолетнего, совершение им насильственных преступлений.

Литература

1. Государственная автоматизированная система Российской Федерации «Правосудие»: офиц. сайт. – Москва. – URL: <https://sudrf.ru/> (дата обращения: 09.09.2022).
2. Генеральная прокуратура: офиц. сайт. – Москва. – URL: <https://genproc.gov.ru/> (дата обращения: 08.09.2022).
3. Усачев, А. А. Особенности криминального поведения несовершеннолетнего преступника - жертвы семейного насилия / А.А. Усачев, Л.Н. Котлярова // Психологические проблемы современной семьи: сборник материалов VIII международной научно-практической конференции, Екатеринбург, 03–06 октября 2018 года / Уральский государственный педагогический университет. – Екатеринбург: без издательства, 2018. – С. 232-239. – EDN SVQDNE.

КЛИМОВА Л.А.,

Батыс Қазақстан инновациялық- технологиялық университеті,
Тарих және құқық кафедрасының аға оқытушысы, заң ғылымдарының магистрі

ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ- ҚОҒАМ КЕСЕЛІ

Бүгінгі таңда отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық тақырыбы қоғамда ең көп талқыланатын тақырып болып табылады. Осы саладағы сот төрелігі жүйесінің жетілмегендігі, сондай-ақ қоғамда үстем болып келе жатқан халық арасында қалыптасқан дәстүрлі көзқарастар мен құндылықтар ішкі келіспеушіліктерге байланысты қылмыстардың өсуіне қатты әсер етеді. Соңғы жылдары БАҚ-та кейбір отбасыларда, әсіресе әйелдер мен балаларға қатысты әртүрлі сипаттағы және дәрежедегі зиян келтіру жағдайлары егжей-тегжейлі жарияланып отырады, бұл қоғамда қызу пікірталас тудырады. Ресми статистика құрбандардың көбінесе құқық қорғау органдарына жүгінуден қорқатынын көрсетті және жылдар бойы оларға қатысты жалғасып жатқан зорлық-зомбылықтың көлеңкесінде қалып отырғанын ескере отырып, тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы проблемаларды шешудің маңыздылығын күшейтеді. Бүгінде барша әлем елдерінде белең алған тұрмыстық заңбұзушылық біздің елімізде де өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Отбасындағы жанжалдың кесірінен болатын қылмыстардың жиілеп кетуіне қоғам алаңдаулы. Зерттеулер бойынша оның басты себептерінің біріне-маскүнемдік, жұмыссыздық, соған байланысты тұрмыс жағдайының ауырлығы сияқты әлеуметтік жағдайлар жатады. Тұрмыста жапа шегетіндер негізінен әйел адамдар. Ал, біздің мемлекетіміз үшін әйел-ананы қорғау ерекше мәселе. Өкінішке қарай, қазіргі уақытта қоғамның қарыштап дамуына қарамастан, әйелдерге қатысты отбасылық зорлық - зомбылық әрекеттер тыйылар емес. Оған өзіміз күнде куә болып отырмыз. Негізінен, қай халық та отбасындағы зорлық-зомбылық туралы айтуды жөн санамаған. Әрі «бас жарылса – бөрік ішінде, қол сынса – жең ішінде» деген жазылмаған «заңдарымен» бекітіп қойған. «ерлі-зайыптының арасына есі кеткен түседі» деп үй ішіндегі дау-жанжалға араласудың орынсыз екендігін білдіреді. Зорлыққа төзімсіздік отбасында, баланың кішкентай кезінен бастап тәрбиеленуі керек. «Анасын көріп, қызын ал» дейміз. Өмір бойы таяқтан көз ашпай, үреймен күн кешсе де, «балаларым әкесіз өспесін» деген жалған намысты ұстанған ананың қызы зорлыққа қарсы тұра ала ма? Әкесі шешесін ұрып-соғатынын көріп өскен ұл өзі үйленгенде күйеу болудың жөні осы деп, жұдырығын ала жүгіруге бейім болатыны да рас. Осындайда, шыдамның да шегі бар және оның салдары да қорқынышты екенін айта кетуіміз керек. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу мәселесінде ең маңыздысы -құқық бұзушыны жазалау емес, отбасын қолдау және сақтау. Жазалау шараларынан гөрі алдын алу шараларын қарастыру, құпиялылық, өмірлік қиын жағдайда жүрген әрбір адаммен жеке жұмыс жүргізу сияқты принциптер басшылыққа алынады. Тұрмыстық зорлық-зомбылық-әкімшілік құқық бұзушылық немесе отбасылық мәселе емес, кез-келген басқа зорлық сияқты қылмысқа жатады. Әйелдер күш көрсетіп жатса да төзімділік

танытады, жұрт алдындағы абыройын ойлап, күйеулеріне қарсы берген арыздарын да қайтып алып жатады. Үнемі жұдырық жұмсайтын күйеуіне аяушылық танытып, арызын кейін қайтарып алатын әйелдер өз өмірлерін, денсаулықтарын ойлауға шамасы келе бермейді. Ондай әйелдер көбінесе психологиялық және материалдық тұрғыда күйеулеріне тәуелді болып келеді. Тек күйеуінен ғана емес, жігіт болған баласынан зәбір жейтін аналар да бар. Зорлық-зомбылық құрбандары саналатын әйелдердің проблемасы – барлық елдер заң шеңберінде тыйым салуға талпынып жатқан үлкен мәселе, әрі жиі қайталанатын қылмыстар санатына жатады. Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа тап болған әйелдердің нақты санын дәл айту мүмкін емес. Себебі, олардың барлығы арнайы органдарға барып шағымданбайды. Әсіресе қазақ отбасындағы әйелдер зорлық-зомбылыққа төзіп жүре береді. Кейбір әйелдер, дәл сол мезетте ашуын біреуге жеткізіп алса, одан кейін кешіріммен қарап, әрі қарай өмір сүре береді. Олар ешқашан өз ерлерін жаманатты қылғысы келмейді. Дегенмен, оны түсінетін ер адамдар қазіргі таңда сиреп барады. Сондықтан, оларды арнайы заңмен жауапқа тарту керек деп есептеймін. Бұл тұрғыда мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «Жаңа Қазақстан: жаңару мен жаңғыру жолы» атты жолдауында қоғамдағы зорлық-зомбылық деңгейін төмендету үшін жүйелі шаралар қабылдау керектігін айтқан болатын. Талқыланып жатқан заң жобасы, тек әйелдерге ғана емес, отбасының басқа да мүшелерінің тең құқы сақталып, тұрмыстағы қысымды болдырмауға көмек болатыны сөзсіз. Осындай ұзақ төзудің соңы әйелдің денсаулығына зиянын тигізіп жатады. Мәселен арнайы орталықтарға әйелдердің басым бөлігі жағдайдың ушығып, бар амалы таусылған сәтінде барып хабарласады. Тіпті күйеуінен немесе оның туыстарынан қаймығып қоңырау шалуға қорқатынын, олармен біздің сөйлесуімізді өтінетіндер де бар, мүмкіндігінше отбасын сақтап қалу мақсатында ол әйелдің жолдасымен, қажет болса туған-туыстарымен әңгімелесіп, татуластыру жұмыстары жүргізіледі. Қазақстанда тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарымен дағдарыс орталықтары жұмыс істейді, ал агрессор ер азаматтармен жұмыс жүргізілмейді. Осыған байланысты біздің елімізде пилоттық жоба ретінде арнайы жоба қолға алынып жатыр. Осы бағдарлама аясында отбасындағы агрессияның пайда болуының негізгі себебі анықталып, жақындарына қол көтеріп үйренген ер адамға ашуды жеңудің әдіс-тәсілдерін үйретеді. Психолог, психотерапевт мамандар оның ызасы не себепті пайда болғанын, неге біреуді ұруға әуес екенін зерттейді. Негізгі мақсаты-агрессордың істеген зорлық-зомбылығының қылмыс екеніне көңіл аудартып, мойнына жауапкершілікті алуы на және келешекте осындай қатыгездікке қайта бармауына ықпал ету. Осы пилоттық жоба нәтижелі болса, бүкіл Қазақстанда жүзеге асырылады. Осындай сабақтарды, заң аясында барлық агрессор ер азаматтарды оқытуды міндеттеу керек деп ойлаймын. Әйелдер мен балалар отбасының ең әлсіз мүшелері болғанымен, олар жанұяның негізгі құраушылары. Әйелдерге жасалатын зорлық-зомбылық тек бір отбасының ғана емес, бүкіл қоғамның алдында тұрған қатер.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың туындауына әсер ететін факторлар ішкі және сыртқы болуы мүмкін. Ішкі факторларға ішімдікке немесе есірткіге тәуелділік, психикалық және психологиялық аурулар, шамадан тыс агрессивтілік және т.б. негізгі себептер жатады. Сырттан әсер ететін факторлар-өмір сүру деңгейінің төмендігі, тұрақты табыстың болмауы, білімнің төмендігі және т.б. Бұл жерде коронавирустық пандемияның таралуы өз жемісін берді, ол жұмыссыз азаматтардың көбеюіне, қоғамдағы психологиялық шиеленістің жандануына және соның салдарынан тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларының өсуіне әкелді. Алайда материалдық проблемалардан басқа, адамның балалық шағында болған, әсіресе егер бала кезінде адамның өзі отбасындағы аға буын туыстары тарапынан зорлық-зомбылыққа ұшыраған жағдайлардың әсерін де ескерген жөн. Сондай-ақ сарапшы психологтардың пікірінше қоғамның өзгерген құндылықтары әсер етеді, онда әйелдер көбінесе бай адамға тұрмысқа шыққысы келіп, оның жеке қасиеттерін, мінез-құлқы мен сезімдерін екінші орынға қояды [1; 456]. Құқық қорғаушы, қоғам қайраткері Салтанат Тұрсынбекованың пікірінше отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың себептері «өмірлік бағдарлар мен отбасылық құндылықтардың жоғалуы, коммуникация проблемалары, әлеуметтік оқшаулану және отбасының жабықтығы» болып табылады» [2; 266], яғни көбінесе

әлеуметтік және психологиялық факторлар отбасындағы зорлық-зомбылықты күшейтеді. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық көрінісінде гендерлік теңсіздік маңызды рөл атқарады. Денсаулық сақтаудың дүниежүзілік ұйымы зорлық-зомбылықтың негізгі факторларын айқындай отырып, «гендерлік теңсіздік және осындай зорлық-зомбылыққа жол беретін нормалардың» бастапқы себебін анықтады [3; 986].

Бастапқы қате түсінік – тұрмыстық зорлық-зомбылық бір-бірімен байланысты емес зорлық-зомбылықтың жеке жағдайлары ретінде пайда болады: физикалық, экономикалық, психологиялық немесе жыныстық және зорлық-зомбылықтың әр түрі үшін алдын-алу және әрекет ету шараларын бөлек қарастыру керек.

Екінші қате түсінік – зорлық-зомбылық үйде болған кезде ғана тұрмыстық болады, ал құқық бұзушы мен жәбірленуші бірге тұрады. Алайда зерттеулер көрсеткендей, қудалау мен зорлық-зомбылық отбасы мүшелері ажырасқаннан немесе екі жаққа кеткеннен кейін де жалғасуы мүмкін. Осы оқиқылардың орнын толтыру үшін үйдегі зорлық-зомбылық туралы заңнамаға «мәжбүрлеп бақылау» тұжырымдамасын енгізу ұсынылады. «Мәжбүрлі бақылау» – бұл абюзердің зардап шеккен адамның мінез-құлқын бақылау моделі, ол уақыт өте келе терроризм мен қудалауға ұқсайды. Бұл тұжырымдаманың артықшылығы-ол фокусты күш көрсету зорлық-зомбылықтан алшақтатады және зорлық-зомбылықтың басқа түрлерін біріктіреді. Осылайша, тұрмыстық зорлық-зомбылық алдын-алу және әрекет етудің кешенді шараларын қажет ететін күрделі мәселе ретінде қарастырылады. «Мәжбүрлі бақылау» үшін қылмыстық жауапкершілік 2015 жылы Ұлыбритания заңнамасына енгізілген [4;89 б]. Қоғамдық жұмыстарға тарту айыппұлдармен және қамауға алумен салыстырғанда тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жазаның ең тиімді түрі екенін атап өткен жөн. Мұндай жаза отбасылық агрессордың кейінгі мінез-құлқына үлкен түзету және тежегіш әсер етеді. Бір жағынан, құқық бұзушы қоғамнан оқшауланбайды, қамауға алынған жағдайда жұмыс орнында болмағаны үшін жұмысынан айрылмайды, отбасылық бюджеттен айыппұл төлемейді. Екінші жағынан, құқық бұзушы бірнеше апта бойы қоғамдық пайдалы жұмыстарда жұмыс істеуі керек. Бұл жұмыстарға көшелерді, қоғамдық аумақтарды, саябақтарды тазалау, қыста қарды жинау, жолдарды салу және жөндеу, қала аумақтарын көгалдандыру және абаттандыру бойынша жұмыстар, сондай-ақ қарттарға, мүгедектерге күтім жасау және әлеуметтік пайдалы бағыттағы басқа да жұмыс түрлері кіреді. Алайда Қазақстанда қоғамдық жұмыстар тек қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны үшін тағайындалады [5; 88 б].

Қазақстан Республикасындағы жалпы әлеуметтік және экономикалық ахуалдың қазіргі кездегі жағдайында отбасы ішіндегі зорлық-зомбылыққа қарсы іс-әрекет проблемасы өте өзекті. Ел үшін күрделі кезеңде келеңсіз үдерістердің дамуы тұрақсыздандыру құбылыстарына әкеледі, сол сияқты отбасына да келеңсіз әсерін тигізеді. Қазіргі заманғы отбасы көптеген қолайсыз, кейде тіпті криминогендік факторлардың аясында дағдарысты басынан кешіп отыр. Ер адам мен әйел арасындағы қарым-қатынастар заңды түрде бекітуді мұқтаж етеді. Ерлі-зайыптылар арасындағы өзара қарым-қатынастардың үйреншікті қалпы бұзылды: отбасы өз тұрақтылығынан айырылды, айырылысу ерекше фактіден қалыптыға айналды, ата-ананың ықпалы әлсіреді. Туыстар арасындағы даулар жиі қылмысты сипатта: ұрып-соғудан кісі өлтіруге дейін орын алуда. Әке мен анаға, ата мен әжеге деген құрметтің бастапқы түп қазығы жоғалуда, мүмкін моральдық және этикалық құндылықтардың дағдарысы өскелең ұрпақтың тәрбиелілігінің деңгейіне әсерін тигізгендіктен шығар. Сондықтан қазіргі балалардың жағдайын «қаңбақ» синдромы ретінде белгілеуге болады. Өсіп келе жатқан ұрпақ қаңбақ өсімдігі секілді бір құндылықтардан алшақтады (кеңес кезеңіндегі тәрбие салдары), бірақ басқаларға, былайша айтқанда жаңа нысандағы «әке мен бала» қарым-қатынастарына әлі жеткен жоқ, себебі тіпті олардың ата-аналарының өздері қоғам өмірінің қазіргі болмысы аясындағы адамгершілік-этикалық көзқарасын анықтай алмай отыр. Біз шамалы адасу үстіндеміз, сондықтан бізге ұлы Абайдың «Қара сөздерінде» (бірінші сөз) айтып өткен жағдайды еске алуымыз жөн болар: «Бағар едім, қалайша бағудың мәнісін де білмеймін, не болсын деп бағам, қай елге қосайын, қай харекетке қосайын? Балаларымның өзіне ілгері

өмірінің, білімінің пайдасын тыныштықпенен көрерлік орын тапқаным жоқ, қайда бар, не қыл дерімді біле алмай отырмын, не бол деп бағам...?» [6; 7 б].

Қазіргі кезде отбасы ішіндегі қылмыстық зорлық-зомбылық маңызды әлеуметтік проблемалар қатарына шығуда. Отбасы-тұрмыстық саласындағы қылмысты мінез-құлық өзінің едәуір таралуына орай қоғамға елеулі зиян келтіреді. Осы саладағы криминологиялық және қылмыстық-құқықтық зерттеулердің маңыздылығы адам құндылықтарының жүйесіндегі, адам тарихының өзінде отбасылық- тұрмыстық қарым-қатынастардың ерекше орнымен айқындалады. Бұл отбасы қоғам мен мемлекет тарапынан тұрақты әрі сенімді қорғауды мұқтаж ететін, қоғамның табиғи және басты ұясы ретінде әлем шеңберінен тануынан байқалады. Отбасы ішіндегі қылмыстық зорлық-зомбылық мән-жайларын анықтау – маңызды әрі өте күрделі міндет. Криминологияда қылмыс себептерінің проблемасы әрқашан да ғалымдар мен практиктердің аса қызығушылықтарын туғызады, өйткені бұл проблеманы шешу криминологиялық теорияның ғылыми мазмұнын, оның қолданбалы бағыттылығын және құқық қорғау қызметінің негізгі жолдарын айқындайды.

Қазіргі кезде отбасы ішіндегі қылмыстық зорлық-зомбылықтың детерминациялау проблемасын зерттеу қажеттілігі туды.

Жаһанды экономикалық дағдарыстың өзі де, өндірістің тоқтауы, жұмыссыздықтың өсуі және осының аясында отбасы мен ұжымда қалыптасып келе жатқан психоэмоциялық ахуал белгілі бір дәрежеде отбасы ішіндегі қылмыстық зорлық-зомбылықтың детерминанты ретінде көрінеді, тіпті отбасы ішіндегі зорлық-зомбылық қылмыстардың генезисі де өзгеруде, отбасы ішіндегі зорлық-зомбылықтың криминогендік факторлар жүйесі құқық нормаларын айтпағанда, этикалық және моральдық нормалардың барлық қырларын өшіреді, зорлық-зомбылық бағыттағы криминогендік факторлардың отбасына ықпал ету диалектикасы. Отбасы қолайсыздығының алуан түрлілігі және тіпті объективтік сипаттағы қолайсыз факторлар психоэмоциялық және денесіне тиіспеушілік құқығына қол сұғу түріндегі ауыр салдарларға әкеледі, бірақ біз үшін маңызды нәрсе – қазіргі кезде рухани қауіпсіздік бұзылуда және қазақ халқының бүкіл генетикалық қоры үшін қауіп төнуде.

Отбасылық криминология (отбасылық қарым-қатынастардың криминологиясы, кримиофамилистика), жалпы криминологияның саласы бола тұрып, отбасылық саланың криминогендік факторларын және оларды айқындайтын қылмыстық мінез-құлығын, сондай-ақ қылмысқа қарсы іс-әрекет көрсету мақсатында оларға деген әлеуметтік ықпалын зерттейді. Кримиофамилистика ең ірі криминологиялық проблемаларды отбасылық қарым-қатынастардың төңірегінде қарастырады. Ғылыми әдебиетте отбасы- тұрмыс пен өзара жауапкершіліктің ортақтастығына байланысты адамдардың некеге немесе қандас туыстыққа негізделген бірлестігі ретінде қаралады [7; 52б].

Отбасы ішінде зорлық-зомбылықтың орын алуы және осы себептен жеке тұлғаның бала кезінде қолайсыз жағдайда қалыптасуы көбінесе қатыгездікті тудырады, келешекте балалардың құқық бұзушылық әрекеттерін жасауына итермелейді, қоғамға адамгершілік жағынан орны толмас зиян келтіреді. Қоғам үшін ең бастысы – тәуелсіздік, адам үшін- бас бостандығы және уайым қайғысыз өмір. Оның кепілі- заңдылық. Тәуелсіздік төрімізден орын алған қоғамымыздағы ең басты құндылық – адам бостандығы. Адамның және адамзаттың құқықтары мен бас бостандықтарын қамтамасыз ету және қорғау - Конституциялық заңдылықтың басты талабы.

Әлемде қазіргі ең өзекті мәселелердің біріне айналып отырған – бұл жасөспірімдердің, балалардың зорлық-зомбылыққа ұшырауы. Барлық балалар үйінде, мектепте және басқа да қоғамдық мекемелерде күнделікті қатыгездікпен және зорлық-зомбылықпен ұшырасып отырады. Баланың болашақта қандай азамат болуы оның мектепте, отбасында қоршаған ортада алған тәрбиесіне байланысты. Балалар да, ересектер сияқты сыйлау, қол тигізбеу және адамзаттық абыройын сақтау құқықтарына ие, сондай-ақ адам құқықтарының жалпыға ортақ декларациясы мен азаматтық саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы көзделген заң тарапынан да тең қорғау көрсетілуіне құқылы. Қазақстанда салауатты өмір салтына қол жеткізуде, денсаулықты сақтау мен нығайтудағы басты міндеттің бірі-бала

құқығын қорғау, зорлық-зомбылыққа қарсы күрес жүргізу. Зорлық балалардың денелік және психологиялық денсаулықтары және жан-жақты дамулары үшін ауыр машақат болып табылады. Әсіресе, өмір жағдайында түрлі соққылар, зорлық-зомбылық жағдайы көп кездеседі. Балаларға қатысты зомбылықтың алдын алу және бағытталған профилактикалық сипаттағы шараларды жүргізуде ақпараттық үгіттеушілік жұмыстарды өткізу бүгінгі күннің басты талабы болып табылады. Адамға зорлық көрсетудің екі түрлі жағы бар. Олар: тән азабын шектірген зорлық - адамның ағзасына тікелей әсер ету, ұрып-соғу, денесіне зақым келтіру, тағы басқа. Тән азабын шектірген зорлықтың салдарынан жәбірленушінің денсаулығына зиян келтірілуі мүмкін.

Қазақстанда отбасылық криминология жалпы криминологиялық ғылым арнасында қалыптасты. Ол қалыптасқан ұғымдар аппараты, ғылыми базасы мен белгілі зерттеу саласы бар әлеуметтік-құқықтық тәртіпті білдіреді, оның негізіне қылмыстылық пен отбасы институтының өзара тәуелділігі жатады.

Біздің көзқарасымыз бойынша, бұл ұғымды профессор Д.А. Шестаков жақсы тұжырымдайды. Ол отбасы ішіндегі зорлық-зомбылық қылмысы деп – отбасының бір мүшесінің басқа мүшесіне қарсы жасайтын, оның өміріне, денсаулығына, бостандығына, ар-намысына, абыройы мен жыныстық еркіндігі мен тәуелсіздігіне қол сұғатын қылмыс деп түсіндіреді [8; 561 б].

Қоғам өмірінің ең озбыр тұсы – жанұялық зорлық-зомбылық. Заң құрығы бір шалып, бір шалмайтын бұл қылмыстың жөнді статистикасы да жоқ. Ішкі істер органдарында тек бірегей жағдайлар мен нақты оқиғалар ғана тіркелген. Бұл тек біздің елімізде емес, тіпті, дамыған елдерде де қалыптасқан үрдіс. Қоршаған ортада болып жатқан мән-жайларға бейжай қарамай құқық бұзушылықпен, зорлық-зомбылыққа қарсы күресу әрбір азаматтың өз ар-ұяты алдындағы борышы. Зорлық-зомбылық – жалпыға ортақ мәселе және бұл аналардың қасіреті, бұл – бүлінген тағдырлар. Келешекте өзі құрған шаңырақты шайқалтпасын десек, қыз баланың тәрбиесімен бірге, ұл баланың тәрбиесіне ерте жастан көңіл бөлу қажет. Әр жеткіншек қыз бала мен ананы сыйлауды, әйел затын қадірлеуді бала күнінен бойына сіңіріп өссе, отбасында зорлық-зомбылыққа орын болмас еді деп ойлаймын.

Әдебиет

1. Рабиға Нұрбай. Тұрмыстық зорлық-зомбылық: психологиялық аспектілер және психологтардың жұмысындағы қиындықтар (17.02.2021 ж.)
2. Рабиға Нұрбай. Қоғамды зорлық-зомбылықтан қалай босатуға болады (31.08.2020 ж.)
3. Джекебаев У.С. О социально-психологических аспектах. – Алма-Ата, 1971.
4. Serious Crime Act 2015, «Controlling or Coercive Behaviour in an Intimate or Family Relationship»
// <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/>
5. contents/enacted, секция 76
6. 5 Амина Чайя, «Что не так с законом о бытовом насилии в Казахстане? Часть первая», Masa Media, 10 ноября 2020 года.
7. Абай. Қара сөздер // www.nabrk.kz.
8. Сарсенбаев Т.Е. Теория и практика охраны прав и законных интересов беспомощных жертв преступления в досудебном производстве (по материалам Казахстана и России): автореф... д.ю.н. – М., 2005. – С. 52.
9. Шестаков Д.А. Криминология: Новые подходы к преступлению и преступности: Противодействие преступности в изменяющемся мире: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. / предисл. В.П. Сальникова. – СПб.: Издательство Р.Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. – С. 561.

МАМБЕТЬЯРОВА К.М.,
студент кафедры истории и права
Западно-Казахстанского
инновационно-технологического
университета

ЗУЛПУХАРОВА С.А.,
студент кафедры истории и права
Западно-Казахстанского
инновационно-технологического
университета

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ СЕМЕЙНО-БЫТОВОМУ НАСИЛИЮ

Несмотря на то, что мы живем в современном развитом обществе, случаи бытового насилия в семьях встречаются очень часто. Зачастую о таком не принято говорить в открытую, и зря. Конституция Республики Казахстан регламентирует, что достоинство человека неприкосновенно, каждый имеет право на защиту своей чести и достоинства.

Для начала разберем понятие «семейно-бытовое насилие»

Семейно-бытовое насилие – насилие или дурное обращение одного человека по отношению к другому, совершаемое в домашних условиях, например, в браке или сожительстве. Также может включать насилие в отношении детей, родителей или пожилых людей. Домашнее насилие может быть названо насилием со стороны интимного партнёра, если совершается супругом или партнёром, состоящим в интимных отношениях, против другого супруга или партнёра.

В законе Республики Казахстан под понятием «бытовое насилие» понимается – умышленное противоправное деяние (действие или бездействие) одного лица в сфере семейно-бытовых отношений в отношении другого (других), причиняющее или содержащее угрозу причинения физического и (или) психического страдания;

Существует комплекс мер, которые направлены на предотвращение бытового насилия в семье, одной из которых является профилактика бытового насилия.

Профилактика бытового насилия – комплекс правовых, экономических, социальных и организационных мер, осуществляемых субъектами профилактики бытового насилия, направленных на защиту конституционных прав, свобод и законных интересов человека и гражданина в сфере семейно-бытовых отношений, предупреждение и пресечение бытового насилия, а также на выявление и устранение причин и условий, способствующих их совершению [2].

Согласно статье 4 Закона Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия», бытовое насилие может выражаться не только в виде физического или психологического насилия, но и в виде сексуального и (или) экономического насилия.

Перечислим виды бытового насилия, и что они из себя представляют:

Физическое насилие – умышленное причинение вреда здоровью путем применения физической силы и причинения физической боли.

Психологическое насилие – умышленное воздействие на психику человека, унижение чести и достоинства посредством угроз, оскорблений, шантажа или принуждение (понууждение) к совершению правонарушений или деяний, представляющих опасность для жизни или здоровья, а также ведущих к нарушению психического, физического и личностного развития.

Сексуальное насилие – умышленное противоправное действие, посягающее на половую неприкосновенность или половую свободу человека, а также действия сексуального характера по отношению к несовершеннолетним.

Экономическое насилие – умышленное лишение человека жилья, пищи, одежды, имущества, средств, на которые он имеет предусмотренное законом право.

Когда речь идет про домашнее насилие, то воображение зачастую рисует жуткие картины: муж избивает жену или мать, издевается над детьми и прочее. Первым делом представляется мужчина-алкоголик, игроман, безумный ревнивец, чрезмерно религиозный муж. Реальная жизнь не всегда подразумевает эти сценарии. Зачинщиком домашнего насилия нередко является женщина (мать, жена, сестра и так далее) и ребенок [6].

Кто страдает и в чем причина бытового насилия?

Основное заблуждение, несущее в себе небезопасные последствия, что причина насилия кроется в поступках пострадавшего партнера, который якобы «спровоцировал» насильника. Это приводит к вопросу: «За что?», который подсознательно оправдывает насильника. Важно запомнить, что нет поведенческой причины для того, чтобы систематически прибегать к насилию. Единственная причина кроется лишь в склонности насильника к садизму.

Чаще всего от домашнего насилия страдают женщины. В чем причина? В партнере, который нередко обладает качествами тирана.

От домашнего насилия страдают, не только жены мужей-тиранов. Дети – частые жертвы отцов, матерей склонных к физическому, психологическому насилию. Они не знают, как защитить себя от тирании, вынуждены годами жить в нездоровой атмосфере, не имея другого выбора. В будущем могут сами иметь склонность к насилию.

Также часто жертвами домашнего насилия становятся неспособные себя защитить пожилые люди, которые стыдятся рассказать кому-либо о тирании, происходящей дома, или испытывающие опасение получить еще больше агрессии от тирана [3].

С чего начинается домашнее насилие, каковы его признаки?

Домашнее насилие начинается с грубого обращения, словесных оскорблений. Если воздействие физическое очевидно, то эмоциональное скрывает в себе даже большую опасность своей хронической токсичностью. Эмоциональное насилие ведет к постоянному тревожному состоянию, депрессии, беспомощности. Ищите способы выхода из таких отношений.

Решение проблем домашним насилием – часть характера насильника. Человек, допускающий эмоциональные унижения, оскорбления может быстро перейти к физическому насилию. Нередко женщины продолжают терпеть подобное обращение, полагая, что «ребенку лучше с отцом» или имея финансовую выгоду. Жизнь в постоянном стрессе приведет к серьезным проблемам.

Главный признак домашнего насилия – страх. Вам каждый день кажется, что вы будто бы «ходите по канату», максимально контролируете слова, чтобы не вызвать гнев партнера (мужа, матери, ребенка) – в вашем доме присутствует, как минимум, психологическое насилие [1].

Как распознать человека, склонного к насилию?

Очень важно на ранних этапах распознать в человеке качества насильника. Это распознается в целом по ревности, неуважению к чужим желаниям и людям, их потребностям, оскорбительным словам и другое. Мужчины обычно имеют много гендерных стереотипов, считая, что женщине нужно «воспитание».

Признаки:

Потенциальный тиран пытается держать под контролем ваше местонахождение, нуждается постоянно находиться дома, запрещает общаться с кем-либо из друзей. Под контролем ваши расходы, от вас требуется отчет по всем тратам. Плохой признак, если идет проверка ваших электронных писем, социальных сетей, мессенджеров, телефонных звонков.

Агрессору свойственно обвинять в проблемах жертву. Он систематически критикует ее по мелочам, обвиняет в неудачах, смеется над важными вещами, допускает грубое отношение.

Тревожный знак, если под воздействием неких веществ или алкоголя партнер впадает в гнев, обижает животных, толкает вас, озвучивает некие угрозы, грубо хватая за руки, заставляет против воли вступать в сексуальные отношения. [4]

Есть ли возможность спасти подобные отношения? Вероятность имеется, если насильник сам видит проблему и хочет измениться. Потребуется помощь психотерапевта или психиатра, который научит его контролировать гнев.

Насильник не хочет меняться, но вы остаетесь с ним? Значит, вы оказываетесь в цикле насилия, подвергая опасности свою жизнь, и жизни детей. Многие женщины оправдывают свое пребывание с насильником тем, что подрастающему поколению нужен отец. Однако не учитывают: отец-насильник не нужен никому, а психически нездоровый ребенок не сможет в дальнейшем вести здоровый образ жизни. В данном случае – лучше без «такого» отца.

Какие меры нужно предпринять, если муж поднимает руку?

По возможности, нужно изолировать себя от него – не озвучивайте отговорки, а ищите варианты. Если пока никак не можете отыскать такую возможность, проблема избиения должна быть вынесена на публику. Обратитесь в соответствующие органы: поставьте в известность участкового. Заручитесь поддержкой близких людей, напишите заявление в полицию. Полученные травмы обязательно должны быть зафиксированы. Сообщите соседям, что если они услышат крик, то пусть сразу звонят в полицию.

В случае возможной опасности, быстро покинуть дом. Держите в надежном, но доступном месте ключи, телефон, деньги, документы, чтобы быстро их забрать, когда потребуется оставить дом. Обратитесь в кризисный центр, где можно получить юридическую и психологическую помощь. Попросите убежище, недоступное тирану, у друзей, родственников.

Проблема насилия в семье, жестокого обращения на сегодняшний день является одной из самых тревожных среди социальных факторов, оказывающих влияние на рост социального сиротства, безнадзорности, беспризорности [6].

Насилию в семье подвергаются не только женщины, но и дети.

Под жестоким обращением с детьми понимаются не только случаи физического и сексуального насилия или развращения, но также пренебрежение основными интересами и нуждами детей, то есть неудовлетворение их потребностей в пище, одежде, воспитании, образовании, медицинской помощи. Типичным примером жестокого отношения с малолетними детьми является оставление их без присмотра, что зачастую приводит к несчастным случаям, отравлениям и другим тяжелым последствиям.

За нарушение прав детей, в том числе в виде насилия, родители, лица их заменяющие, или другие взрослые несут ответственность не только нравственного, но и юридического порядка, на основании административного, уголовного, семейного и/или гражданского права. Одним из обязательных условий юридической ответственности выступает вина, наличие или отсутствие которой является определяющим при выборе санкций, например, в семейном праве. Так, если законные представители ребенка виновны в неисполнении своих обязанностей, к ним может быть применена мера ответственности в виде лишения родительских прав. Если те же действия они совершили из-за душевного заболевания, то к ним применяется мера защиты, т.е. отобрание детей без лишения родительских прав. Кроме того, при назначении наказания учитывается характер и последствия нарушений прав детей, наличие или отсутствие специальных обязанностей в отношении несовершеннолетнего, причины и мотивы действий взрослых, системность и пр [5].

Борьба с проявлениями насилия может оказаться эффективной, если будет происходить на всех уровнях: государственном, общественном и семейном.

Что следует делать?

Правительствам и местным органам власти необходимо создать и обеспечить ресурсами службы, которые занимаются решением проблемы насилия, расширить перечень услуг горячих линий и начать прием заявлений через интернет.

Сообществам и населению предстоит осознать, что насилие – это не «личное дело каждого». Необходимо общаться с соседями, знакомыми, родственниками и друзьями, не терять их из виду, оказывать поддержку, сообщать о подозрительных ситуациях.

Жертвам насилия важно признать и поверить, что насилие по отношению к ним – это ни в коем случае, ни при каких обстоятельствах не их вина. Дом должен быть безопасным местом. В критической ситуации следует найти надежный способ связаться с родными, друзьями или общественной группой, которым безразлична ваша безопасность.

Если вы подверглись бытовому насилию, то не стоит об этом молчать. В случаях бытового насилия их жертвам или свидетелям необходимо обратиться с заявлением в органы внутренних дел. В целях защиты потерпевших от бытового насилия органы внутренних дел наделены правом применять меры индивидуальной профилактики бытового насилия, а также направить их в Специализированный кризисный центр. Для размещения в Специализированном кризисном центре нужно обратиться в органы внутренних дел, либо к участковому инспектору полиции с заявлением о совершении бытового насилия.

Литература

1. Алексеева Л.С. Насилие в семье как социальная проблема.
2. Злобина, О.Ю. Организация помощи семье в ситуации домашнего насилия. / О.Ю. Злобина, И.Я. Шевцова, Ю.В. Солодун. – М.: Мир, 2005. – С. 209.
3. Крайнова А.М. Домашнее насилие. / А.М. Крайнова. – М.: Мир, 2006. – С. 145.
4. Стар Б. Насилие в семье // Энциклопедия социальной работы, в 3 т., Т2. – М., 2008. – С. 232.
5. Ярская-Смирнова Е.Р., П.В. Романов, Е.П. Антонова. Домашнее насилие над детьми: стратегии объяснения и противодействия // Социологические исследования. 2008. №1, – С. 125-133.
6. Ерусланова В.И. Насилие в семье. Учебное пособие. – М.: «Дашков и Ко», 2010. – С. 253.

НИЕТУЛЛАЕВ Н.Н.,

старший преподаватель департамента уголовного правосудия
Высшей школы права Университета КАЗГЮУ им. М.С. Нарикбаева

**КРИМИНАЛИЗАЦИЯ И ДЕКРИМИНАЛИЗАЦИЯ БЫТОВОГО
НАСИЛИЯ: КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ**

Состояние законодательства Казахстана по «бытовому насилию»

Всего на сегодняшний день из Уголовного кодекса Республики Казахстан от 3 июля 2014 года были декриминализированы следующие составы:

- 1) умышленное причинение легкого вреда здоровью (ст.108 УК РК) – ЗРК от 03.07.2017;
- 2) побои (ст.109 УК РК) – ЗРК от 03.07.2017;
- 3) лжепредпринимательство (ст.215 УК РК) – ЗРК от 03.07.2017;
- 4) ложное банкротство (ст.240 УК РК) – ЗРК от 27.12.2019;
- 5) невыполнение решения о выдворении (ст.393 УК РК) – ЗРК от 21.01.2019;
- 6) клевета (ст.129 УК РК) – ЗРК от 26.06.2020.

Принято считать, что бытовое насилие выражается в умышленном причинении легкого вреда здоровью, а также нанесении побоев. Однако это утверждение частично верно, так как под «деяние..., причиняющее или содержащее угрозу причинения физического и (или) психического страдания» [1] могут подпадать также и иные формы причинения вреда жизни и здоровью человека, в частности, убийство, причинение тяжкого или средней тяжести вреда здоровью, доведение до самоубийства и т.д.

Составы умышленного причинения легкого вреда здоровью (ст.108 УК РК) и побоев (ст.109 УК РК) Законом РК от 03.07.2017 года [2] одновременно с декриминализацией были включены в Кодекс об административных правонарушениях (соответственно, ст.ст. 73-1 и 73-2 КоАП РК). Это естественным образом сузило рамки правового воздействия на виновных – это и разность видов и размеров наказаний по отраслям, с одной стороны, с другой стороны разные формы процессуального сопровождения привлечения к ответственности (виновные отводились от сферы уголовно-процессуального законодательства).

Необходимо отметить, что декриминализация и перевод в административный кодекс составов умышленного причинения легкого вреда здоровью и побоев и их обратная криминализация в истории законодательства имело место несколько раз, что, естественно, отражалось и на характере профилактики по данным общественно опасным деяниям. Если хронологически распределить «кочевание» данных составов из УК в КоАП РК и обратно, то это выглядит следующим образом:

Таблица 1. Декриминализация и криминализация умышленного причинения легкого вреда здоровью и побоев

Составы	декриминализация	криминализация	административное правонарушение
умышленное причинение легкого вреда здоровью	18.01.2011 (из УК РК 1997 года, ст.105)		18.01.2011 (ч.2 ст.79-3 КоАП РК)
		03.07.2014 (в новом УК, ст.108)	

	03.07.2017 (из УК РК 2014 года)		03.07.2017 (73-1 КоАП РК)
побои	09.12.2004 (из УК РК 1997 года, ст.106)		09.12.2004 (ст.79-1 КоАП РК 2001 года)
		03.07.2014 (в новом УК, ст.109)	
	03.07.2017 (из УК РК 2014 года)		03.07.2017 (73-2 КоАП РК)

В части уголовно-правового воздействия декриминализация составов умышленного причинения легкого вреда здоровью и побоев и перевод их в разряд административных правонарушений существенно «облегчил» положение виновных. В частности, если по УК РК на момент декриминализации максимальное наказание за умышленное причинение легкого вреда здоровью возможно было в виде ареста до шестидесяти суток (как альтернатива – штраф до 200 МРП), то после перевода в КоАП РК его размеры снизились до 15-20 суток (а размеры штрафа и вовсе фиксированные 15 МРП). Аналогичная ситуация и по побоям: по УК РК на момент декриминализации арест до 45 суток (штраф до 100 МРП), после ввода в КоАП РК арест до 10-15 суток и альтернативно штраф фиксированно 10 МРП.

Необходимо отметить, что законодатель в декабре 2019 года [3] существенно поменял концептуальную позицию по семейно-бытовым правонарушениям, выделив круг составов административных правонарушений, в которых отношения виновный-потерпевший очерчен как «действия... совершенные в отношении лица, состоящего с правонарушителем в семейно-бытовых отношениях» (в ст.ст. 73-1 и 73-2 КоАП РК).

Динамика регистрации дел

До декриминализации искомых составов умышленного причинения легкого вреда здоровью и побоев, в КоАП РК вопросы установления ответственности за различные семейно-бытовые конфликты решались на основе статьи 73 КоАП РК (противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений). Учитывая, что глава 10 КоАП РК была дополнена ст.ст.73-1 и 73-2 в 2017 году, отправной точкой «до и после» будет именно этот временной ряд.

Состояние по регистрации административных правонарушений по ст.ст.73, 73-1 и 73-2 КоАП РК за 2015-2020 гг. приведена в таблице 2 [4].

Таблица 2. Динамика регистрации дел по ст.ст.73, 73-1 и 73-2 КоАП РК за 2015-2020 гг.

период	ст.73	ст.73-1	ст.73-2	по главе 10 КоАП РК	%	всего адм.правонаруш.	%
2015	59 886	0	0	102 030	58,7	4 141 918	1,42
2016	29 773	0	0	75 683	39,3	4 033 714	0,74
2017	27 830	7 551	0	85 416	32,6	4 010 141	0,69
2018	23 904	15 496	5800	101 325	23,6	5 077 564	0,47
2019	25 730	16 227	7270	96 706	36,9	6 084 055	0,42
2020	25 844	15 015	7530	93 341	27,7	7 322 159	0,35

Как видим, абсолютные показатели регистрации по семейно-бытовым конфликтам после перевода искомых составов в КоАП РК были существенно увеличены. Но, однако, это, как ни странно, не возымело эффекта увеличения доли в общем массиве регистрируемых административных правонарушений. Это объясняется тем, что увеличилась сама масса регистрируемых административных правонарушений – в 2020 году по сравнению с 2017 годом (отправная точка анализа) на 82,6% или 3 312 018 единиц. И в этой массе дополнительная «прибавка» за счет ст.ст.73-1 и 73-2 КоАП РК на 22-23 тысячи единиц не дало «ожидаемого эффекта».

Картина немного дополняется в привязке с уголовно-правовой статистикой по ст.ст.108 и 109 УК РК до их декриминализации, а именно отсутствие вообще регистрации (за 2015-2017 гг. по данным составам не зарегистрировано ни одного дела). Если взять данные за еще более ранний период (2010-2014 гг.), то можно увидеть, что регистрируемость умышленного причинения легкого вреда здоровью есть, однако она не такая интенсивная, как после последующей декриминализации и перевода в разряд административных правонарушений (таблица 3).

Рисунок 1. Динамика регистрируемости административных правонарушений по главе 10 и ст.ст.73, 73-1 и 73-2 КоАП РК за 2015-2020 гг.

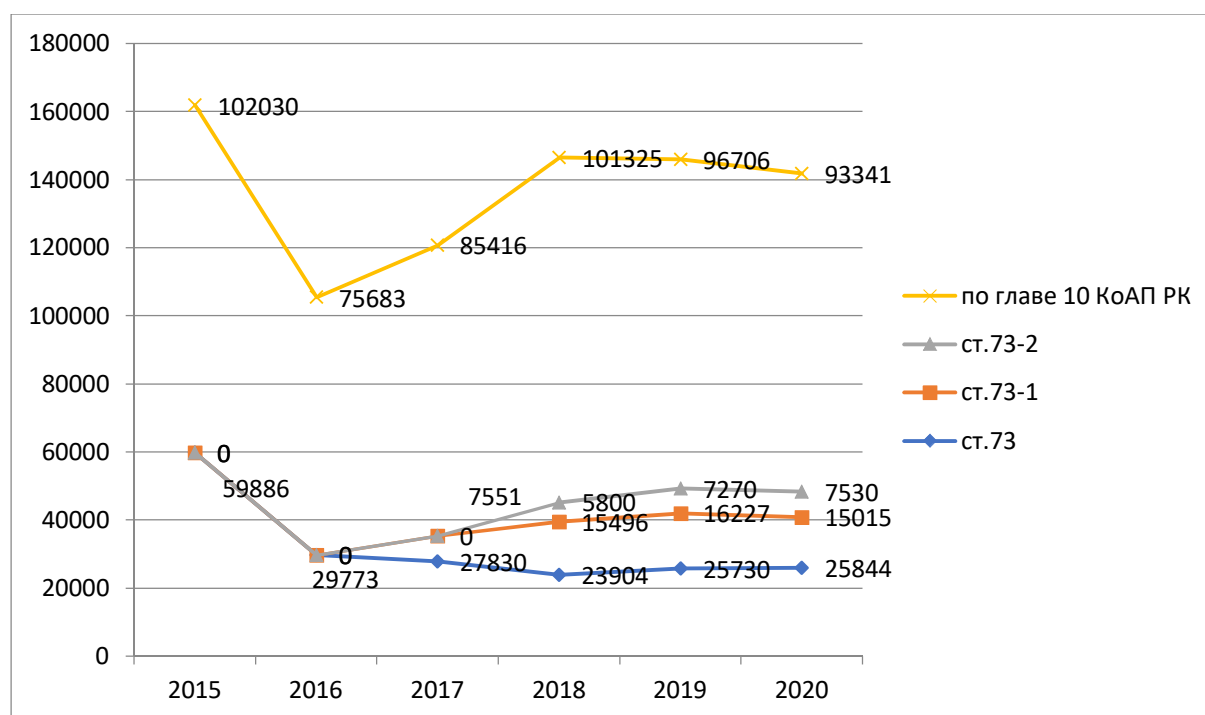

Таблица 3. Динамика регистрации умышленного причинения легкого вреда здоровью как преступления за 2010-2011 гг.

период	2010	2011
умышленное причинение легкого вреда здоровью	409	24
в отношении женщин	262	12
в отношении НСВ	37	1

В то же время необходимо иметь ввиду, что существующая система регистрации и сводки как уголовно-правовой, так и административно-правовой статистики не могут в полной мере отражать реальное состояние дел в данной отрасли, потому как исследователи лишены более детализированной информации с разбивкой по частям соответствующих составов, что может привести к тому, что выводы исследователей могут быть в конечном итоге неверными ввиду иного распределения генеральной совокупности внутри одной и той же нормы.

Анализ причин и условий

При анализе причин и условий роста/снижения регистрируемости умышленного причинения легкого вреда здоровью, а также побоев, необходимо учитывать комплекс сопутствующих факторов. Например, «взрывной» рост после декриминализации 2017 года объясняется частично тем, что этот процесс был частью перераспределения процессуальных полномочий между правоохранительными органами. Процессуальные издержки, присущие «уголовно-процессуальному сопровождению», менее выражены при административных процедурах оформления, соответственно, и степени различного рода «риска» также менее выражены, в первую очередь для потерпевшей стороны и уполномоченных органов, что и «вылилось» в итоге на более «смелые шаги» правоохранительных органов при регистрации соответствующих фактов, т.е. если раньше органы под различными предлогами либо отказывали в регистрации, либо старались вовсе не вмешиваться во внутрисемейные отношения, то после перевода этих составов в разряд административных правонарушений, эти «преграды» были сняты.

По вопросу пределов установленной ответственности за данные правонарушения. Тут также есть несколько «подводных камней».

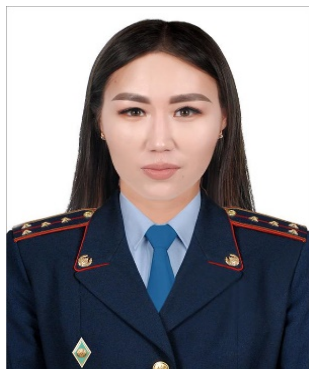
Необходимо определиться с конечной целью по семейно-бытовым конфликтам – является ли таковой разделение супружеских пар или создание условий для нормализации внутрисемейных отношений? Решение вопроса в рамках уголовного законодательства уже по факту возбуждения дела по УК давало бы толчок для разрыва семейно-родственных отношений, в то время как административное законодательство не имеет таких «радикальных» последствий. В то же время в качестве контраргумента по поводу «мягкости» административных взысканий в отношении искомых правонарушений можно отметить, что «бесконтрольное», в угоду общественному мнению повышение предельных показателей по видам административных взысканий (штрафа, ареста) в конечном итоге будет «бить» по семейному бюджету (при аресте на длительный срок – это лишение возможности кормильца семьи зарабатывать и т.д.).

В связи с этим, на наш взгляд, целесообразно оставить составы умышленного причинения легкого вреда здоровью и побоев в качестве административных правонарушений, усилив эффективность профилактических мер, включив в их перечень такие мероприятия, которые позволят укреплять семейные устои и ценности без ущемления прав и свобод их членов.

Литература

1. Закон Республики Казахстан от 4 декабря 2009 года «О профилактике бытового насилия» // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z090000214_
2. Закон Республики Казахстан О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования правоохранительной системы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1700000084>
3. Закон Республики Казахстан О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного, уголовно-процессуального законодательства и деятельности правоохранительных и специальных государственных органов // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1800000180#z54>
4. Статистические данные взяты из информационных ресурсов Комитета по правовой статистике и первичному учету при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан // <https://qamqor.gov.kz/portal/page/portal/POPageGroup/Services/Pravstat>

РАХИМБАЕВА М.М.,

преподаватель кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики
Алматинской академии МВД Республики Казахстан
им. М. Есбулатова магистр национальной безопасности и военного дела

ПРОФИЛАКТИКА СЕМЕЙНО-БЫТОВОГО НАСИЛИЯ

При решении проблем, касающихся профилактики домашнего насилия следует учесть, что предпосылками к этому неблагоприятному явлению служит бытовой конфликт между супругами, бывшими супругами, лицами, проживающими или проживавшими совместно, близкими родственниками, лицами, имеющими общего ребенка (детей); возникающий по бытовым причинам, при том, что конфликты между вышеуказанными людьми затрагивают исключительно членов одной семьи и редко выходят за пределы жилья. Зачастую, свидетелями происходящих конфликтных ситуаций становятся соседи, но во всяком случае, данный вид насильственных преступлений обладает большой латентностью, так как многие жертвы не сообщают о преступлении в правоохранительные органы. Невзирая на близкие и родственные отношения, эта сфера особенно подвержена различным категориям правонарушений, от административных правонарушений бытового плана, до уголовных правонарушений, направленных против жизни и здоровья человека. Конфликты, приводящие к правонарушениям в семейно-бытовой сфере, взаимосвязаны с самой личностью и ее линией поведения. Инициаторами большей части конфликтов в сфере быта являются люди, которые отстают по уровню образования и культуры от законопослушных. Они, в основном, заняты тяжелым физическим неквалифицированным трудом (грузчики, разнорабочие и др.). Чаще всего, они злоупотребляют спиртными напитками. Именно этот контингент совершает больше всех преступлений. Но было бы неправильным напрямую связывать характер труда и противоправное поведение лиц. Здесь необходимо учитывать комплекс иных факторов (культурно-образовательный уровень, потребности, интересы и др.), определяющие поведение человека. Многое зависит от уровня образования, рационального мышления, воспитания, от того, готова личность или нет преодолевать противоречия законопослушным путем.

Причины возникновения конфликтов в семейно-бытовой сфере могут быть самые различные, например, семейные обязанности; заработная плата членов семьи; различные взгляды на воспитание детей; ревность.

Несмотря на противоправные действия одного из членов семьи, обращаются в правоохранительные органы немногие. На это влияет множество сдерживающих факторов, к которым можно отнести родственную связь; материальную зависимость; боязнь материальных трудностей; отсутствие отдельного жилья; наличие совместных несовершеннолетних детей; длительность процедуры разбирательства со стороны ОВД; отсутствие свидетелей конфликтов.

Необходимо, учитывая вышеуказанные особенности бытовых конфликтов выделить действенные профилактические меры, которые при должной реализации будут давать положительные результаты.

Рассмотрим алгоритм профилактических мер, направленный на недопущение фактов физического насилия в семье. При своевременном обращении в полицию, участковым инспектором полиции либо следственной оперативной группой производится выезд на место, которые в большинстве случаев только за счет своего профессионализма имеют возможность на месте предпринять попытку урегулирования спорных моментов и предложить оптимальный путь решения проблем. При этом, важно разъяснять участникам конфликта нормы ст.ст.73 «Противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений», 73-1 «Умышленное причинение легкого вреда здоровью», 73-2 «Побои» Кодекса РК Об административных правонарушениях Республики Казахстан (далее – КоАП РК) [1], ст.ст. 106 «Умышленное причинение тяжкого вреда здоровью», 107 «Умышленное причинение средней тяжести вреда здоровью» Уголовного Кодекса РК [2] (далее- УК РК) с указанием санкции данных статей. Знание такой информации необходимо для того, чтобы, зная о возможных неблагоприятных последствиях, предусмотренных законодательством, гражданин мог отказаться от противоправных мыслей и действий.

Кроме того, профилактические нормы закреплены и на законодательном уровне в Приказе Министра внутренних дел Республики Казахстан от 29 декабря 2015 года №1095 «Об утверждении Правил организации деятельности участковых инспекторов полиции, ответственных за организацию работы участкового пункта полиции, участковых инспекторов полиции и их помощников» [3]. Так, глава 4 вышеуказанного приказа «Ведения профилактического контроля» разъясняет обстоятельства постановки на профилактический учет определенных категорий лиц и правила общения с ними. Одной из категорий являются лица, допускающие правонарушения в семейно-бытовой сфере. С указанной категорией граждан ведется постоянная профилактическая работа со стороны правоохранительных органов, производится посещение их по месту жительства, проводятся беседы, таким образом контролируется поведение лица, допустившего противоправное поведение. Следует детальнее рассмотреть особенности ст. 73-2 КоАП РК «Побои», которая вступает в действие как при причинении побоев взрослому человеку, так и в случае применения силы в отношении несовершеннолетнего [1]. Данная статья является не только разумным наказанием за совершенное противоправное деяние, но и профилактической мерой, направленной на сдерживание лица от повторности таких действий. В случае если полиция зафиксировала систематические избиения, то действия правонарушителя будут квалифицироваться не как административное правонарушение, а как преступление в соответствии со ст. 110 УК РК «Истязание», в которой санкция части 1 – до 2 лет лишения свободы, а части 2 - от 4 до 7 лет лишения свободы, что свидетельствует о разумном ужесточении наказания для лиц, не переосмысливших свое отношение к правам других граждан и продолжающих совершать противоправные деяния. [2].

Что касается несовершеннолетнего, нормы права, непосредственно посвященные правам несовершеннолетних детей, впервые появились в казахстанском законодательстве с принятием Закона Республики Казахстан «О браке и семье». [4]. До принятия этого закона права детей рассматривались сквозь призму правоотношений родителей и детей. Дети, при этом, в силу недееспособности оказывались не в положении самостоятельных носителей прав, а в положении пассивных объектов родительской заботы. Включение в закон отдельной главы, посвященной правам несовершеннолетних детей, явилось важным шагом на пути преодоления такого подхода.

В данном случае государство также защищает права ребенка тем, что наличие данного факта, а также иные дополнительные действия со стороны родителей в виде недобросовестного исполнения родительских обязанностей в отношении своих детей, являются основанием постановки на учет. Данная профилактическая мера должна повлиять на отношение к своим детям и само поведение родителей. Лица, поставленные на учет, будут контролироваться со стороны правоохранительных органов и органов опеки и попечительства, а в случае, если данные меры не дадут должного результата, то для родителей или законных представителей предусмотрена статья 140 УК РК «Неисполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего» [2]. Следует отметить и тот факт, что лицо, поставленное на профилактический

учет как «недобросовестный» родитель или как семейный дебошир, не ограничено в своих правах и поведении и не несет правовых последствий, что снижает действенность данного способа воздействия на поведение человека.

Подводя итоги, следует сказать, что семейно-бытовая сфера – это очень сложная система взаимоотношений и взглядов. Регулирование данной сферы требует большого количества правовых норм и более широкого спектра прав сотрудников полиции. Ввиду того, что насильственные преступления возникают в семьях разного социального положения, разного культурного уровня и затрагивают граждан разной возрастной категории, при формировании норм профилактической направленности сложно учесть все вышеперечисленные расхождения. Однако, на практике, семейно-бытовая сфера активно регулируется административными и уголовными нормами, что препятствует росту преступности в данном направлении. Анализируя причины возникновения конфликтных ситуаций, из которых, как следствие, вытекает и противоправное поведение, можно создать действенную систему профилактических норм. Следует учесть, что наиболее эффективными профилактическими мерами могут выступить социально-правовые, социально-педагогические и медико-психологические, осуществляемые специалистами в области здравоохранения, социального обеспечения и общественности совместно с правоохранительными органами. Данные нормы в совокупности при грамотном применении и квалифицированных сотрудников дадут положительный результат в виде снижения количества административных правонарушений [5; 75].

Литература

1. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года №235-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.09.2022 г.)
2. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года №226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.09.2022 г.)
3. Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 29 декабря 2015 года №1095 «Об утверждении Правил организации деятельности участковых инспекторов полиции, ответственных за организацию работы участкового пункта полиции, участковых инспекторов полиции и их помощников» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 08.12.2020 г.)
4. Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года №518-IV «О браке (супружестве) и семье» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 14.07.2022 г.)
5. Недоступенко Т.А., Махина С.Н. Профилактика противодействия физическому насилию в семейно-бытовой сфере и в отношении несовершеннолетних // Проблемы правоохранительной деятельности. 2019. №4. – С.75.

РЕВЕНКО Я.Д.,

доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин
Международного юридического института (Смоленское отделение) к.ю.н.

ЗАКОН О ДОМАШНЕМ НАСИЛИИ НЕОБХОДИМ

Домашнее насилие – это серьезная проблема многих семей. Оно не знает границ ни социальных, ни географических. С этой проблемой сталкиваются как жители, имеющие высокий уровень доходов, так и те, кто живет скромно.

К сожалению, нужно признать, что в России на сегодняшний день отсутствует отдельный закон о домашнем насилии, так как якобы, существует достаточное количество статей УК РФ, под которые могут попадать действия жестоких супругов. Так, по официальным данным, число жертв преступлений, связанных с насилием в семье, в России достигло 32,5 тыс. в 2021 году [1]. Так ли на самом деле? Рассмотрим ситуацию подробнее.

Насилие в семье – это умышленные действия насильственного характера одного или нескольких членов семьи в отношении других членов семьи. Эти действия могут носить характер физического, психологического или сексуального насилия, нарушают права, свободы, законные интересы и причиняют физические и (или) психические страдания другому человеку.

Выделяют 4 вида насилия семье:

1. Физическое насилие. Характеризуется воздействием на тело человека в виде толчков, пинков, щипания, ударов. Разница состоит только в степени выраженности воздействия: от причинения серьезных телесных повреждений до «воспитательных» шлепков. Кроме того, обладая знаниями нанесения ударов, оставляющих минимальные следы, или не оставляющие их совсем, семейные тираны порой лишают своих жертв возможности обратиться за помощью или защитой, в том числе и в правоохранительные органы.

В 2017г. была декриминализована статья 116 УК РФ «Побои». Затрецины, шлепки и пр. перешли в разряд административных правонарушений. Тем не менее, для того чтобы предупредить домашнюю тиранию, была введена статья 116.1, в УК РФ, которая предусмотрела уголовную ответственность за повторное причинение побоев.

Побои не составляют особого вида повреждений. Они являются действиями, состоящими в многократном нанесении ударов. В результате побоев могут возникнуть, например, ссадины, кровоподтеки, гематомы, небольшие раны. Однако они могут и не оставить после себя никаких объективно выявляемых повреждений. В этом случае судебно-медицинский эксперт в заключении отмечает жалобы освидетельствуемого, в том числе на болезненность при пальпации тех или иных областей тела, отсутствие объективных признаков повреждений и не определяет тяжесть вреда здоровью. Установление факта побоев осуществляют органы дознания, предварительного следствия, прокуратуры или суд на основании немедицинских данных [2].

Ст. 117 УК РФ предусматривает уголовную ответственность за истязания. Диспозиция статьи гласит: «Причинение физических или психических страданий путем систематического нанесения побоев либо иными насильственными действиями, если это не повлекло последствий, указанных в статьях 111 и 112 настоящего Кодекса».

Объективная сторона данного преступления выражена действием – неоднократными, регулярными побоями либо другими действиями насильственного характера, в результате которых жертва подвергается физическому или психическому страданию, и просматривается причинная связь между поведением агрессора истязателя и страданиями жертвы.

Мы полностью разделяем точку зрения Е.Н. Москалевой, полагающей, что «в России фактически осуществляется уголовно-правовая охрана исключительно физического здоровья граждан. Обеспечению психологической безопасности личности не уделяется должного внимания. Психическое и интеллектуальное насилие остается за гранью ответственности за побои и истязания и при внутрисемейном насилии» [3. с. 78].

2. Сексуальное насилие. Это сложно доказуемое понятие, которое носит выраженный характер только если речь идет о детях. В отношении же супругов все очень сложно доказать. С точки зрения уголовного законодательства лицом, потерпевшим от изнасилования или насильственных действий сексуального характера, может быть абсолютно любой человека, чьи половая свобода и неприкосновенность нарушены. Однако, как показывает практика в правоохранительных органах объяснить факт супружеского изнасилования очень трудно, а подчас и невозможно. Такие заявления просто не принимаются. А даже если какие-то действия и будут предприняты, муж всегда может искренне извиниться, списав свое поведение на пылкую страсть и любовь к супруге, и дело все равно зайдет в тупик. Критичность ситуации состоит в том, что в такой семье, сексуальные отношения превращаются в пытку и истязания. Женщина долгое время живёт с постоянной болью и унижением ее человеческого достоинства.

3. Финансовое (экономическое) насилие, выражается в тотальном контроле за тратой денег в семье, категорическом запрете хоть какой-то свободе женщины (мужчины) в виде учебы или работы. Исключение составляет лишь финансовый контроль за детьми, особенно подросткового возраста, который с нашей точки зрения необходим, так как его отсутствие может привести к неправильному питанию, а иногда и пристрастию к наркотикам, сигаретам или алкоголю, азартным играм.

4. Весьма разнообразны формы эмоционального насилия, которое может выражаться не только в нецензурных выражениях, но и носить завуалированный характер, маскируясь под выражения (словесные или в виде жестов), внушающие жертве ее никчемность, ничтожество, неполноценность. Очевидно, что «угодить» тирану просто невозможно, так как его задача установление тотального подчинения и контроля со стороны жертвы, внушить ей, что такой (такая) неудачник (ница) без него не проживёт».

Говоря об эмоциональном насилии, нельзя не отметить, что в последнее время все чаще можно столкнуться с новомодным словом «абьюзер». Термин «абьюз» происходит от английского «abuse» – «злоупотреблять, оскорблять, плохо обращаться». Абьюз стал краеугольной проблемой в отношениях и может проявлять в различных формах, вплоть до абсолютной зависимости жертв от тирана, который применяет и сексуальное и эмоциональное и физическое насилие.

Организация Объединенных Наций в 1993 году дала определение абьюза в отношении женщин, в «Декларации об искоренении насилия в отношении женщин», принятой резолюцией 48/104 Генеральной Ассамблеи от 20 декабря 1993 года - «любой акт насилия, совершенный на основании полового признака, который причиняет или может причинить физический, половой или психологический ущерб или страдания женщинам, включая угрозы совершения таких актов, принуждение или произвольное лишение свободы, будь то в общественной или в личной жизни».

Необходимо отметить, что, говоря об абьюзе, больше всего имеют в виду женщин, так как они чаще становятся его жертвами по сравнению с мужчинами: почти треть всех женщин в возрасте от 15 до 49 лет хоть раз подвергались сексуальному абьюзу или физическому насилию со стороны партнера. В условиях карантина и введенного в 2020 году режима самоизоляции ситуация существенно ухудшилась - в некоторые месяцы фиксировался 200-процентный рост преступлений в семье [4].

Обзор судебной практики показывает, что, хотя существует неразрывная связь физического и психического насилия, суды игнорируют последний, и акцентируют свое внимание только на физическом насилии, о чем совершенно правильно пишут и другие авторы [5 с. 47].

Последствия эмоционального насилия несколько не легче, чем последствия физического, а порой приводят к реальным проблемам со здоровьем жертвы, вызывая спутанность сознания, страх, трудности с концентрацией внимания и неуверенность в себе, а также ночные кошмары, боли и учащенное сердцебиение. К долгосрочным последствиям можно отнести тревогу, бессонницу, социальную изоляцию, а иногда, и к более тяжким последствиям - к самоубийству жертвы, или убийству ею своего «мучителя».

Полагаем, интересным сравнение борьбы с домашним насилием за рубежом, на пример во Франции и Германии.

В 2017 году Францией и Германией была ратифицирована Стамбульская конвенция. Она является основным законом этих стран против домашнего насилия. Кроме того, данная конвенция является первым международным договором и основополагающим документом в борьбе с домашним насилием и с насилием в отношении женщин. В дальнейшем, его подписали 46 стран и Европейский союз.

Положения конвенции призывают обеспечить индивидуальную помощь всем жертвам домашнего насилия, начиная от психологической помощи и заканчивая предоставлением доступа к убежищам. Государства – участники конвенции принимают на себя обязательства по принятию мер против всех видов насилия, принудительных браков, аборт и стерилизации. Ряд положений ориентирован не только на помощь жертвам домашнего насилия, но и на его предупреждение.

Правоохранительные органы Германии принимают заявления о домашнем насилии как в письменной, так и в устной форме. Причем подать его может как сама жертва, так и ее родственники или даже соседи. По результатам расследования, дело передается в прокуратуру.

К сожалению, необходимо констатировать, что в России в Государственную Думу Федерального Собрания РФ было представлено более 40 различных вариантов законопроекта о профилактике семейного насилия. Тем не менее, закон так и не был принят. В конце ноября 2019 года появилась редакция законопроекта «О профилактике семейно-бытового насилия в Российской Федерации», которая всколыхнула общественность, которая разделилась на два противоположных лагеря. Сторонники принятия законопроекта указывали на его чрезмерную мягкость, тогда как противники, наоборот, отметили крайне репрессивный характер норм, полагая, что семейно-бытовым насилием можно будет признать «любое нормальное человеческое действие».

Анна Швабауэр, эксперт общественного уполномоченного по защите семьи в Санкт-Петербурге и Ленинградской области считает, что данный законопроект является результатом прозападной политики и в нем нет никакой необходимости. Законодательство РФ, по ее мнению, достаточно защищает жертву домашнего насилия как от физических, так и от психических страданий. А «страдания, не причиняющие боль», от которых призван избавить новый закон, являются частью быта и возникают в спорах между супругами и воспитании детей. Мы категорически не согласны с данным мнением, так как законодательство Российской Федерации ориентировано лишь на последствия уже совершенного домашнего насилия, но никак не на его предупреждение.

Считаем, что в принятие такого закона в России необходимо. Психологическое насилие целенаправленно воздействует на психику человека, разрушает его личность, приводит к необратимым последствиям, влияющим на всю последующую жизнь человека, иногда приводит к совершению им тяжких или особо тяжких преступлений. Полагаем, что психологическое насилие нужно рассматривать как отдельный самостоятельный вид насилия, который должен преследоваться законодательством РФ.

Литература

1. Электронный ресурс. URL: <https://www.statista.com/statistics/1142612/family-violence-crime-victims-russia> (дата обращения 26.08.2022 г).
2. Комментарий к УК РФ. <https://www.ugolkod.ru/statya-116> (Дата обращения 26.08.2022 г).
3. Москалева Е.Н. Ответственность за психическое истязание в семье // Вестник Юридического факультета Южного федерального университета. 2020. Т.7, №2. – С. 76-80.
4. Кто такой абьюзер? <https://lenta.ru/articles/2022/08/08/abuse/> (Дата обращения 26.08.2022 г).
5. Давыдова Е.В. Отдельные основания увольнения педагогов // Отдел кадров коммерческой организации. 2017. №1. – С. 46 -51.

РУСТЕМОВА Г.Р.,
научный сотрудник НИЦ
Алматинской академии МВД
Республики Казахстан
им. М. Есбулатова доктор юридических
наук, профессор, заслуженный работник
МВД Республики Казахстан,
полковник полиции в отставке

НАСИРОВА Э.М.,
доцент кафедры оперативно-розыскной
деятельности Алматинской академии МВД
Республики Казахстан
им. М. Есбулатова
подполковник полиции, доктор PhD

К ВОПРОСУ О СЕМЕЙНО-БЫТОВОМ НАСИЛИИ

Семья является важнейшей структурной составляющей общества, которая закладывает основы социальных норм и влияет на процесс первичной социализации личности, участвует в экономических и культурных процессах, поэтому благополучие и стабильность семьи является условием для социально-экономической и политической стабильности общества, а также гарантирует стратегическую безопасность любого государства.

Насилие в семье или домашнее насилие – это умышленное нанесение физического и/или психологического ущерба и страдания членам семьи, а также угрозы совершения подобных актов, принуждение и лишение личной свободы. То есть насилие – это действие, посредством которого добиваются неограниченной власти над человеком, полного контроля над его поведением, мыслями и чувствами [1].

Бытовое насилие в Казахстане не теряет своей актуальности: из года в год общественники и равнодушные люди говорят об ужасе, с которым сталкиваются жертвы бытового насилия. Каждый день тысячи женщин становятся жертвами тиранов, терпя побои, угрозы, унижения, что, в конечном счете, приводит к печальным последствиям.

Закон Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» приняли 4 декабря 2009 года в рамках выполнения Казахстаном условий ОБСЕ до начала своего председательства в этой организации в 2010 году.

«С одной стороны, принятие такого закона было настоящим прогрессом для нашей республики. Казахстан стал первой страной в СНГ, где был принят такой закон. Там прописывались понятия видов бытового насилия, компетенции государственных органов по профилактике бытового насилия. Также впервые появился инструмент «защитное предписание» для более эффективной защиты пострадавших от бытового насилия», - вспоминала юрист Халида Ажигулова [2].

Домашнее (семейное) насилие в криминологии называют еще бытовым или семейно-бытовым. Формируется оно из повторяющегося жёсткого обращения одного члена семьи или приравненного к нему лица по отношению к другому, состоящих в юридических или в фактических отношениях [3].

Бытовое насилие – это когда один человек пытается контролировать своего партнера и властвовать над ним в своих близких взаимоотношениях. Это может выражаться в физическом, моральном и сексуальном издевательстве и злоупотреблении финансовым положением.

В большинстве случаев это делают мужчины по отношению к женщинам. Этому может подвергаться любая женщина в любом доме. Могут иметься настораживающие признаки того, что вы подвергаетесь издевательствам со стороны своего партнера.

К совершению физического и сексуального насилия в большей степени склонны мужчины. Это обусловлено гендерными различиями и особенностями психики. Дополнительным фактором к осуществлению насилия мужчинами является состояние алкогольного и наркотического опьянения (более 70% преступлений в сфере семейно-бытовых отношений). С другой стороны, такие виды насилия как психологическое насилие и пренебрежение более свойственны женщинам. Они же чаще проявляют агрессию к собственным детям, чем мужчины (60,8% против 39,2%) [3].

Рассмотрим физическое насилие, которое является самым явным проявлением издевательства. Оно может привести к физическим травмам и в некоторых случаях создает угрозу для жизни. В результате его не всегда остаются видимые следы или шрамы. Когда вас тягают за волосы или бросают в вас яйца - это тоже является бытовым насилием. Оно включает следующее:

- вас толкают;
- вас бьют кулаками или дают вам пощечины;
- вас бьют палками, клюшками для игры в гольф, клюшками для игры в херлинг, молотками и ремнями;
- вас колют ножом или разбитым стеклом;
- вам затыкают рот, чтобы вы не кричали во время физического нападения;
- на вас плюют и мочатся;
- вас сильно избивают и тягают за волосы;
- вас избивают, насилуют и сбрасывают с лестницы во время вашей беременности;
- бьют вашей головой об стенку и приборную панель машины.

Моральное издевательство – это очень эффективное средство установления власти над своей партнершей. Оно часто незаметно и неосознано для посторонних. Моральное издевательство наносит такой же вред, как и физическое насилие. Оно часто сопровождается угрозами совершения физического или сексуального насилия.

Оно включает следующее:

- вас унижают;
- вас постоянно критикуют;
- вас постоянно контролируют и за вами следят с помощью технических средств, включая проверку использования телефона и ведение записей, проверку регистратора звонков и всех текстовых сообщений, использование шпионского программного обеспечения для чтения электронной почты и тайную установку видеокамер в доме;
- угрозы со стороны издевающегося лица убить женщин, детей, родственников женщины или самого себя, включая подробное описание того, как и где он это сделает;
- уничтожение собственности, включая свои машины, мебель, одежду и дом;
- обращение с использованием унижительных слов, например, называя женщину «она» использование нецензуры;
- вас оставляют в безвыходном положении, когда издевающееся над вами лицо забирает ключи от своей машины, опорожняет бензобак в своей машине, крадет или разбивает телефон, чтобы женщина не могла просить о помощи;
- вам никогда не позволяют оставаться наедине с собой, за вами ходят из комнаты в комнату, сопровождают на всех мероприятиях вне дома.

В тех случаях, когда наблюдается постоянный контроль и издевательство со стороны партнера, вероятность сексуального принуждения и насилия возрастает. Женщинам, подвергающимся издевательствам со стороны своего партнера, трудно установить с ним свободные и равные сексуальные отношения.

Сексуальное издевательство включает следующее:

- вас регулярно насилуют и избивают, силой заставляют раздеваться и насилуют, вам говорят, что вы обязаны заниматься сексом с издевающимся над вами лицом;
- насилуют в присутствии детей;
- насилуют, когда вы находитесь в физически уязвимом положении, например, сразу же после родов;
- подвергают сексуальному унижению с принудительным использованием графической и жесткой порнографии [4].

Никакая культура и никакая религия не оправдывает бытовое насилие. Бытовое насилие считается «самым демократичным из всех преступлений». Это означает, что бытовому насилию может подвергаться любая женщина, имеющая какие-либо близкие взаимоотношения. Не существует домов определенного «типа», где это распространено. Не существует женщин определенного «типа», которые подвержены издевательству. Каждая пятая женщина в мире подвергается бытовому насилию независимо от возраста, семейного положения, этнического происхождения, религии или социально-экономической принадлежности.

В случаях причинения физического насилия потерпевший может обратиться в полицию, снять побои и использовать их как доказательство в досудебном расследовании, а вот защититься от психологического насилия он не в силах ввиду тяжести выявления такого насилия и отсутствия специальной нормы в уголовном законодательстве. Также остро стоит проблема высокой степени латентности потерпевших. Во-первых, это обусловлено нежеланием жертв обращаться в правоохранительные органы в связи с оглаской, а также весомым аргументом для жертв является опасение потерять финансовую поддержку, без которой обеспечивать себя или детей станет невозможным. Во-вторых, некоторые категории зависимых членов семьи физически не способны обратиться в правоохранительные органы по причине возраста или инвалидности.

Так, женщины, которые подверглись побоям, унижениям, сексуальному домогательству, либо другим формам насилия со стороны мужа, и хотят изменить ситуацию, однако не решаются сделать это, боясь афишировать ситуацию и подвергнуться осуждению со стороны общества, лишиться материальной поддержки, а также остаться в одиночестве в случае, если супруг будет подвергнут тюремному наказанию за преступление.

Дети и старики, напротив, хотят и нуждаются в помощи, но обратиться в правоохранительные органы не в состоянии по тем или иным причинам.

Выражение «Гораздо лучше предупреждать преступления, нежели их наказывать» стало аксиоматичным. Поэтому приоритет в борьбе с семейно-бытовым насилием должен отдаваться профилактической работе. Точку зрения ученых, которые считают, что в комплексе мер противодействия фактам бытового насилия важное место должно отводиться активизации проведения конкретных профилактических мер в неблагополучных семьях с целью недопущения уголовно наказуемых деяний на почве семейно-бытовых конфликтов [5].

Успеху этой работы в немалой степени будет способствовать предварительный сбор и изучение личностной характеристики лиц, проживающих в подконтрольном районе и склонных к совершению насильственных преступлений на бытовой почве, постоянный учет и контроль лиц, в отношении которых ранее уже принимались меры индивидуальной профилактики, а также систематическая проверка результатов принимаемых мер по устранению причин и условий, способствующих совершению семейно-бытового насилия, анализ ее эффективности.

Основная роль в профилактике семейно-бытового насилия принадлежит участковым инспекторам. Полагаем, что оценка качества проводимой участковым инспектором полиции работы по предупреждению семейно-бытового насилия должна даваться гражданами, непосредственно обращающимися по фактам семейно-бытового насилия и влечь за собой пра-

новые последствия. Результаты такой оценки должны учитываться при аттестации, присвоении званий и иметь, наряду с мнением его непосредственных руководителей, решающее значение. Это позволит участковым инспекторам полиции более эффективно реализовывать свои полномочия и повысит заинтересованность в предупреждении семейно-бытового насилия.

В целом, полагаем, что государство должно серьезно отнестись к проблеме противодействия семейно-бытовому насилию, для чего необходимо разработать Государственную программу по защите таких жертв. Такой программы еще не было принято за годы независимости.

Само законодательство в этой сфере выстроить так, чтобы любой домашний насильник чувствовал неотвратимость своей ответственности. Это касается как административного, уголовного, так и гендерного, семейного и иного законодательства.

Литература

1. Нуртаев Р.Т. О реформах Президента Казахстана Касым-Жомарта Кемелевича Токаева, инициированных в новом Послании народу [Электронный ресурс] // Режим доступа: URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32690154.
2. Сыдыкова Л.Ч., Летова И.В. Ответственность за семейное насилие в новом законодательстве Кыргызской Республики // Вестник КРСУ. 2022. Том 22. №7. – С. 110-118.
3. ООН: домашнее насилие. URL: <https://caparolsochi.ru/oon-domashnee-nasilie> (дата обращения: 20.03.2022).
4. Ларионов К. Насилие над женщинами в Кыргызстане: тенденции, проблемы и пути решения / К. Ларионов // ЦППИ. URL: <http://center.kg/site/index> (дата обращения: 20.03.2022).
5. М.А. Абрамов, Р.М. Габитова, М.М. Федорова О свободе. – 1995.

СЕРАЛИЕВА А.М.,
ассоциированный профессор кафедры
юриспруденция Казахского Национального
педагогического университета имени Абая,
кандидат юридических наук, ассоциированный
профессор ККСОН МОН РК

КАРАКУЛОВА-ФЕДЯЕВА З.Ш.,
ассоциированный профессор
Высшей школы гуманитарных наук
Каспийского университета
кандидат психологических наук

ВЛИЯНИЕ АБЬЮЗИВНЫХ ОТНОШЕНИЙ НА ДОМАШНЕЕ НАСИЛИЕ В СОВРЕМЕННОЙ СЕМЬЕ

В современном мире большое внимание уделяется процессам развития приоритетных направлений, связанных с семьей и семейными ценностями. Государство заинтересовано в создании благополучной семьи. Конституция РК в п. 1 ст. 27 закрепила, что «брак и семья... находятся под защитой государства» и оно заинтересовано в развитии семейных отношений [1].

Современная семья – это продукт длительного исторического развития общественных отношений. Ученые по-разному определяют понятие «семьи». Общим остается только определение семьи как союза.

В Кодексе РК «О браке (супружестве) и семье» в п. 29 ст. 1 дается следующее определение семьи – «это круг лиц, связанных имущественными и личными неимущественными правами, и обязанностями, вытекающими из брака (супружества), родства, свойства, усыновления (удочерения) или иной формы принятия детей на воспитание и призванными способствовать укреплению и развитию семейных отношений» [2].

Мы согласны с мнением И.В. Дубровиной, о том, что «семья – это уникальный общественный институт, предназначенный самой природой для целей воспитания. В ней достаточно прочная нормативная основа сочетается с возможностью близких душевных взаимовлияний и длительным индивидуальным взаимодействием» [3].

Семья имеет целый комплекс функций и ролей в обществе. К самым главным функциям семьи относятся следующие:

- репродуктивная функции, которая заключается в биологическом воспроизводстве и сохранении своего потомства, продолжении рода;
- воспитательная функция, отражающая страну духовного воспроизводства населения;
- хозяйственно-бытовая функция – это в первую очередь поддержание физического состояния семьи, уход за ее членами в пожилом возрасте;
- экономически-материальная функция – поддержание нетрудоспособных членов семьи;
- функция организации досуга, которая отражается в поддержании семьи как целостной системы;
- функция общественного контроля, заключающаяся в ответственности за деятельность и поведение членов семьи в социуме [4, с. 99].

В современной системе в изучении института семьи, острую социальную проблему представляют абьюзивные отношения, так как связаны с психологическими и эмоциональными

нарушениями, возникающими после насилия. Термин «абьюзивные отношения» с английского означает «унизительные отношения», где партнер нарушает личные границы другого человека, унижает, допускает жестокость в общении и действиях с целью подавления воли жертвы. В этих отношениях жертва и агрессор не меняются местами, жертва по ряду причин не может выйти из этих отношений [5, с. 46].

Доктор Андреа Бониар, выделил такие признаки абьюза:

- мониторинг и контроль поведения партнера, в том числе его трат;
- угрозы безопасности человека, его близким или имуществу;
- постоянная критика;
- унижения или попытки пристыдить;
- изоляция партнера от близких;
- газлайтинг – сомнения в адекватности и компетенциях партнера, даже в базовом восприятии жизни;
- внушение неуверенности в себе;
- паталогическая ревность;
- препятствование в достижении личных или профессиональных целей [6].

Термин «абьюзивные отношения» не широко распространено в нашем обществе. Чаще всего его заменяют термином «домашнее насилие». Домашнее насилие – незаконное, систематически повторяющееся насильственное поведение: контролирующее, угрожающее и принудительное, которое направлено на близких людей. Также оно может включать насилие в отношении детей, родителей или пожилых людей [7 с.43].

«Домашнее абьюзивные отношения – это повторяющийся с увеличением частоты цикл: физического, словесного, духовного и экономического оскорбления с целью контроля, запугивания, внушения чувства страха» [8, с. 76].

«По данным первого в истории глобального исследования проводимом в 2005 году Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ) в области насилия в семье, абьюзивные отношения со стороны сексуального партнера является одной из самых распространенных форм насилия в жизни женщин – гораздо более распространенной, чем физическое нападение или изнасилование со стороны незнакомых или знакомых людей» [9, с. 145].

Женщины, подвергающиеся абьюзивным отношениям, находятся под влиянием различных негативных факторов – последствий насилия. «Последствиями могут быть ухудшение здоровья, психического состояния, изменение поведения её как члена общества в худшую сторону, из-за чего страдают её профессиональные качества и отношения с другими людьми. Женщина, неся в себе весь груз негативных эмоциональных переживаний и вследствие ухудшения её здоровья, не может полностью реализовать себя в различных сферах своей деятельности, будь то воспитание детей, профессиональная деятельность и любая другая, так как значительные усилия затрачиваются ею на преодоление последствий насилия» [10, с. 157].

Абьюзивные отношения является основной причиной смерти среди людей в возрасте от 15 до 45 лет. Ежегодно в мире от насилия погибают 14% мужчин и 7% женщин, что означает, что более 1,6 млн. человек погибают от насилия. В условиях карантина и введенного в 2020 году режима самоизоляции ситуация существенно ухудшилась – в некоторые месяцы фиксировался 200-процентный рост преступлений в семье [4, с. 143].

Происходящие в современном социуме процессы приводят к трансформации семейных ценностей, снижению важности родственных отношений и семейной коммуникации. Как следствие, увеличивается число разводов, учащаются антисоциальные проявления, наркомания, алкоголизм, все более распространенными становятся сиротство, беспризорность и детские преступления. Кроме того, все больше детей убегают из дома и все чаще родителей лишают родительских прав. Утрата фундаментальных духовных ценностей и стабильных моральных ориентиров оказывает разрушительное влияние на институт семьи [11, с. 120].

«Глубокая психологическая травма вследствие жестокого обращения со стороны близких, от которых подобные действия меньше всего ожидаются, приводит к развитию острого

чувства недоверия к окружающему миру в целом. Часто страдающий от насилия в семье остается наедине со своей проблемой и ему кажется, что в этом мире больше не к кому обратиться за помощью» [12, с. 67].

Поэтому семья играет важнейшую роль в становлении и психическом развитии личности, так как именно в семье человек стремится удовлетворить ряд базовых психологических потребностей, связанных со стремлением к безопасности, признанию, эмоциональной поддержке и принятию со стороны значимых близких людей. Тем не менее, нередко желание найти семейный комфорт остается неудовлетворенным, а самые близкие люди становятся источником опасности. Насильственные действия со стороны членов семьи приносят более серьезный ущерб психологическому и физическому здоровью человека, чем аналогичные действия со стороны посторонних людей [13, с. 178].

В Казахстане в целях защиты жертв бытового насилия приняты ряд нормативно-правовых актов:

- Закон РК «О профилактике бытового насилия» [14];
- Стратегический план развития Казахстана до 2025 г. [15];
- Концепция гендерной и семейной политики в Республике Казахстан до 2030 г. [16] и др.

Большинство правонарушений, связанных с бытовым насилием, носит латентный характер, поскольку жертвы из-за боязни осуждения, зависимости не сообщают о насилии и преступники становятся безнаказанными. Поэтому мы предлагаем, чтобы в отношении повторного совершения правонарушения, исключить примирение сторон.

Литература

1. Конституция РК (принята на респ. реф. 30.08.1995) (с изм. и доп. по сост. на 08.06.2022) // <https://online.zakon.kz>.
2. Кодекс РК от 26.12.2011 № 518-IV «О браке (супружестве) и семье» (с изм. и доп. по сост. на 14.07.2022) // <https://online.zakon.kz>.
3. Дубровина И.В. Семья и социализация ребенка – М.: Академия, 1998. – С. 236.
4. Мартынова Т.Ф. Терстон Дженет Влияние образовательных программ на отношение к проблеме насилия в семье // Наука и образование. – 2005. – №3. – С. 98-102.
5. Никошкова, Е. В. Англо-русский словарь по психологии. – М.: АбиПресс, 2009. – С 46.
6. Кто такой абыюзер? Как распознать эмоциональное насилие со стороны партнера и как ему противостоять // <https://lenta.ru/articles/2022/08/08>.
7. Остапчук С.В. Противодействие домашнему насилию: учеб.-метод. Комплекс. – Новополюк: Полоц. гос. ун-т, 2016. – С. 119.
8. Невярович Н.Е. Процессуальная психотерапия женщин – жертв сексуального насилия. – СПб.: Сев.-Зап. гос. техн. ун-т, 2004. – С. 135.
9. Агеев В.С. Межгрупповое взаимодействие: социально-психологические проблемы. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990. – С. 375.
10. Зиновьева Н.О. Психология и психотерапия насилия. Ребенок в кризисной ситуации /Н.О. Зиновьева, Н.Ф. Михайлова. – Санкт-Петербург: Речь, 2005. – С. 248.
11. Васильева О.К. Кризисный центр для женщин: опыт создания и работы. – М.: Преображение, 2005. – С. 120–121.
12. Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. – М.: Мир, 2007. – С. 66–68.
13. Кузнецова Л.П. Основные технологии социальной работы: Учебное пособие. – Владивосток: Издательство ДВГТУ, 2012. – С. 235.
14. Закон РК от 4.12.2009 № 214-IV «О профилактике бытового насилия» (с изм. и доп. по сост. на 24.11.2021) // <https://online.zakon.kz>.
15. Указ Президента РК от 15.02.2018 № 636. Стратегический план развития Республики Казахстан до 2025 года // <https://policy.thinkbluedata.com>.
16. Указ Президента РК от 6.12.2016 № 384 «Об утверждении Концепции семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года» (с изм. от 01.04.2022 г.) // <https://online.zakon.kz>.

ШАЯХМЕТОВА Ж.Б.,

профессор кафедры уголовно-правовых дисциплин Атырауского университета
имени Х. Досмухамедова кандидат юридических наук, доцент

ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ДОМАШНЕГО НАСИЛИЯ

Зловредность негативных последствий насилия трудно, а зачастую невозможно оценить. Как определить цену унижений и мучений человека, ставшего жертвой насилия в семье?

Помимо физических, психических и моральных страданий жертва насилия испытывает чувство незащищенности, что, в свою очередь, порождает неверие в собственность государства обеспечить конституционные права, и, в частности, личную безопасность своих граждан. В такой ситуации одно лишь декларирование Конституцией любого государства прав и свобод человека и гражданина как высших ценностей недостаточно. Нужны конкретные меры.

Вместе с тем, то, что испорчено семьей и в семье, очень трудно, а зачастую, невозможно «исправить» с помощью других институтов социального контроля [1].

Исследования показали, что от 20 до 70% женщин, подвергшихся жестокому обращению в семье, никогда не говорили об этом другому человеку до того, как их опросили при проведении исследования. Те же, кто обращается за помощью, чаще идут к родственникам, друзьям, чем в учреждения, только меньшинство обращается в милицию.

С зарождением гражданского общества начало изменяться отношение к женщине. Стал повышаться ее социально-правовой статус и укрепляться защита ее прав и свобод. Однако это сложный и долговременный процесс, требующий постоянного стимулирования. Обыденное создание консервативно, а правовые системы осовремениваются, приводятся в соответствие с потребностями гражданского общества тоже медленно.

Проблема насилия против женщин должна рассматриваться в контексте широкой проблематики насилия в обществе. Она «не является характерной исключительно для российского общества. этой проблеме большое внимание уделяют вся мировая общественность и правительства зарубежных стран».

Декларация ООН «Об искоренении насилия в отношении женщин» выделяет три основные сферы жизнедеятельности, в которых распространено насилие в отношении женщин, – это «семья», «работа, учеба» и «досуг»

Не умаляя актуальности проблемы насилия против женщин в сферах работы, учебы и досуга, можно с уверенностью сказать, что насилие против женщин в семье достигло таких масштабов, что подрывает основы жизнедеятельности не только самой семьи, но и разрушает фундамент безопасности нашего общества. По данным официальной статистики, в каждой четвертой российской семье совершается насилие. А анонимные опросы свидетельствуют, что каждая вторая женщина является жертвой насилия [2].

Насилие в семье – сложное социальное явление, а потому различны и формы, в которых оно проявляется. Так, в законопроекте «Об основах социально-правовой защиты от насилия в семье» указывается, что оно может иметь формы физического, психического, сексуального

воздействия и принуждения. Такое деление может показаться спорным, поскольку «в доктрине уголовного права насилие подразделяется на физическое и психическое», а в законе под термином «насилие», – как утверждает Л.Д. Гаухман, – подразумевается вообще только физическое насилие.

Однако в рамках криминологической характеристики данного социально-правового явления выделение разнообразных форм насилия позволяет более глубоко рассмотреть все его аспекты. Кроме того, следует учитывать, что в международных правовых актах и рекомендациях по защите женщин от насилия используется указанная трехчленная градация форм насилия.

На сегодняшний день до сих пор нет объективной полной картины распространенности насилия в семье, так как в нашей стране учет подобных преступлений не налажен. Отсутствие официальной статистики не случайно. Из-за специфики семейных отношений, в силу объективных и субъективных причин эти преступления являются высоколатентными. Насилие старательно скрывается жертвами от окружающих, которые, в свою очередь, воспринимают его как личное дело каждой семьи. Правоохранительные же органы неохотно принимают заявления и возбуждают уголовные дела по фактам семейного насилия [3].

Многие юристы, педагоги, психологи, социологи отмечают влияние социальной среды на формирование личности несовершеннолетнего преступника. Особое место отводится воздействию микросреды, в том числе семьи. Как показывают данные исследований, большинство несовершеннолетних преступников воспитывались в семьях с социально-негативными свойствами.

Социально негативные свойства семьи отличаются большим разнообразием: воспитание детей в условиях неполной семьи, одним родителем; наличие в семье судимых родственников (родителей, братьев, сестер, бабушек, дедушек); злоупотребление спиртными напитками членами семьи, скандалы, драки, сексуальная распущенность; тяжелое материальное положение, плохие жилищные условия, отсутствие отдельной комнаты для детей, нужда в питании, одежде; низкая правовая культура, правовой нигилизм родителей и других членов семьи; грубость, жестокость, насилие в семье, воспитание детей в условиях эмоционального голода.

По данным профессора В.Н. Кудрявцева, около 35% подростков правонарушителей воспитывались в неполной или распавшейся семье; в 30% семей таких подростков имели место пьянство, драки, скандалы; 7% взрослые сами совершали преступления, а в 11% отмечалось с их стороны пренебрежительное отношение к труду; в 20% – безразличное отношение к воспитанию подростков. В результате проведенного А.И. Лебедевой исследования установлено, что каждый четвертый подросток, совершивший преступление или правонарушение, воспитывался в неполной семье.

Профессор Д.А. Шестаков в своих исследованиях обнаруживает у каждого третьего взрослого преступника связь между его преступными наклонностями и негативным влиянием, испытанным им в родительской семье [4].

По мнению профессора Г.А. Аванесова, безнравственность, вирусы потребительства, неразумных запросов, эгоизма, карьеризма, пьянства и даже антиобщественного (преступного поведения) чаще всего заражают человека у истоков сознательной жизни – главным образом, в семье.

Ненормальный моральный климат в семье по степени своего воздействия оказывается чрезвычайно опасным для ее членов, особенно для несовершеннолетних и малолетних детей, которым наносится невосполнимый ущерб.

Неблагополучная обстановка в семье и проявление домашнего насилия в отношении несовершеннолетних оказывает негативное воздействие на формирование их личности. В России нет реально действующей программы, способствующей укреплению семьи и противодействию домашнему насилию. В качестве сравнительного анализа необходимо отметить активно работающие Великобритании программы, направленные на укрепление семьи, которые преследуют цель устранить, либо значительно ослабить действие семейных факторов риска, связанных с отсутствием заботы о детях, жестоким отношением к детям, конфликтами между

родителями и детьми. В целом эти программы охватывают детей всех возрастов начиная с младенчества и заканчивая периодом взросления (до достижения 21 года - официальный возраст совершеннолетия).

Проблема остается нерешенной, безнаказанность приводит к вопиющим случаям бытового насилия с причинением тяжкого вреда здоровью. Предварительный анализ действующих норм позволил прийти к следующим выводам:

во-первых, необходимо усовершенствовать работу государственных кризисных центров для помощи жертвам семейного насилия и оказать дополнительную поддержку не правительственным кризисным центрам;

во-вторых, усовершенствовать применение защитного предписания, запретив совместное проживание жертвы и агрессора, установив запрет на преследование, телефонные звонки и психологическое воздействие на жертву. Совместное проживание заметно снижает эффективность защитного предписания;

в-третьих, в качестве меры принуждения следует дополнительно ввести общественные работы, на мой взгляд, в данной ситуации они были бы более эффективны, чем профилактические беседы или наложение штрафов [5].

в-четвертых, согласно Резолюции, Общественного совета по вопросам деятельности органов семейно-бытовые конфликты возникают на фоне алкогольного или наркотического опьянения.

В этой связи рекомендуется увеличить число центров детоксикации и временной адаптации для правонарушителей.

Министерству здравоохранения необходимо разработать методику проведения психологической коррекционной работы с агрессорами, усовершенствовать методику принудительного лечения от алкоголической и наркотической зависимости. Со стороны медицинских организаций следует оказывать содействие полиции и своевременно сообщать о фактах бытового насилия.

Литература

1. Фатеев А. Противодействие насилию в семье: законодательный опыт Украины // Ученые записки. Серия Право. Криминологические проблемы управления социальными процессами в современной России. – Ростов-на-Дону. 2006. – С. 82-83.
2. Гилинский Я.И. Институт семьи в системе «Девиянтность -социальный контроль». Криминология: вчера, сегодня, завтра. Труды Санкт-Петербургского криминологического клуба. – СПб., 2002. – С. 40.
3. Насилие и его влияние на здоровье. Доклад о ситуации в мире. ВОЗ. – М., 2003. – С. 101-102.
4. Сидоренко Т.А. О насилии против женщин в семье // Криминологическая характеристика убийств. – М., 1997. – С. 95.
5. Ермакова Л. Признание проблемы - основа ее решения / Специальный выпуск журнала. «Если хочешь быть здоров. – Екатеринбург, 2000. – С. 20.

ШАЯХМЕТОВА Ж.Б.,
профессор кафедры уголовно-правовых
дисциплин Атырауского университета
им. Х. Досмухамедова, к.ю.н., доцент

ТУЛЕУОВ С.К.,
магистрант Атырауского университета
имени Х. Досмухамедова

ПРОБЛЕМЫ НАСИЛИЕ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ

Стабилизация правонарушающего поведения несовершеннолетних, отличающаяся в последние годы, произошло при высоком уровне преступности. Обоснованную тревогу можно объяснить увеличивающийся процессом расширения масштабов преступности несовершеннолетних, обостряющейся криминальной ситуацией в регионах, жестокостью, изощренностью и цинизмом совершаемых подростками деяний.

Большинство лиц, совершающих насильственные преступления, причиняющие как физический, моральной, так и материальный вред, убеждены в своей правоте, избивая, унижая и грабя, а порой убивая других людей.

Государство борется с помощью законов и правоохранительных органов с данными насильственными действиями. Как отмечает профессор Е.И. Каиржанов, поскольку обновлен “мораторий” аналогии закона, его норм, нами признается преступлением лишь то, на что имеется указание в статьях Уголовного кодекса.

Насильственные преступления представляют серьезную опасность для общества и как правило, большая их часть совершается с применением физического насилия. Физическое насилие есть общественно – опасное противоправное воздействие на организм другого человека против его воли, причиняющее физических вред [1].

За последние годы сложилась устойчивая тенденция нарастания криминализации подростковой среды, 75% совершенных ими преступлений относятся к тяжким и особо тяжким (в том числе убийства, умышленное причинение тяжкого вреда здоровью, разбойное нападения).

На фоне роста общего количества преступлений, совершаемых несовершеннолетними, увеличивается удельный вес особо жестоких преступных посягательств на личность, совершаемых с элементами глумления над людьми и садизма. Почти ежемесячно в оперативной информации содержатся сообщения об убийствах с расчленением или сожжением трупов, пытками причинением жертве особых мучений.

Статистические данные свидетельствуют, что среди подростков значительно распространились пьянство, употребление наркотиков и токсических средств, бродяжничество и попрошайничество, безнадзорность.

В научной юридической литературе, учеными-юристами предлагаются различные варианты, так, Портнов И.П. считает, что предупреждение преступлений в чистом виде – это недопущение их совершения путем устранения криминогенных факторов и коррекции личностных деформации на допреступной стадии [2].

Ранее, Аванесов Г.А. уверял, что объект профилактического воздействия – чрезвычайно сложное явление, элементами которого являются отдельные личности, группы людей, их социальное окружение и различные вещи, под которыми понимаются факторы, причины и условия, обстоятельства и т.д. допустимо вести речь о таких объектах профилактики, как конкретное предприятие, район, город, вообще тот или иной регион [3].

Проблему детской безнадзорности, подростковой преступности полицейским одним не разрешить. Необходимо участие всех государственных структур и общественных организаций в профилактике данных явлений, оказании социальной помощи нуждающимся несовершеннолетним, их трудоустройстве.

Сегодня в литературе представлено достаточно большое количество вариантов комплексного и сложного подхода к предупреждению насильственных преступлений.

Профилактика насильственной преступности, с учетом многообразия, форм ее проявления и сложного характера детерминации, осуществляется различными мерами. Предлагаются различные классификации, отвечающие задачам планирования и организации профилактической деятельности в наибольшей степени по следующим основаниям, как уровень предупредительной деятельности, по ее механизму, объему, по содержанию предупредительных мер и по субъекту их исполнения.

В научной юридической литературе учеными-юристами предлагаются различные варианты, так Портнов И.П. считает, что предупреждение преступности в чистом виде – это недопущение их совершения путем устранения криминогенных факторов и коррекции личностных деформаций на допреступной стадии.

Несомненно, прав Е.И. Каиржанов, утверждающий, что профилактика преступлений означает, прежде всего, действие, или систему согласованных действий определенных социальных субъектов по воздействию на определенные предметы и явления в целях ликвидации либо нейтрализации причин и условий, порождающих преступления [4].

Учитывая, что к числу причин совершения правонарушений несовершеннолетних следует отнести неправильное воспитание в семье. В связи с этим государству следует прилагать все усилия для сохранения целостности семьи, в том числе расширенной семье. Когда в семье нет стабильности и благополучия, когда усилия общества по оказанию родителям помощи в этой связи не имеют успеха, необходимо рассматривать возможность использования таких альтернативных мест проживания, в том числе передачу детей на воспитание в учреждения, которые бы в максимально возможной степени были приближены к условиям стабильной и благополучной семье.

Основным направлением государственной политики по профилактике правонарушений и преступности среди несовершеннолетних и предупреждению детской безнадзорности и беспризорности является совершенствование законодательства в области образования, обеспечение надлежащего контроля и надзора за точным и единообразным его применением. В воспитании несовершеннолетних большую роль играют средства массовой информации. В этом деле имеются серьезные недостатки. По телевидению часто демонстрируются убийства, жестокость, кровь, обман, секс, что пагубно влияет на воспитание подрастающего поколения [5].

Сохранение и поддержка института семьи являются приоритетными направлениями политики правового государства. К сожалению, в нашей стране тема домашнего насилия длительное время была если и не табуирована, то ее старались не замечать и не развивать а иногда и просто маскировать под другие личные, что и демонстрирует отсутствие сколько-нибудь единой объективной статистики по этой проблеме.

Но ведь понятие домашнего насилия гораздо шире и вышеуказанные возможности хотя и является действенным инструментом в борьбе с ним, действуют в основном постфактум. Кроме того, бытовая преступность имеет латентный характер, и информация о домашнем насилии часто не доходит до правоохранительных органов, а ведь, по данным независимых исследований, именно семья остается основным местом совершения преступлений в отношении женщин [6].

В последние годы благодаря общественности, правозащитным организациям и СМИ ситуация начала меняться в лучшую сторону, в России активно обсуждается законопроект о домашнем насилии, который, как оказалось, разделил общество на два лагеря.

Одни считают, что такой закон не нужен, и у государства имеются все необходимые инструменты для борьбы с насилием в семье.

Другие, наоборот, требуют принятия специального закона, а также предусмотреть дополнительную ответственность для бытовых правонарушителей.

Но в одном, пожалуй, согласны все необходимы действенные меры профилактики правонарушений в семье.

В свое время этими вопросами занимались: Л.Л. Ананиан, Ю.М. Антонян, В.И. Шахов, Д.А. Шестаков, Б.С. Волков и др.

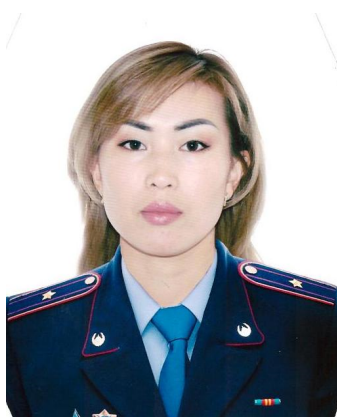
Прежде всего, профилактика проводится в неблагополучных семьях, а также в семьях, попавших в сложные жизненные обстоятельства, которые могут привести к совершению насилия в семье.

Под сложными жизненными обстоятельствами понимают обстоятельства, вызванные инвалидностью, возрастом, состоянием здоровья, вследствие которых лицо частично или полностью не имеет способности или возможности самостоятельно заботиться о личной жизни и участвовать в общественной жизни.

Несмотря на то что в настоящее время в России имеются все необходимые правовые и организационные основы профилактики этого негативного явления, она явно требует усовершенствования. Проблема носит комплексный и системный характер, ее решением должно заниматься не только государство в лице его правоохранительных и социальных служб, но и все общество в целом [7].

Литература

1. Уманец В.С. Уголовно-правовые аспекты насилия в законе. – Саратов. 2002. – С.96
2. Материалы научно-практической конференции.
3. Портнов И.П. Профилактика преступлений в милицейской практике //Государство и право. 1995. №10. – С. 112
4. Аванесов Г.А. Криминология и социальная политика. – М., 1980. – С. 444
5. Каиржанов Е.И. «Преступность – явление социальное.» // Криминологический журнал. «Предупреждение преступности». 2002г. №1(3)
6. Теоретические основы предупреждения преступности. М.Юридическая литература. 1997 г. – С. 42-44. Криминология. – М., Издательство Мгу, 1994 г. – С. 158
7. Концепция правовой политики Республики Казахстан // Казахстанская правда. 2002г. 3 октября
8. Насилие в отношении женщин в Российской Федерации. Правовой анализ ситуации. Правовая инициатива по России. – М., 2016.

ШЕГЕБАЕВА А.Р.,

Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы
Алматы академиясы қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика
кафедрасы бастығының орынбасары, философия докторы (PhD), полиция майоры

ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ КЕЙБІР ЗАҢНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

1948 жылғы Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы (3-бап) әркімнің өмір сүру, бостандық және жеке басына қол сұғылмаушылық құқығын жариялайды [1].

Қазақстан Республикасының Конституциясы өзінің бірінші бабында адамды, әркімнің өмір сүруге құқығын (15-б.), әркім өзінің жеке басының бостандығына құқығын (16-б.), зорлық-зомбылыққа, азаптауға және басқа да қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге және жазалауға ұшырамау құқығын жариялайды (17-б.) [2].

Қазақстанда күнде отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық жасалады. «Зорлық-зомбылық» термині физикалық, жыныстық немесе психологиялық зиян келтіретін немесе келтіруі мүмкін кез келген зорлық-зомбылық әрекетін, сондай-ақ қоғамдық немесе жеке өмірде болсын, осындай әрекеттерді жасау, мәжбүрлеу немесе өз еркімен бас бостандығынан айыру қаупін білдіреді. Бүгінгі таңда зорлық-зомбылықтың кеңінен тараған түрі – бұл тұрмыстық зорлық-зомбылық болып табылады. Тұрмыстық зорлық-зомбылық барлығына нақты қауіп төндіреді. Зорлық-зомбылыққа әкелетін қақтығыстар кез келген отбасы мүшелері, ерлі-зайыптылар, жақын туыстар, бірге тұратын адамдар, бұрынғы ерлі-зайыптылар арасында болуы мүмкін.

Тұрмыстық сипаттағы зорлық-зомбылық қолсұғушылықтардың ең көп таралған модельдерінің бірі жұбайынан (зайыбынан), бірге тұратын адамнан келетін әйелге қатысты зорлық-зомбылық. Көп жағдайда физикалық зорлық-зомбылық жасалады, бірақ бұл экономикалық, психологиялық және жыныстық сипаттағы зорлық-зомбылықтарды да құрап жатады.

Зорлық-зомбылықтың кең таралған түрлерінің бірі денсаулыққа зиян келтіру, ұрып-соғу және азаптау, түсік түсіру, зарарсыздандыру арқылы көрінетін физикалық зорлық-зомбылық. Жүйелі түрде ұрып-соғу, әйелдерді қорлау көбінесе әртүрлі ауыр ауруларға және тіпті өз-өзіне қол жұмсауға дейін әкеледі.

Тұрмыстық қылмыстық құқық бұзушылықтар қылмыстың жалпы құрылымында басты орындардың бірін алады, бірақ күнделікті өмірде әрбір төртінші кісі өлтіру және әрбір үшінші ауыр дене жарақаты орын алады.

Құқықтық статистика және арнайы есепке алу органдарының порталы мәліметтеріне жүгінсек, отбасылық-тұрмыстық сипаттағы тіркелген қылмыстық құқық бұзушылықтардың саны 2019 жылы – 1055, 2020 жылы – 1072, 2021 жылы – 1047 және 2022 жылдың 6 айында – 460 қылмыстық құқық бұзушылықтарды құрап отыр. Көрсетілген мәліметтерге сәйкес соңғы

жылдары отбасылық-тұрмыстық сипаттағы қылмыстық құқық бұзушылықтардың сәл төмендегенін байқауымызға болады, алайда бұл көрсеткіш мұндай қылмыстардың әр түрлі себептерге байланысты жасырындылығын да сипаттайды. Сонымен қатар, 2021 жылы отбасылық-тұрмыстық сипатта 141 қылмыстық құқық бұзушылық тіркелген. Бұл 2020 жылмен саластырғанда әлдеқайда жоғары көрсеткішті көрсетеді – 115 қылмыстық құқық бұзушылық. Отбасылық-тұрмыстық сипатта денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтірудің (ҚК 106-бабы) төмендеуі байқалады – 2020 жылы – 413 қылмыстық құқық бұзушылықты құраса, 2021 жылы – 374 қылмыстық құқық бұзушылықты құрап отыр [3]. Тұрмыстық зорлықтық сипаттағы қылмыстардың 98% адам өлтіру, денсаулыққа қасақана ауыр және орташа ауырлықтағы зиян келтіру, қинау сияқты қылмыстық құқық бұзушылықтардың түрімен сараланады.

Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы қылмыстық жазаланатын іс-әрекеттерді талдау олардың шамамен 95%-ын ер адамдар жасайтындығын, ал олардың құрбандары, әдетте, қарсылық көрсете алмайтын немесе тәуелді жағдайдағы әйелдер немесе қарт адамдар болатындығын көрсетеді.

Ерлі-зайыптылармен немесе бірге тұратын адамдармен әрбір екінші қылмыстық құқық бұзушылық жасады. Тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстық құқық бұзушылықтардың негізгі себептері спирттік ішімдіктерді қарқынды сату, тұтыну, сондай-ақ жеке тұлғааралық байланыстар болып табылады.

Отбасылық-тұрмыстық салада қылмыстық құқық бұзушылықтардың жасалу орны мен уақытын зерттеу, оның кейбір заңдылықтарын анықтау қылмыстың нақты түрлерін тудыратын себептер мен жағдайларды анықтау мен болашақта болауы мүмкін осындай қылмыстық құқық бұзушылықтарды болжау мен сәтті жоспарлауға, сонымен қатар олардың алдын алу шараларын әзірлеуге мүмкіндік береді. Тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасау уақыты демалыс күндеріне, кешкі және түнгі сағаттарға (сағат 18.00-ден 00.00-ге дейін) сәйкес келеді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың ерекшелігі – агрессордың жарақат қалдыру, соққыға жығу, тұншықтыру сияқты физикалық зорлық-зомбылықты қолдануы болып келеді. Жасау орны болып көбінесе жеке пәтерлер, үйлер, жалға берілетін тұрғын үйлер табылады.

Осы саладағы бірқатар зерттеулердің мәліметтері бойынша, олардың 60,0%-ы жеке пәтерде, 27,1%-ы жеке үйде, ал 1,4%-ы жеке немесе коммуналдық пәтерде жасалған, тек 5,7% – аулада жеке үйде немесе гаражда, дәл осындай мөлшер (5,7%) – көшеде, саябақта, 1,4% – жәбірленушінің жұмыс орнында жасалады.

Осы топтағы қылмыстардың басым көпшілігі (87,1%) отбасылық жанжал кезінде жасалған, бұл тұрғылықты жерінде жасалады.

Әрбір үшінші жағдайда (35%) қылмыскер қару ретінде пайдаланылатын заттарды (ас үйге арналған түрлі керек-жарақтар, үй жиһаздары, металл құбыр немесе арматура және т.б.), әр төртінші (26%) суық қаруды, оның ішінде ас үй пышағын, 1,5% атыс қаруын қолданған. Көбінесе отбасылық зорлық-зомбылық жасау кезінде бұл заттар мен қару-жарақтарды әйелдер де, ер адамдар да пайдаланады.

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстық құқық бұзушылықтары көбінесе отбасында экономикалық себептерге байланысты қызғаныш негізіндегі жанжалдардың нәтижесінде, алкогольдік ішімдіктерді бірге ішкеннен кейін жасалады. Әрбір үшінші қасақана адам өлтіру осы себептерге байланысты жасалады. Жоғарыда айтылғандай, бүгінгі таңда отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы қылмыстарға байланысты адамдар жәбірленуші ретінде үстемдік етуді жалғастыруда.

Әрбір үшінші жәбірленуші – қылмыскердің туысы, әрбір екіншісі қылмыскермен бірге тіркелген немесе тіркелмеген некеде болған. Егер кісі өлтіру құрбандарының орташа үлесі барлық жәбірленушілер санының үштен бір бөлігін құраса, онда жәбірленуші

әйелдер - өлтірілген туыстарының едәуір бөлігін құрайды. Тұрмыс саласында әрбір төртінші-бесінші адам өлтіруді (87%) алкогольдік масаң күйдегі қылмыскерлер жасайды.

Құқықтық статистика және арнайы есепке алу органдары порталының мәліметтеріне сәйкес, 2021 жылы 403 адам өлтіру масаң күйде, олардың ішінде көбі тұрғын үйде жасалады. Бірлесіп алкогольдік ішімдіктерді ішудің негізінде туындаған дау-жанжалдарың нәтижесінде суицид (өзіне өзі қол жұмсау) жағдайлары да орын алып жатады.

Адам өлтіру фактілері бойынша қылмыстық істер материалдарын талдау бізге қылмыскердің келесі криминологиялық портретін анықтауға мүмкіндік берді. Бұл 28-49 жастағы кісі өлтірген немесе кісі өлтіруге оқталған ер адам, айқын агрессивті бағдармен сипатталатын, жанжал жағдайларында зорлық-зомбылыққа бейім адам.

Мас отбасылық-тұрмыстық құқық бұзушы тұлғасын сипаттай отырып, келесідей негізгі сипаттамаларды бөліп көрсетуге болады: агрессивтіліктің жоғары дәрежесі, маскүнемдік, нашақорлық негізінде тұрмыстық зорлық-зомбылыққа бейім адам, ол өз кезегінде отбасылық жанжалдарды жеңіл тудырады.

Әдетте мұндай тұлғалар бұрын осындай құқық бұзушылықтар үшін бірнеше рет әкімшілік жауапкершілікке тартылған. Бұл тип ішкі істер органдарының профилактикалық есебінде тұрған; алкоголизммен және нашақорлықпен ауыратын; ұсақ бұзақылық, алкогольді, есірткіні қоғамдық орындарда және т.б. пайдаланғаны үшін әкімшілік жауапкершілікке тартылған адамдар арасында кең таралған.

Қылмыс жасағаннан кейін, осы типтегі адамдар жиі болған жағдайға өкініп, жәбірленушінің алдында кінәсін түзетуге тырысады. Алайда кейіннен қылмыстық мінез-құлық одан да ауыр зардаптарға алып келіп жатады.

Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы негізгі криминогендік фактор – бұл әлеуметтік деформация, қылмыскердің жеке басы, интеллектуалды дамудың төмендігі, алкоголизм, маскүнемдік, нашақорлық, психикалық ауытқуларының болуы және т.б. Тұлғааралық қақтығыстар агрессияны тудырады және қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауға ықпал етеді.

Отбасындағы зорлық-зомбылықтың көріністері көбінесе қатыгездікпен, ерекше дөрекілікпен және цинизммен ерекшеленеді, бұл қақтығысушы тараптардың бір-біріне өте жағымсыз қатынасын, отбасылық жанжал «шиеленісінің» жоғары дәрежесін, сондай-ақ терең моральдық деградацияны, өнеге ережелерінің негізгі талаптарына немқұрайдылықты көрсетеді. Қылмыстық істерді зерттеу мәліметтеріне бойынша отбасындағы зорлық-зомбылықтың 14%-дан астамы ерекше қатыгездікпен жасалған.

Отбасында орын алатын тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстық құқық бұзушылықтардың ішінде ең криминогенді жас тобы – 36-45 жасты құрайды (2/5 (39,7%) қылмыстар осы жас аралығында жасалған). Одан кейінгісін 26-30 жас, 40-50 жасты құрайды (14% қылмыс жасалған). Әрбір оныншы отбасылық тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстарда қылмыскердің жасы 51-60 аралығында болса, ал 7,2% жағдайларда қылмыскерлердің жасы одан да жоғары жасты құрайды.

Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында жасалған 60-тан астам қылмыстық істердің материалдарын талдау оларға жиі тән ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік берді:

- 1) ерекше қатыгездікпен зорлық-зомбылық қылмыстардың басым болуы;
- 2) отбасында, оның ішінде ата-анасына, қарттарға қатысты тұрмыстық қылмыстық құқық бұзушылықтар жасау;
- 3) осы қылмыстардың жасырындығының (латенттілігінің) жоғары деңгейі, іс жүзінде тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары бұрын ПО-ға жүгінбеген.
- 4) масаң күйде тұрмыстық қылмыстар жасау үлесінің жоғары болуы;
- 5) тұрмыстық-зорлық зомбылықтың ықтимал жәбірленушілері қылмыстың құрбаны болғанға дейін 80% жағдайда алкогольдік ішімдіктерді пайдаланады.

Отбасылық зорлық-зомбылық саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтардың жалпы себептері ұзаққа созылған қақтығыстар, білім және мәдени деңгейлерінің төмендігі, жұмыссыздық, әлеуметтік тәртіпсіздік, қарабайыр мүдделер мен қажеттіліктер болып табылады. Бұл отбасында мәдениетсіздіктің атмосферасын құруға, пайдалы ақпаратты елемеге, мақсатсыз ойын-сауық пен босқа, әдетте, кешкі және түнгі уақытта ғана емес күндізгі уақыттағы маскүнемдікке де әкеледі.

Келтірілген себептер мен жағдайларды полиция органдарымен жүйелі түрде мұқият талданып, қажетті профилактикалық іс-шаралар кешені әзірленуі керек. Қоғамдық қауіпті әрекеттерге ұласатын тұрмыстық зорлық-зомбылықтың, халық жанжалдарының алдын алудың негізгі субъектісі дәстүрлі түрде полицияның учаскелік уәкілі болып қала береді.

Сонымен қатар, қазіргі уақытта тұрмыстық қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша жұмыстарды ұйымдастыруда бірқатар проблемалық мәселелер орын алуда және оларды ведомствоаралық деңгейде және «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 4 желтоқсандағы Заңында орын алған барлық алдын алу субъектілерімен тығыз өзара іс-қимылда шешуге болады.

Бүгінгі күні, өкінішке орай, әйелдер мен балаларға қатысты отбасылық қолайсыздық, зорлық-зомбылық фактілері туралы полиция органдары олардың ІІО-ға жүгінгенінен кейін біледі. Алайда тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке алдын алу бойынша уақтылы шаралар қабылдау үшін негіздер «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының Заңының 18-бабында төмендегідей айқындалған:

- 1) жеке және заңды тұлғалардың өтініштері немесе хабарламаларының келіп түсуі;
- 2) ішкі істер органы қызметкерінің тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жасалу не оны жасауға әрекет ету фактісін тікелей анықтауы;
- 3) мемлекеттік органдардан және жергілікті өзін-өзі басқару органдарынан келіп түскен материалдар негіз болып табылады [4].

Осыған байланысты зорлық-зомбылықтың себептері мен жағдайларын ғана емес, сонымен бірге ықпал ету шараларын да талдау қажет деп санаймыз.

Қазіргі уақытта барлық материалдар жәбірленушілердің өздерімен емес, құқық қорғау органдарымен жиналатындықтан денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру, ұрып-соғу секілді қылмыстық құқық бұзушылықтар әкімшілік құқық бұзушылықтардың қатарына жатқызылады. Мұндай өзгерту тұрмыстық сипаттағы зорлық-зомбылық мәселелерін шешуге септігін тигізуі тиіс деген мақсатта 2017 жылы заң шығарушымен ұрып-соғуды қылмыстық сипаттан арылту негізінде отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық деңгейін төмендетуге әрекет жасалды. Осы сәттен бастап ұрып-соғу және денсаулыққа жеңіл зиян келтіру Қазақстан Республикасы ӘҚБТК-нің «Жеке бастың құқықтарына қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылықтар» деген 10-тарауында «Денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру (73-1-бап)», «Ұрып-соғу (73-2-бап)» әкімшілік құқық бұзушылық ретінде қаралады. Алайда, заң шығарушының мұндай өзгертулері біздің қоғам үшін тиімді болды ма деген сауал күннен күнге жиі туындауда.

Сонымен қатар, осы саладағы қылмыстық қолсұғушылықтарды зерделеу барысында мұндай қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасайтын қылмыскерлердің көпшілігі біруақытта бірнеше психологиялық аурулармен, атап айтқанда шизофрения, эпилепсия, психопатия, олигофрения және т.б. ауыратындары анықталды. Психикалық белсенділігі бұзылған адамдар мінез-құлқы мен өмір салты өзгеше жеке тұлғаның ерекше түрі. Тәрбие мен қарым-қатынастың қолайсыз жағдайларының әсерінен олар тезірек криминализацияланады және мұндай тұлғаларды түзету қиынға соғып жатады.

Қазіргі уақытта біздің қоғамымызда отбасылық зорлық-зомбылықтың табиғаты туралы білім деңгейі әлі де болса жеткіліксіз екенін мойындау керек. Сондықтан отбасылық саладағы әлеуметтік-психологиялық, криминологиялық және медициналық-психиатриялық

зерттеулерді жан-жақты зерттей келе, әр түрлі жүйелік тәсілдерді қолдана отырып, осы саладағы тәжірибелік және теориялық мәселелерге арналған бұдан да терең зерттеулерді жүргізу арқылы мұндай қылмыстық құқық бұзушылықтардың жолын кесуге бағытталған тиімді іс-шаралар кешенін дайындауды қажет етеді. Теориялық зерттеулер отбасылық қақтығыстарды тудыратын және олардың қылмыстық мінез-құлықтың әртүрлі нұсқаларына айналуын анықтайтын факторларды жүйелі зерттеуге бағытталуы керек. Қолданбалы жағы отбасындағы зорлық-зомбылықты тудыратын криминогендік факторлардың әсерін жоюға немесе бейтараптандыруға арналған алдын алу шараларының жүйесін әзірлеуге сәйкес келуі керек.

Әдебиет

1. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы. Декларация Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының резолюциясымен 1948 жылғы 10 желтоқсанда №217 А (III) қабылданған // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/O4800000001>
2. Қазақстан Республикасының Конституциясы. Конституция 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_
3. Құқықтық статистика және арнайы есепке алу органдарының порталы // <https://qamqor.gov.kz/>
4. «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 4 желтоқсандағы N 214-IV Заңы // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z090000214_

ШРАХМЕТОВА Г.Т.,

старший инспектор подразделения по защите женщин от насилия ДП г. Астана
подполковник полиции, м.ю.н.

БЫТОВОЕ НАСИЛИЕ: АКТУАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА СОВРЕМЕННОСТИ

Президент РК поручил ужесточить наказания за семейно-бытовое насилие. Выступая с Посланием народу Казахстана (1.09.2022г.) на совместном заседании палат Парламента РК, Глава государства отметил: «Вопрос о квалификации семейного насилия как преступления обсуждается в обществе давно. Правоохранительные органы сомневаются в правильности этого предположения. Это связано с тем, что выявить такие бытовые ситуации непросто, а значит, и расследовать такие инциденты сложно. У этого слова тоже есть душа. Однако домашнее насилие нельзя игнорировать. Если тех, кто разрушает семью, не накажут, они впадут в ещё большую депрессию. А жертвы совершенно беззащитны. Думаю, пора ужесточить наказание за такие действия». По словам Президента, пострадавшие не должны бояться давления со стороны [1].

Проблема жестокости, насильственных и сексуальных посягательств, социальной дискриминации в отношении женщин весьма актуальная и важная проблема, которая служит предметом полемики, дискуссий и обсуждений, а в последнее время привлекает пристальное внимание социологов, психологов, педагогов, общественности.

Очень важной эта проблема является и для Казахстана, находящемся в затянувшемся переходном периоде от одного социально-экономического уклада к другому. И как показывает опыт, глобальные изменения в обществе всегда сопровождаются ожесточением. Потеря прежних ориентиров и конфликт жизненных ценностей, неуверенность в будущем, необходимость принимать нестандартные решения, что само по себе является дискомфортным, а нередко стрессовым фактором способствует нарастанию и более интенсивному проявлению агрессивности и жестокости.

Насилие в семье проявляется в морально-психологическом унижении и подавлении женщины ее супругом или партнером («Ты никому не нужна, кроме меня», «Я сделал одолжение, женившись на тебе» и т.п.), что существенно понижает уровень самооценки женщины. Также оно может проявляться в экономическом давлении (женщина не работает не потому, что не хочет, а потому что супруг запрещает ей это, говоря: Ты плохая мать, так как хочешь бросить детей на произвол судьбы, или «ты нарушаешь принцип естественного предназначения женщины»), при этом муж либо контролирует расходы жены, либо не дает наличных денег [2, с. 65].

Насилие над женщиной проявляется в изоляции женщины, когда ей запрещается иметь подруг, в то время как мужчина много времени проводит среди своих друзей; каждая встреча женщины с подругами сопровождается негативной реакцией со стороны мужа, критикой или скандалом. Начинает действовать принцип «разделяй и властвуй», который может проявляться в форме ревности. Часто это проявляется в физическом насилии, когда муж избивает, насилует жену (подобным действиям могут подвергаться и дети). А ведь параметры будущего

поведения закладываются еще в родительской семье и стереотипы поведения отца и матери отражаются в будущем отношении детей уже к своим супругам.

Как показывает опыт работы кризисных центров при описании ситуации насилия в семье большинство пострадавших до конца не осознают, что подобные отношения являются нездоровыми. Причина этого кроется в воспитании девочек. С самого начала их приучают «служить мужчине», а значит, и воспринимать как должное любую линию его поведения. Часто женщины остаются с теми, кто подвергает их насилию.

Причины этого разные: угроза убийства; жилищная проблема; низкая самооценка и ложное чувство собственной вины; экономическая зависимость; любовь и вера в то, что отношения могут измениться; боязнь общественного осуждения.

Семейное насилие явление, достаточно распространенное во всем мире и во всех слоях населения. Оно приводит к таким негативным явлениям, как: уход из дома, алкоголизация, рост детской преступности и даже суицид. В результате страдают дети, страдает общество в целом. В дальнейшем дети из таких семей или сами становятся агрессорами или входят в роль жертвы и подсознательно выбирают партнера-агрессора. О насилии в семье говорят в тех случаях, когда факты грубого и жестокого обращения оказываются не единичными, случайными и ситуативными, а регулярными, систематическими и постоянно повторяющимися.

Социальная дискриминация, жестокость и насилие в семье отнюдь не новое явление, но только сейчас приходит осознание масштабности и негативности последствий бытового насилия. Как показывает история цивилизации, глобальные изменения в обществе всегда сопровождаются насилием. Потеря прежних социальных ориентиров и конфликт жизненных ценностей, неуверенность в будущем, неопределенность и нестабильность социально-экономической ситуации, снижение уровня жизни способствует нарастанию и более интенсивному проявлению агрессивности и жестокости [3, с. 14].

В обществе роль семьи чрезвычайно важна, в ней осуществляется первичная социализация личности. Во многом параметры будущего поведения человека закладываются еще в семье и стереотипы поведения отца и матери отражаются в будущем отношении детей уже к своим супругам. С другой стороны, семья подвержена влиянию социально-экономических проблем общества.

Серьезной причиной существования домашнего насилия является существующая скрытая социальная дискриминация женщин в сфере труда, что обуславливает её экономическую зависимость. Женщины чаще, чем мужчины, становятся объектом семейного насилия. Это вполне очевидный вывод. 95% жертв домашнего насилия – женщины. Как-то не принято рассматривать мужчин в качестве жертв, но и они нередки, а потому сбрасывать их со счетов не следует. Тем более что не мужчин, а именно женщин – носительниц и инициаторов насилия над детьми, как известно, немало среди, казалось бы, любящих матерей. И наконец, когда оба партнера постоянно провоцируют друг друга и учиняют драки, ссоры, скандалы, оскорбляют и унижают друг друга, имеет место взаимное насилие. При этом, как считают исследователи подобных отношений, совершенно неважно, кто их инициирует: ответственность несут обе стороны.

Многие из жертв семейного насилия, выросшие в условиях, когда брак считался чем-то нерушимым и данным чуть ли не от бога, также считают, что обязаны терпеть оскорбления, лишь бы не разрушить семью. Как правило, это женщины с низкой самооценкой, лишенные чувства собственного достоинства, ощущения ценности своей жизни, полагающие, что вполне заслуживают такое отношение. Не существует единой теории, способной полностью объяснить все случаи и причины семейного насилия. Принимая во внимание сложность человеческой натуры, особенности официального взаимодействия и характер семьи как социальной структуры, нужно все же учитывать и все разнообразие семей, индивидуальные характеристики их членов и те социальные отклонения, которые, переплетаясь и сочетаясь, могут порождать насилие. Все это также придает особое значение взаимному влиянию людей друг на друга и их поступкам, которые предшествуют насилию и следуют за ним.

Гендерная асимметрия, являясь базовой в системе человеческих отношений и выступая, отправляя точкой для любых насильственных проявлений, основанных на представлении о природном превосходстве мужчин, может принимать нежелательные нормы в виде проявления насилия. Тогда как, при описании психологических особенностей агрессора на первом месте всегда выступает заниженная самооценка и слабость воли, и проявление насилия не что иное, как попытка доказать всем и в первую очередь себе, свою значимость, а механизмом самоутверждения агрессора служат стереотипы и социальная дискриминация женщин [4. 52].

Сегодня Казахстан, одним из приоритетных направлений обозначил улучшение положения женщин в Республики Казахстан. Проводятся научные исследования, мониторинг реализации прав женщин и детей на защиту от насилия. Создана Национальная комиссия по делам семьи и гендерной политики, разработана стратегия гендерного равенства в РК, принят Национальный план по улучшению положения женщин.

В рамках разработки гендерной стратегии особое внимание уделено развитию кризисных центров, как организациям, реализующим связующую и обобщающую функцию между ведомствами, работающими в области предотвращения насилия, т.е. проблема бытового насилия, с учетом негативных последствий для развития социально здорового общества, обозначена как государственно важная.

Так, с декабря 2009 года действует закон «О профилактике бытового насилия». Закон определяет правовые, экономические, социальные и организационные основы деятельности государственных органов, органов местного самоуправления, организаций и граждан Республики Казахстан по профилактике бытового насилия. В соответствии с Законом, бытовое насилие – умышленное противоправное деяние (действие или бездействие) одного лица в сфере семейно-бытовых отношений в отношении другого (других), причиняющее или содержащее угрозу причинения физического и (или) психического страдания. Бытовое насилие может выражаться в виде физического, психологического, сексуального и (или) экономического насилия. В гл. 3 ст. 17. п. 2. Закона РК «О профилактике бытового насилия» описаны меры индивидуальной профилактики бытового насилия:

- 1) профилактическая беседа;
- 2) доставление в органы внутренних дел лица, совершившего бытовое насилие, для составления протокола об административном правонарушении либо вынесения защитного предписания;
- 3) защитное предписание;
- 4) административное задержание;
- 5) принудительные меры медицинского характера;
- 6) установление особых требований к поведению правонарушителя;
- 7) административное взыскание;
- 8) лишение либо ограничение родительских прав, отмена усыновления (удочерения) ребенка, освобождение и отстранение опекунов и попечителей от исполнения ими своих обязанностей, досрочное расторжение договора о передаче ребенка на воспитание патронатному воспитателю;
- 9) меры процессуального принуждения и меры безопасности потерпевших в уголовном процессе;
- 10) меры, принимаемые по приговору суда.

Данные международных организаций свидетельствуют о том, что семейное насилие широко распространено. В 2020 г. ЮНИФЕМ представила сводный доклад о насилии по гендерному признаку, в котором обобщены статистические данные о случаях избиения жен по всем странам мира. Более чем 50% женщин хотя раз в своем замужестве были избиты мужьями. Самая распространенная форма насилия в семье – нанесение телесных повреждений женщинам. 20% всех посещений травматологических пунктов составляют случаи женщин, избитых своими мужьями. В трех случаях из четырех убийство женщины совершает ее супруг. Гораздо меньше случаев убийства женщин в домашних условиях незнакомцем. 95% эпизодов насилия

в семье совершают мужчины. Свыше 75% зарегистрированных случаев насилия в семье произошло ее мужа, это повышает для нее риск быть убитой на 75%. Четкое представление о реальных масштабах семейного насилия в обществе попросту отсутствует. Люди не осознают серьезности и важности этой проблемы. Достаточно широко распространено мнение, что это личное дело и не следует придавать данной теме широкую огласку [5, с. 94].

Будучи распространенным, явлением, насилие в отношении женщин особенно не осуждается. Изнасилование, сексуальные домогательства и злоупотребление мужскими правами даже в средствах массовой информации не рассматриваются, как серьезные преступления поддерживают общественное мнение о том, что женщина может быть легкой мишенью для унижения. Стресс, конфликт, любая фрустрация, охватывающие многие поколения семьи – лишь дополнительно факторы в проявлении насилия. В любых взаимоотношениях эти состояния могут вызвать напряжения и конфронтацию, но сами по себе они необязательно влекут за собой насилие. В настоящее время помощь жертвам семейного насилия осуществляют как специализированные учреждения: кризисные центры для женщин, приюты для жертв насилия, – так и территориальные учреждения социального обслуживания: телефон доверия, центры психолого-педагогической помощи населению, центры социальной помощи семье и детям, консультирующие своих клиентов по всем жизненным проблемам и оказывающие психотерапевтическую поддержку. Помощь пострадавшим от насилия имеет свою специфику, в зависимости от того, кто ее оказывает (психолог, специалист по социальной работе, психотерапевт), кому ее оказывают (жертвам семейного, сексуального или просто физического насилия), в какой форме (консультативной, психотерапевтической, социальной поддержки) будет она осуществляться.

Особенностью состояния человека, пережившего насилие, является выраженное чувство вины за случившееся, кроме того, присутствует чувство ненависти к насильнику, ужаса и обиды, как следствие возникает неприятие и отвержение собственного тела. Резко падает самооценка. Эмоциональное расстройство может принимать различные формы – от замкнутости и ухода в себя до страха и неспособности оставаться одному. Насилие в семье отнимает внимание матери от потребностей детей, заставляя сконцентрироваться преимущественно на проблеме выживания; ее могут не допускать к детям или не позволять выражать им свою любовь. Из-за всего этого дети страдают в подобных ситуациях [6.179].

Профилактическая работа с лицами, допускающие правонарушения в сфере семейно-бытовых отношений, является основным механизмом пресечения насилия в обществе и оказания помощи жертвам.

Так, сначала года информационно-профилактическая деятельность в учреждениях образования, здравоохранения, правоохранительных органах, микрорайонах города и общежитиях – 93. Проблема насилия освещается в СМИ. По телевидению-27 (п.г.-24), по радио-5 (9) показано видеосюжета о деятельности службы, в печати- 12 (9), в интернете- 480 (69). Систематически обновляется информация в сети Интернета на веб-сайте ДП г. Нур-Султан о профилактике бытового насилия и опубликовано более 66 информации.

Рост преступности в быту на 29,4% (+10, с 34 до 44).

Из 44-х зарегистрированных в текущем году преступлений 14 - переходящие с прошлых лет.

ПРИЧИНЫ: снижение доходов граждан, удорожание продуктовой корзины, высокая закредитованность, отсюда различные конфликтные ситуации.

ПРИНИМАЕМЫЕ МЕРЫ:

совместно с неправительственными организациями (*далее, НПО*) обеспечивается временная изоляция жертв семейной агрессии. В кризисные центры помещены **137** лица (*51 женщин и 86 детей, +20,5%, +21, 2021 г. – 102*), где им оказана юридическая и психологическая помощь;

с 10 апреля на базе общественного фонда «Право» реализуется пилотный проект по оказанию помощи жертвам сексуального насилия. Оказана помощь **32** лицам;

при поддержке НПО «Республиканский совет отцов» проведены **34** коррекционные встречи с «семейными дебоширами» (*198*);

за бытовые правонарушения привлечено **2 173** лица (**- 1,2%, - 26, 2021 г. - 2 199**);
установлены особые требования к поведению **313** лицам (**+6,8%, +20, 2021 г.- 293**), за их нарушение привлечено - **160** (**+10,3 %, +15, 2021 г. - 145**);

вынесено **5618** защитных предписаний (**+4%, +214, 2021 г. - 5404**), за нарушение которых привлечены судом **246** семейных дебоширов (**+9,3%, + 21, 2021 г. - 225**).

Рост «пьяной» преступности на **38** фактов (**+46,6%, +150, с 322 до 472**). Вместе с тем их удельный вес ниже республиканского на **2,9%** (**10,7%, по респ. - 13,6%**).

ПРИНИМАЕМЫЕ МЕРЫ:

выявлено **246** (**+3,8%, +9, 2021 г. - 237**) нарушений реализации алкоголя, оштрафовано **228** юридических лиц на **сумму 21,2 млн.** (**взыскано 18,3 млн., 86,6%**);

приостановлено действие лицензий **203** торговым точкам и увеселительным заведениям, лишены лицензии **13** точек и **одно** увеселительное заведение (*кафе «Стамбул» по району «Сарыарка»*);

продолжаем работу по направлению на принудительное лечение от алкоголизма и наркомании (**+53,6%, +112, с 209 до 321**), установлены особые требования к поведению с за-
претом на употребление алкоголя **156** лицам (**22,4%, - 45, 2021 г. - 201**);

в Акимат инициировано предложение о повышении качества лечения и реабилитации от алкогольной зависимости на базе частных клиник с использованием возможностей государственно-частного партнерства;

выявлено **порядка 13-ти тысяч** фактов распития в общественных местах (**+5,2%, +682, с 13 096 до 13 778**), в мед. вытрезвитель помещено **свыше 6-ти тысяч** лиц (**- 35,2%, - 3 794, с 10 786 до 6 992**).

В настоящее время существует необходимость составлять социальные паспорта районов по неблагополучным семьям и целенаправленно проводить профилактическую работу.

Ежегодно проводятся общественные акции по проблеме насилия в отношении женщин.

Широко освещаются проблема насилия в отношении женщин в СМИ, с целью проведения правовой пропаганды.

Таким образом, семейное насилие является сложной и многогранной проблемой. Именно поэтому помощь жертвам семейного насилия должна быть комплексной, нередко с подключением социально-правой поддержки и социальной работы.

Необходимо консолидировать усилия всех государственных структур и неправительственных организаций в решении проблем женщин и детей.

Литература

1. Казахстанская правда //Kazpravda.kz
2. Корнейчук С.И., Рейхерт Л.С. «Предупреждение и профилактика бытового насилия органами внутренних дел»
3. Пособие по разработке национальных планов действий по борьбе с насилием в отношении женщин
4. Сборник материалов круглого стола на тему «Законодательное регулирование деятельности по охране прав детей, профилактика правонарушений в отношении несовершеннолетних и обеспечение их безопасности»
5. Оценка положения женщин. Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин: руководство по отчетности
6. Методическое пособие «Семейное воспитание».

ЮГАЙ М.Е.,
старший научный сотрудник
Научно-исследовательского центра
Алматинской академии МВД
Республики Казахстан
им. М. Есбулатова
подполковник полиции

ШИДЕМОВ А.Г.,
старший научный сотрудник
Научно-исследовательского центра
Алматинской академии МВД
Республики Казахстан
им. М. Есбулатова
майор полиции

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОВД В СФЕРЕ ПРОФИЛАКТИКИ СЕМЕЙНО-БЫТОВЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

Для социально-ориентированного правового государства приоритетным направлением деятельности является сохранение и поддержка института семьи. Приоритет защиты семьи государством закреплён как в общепринятых нормах международного права, так и в законодательстве Республики Казахстан.

Проводимая государством семейная политика направлена на укрепление семьи и построение взаимоотношений между ее членами на основе ответственности, взаимопомощи, взаимной любви и уважения. Однако в настоящее время продолжает наблюдаться неблагоприятная тенденция, вызванная значительным числом правонарушений в семейно-бытовой сфере.

По этому поводу, в своем Послании народу Казахстана «Новый Казахстан: путь обновления и модернизации» Глава государства Касым-Жомарт Токаев отметил «Следует принять системные меры для снижения уровня насилия в обществе. В этом плане большую роль играет эффективное противодействие правонарушениям в сфере семейно-бытовых отношений» [1].

В этой связи представляется достаточно важным рассмотреть современное состояние правовой регламентации деятельности ОВД в сфере предупреждения семейно-бытовых правонарушений.

Приоритет правового обеспечения деятельности ОВД объясняется, в первую очередь, особенностями самой правоохранительной деятельности, требующей четкой правовой регламентации. В данной связи, целесообразно раскрыть основные аспекты действующего законодательства, регламентирующего деятельность ОВД по профилактике правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений.

На сегодняшний день, отечественное законодательство содержит достаточный потенциал для организации деятельности органов внутренних дел в данной сфере.

Так, ратифицированы основополагающие международные договоры – Пекинская платформа действий по улучшению положения женщин, Конвенция ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, Конвенция о политических правах женщин, Конвенция о гражданстве замужней женщины и др.

В 2021 году Казахстан присоединился к глобальной Коалиции действий по противодействию гендерному насилию. Об этом заявил Президент страны Касым-Жомарт Токаев в своем выступлении на Форуме «Поколение равенства».

Постановлением Правительства Республики Казахстан №935, 24 декабря 2021 года утвержден План мероприятий по реализации резолюций 1325 (2000), 1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 2242, 2467, принятых Советом Безопасности Организации Объединенных Наций, по равноправному и всестороннему участию женщин в предотвращении и урегулировании конфликтов, обеспечении мира и безопасности, предупреждению насилия против женщин, повышению осведомленности, усилению взаимодействия с гражданским обществом в вопросах предупреждения конфликтов и защиты женщин на 2022 – 2025 годы.

На национальном уровне приняты Законы Республики Казахстан: «О правах ребенка в Республике Казахстан (2002), «Об участии граждан в обеспечении общественного порядка» (2004), «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности» (2004), «О профилактике бытового насилия» (2009), «О профилактике правонарушений» (2010).

Прямое отношение к процессу обеспечения деятельности ОВД в сфере профилактики семейно-бытовых правонарушений имеют законодательные акты, регулирующие порядок организации деятельности основных подразделений местной полицейской службы.

Правовую основу деятельности сотрудников местной полицейской службы департаментов полиции по предупреждению и профилактике бытового насилия также составляет Закон Республики Казахстан от 23 апреля 2014 года №199 «Об органах внутренних дел Республики Казахстан». Согласно п. 1 статьи 9-1 «Местная полицейская служба состоит из подразделений участковых инспекторов полиции, по делам несовершеннолетних, по защите женщин от насилия, патрульной полиции, природоохранной полиции и иных подразделений, осуществляющих деятельность в сфере профилактики правонарушений, охраны общественного порядка, обеспечения безопасности дорожного движения» [2].

В соответствии со статьей 10 Закона Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» указанные лица:

- осуществляют меры по профилактике бытового насилия;
- выявляют родителей или лиц, их заменяющих, не исполняющих или ненадлежащим образом исполняющих обязанности по воспитанию детей, совершающих в их отношении противоправные действия;
- ведут профилактический учет и осуществляют профилактический контроль;
- рассматривают заявления и сообщения о фактах бытового насилия или об угрозе их совершения с выездом на место и принимают меры по их пресечению;
- по просьбе потерпевших направляют их в организации по оказанию помощи или организации здравоохранения;
- проводят профилактическую беседу;
- производят доставление лица, совершившего бытовое насилие, в органы внутренних дел;
- выносят защитное предписание;
- ходатайствуют перед прокурором о даче санкции на продление срока действия защитного предписания;
- производят административное задержание;
- ходатайствуют перед судом об установлении особых требований к поведению лица, совершившего бытовое насилие;
- осуществляют уголовное преследование, производство по делам об административных правонарушениях;
- применяют меры уголовно-процессуального принуждения;
- применяют уголовно-правовые меры безопасности потерпевшего;
- обеспечивают организацию специальных учебных курсов по вопросам профилактики бытового насилия для сотрудников органов внутренних дел [3].

Законом Республики Казахстан от 29 апреля 2010 года «О профилактике правонарушений» в статье 7 определена компетенция ОВД и иных субъектов профилактики правонарушений по осуществлению профилактических мероприятий. Но в п. 6 статьи 23 оговорено, что «Меры индивидуальной профилактики правонарушений в отношении лиц, совершивших бытовое насилие, применяются с учетом особенностей, установленных законодательством Республики Казахстан о профилактике бытового насилия» [4].

Аналогичные положения содержатся в Законе РК от 9 июля 2004 года №591-ІІ «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности», где ст. 10 также предусматривает компетенцию ОВД по профилактике правонарушений. В п. 5 статьи 19-1 предусмотрено, что «Меры индивидуальной профилактики правонарушений в отношении несовершеннолетних, совершивших бытовое насилие, применяются с учетом особенностей, установленных законодательством Республики Казахстан о профилактике бытового насилия» [5].

Предупреждение внутрисемейного насилия является одним из множества направлений деятельности сотрудников ОВД, закрепленных нормативными правовыми актами и нашедшими концентрированное отражение в Законе Республики Казахстан «Об органах внутренних дел».

Эффективность этой работы будет зависеть и от методов индивидуальной профилактики (убеждение, принуждение и помощь). Например, при использовании метода убеждения оказывается воспитательное воздействие на сознание правонарушителя, с помощью бесед, возможно, добиться положительного социального результата. Метод принуждения применяется, когда убеждение не имеет результата и требуется определенное внешне воздействие на сознание и поведение человека. Это позволяет оказывать влияние на поведение лица для принуждения к его правомерному поведению. Особое внимание в деятельности сотрудников ОВД уделяется использованию метода оказания помощи в решении вопросов трудоустройства, обучения, оформления документов, получения медицинской помощи и др. Реализация этого метода предусматривает взаимодействие сотрудников местной полицейской службы с представителями всех субъектов системы профилактики семейно-бытового насилия.

Важную роль в предотвращении уголовных правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений играет их своевременное предупреждение органами внутренних дел. Предупреждение вышеуказанных уголовных правонарушений возможно благодаря индивидуальной профилактической работе с конкретными лицами, от которых можно ожидать совершения уголовных правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений, путем применения в отношении них мер индивидуальной профилактики.

Действенность индивидуальной профилактики во многом зависит от правильной ее организации и детальной регламентации правового положения лица, состоящего на учете. Зачастую граждане не знают о том, что они состоят на профилактическом учете и сведения о них занесены в информационный банк данных. Более того, проведение профилактических бесед и проверка по месту жительства лица, допускающего правонарушения в сфере семейно-бытовых отношений, может иметь формальный характер, не несущий предупредительного воздействия на нарушителя.

В результате постановки на профилактический учет для лица, допускающего правонарушения в сфере семейно-бытовых отношений, не наступают каких-либо правовых последствий. Гражданин не подвергается каким-либо ограничениям в правах и свободах и не получает дополнительных обязанностей, т.е. в принципе в любой момент может совершить повторное административное правонарушение или преступление.

В своей деятельности сотрудники местной полицейской службы, а также органы здравоохранения и образования должны учитывать основные положения Закона Республики Казахстан от 29 декабря 2008 года №114-ІV «О специальных социальных услугах», который регулирует общественные отношения, возникающие в сфере предоставления специальных социальных услуг, для лиц (семей), находящихся в трудной жизненной ситуации. В данном законе

оговорено, что формами жестокого обращения, приведшего к социальной дезадаптации и социальной депривации, являются действия, связанные с бытовым насилием независимо от наличия факта возбуждения уголовного производства по поводу совершенных действий [6].

Права и обязанности лица (семьи), находящегося в трудной жизненной ситуации, определены статьей 12 вышеупомянутого закона. Лицо (семья), находящееся в трудной жизненной ситуации, имеет право:

обращаться за предоставлением специальных социальных услуг;
получать информацию о своих правах, обязанностях и об условиях предоставления специальных социальных услуг;

3) принимать участие в проведении оценки и определении потребности в специальных социальных услугах;

4) выбирать субъектов, предоставляющих гарантированный, объем специальных социальных услуг и (или) платные специальные социальные услуги, за исключением несовершеннолетних, находящихся в организациях образования с особым режимом содержания;

5) получать или отказаться от предоставления специальных социальных услуг;

6) обжаловать действия (бездействие) должностных лиц, а также субъектов, предоставляющих специальные социальные услуги, в порядке, установленном законами Республики Казахстан;

7) на конфиденциальность информации личного характера, ставшей известной должностным лицам или субъектам, предоставляющим специальные социальные услуги.

Лицо (семья), находящееся в трудной жизненной ситуации, обязано:

предоставлять полную и достоверную информацию для определения потребности и принятия решения о предоставлении специальных социальных услуг;

2) не препятствовать процессу проведения оценки и определения потребности в специальных социальных услугах;

своевременно извещать субъекты, предоставляющие специальные социальные услуги, об изменении обстоятельств, влияющих на их предоставление [6].

Во исполнение пункта 2 статьи 6 вышеуказанного закона, Министерством внутренних дел совместно с министерствами здравоохранения и социального развития, образования и науки разработан и утвержден совместный приказ № 630/399/240 «Об утверждении критериев оценки наличия жестокого обращения, приведшего к социальной дезадаптации и социальной депривации», зарегистрированный в Министерстве юстиции 25 декабря 2014 года № 10 013. Этот приказ позволил обеспечить доступ жертв бытового насилия к специальным социальным услугам [7].

Идентификация жертв бытового насилия происходит на основании Критериев наличия оценки жестокого обращения, приведшего к социальной дезадаптации и социальной депривации, утвержденных приказом Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 26 декабря 2016 года № 1079 «Об утверждении стандарта оказания специальных социальных услуг жертвам бытового насилия». Данный приказ устанавливает качество, объем и условия предоставления специальных социальных услуг жертвам бытового насилия. Согласно указанному стандарту, лицо, подвергшееся бытовому насилию, может напрямую обратиться в организацию, предоставляющую специальные социальные услуги или оказывающую помощь потерпевшим от бытового насилия.

Специальные социальные услуги жертвам бытового насилия оказываются организациями в виде:

1) кризисного центра для жертв бытового насилия;

2) центра социальной помощи жертвам бытового насилия;

3) приюта для жертв бытового насилия;

4) иных организаций, оказывающих услуги жертвам бытового насилия.

Согласно этому Стандарту оказания специальных социальных услуг жертвам бытового насилия определены компетенции всех субъектов профилактики бытового насилия. Например, местная полицейская служба наделена следующими функциями:

- взаимодействие с местными исполнительными органами, органами образования, здравоохранения, социальной защиты, юстиции, неправительственными организациями для решения вопросов социальной реабилитации, восстановления гражданских, имущественных и иных прав получателей услуг (п. 9);

- направление жертв бытового насилия в организацию временного пребывания и проживания для предоставления им специальных социальных услуг за счет бюджетных средств по месту фактического нахождения получателя услуг (п. 25);

- проведение идентификации потерпевшей(го) для определения состояния жертвы бытового насилия, оказавшейся в трудной жизненной ситуации в присутствии социального работника и психолога (п. 29);

- получение в течение трех рабочих дней информации от организации временного пребывания и проживания об отказе получателей услуг от подачи заявления в органы внутренних дел о факте бытового насилия с учетом конфиденциальности персональных данных получателей услуг.

Работа местной полицейской службы и иных субъектов профилактики невозможна без привлечения граждан к профилактике правонарушений, хотя Закон Республики Казахстан от 9 июля 2004 года № 590 «Об участии граждан в обеспечении общественного порядка» прямо не предусматривает индивидуальное участие граждан в процессе предупреждения и профилактики бытового насилия.

Механизм реализации данного закона изложен в приказе Министра внутренних дел Республики Казахстан от 27 ноября 2004 года №641 «Об утверждении Правил привлечения граждан к мероприятиям по обеспечению общественного порядка их форм и видов, не связанным с контрольными и надзорными функциями».

Обеспечение общественного порядка, в том числе и в быту, осуществляется путем оказания общественными помощниками полиции содействия сотрудникам МПС посредством:

- 1) сообщений о ставших известными им фактах готовящихся, совершаемых или совершенных правонарушений, причинах и условиях, им способствующих;

- 2) выявления лиц, подлежащих постановке на профилактические учеты участковых инспекторов полиции и подразделений по делам несовершеннолетних, проведения с ними индивидуальной профилактической работы – при непосредственном участии сотрудников указанных служб органов внутренних дел;

- 3) профилактики правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности и др..

По нашему мнению, деятельность общественных помощников важна для повышения осведомленности общественности и изменения общественного отношения к бытовому насилию.

В заключении, хотелось бы отметить органами внутренних дел проводиться большая работа по профилактике правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений, однако становится все более очевидным, что только их усилий недостаточно. Как показывает международный опыт, единственным эффективным механизмом, позволяющим противостоять современной преступности в сфере семейно-бытовых правонарушений, является взаимодействие органов полиции с общественностью и различными ее формированиями. В связи этим, требуется более тщательная проработка и координация усилий не только органов внутренних дел, но и всех институтов государства, а также общественности.

Литература

1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 16 марта 2022 года «Новый Казахстан: путь обновления и модернизации» // Интернет-ресурс: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K22002022_1 (дата обращения: 25.08.2022).
2. Закон Республики Казахстан от 23 апреля 2014 г. №199-V Об органах внутренних дел Республики Казахстан // Интернет-ресурс: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000199> (дата обращения: 25.08.2022).
3. Закон Республики Казахстан от 4 декабря 2009 года №214 О профилактики бытового насилия // Интернет-ресурс: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30525680 (дата обращения: 25.08.2022).
4. Закон Республики Казахстан от 29 апреля 2010 г. 271-IV О профилактике правонарушений // Интернет-ресурс: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30657323 (дата обращения: 26.08.2022).
5. Закон Республики Казахстан от 9 июля 2004 года № 591-III «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности» // Интернет-ресурс: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1049318 (дата обращения: 26.08.2022).
6. Закон Республики Казахстан от 29 декабря 2008 года №114-IV «О специальных социальных услугах» // Интернет-ресурс: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30369331 (дата обращения: 26.08.2022).
7. Совместный приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 22 сентября 2014 года № 630, Министра образования и науки Республики Казахстан от 26 сентября 2014 года № 399 и Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 19 ноября 2014 года №240. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 25 декабря 2014 года №10013 Об утверждении Критериев оценки наличия жестокого обращения, приведшего к социальной дезадаптации и социальной депривации // Интернет-ресурс: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0010013> (дата обращения: 26.08.2022).

ЮГАЙ М.Е.,

старший научный сотрудник Научно-исследовательского центра
Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова
подполковник полиции

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОРГАНОВ ПОЛИЦИИ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ В КОНТЕКСТЕ ПРОФИЛАКТИКИ ПРАВОНАРУШЕНИЙ В СФЕРЕ СЕМЕЙНО-БЫТОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

Вопросы взаимодействия органов полиции с общественностью не новы. Еще в 1829 году известный Британский государственный деятель Роберт Пиль, вошедший в историю как реформатор полицейского дела разработал 9 принципов правоприменения, нередко цитируемых и в настоящее время. В частности, седьмой принцип Пили гласит: «Всегда поддерживать отношения с населением, претворяя в жизнь исторические традиции, согласно которым полиция – это общество, а общество – полиция; полиция состоит из представителей населения, которые получают жалованье за то, чтобы полностью посвящать своё внимание обязанностям, возложенным на каждого гражданина, в интересах благосостояния и выживания общества».

В зависимости от отрасли знаний, в рамках которой происходит рассмотрение термина «взаимодействие», в данное понятие вкладывается различное содержание. Так, с точки зрения философии термин «взаимодействие» можно определить, как категорию, которая призвана отражать взаимное воздействие друг на друга различных объектов, обусловленное этим воздействием изменение их состава и функций, а также их взаимный переход [1, с. 351].

В юридической науке в данный термин вкладывается иной смысл: он означает одну из форм организации, при помощи которой обеспечивается согласованность всех принимаемых решений и действий для достижения конкретной цели [2, с. 22]. Очевидно, что правовая трактовка данного понятия представляется более удачной, так как посредством нее можно установить не только внутреннюю структуру процесса, но и формы его внешней реализации.

Обеспечение взаимодействия между органами полиции, на которых возложены полномочия по профилактике насилия в семье и общественностью, реализуется исходя из ряда требований или принципов, которые направлены на повышение эффективности такого участия.

В научной литературе нет единства мнений относительно системы таких принципов. На наш взгляд, среди таких требований следует выделить принцип неукоснительного соблюдения законности, принцип обеспечения реализации прав и свобод человека и гражданина, зафиксированных в Конституции РК, и принцип комплексного использования ресурсов и возможностей органов внутренних дел.

Принцип законности является общим для сферы управления, и сфера организации взаимодействия по профилактике правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений нуждается в неукоснительном соблюдении установленных законом норм.

А.В. Готовцев, исследовавший проблемы организации взаимодействия субъектов по охране общественного порядка, справедливо указывает на данный принцип как на один из основной при организации взаимодействия, именно из него «вытекают» все остальные [3 с.

13-14]. Прежде всего, цели, задачи, средства и методы, необходимые для их достижения и решения, должны находиться в полном соответствии с требованиями нормативно-правовых актов, регулирующих деятельность по профилактике правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений.

Система взаимодействия органов полиции и общественности должна строиться на основе ведомственных нормативных актов, указаний, директив. Кроме того, принцип законности в организации взаимодействия этих субъектов профилактики в сфере семейно-бытовых правонарушений означает, что все мероприятия, выполняемые в ходе взаимодействия, должны быть направлены на эффективное обеспечение правопорядка, но при этом не должны ограничивать и ущемлять права и законные интересы лиц. Принцип законности также заключается в том, что права и обязанности субъектов взаимодействия должны быть четко определены. Данный принцип направлен на то, чтобы отношения, складывающиеся при организации взаимодействия по обеспечению правопорядка, приобрели устойчивость, стабильность, формальную определенность.

При организации взаимодействия правоохранительных органов с представителями общественности следует исходить, прежде всего, из интересов решения общей задачи по обеспечению правопорядка, т. е. взаимодействующие подразделения должны видеть конечный результат, а не замыкаться лишь на интересах своей службы или отдела, каждый сотрудник должен понимать, что его деятельность способствует укреплению правопорядка, в частности, нивелирует проявления насилия в семье.

Стоит заметить, что принцип законности очень тесно связан с принципом разграничения компетенций, так как разграничение компетенции устанавливает границы полномочий каждого подразделения по борьбе с правонарушениями в сфере семейно-бытовых правонарушений, используемые при этом силы, средства и методы взаимодействующих сторон.

Полагаем, что организация взаимодействия органов полиции и общественности обязательно предполагает наличие принципов взаимности, добровольности и целесообразности. Последний принцип тесно связан с принципом научности взаимодействия. К сожалению, в юридической науке, за редким исключением, этому принципу уделяется недостаточное внимание.

По нашему мнению, принцип научности взаимодействия является общим для всего процесса управления, но в то же время он находит свое специфическое выражение в каждом отдельном виде управленческой деятельности. Научная организация взаимодействия предполагает несколько направлений: уточнение целей, задач, функций силовых структур и их подразделений; совершенствование организационно-штатной структуры; организация эффективной работы с кадрами, их расстановка в соответствии с состоянием оперативной обстановки; организация системы информационного обеспечения на основе научно разработанных методик, с использованием современных компьютерных технологий и технических средств; использование в организации взаимодействия передового опыта других правоохранительных органов, а также международного опыта.

Важным элементом механизма взаимодействия выступают его формы. В литературе отмечается, что в рамках осуществления сотрудничества ОВД и представителей общественности следует выделять три формы, которые выражены в: 1) непосредственной совместной, согласованной деятельности; 2) обмене значимой информацией; 3) совместном правовом просвещении граждан.

В этой связи можно выделить следующие основные направления взаимодействия полиции с общественными объединениями и иными институтами гражданского общества:

- участие в разработке и рассмотрении методических материалов, программ, концепций, планов по наиболее актуальным вопросам и направлениям деятельности полиции в сфере противодействия семейно-бытовым правонарушениям, разработка методических рекомендаций для граждан и членов общественных объединений;
- проведение совместных конференций, семинаров, круглых столов и т.д.;
- пропаганда идей гуманизма, ненасилия, толерантности, особенно среди молодежи, правовое воспитание и просвещение населения, организация информационно-пропагандистских акций.

- мониторинг и пресечение распространения информационных материалов, способствующих возникновению социально-негативного поведения в сфере семейно-бытовых правонарушений, в том числе пагубных гендерных стереотипов;
- мониторинг общественного мнения о деятельности полиции;
- взаимодействие с религиозными и национальными организациями (регулярные встречи с представителями национальных диаспор);
- поощрение членов общественных объединений правоохранительной направленности, внештатных сотрудников полиции и граждан, отличившихся в охране общественного порядка;
- отчет полиции перед населением о проделанной работе.

Как указывают некоторые исследователи, важным направлением обеспечения общественного порядка и предупреждения насилия в семье является «...укрепление взаимодействия государства с гражданским обществом, включая средства массовой информации (СМИ), позитивная роль которых связана с использованием информационных каналов для решения задач повышения уровня политической и правовой культуры населения» [4, с. 49].

Взаимодействием правоохранительных органов и СМИ признается основанное на законодательстве партнерское сотрудничество, которое направлено на достижение положительного конечного результата. Такое сотрудничество осуществляется на основе принципов непрерывности, равноправия и согласованных совместных мероприятиях. Только в этом случае их взаимодействие может позволить искоренить негативные гендерные стереотипы поведения молодых граждан, способствующие насилию в семье, благоприятствовать неприятию любых проявлений насилия, сможет обеспечить правопорядок и защиту интересов общества в сфере семейно-бытовых отношений.

В настоящее время практически каждый территориальный орган полиции имеют свои страницы в социальных сетях Facebook, Instagram, Twitter и др. Зачастую размещаемая в них информация довольно скудна и носит характер отчетов о проделанной работе либо анонсирует планируемые мероприятия официального характера. А между тем, в социальных сетях можно:

- распространять информацию, касающуюся предупреждения родителей и детей о возможных ситуациях, которые провоцируют семейное насилие;
- публиковать рекомендации населению относительно алгоритма действий при столкновении с бытовым насилием;
- информировать граждан о ближайших кризисных центрах и убежищах;
- освещать результаты деятельности полиции в рассматриваемом направлении и др.

В то же время эффективность работы аккаунтов и страниц в соцсетях, как известно, определяется охватом аудитории, а соответственно необходимо не просто их наличие, а активность ведущей в них работы не только по подаче актуальной информации, но и по продвижению.

В заключении, хотелось бы отметить, что взаимодействие с общественностью является неотъемлемым элементом деятельности органов внутренних дел, в реализации возложенных на нее функций, ведь благодаря этому повышается эффективность сотрудников полиции по всем направлениям.

Литература

1. Аверинцев С.С., Араб-Оглы Э.А., Ильичев Л.Ф. Философский энциклопедический словарь. – М., 1983. – С. 839.
2. Крылов А.В. Взаимодействие органов прокуратуры со средствами массовой информации в досудебном производстве: организационно-правовые и криминалистические аспекты. – М.: Юрлитинформ, – С. 207.
3. Готовцев А.В. Организационно-правовые вопросы взаимодействия милиции и внутренних войск в охране общественного порядка: автореф. дисс. к.ю.н. – М., 2000. – С. 23.
4. Фантров П.П., Шинкарук В.М., Соловьева Н.А. Методика осуществления прокурорского надзора за исполнением законодательства по профилактике экстремизма в молодежной среде // Актуальные вопросы современной науки. 2020. No 3/4. – С. 47-51.

**2022 ЖЫЛҒЫ 12 ҚЫРКҮЙЕКТЕГІ «ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ:
ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ ЖҮЙЕСІН ҚАЙТА ҚАРАСТЫРУ»
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ
ҚОРЫТЫНДЫСЫ БОЙЫНША
ҚАРАРЫ**

Конференция жұмысына құқық саласындағы белгілі қазақстандық және шетелдік ғалымдар, шетелдік және отандық ведомствалық оқу орындарының білім алушылары, сонымен қатар, Қазақстан Республикасы ІІМ аумақтық бөліністерінің өкілдері қатысты.

Қазақстан Республикасындағы жалпы әлеуметтік және экономикалық ахуалдың қазіргі кездегі жағдайында отбасы ішіндегі зорлық-зомбылыққа қарсы іс-әрекет проблемасы өте өзекті. Ел үшін күрделі кезеңде келеңсіз үдерістердің дамуы тұрақсыздандыру құбылыстарына әкеледі, сол сияқты отбасына да келеңсіз әсерін тигізеді.

Қазіргі заманғы отбасы көптеген қолайсыз, кейде тіпті криминогендік факторлардың аясында дағдарысты басынан кешіп отыр. Ер адам мен әйел арасындағы қарым-қатынастар заңды түрде бекітуді мұқтаж етеді. Ерлі-зайыптылар арасындағы өзара қарым-қатынастардың үйреншікті қалпы бұзылды: отбасы өз тұрақтылығынан айырылды, айырылысу ерекше фактіден қалыптыға айналды, ата-ананың ықпалы әлсіреді. Туыстар арасындағы даулар жиі қылмысты сипатта: ұрып-соғудан кісі өлтіруге дейін орын алуда.

Үйдегі зорлық-зомбылық, бүгінгі күнде отбасы ішіндегі келеңсіз жағдай ғана емес, сондай-ақ тұтас қоғам өмірінің тіршілігі. Өйткені отбасы ішіндегі зорлық-зомбылық оның тіршілік әрекетін бүлдіріп қана қоймай, жалпы қоғамның қауіпсіздігін де бұзады.

Конференция жұмысында келесідей баяндамалар қызығушылық тудырды:

1. Ресей ІІМ басқару академиясының ғылыми-зерттеу орталығының салалық басқару мәселелерін зерттеу бөлімінің жетекші ғылыми қызметкері заң ғылымдарының кандидаты С. Долгованың «Неисполнение родителями или иными законными представителями несовершеннолетних обязанностей по содержанию и воспитанию несовершеннолетних как вид административного правонарушения в семейно-бытовой сфере: переосмысление системы его профилактики» атты баяндамасы;

2. Ресей ІІМ Волгоград академиясының ІІО дағы ҚС бойынша ҰКО криминалистика кафедрасының доценті заң ғылымдарының кандидаты Я. Климованың «Бытовое насилие как негативный фактор формирования личности несовершеннолетнего преступника» атты баяндамасы;

3. Халықаралық заң институтының қылмыстық-құқықтық пәндер кафедрасының доценті (Смоленск бөлімшесі) заң ғылымдарының кандидаты Я. Ревенконың «Закон о домашнем насилии необходим» атты баяндамасы;

4. Заң ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ІІМ еңбек сіңірген қызметкері, отставкадағы полиция полковнигі, Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясының ҒЗО ғылыми қызметкері Г. Рустемова мен Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясының жедел-іздігі кызметі кафедрасының доценті полиция подполковнигі, PhD докторы Э. Насырованың «К вопросу о семейно-бытовом насилии» атты баяндамасы;

5. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Құқықтану кафедрасының қауымдастырылған профессоры, заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент) А. Сералиева мен Каспий университетінің Гуманитарлық ғылымдар Жоғары мектебінің қауымдастырылған профессоры, психология ғылымдарының кандидаты З. Каракулова-Федяеваның «Влияние абьюзивных отношений на домашнее насилие в современной семье» атты баяндамасы;

6. Нұр-Сұлтан қаласы әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау бойынша аға инспекторы, полиция подполковнигі, заң ғылымдарының магистрі Г. Шрахметованың «Бытовое насилие актуальная проблема современности» атты баяндамасы;

7. Оңтүстік-Орал мемлекеттік университетінің (Ұлттық зерттеу университеті) қылмыстық іс жүргізу, криминалистика және сот сараптамасы кафедрасының профессоры, Ресей Федерациясының еңбек сіңірген заңгері, заң ғылымдарының докторы, профессор Л Виноцкий мен Смоленск қаласы Заднепр аудандық сотының судьясы, заң ғылымдарының кандидаты М. Кубрикованың «Гражданский иск по уголовному делу в отношении лица, заключившего досудебное соглашение о сотрудничестве: отдельные аспекты правоприменения» атты баяндамасы;

8. «Ф.Э. Дзержинский атындағы Донецк Халық Республикасы Ішкі істер министрлігінің Академиясы» мемлекеттік мекемесінің әкімшілік құқық кафедрасының оқытушысы В. Голобородько мен заң ғылымдарының кандидаты, доцент, Донецк қ. Адвокаты А Титовтың «Первоначальный этап расследования бытового насилия» атты баяндамасы;

9. Ресей ИМ Волгоград академиясының Ішкі істер органдарындағы алдын-ала тергеу бойынша оқу-ғылыми кешеннің қылмыстық құқық кафедрасы бастығының орынбасары, заң ғылымдарының кандидаты, доцент В. Канубриков пен Ресей ИМ Волгоград академиясының ғылыми бөлімі бастығының орынбасары, заң ғылымдарының кандидаты, доцент Т. Яловенконың «Уголовно-правовые меры противодействия бытовому насилию в Российском Уголовном законодательстве» атты баяндамасы;

10. Смоленск облыстық соты судьясының көмекшісі Ю. Бурносованың «Редакция статьи 240 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации неудачна» атты баяндамасы;

11. Қазақстан Республикасы ИМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасының бастығы заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор полиция полковнигі Е. Абилезовтың «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың криминологиялық сипаттамасы» атты баяндамасы.

Конференция барысында интимдік партнерге, балалар мен қарт отбасы мүшелеріне қатысты зорлық-зомбылыққа тиімді әрекет етудің теориясы мен тәжірибесінің мәселелері, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу жөніндегі қызметті дамыту перспективалары; отбасындағы және тұрмыстағы зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша құқық қорғау және ақпараттық-талдау қызметін жүзеге асырудың ерекшеліктері; осы салада профилактикалық функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамдардың кәсіби құзыреттерін қалыптастырудың негізгі көрсеткіштері талқыланды.

Конференция қорытындысы бойынша төмендегідей шешімдерді қабылдау ұсынылады:

1. Конференция тақырыбының өзектілігі мен өз уақытында өткізілгенін бекіту;

2. Аталған тақырып аясында осындай өзекті тақырыптағы конференцияларды үнемі өткізу қажеттілігін қолдау;

3. Конференцияның нәтижелері Қазақстан Республикасы ИМ оқу үрдісінде, ғылыми және тәжірибелік қызметінде қолданылу мүмкіндігін бекіту;

4. Халық арасында, отбасында, білім беру мекемелерінде, БАҚ және ғаламтор кеңістігінде отбасылық зорлық-зомбылық құқық бұзушылықтардың тұрақты түрде алдын алу жұмыстарын жүргізу;

5. Конференция материалдарын жинақ түрінде Алматы академиясының сайтына орналастыру

6. Өздерінің қызметкерлеріне конференцияға қатысу мүмкіндігін бергені үшін шетелдік және отандық ведомствалық білім беру мекемелері мен жоғары оқу орындарының басшылығына, Қазақстан Республикасы ИМ Нұр-Сұлтан қаласы мен Қазақстанның өзге де аумақтарындағы әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау бойынша бөліністерінің басшыларына ризашылығымызды білдіру.

РЕЗОЛЮЦИЯ ПО ИТОГАМ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ «БЫТОВОЕ НАСИЛИЕ: ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЕ СИСТЕМЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ» 12 СЕНТЯБРЯ 2022 ГОДА

В работе конференции приняли участие известные казахстанские и зарубежные ученые в области права, обучающиеся зарубежных и отечественных ведомственных учебных заведений, а также представители территориальных подразделений МВД Республики Казахстан.

В современных условиях общей социальной и экономической ситуации в Республике Казахстан проблема противодействия внутрисемейному насилию очень актуальна. Развитие негативных процессов в сложный для страны период приводит к дестабилизирующим явлениям, а также негативно сказывается на семье.

Современная семья переживает кризис на фоне множества неблагоприятных, а иногда даже криминогенных факторов. Отношения между мужчиной и женщиной нуждаются в юридическом закреплении. Нарушена привычная обстановка взаимоотношений между супругами: семья потеряла свою стабильность, разлука превратилась из необычного факта в нормальную, влияние родителей ослабло. Споры между родственниками часто носят криминальный характер: от избиения до убийства.

Домашнее насилие – сегодня-это не только негативная ситуация внутри семьи, но и жизнь общества в целом. Ведь насилие внутри семьи не только портит ее жизнедеятельность, но и подрывает безопасность общества в целом.

Живой интерес вызвали следующие доклады:

1. «Неисполнение родителями или иными законными представителями несовершеннолетних обязанностей по содержанию и воспитанию несовершеннолетних как вид административного правонарушения в семейно-бытовой сфере: переосмысление системы его профилактики» ведущего научного сотрудника отдела по исследованию проблем отраслевого управления научно-исследовательского центра Академии управления МВД России, кандидата юридических наук Долговой С.

2. «Бытовое насилие как негативный фактор формирования личности несовершеннолетнего преступника» доцента кафедры криминалистики УНК по ПС в ОВД Волгоградской академии МВД России, кандидата юридических наук Климовой Я.

3. «Закон о домашнем насилии необходим» доцента кафедры уголовно-правовых дисциплин Международного юридического института (Смоленское отделение), кандидата юридических наук Ревенко Я.

4. «К вопросу о семейно-бытовом насилии» доктора юридических наук, профессора, заслуженного работника МВД РК, полковника полиции в отставке, научного сотрудник НИЦ Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени М. Есбулатова Рустемовой Г. и доцента кафедры оперативно-розыскной деятельности Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени М. Есбулатова подполковника полиции, доктор PhD Насыровой Э.

5. «Влияние абьюзивных отношений на домашнее насилие в современной семье» ассоциированного профессора кафедры юриспруденции Казахского Национального педагогического университета имени Абая, кандидата юридических наук, ассоциированного профессора ККСОН МОН РК Сералиевой А. и ассоциированного профессора Высшей школы гуманитарных наук Каспийского университета, кандидата психологических наук Каракулова-Федяевой З.

6. «Бытовое насилие актуальная проблема современности» старшего инспектора ПЗЖН ДП города Нур-Султана Шрахметовой Г.

7. «Гражданский иск по уголовному делу в отношении лица, заключившего досудебное соглашение о сотрудничестве: отдельные аспекты правоприменения» профессора кафедры уголовного процесса, криминалистики и судебной экспертизы Южно-Уральского государственного университета (национального исследовательского университета), заслуженного юриста Российской Федерации, доктора юридических наук, профессора Л. Винницкого и судьи Заднепровского районного суда города Смоленска, кандидата юридических наук М. Кубриковой

8. «Первоначальный этап расследования бытового насилия» преподавателя кафедры административного права ГОУ ВПО «Академия Министерства внутренних дел Донецкой Народной Республики им. Ф.Э. Дзержинского В. Голобородько и кандидата юридических наук, доцент, адвокат, г. Донецк А Титова

9. «Уголовно-правовые меры противодействия бытовому насилию в Российском Уголовном законодательстве» заместителя начальника кафедры уголовного права УНК по ПС в ОВД Волгоградской академии МВД России, кандидата юридических наук, доцента В. Канубрикова и заместителя начальника научного отдела Волгоградской академии МВД России, кандидата юридических наук, доцента Т. Яловенко

10. «Редакция статьи 240 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации неудачна» помощника судьи Смоленского областного суда Ю. Бурносовой

11. «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың криминалогиялық сипаттамасы» начальника кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики, кандидата юридических наук, ассоциированного профессора, полковника полиции Е. Абилезова.

В ходе конференции были обсуждены вопросы теории и практики эффективного реагирования на насилие в отношении интимного партнера, детей и пожилых членов семьи, перспективы развития деятельности по профилактике бытового насилия; особенности осуществления правоохранительной и информационно-аналитической деятельности по вопросам противодействия насилию в семье и в быту; особенности осуществления профилактических функций в данной сфере. Обсуждены основные показатели формирования профессиональных компетенций лиц, уполномоченных на выполнение таких функций.

По итогам конференции предлагается принять ниже указанные решения:

1. Признать актуальность и своевременность заявленной темы конференции.
2. Поддержать необходимость проведения регулярных конференций по заявленной тематике.
3. Признать, что результаты конференции могут быть применены в учебном процессе, научной и практической деятельности МВД Республики Казахстан.
4. Проведение постоянной работы по профилактике семейных насильственных правонарушений среди населения, в семье, образовательных учреждениях, СМИ и интернет-пространстве.
5. Опубликовать материалы конференции в виде сборника конференции на сайте Алматинской академии.
6. Выразить признательность руководству зарубежных и отечественных ведомственных образовательных учреждений и высших учебных заведений, руководителям подразделений МВД Республики Казахстан по защите женщин от насилия в городе Нур-Султан и других территориях Казахстана за предоставленную возможность их сотрудникам принять участие в конференции.

МАЗМҰНЫ

АБИЛЕЗОВ Е.Т., Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың криминологиялық сипаттамасы	3
АБАЖАНОВА А.З., Меры противодействия бытовому насилию в Республике Казахстан.....	8
АБИЖАНОВ С.М., Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алудың кейбір мәселелері.....	14
АДАЕВ О.Ш., Жасы кәмелетке толмаған қылмыскерлердің қылмыстың алдын алудағы жеке басының ерекшеліктері.....	19
АЖИБЕКОВА С.К., Профилактика правонарушений против половой неприкосновенности несовершеннолетних	23
АЙТКЕШ А.К., Общие положения гендерного насилия и роль полиции в обеспечении доступа к правосудию.....	26
АМИРОВ Н.К., БАТЫРБАЕВ А.К., Проблемы профилактики бытового насилия.....	31
ӘБІЛҚАСЫМ А.Қ., Отбасы мен тұрмыстағы зорлық-зомбылықтың теориялық түсініктері.....	36
ӘМІР Р.Р., Қазақстан Республикасының заңнамасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылдың теориялық және құқықтық аспектілері: мәселелері мен болашағы	39
БАПАНОВ М.Т., Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында әйелдер мен балаларға қатысты зорлық-зомбылық.....	43
БАТЫРБАЕВ А.К., Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу және ескерту	47
БИМБЕТ А.Б., Отбасылық тұрмыстық зорлық-зомбылықтың себептері.....	52
БУРНОСОВА Ю.Л. Редакция статьи 240 уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации неудачна	56
ВИНИЦКИЙ Л.В., КУБРИКОВА М.Е., Гражданский иск по уголовному делу в отношении лица, заключившего досудебное соглашение о сотрудничестве: отдельные аспекты правоприменения.....	60

ГОЛОБОРОДЬКО В.И., ТИТОВ А.Н., Первоначальный этап расследования бытового насилия.....	64
ДОЛГОВА С.И., Неисполнение родителями или иными законными представителями несовершеннолетних обязанностей по содержанию и воспитанию несовершеннолетних как вид административного правонарушения в семейно-бытовой сфере: переосмысление системы его профилактики	69
ЕРГАЛИЕВА К.С., Зорлықтың алдын алу шаралары.....	73
ЖУМАБЕКОВА Л.А., ПО отбасындағы зорлық-зомбылықпен күресудің профилактикалық қызметінің ерекшеліктері	77
КАЛГУЖИНОВА А.М., Противодействие бытовому насилию в Республике Казахстан: становление, современное состояние и перспективы развития	83
КАЛМУХАМЕТОВА Б.Н., Отбасындағы және тұрмыстағы зорлық зомбылыққа қарсы іс қимыл мәселесі туралы.....	87
КАНУБРИКОВ В.А., ЯЛОВЕНКО Т.В., Уголовно-правовые меры противодействия бытовому насилию в Российском уголовном законодательстве	90
КЛИМОВА Я.А., Бытовое насилие как негативный фактор формирования личности несовершеннолетнего преступника.....	94
КЛИМОВА Л.А., Тұрмыстық зорлық-зомбылық- қоғам кеселі.....	96
МАМБЕТЬЯРОВА К.М., ЗУЛПУХАРОВА С.А., Противодействие семейно-бытовому насилию	101
НИЕТУЛЛАЕВ Н.Н., Криминализация и декриминализация бытового насилия: криминологический анализ	105
РАХИМБАЕВА М.М., Профилактика семейно-бытового насилия.....	109
РЕВЕНКО Я.Д., Закон о домашнем насилии необходим	112
РУСТЕМОВА Г.Р., НАСЫРОВА Э.М., К вопросу о семейно-бытовом насилии	115

СЕРАЛИЕВА А.М., КАРАКУЛОВА-ФЕДЯЕВА З.Ш., Влияние абьюзивных отношений на домашнее насилие в современной семье.....	119
ШАЯХМЕТОВА Ж.Б., Правовые аспекты домашнего насилия	122
ШАЯХМЕТОВА Ж.Б., ТУЛЕУОВ С.К., Проблемы насилия в уголовном праве.....	125
ШЕГЕБАЕВА А.Р., Отбасылық-тұрмыстық құқық бұзушылықтардың криминалогиялық ерекшеліктері және кейбір заңнамалық мәселелері	128
ШРАХМЕТОВА Г.Т., Бытовое насилие актуальная проблема современности.....	133
ЮГАЙ М.Е., ШИДЕМОВ А.Г., Правовые основы деятельности ОВД в сфере профилактики семейно-бытовых правонарушений	138
ЮГАЙ М.Е., Некоторые аспекты взаимодействия органов полиции с общественностью в контексте профилактики правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений.....	144
2022 жылғы 12 қыркүйектегі «тұрмыстық зорлық-зомбылық: қарсы іс-қимыл жүйесін қайта қарастыру» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының қорытындысы бойынша қарары	147
Резолюция по итогам международной научно-практической конференции «бытовое насилие: переосмысление системы противодействия» 12 сентября 2022 года	149

Беттеу:
Туренова Б.Ю.,
Саратекова К.Н.

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы
ғылыми-зерттеу және редакциялық-баспа жұмыстарын ұйымдастыру бөлімі
050060, Алматы қ., Өтепов көш., 29

Басуға 31 қазан 2022 ж. жіберілді.
Пішімі 60x84 1/16 №1 баспаханалық қағаз.
Ризографтық басылыс. Есептік баспа табағы 12,5.
Таралымы 100